

06 QD-AG-05-001-NL-C

J A A R V E R S L A G 2 0 0 4

H O F V A N J U S T I T I E V A N D E E U R O P E S E G E M E E N S C H A P P E N

N L

CVRIA

ISSN 1680-8363

HOF VAN JUSTITIE
VAN DE EUROPESE GEMEENSCHAPPEN

JAARVERSLAG 2004

VERKOOP EN ABONNEMENTEN

De publicaties van het Publicatiebureau waarvoor een vergoeding wordt gevraagd, zijn verkrijgbaar bij zijn over de hele wereld verspreide verkoopkantoren.

Hoe kan men in het bezit komen van een publicatie?

Op de lijst van verkoopkantoren kiest u een kantoor, waar u vervolgens een bestelling plaatst.

Hoe kan men in het bezit komen van de lijst van verkoopkantoren?

- Ofwel kunt u de internetsite van het Publicatiebureau raadplegen:
<http://publications.eu.int/>
- ofwel vraagt u om toezending van de lijst per fax: (352) 29 29-42758 en ontvangt u deze op papier.

HOF VAN JUSTITIE
VAN DE EUROPESE GEMEENSCHAPPEN

JAARVERSLAG
2004

Overzicht van de werkzaamheden
van het Hof van Justitie
en van het
Gerecht van eerste aanleg
van de Europese
Gemeenschappen

Luxemburg 2005

www.curia.eu.int

Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen
L-2925 Luxembourg
Tel. (352) 43 03-1
Telex van de griffie: 2510 CURIA LU
Fax van het Hof: (352) 43 03-2600
Fax van de afdeling Pers en voorlichting: (352) 43 03-2500

Gerecht van eerste aanleg van de Europese Gemeenschappen
L-2925 Luxembourg
Tel. (352) 43 03-1
Fax van Gerecht: (352) 43 03-2100

Het Hop op Internet: <http://www.curia.eu.int>

Manuscript voltooid op 21 januari 2005

Meer gegevens over de Europese Unie vindt op Internet via de Europaserver (<http://europa.eu.int>.)

Bibliografische gegevens bevinden zich aan het einde van deze publicatie.

Luxemburg: Bureau voor officiële publicaties der Europese Gemeenschappen, 2005

ISBN 92-829-0751-1

© Europese Gemeenschappen, 2005
Overneming met bronvermelding toegetaan.

Printed in Italy

GEDRUKT OP CHLOORVRIJ GEBLEEKT PAPIER

Inhoud

Blz.

Voorwoord van V. Skouris president van het Hof van Justitie	5
---	---

Hoofdstuk I

Het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen

A — Ontwikkeling en werkzaamheden van het Hof van Justitie in 2004 door Vassilios Skouris, president	9
B — Samenstelling van het Hof van Justitie	47
1. Leden van het Hof van Justitie	49
2. Wijzigingen in de samenstelling van het Hof van Justitie in 2004	65
3. Protocolaire rangorde	67
4. Gewezen leden van het Hof van Justitie	73

Hoofdstuk II

Het Gerecht van eerste aanleg van de Europese Gemeenschappen

A — De werkzaamheden van het Gerecht van eerste aanleg in 2004	77
B — Samenstelling van het Gerecht van eerste aanleg	129
1. Leden van het Gerecht van eerste aanleg	131
2. Wijzigingen in de samenstelling van het Gerecht van eerste aanleg in 2004	141
3. Protocolaire rangorde	143
4. Gewezen leden van het Gerecht van eerste aanleg	147

Hoofdstuk II

Bijeenkomsten en bezoeken

A — Officiële bezoeken aan en evenementen bij het Hof van Justitie en het Gerecht van eerste aanleg in 2004	151
B — Studiebezoeken aan het Hof van Justitie en het Gerecht van eerste aanleg in 2004.....	155
C — Plechtige zittingen in 2004	159
D — Bezoeken of deelnemingen aan officiële evenementen in 2004.....	161

Hoofdstuk III

Gerechtelijke statistieken

A — Gerechtelijke statistieken van het Hof van Justitie.....	167
B — Gerechtelijke statistieken van het Gerecht van eerste aanleg.....	191

<i>Beknopt organogram.....</i>	<i>209</i>
--------------------------------	------------

<i>Adresgegevens van het Hof van Justitie</i>	<i>211</i>
---	------------

Voorwoord

2004 zal in de annalen van de Europese Unie zeker geboekstaafd worden als het jaar van de grootste uitbreiding. Deze uitbreiding bleef niet zonder gevolgen voor de organisatie en de werking van het Hof van Justitie. De komst van tien nieuwe rechters bij het Hof van Justitie en van tien nieuwe rechters bij het Gerecht van eerste aanleg, en de stijging van het aantal personeelsleden van de instelling met ongeveer 50 %, mogen illustreren welke uitdaging deze uitbreiding voor het Hof heeft betekend. Door een grondige voorbereiding en inzonderheid door de toewijding van zijn personeel heeft het Hof die uitdaging echter met succes kunnen beantwoorden, daarbij enkel beperkt door de middelen waarover het beschikte.

In het afgelopen jaar waren ook voor het eerst de gevolgen merkbaar van de bij het Verdrag van Nice in de werking van het Hof en het Gerecht ingevoerde wijzigingen. Daarbij kwamen nog een aantal interne maatregelen die het Hof heeft getroffen om zijn werkmethoden te verbeteren. Ten slotte verdient ook de oprichting van het Gerecht voor ambtenarenzaken van de Europese Unie een vermelding bij de gebeurtenissen die tekenend waren voor het jaar 2004.

De lezer vindt in dit verslag een overzicht van de ontwikkeling van de instelling in dit scharnierjaar en, traditiegetrouw, ook een beeld van de belangrijkste gerechtelijke activiteiten van het Hof van Justitie en het Gerecht van eerste aanleg, almede een aantal statistische gegevens.

V. Skouris
president van het Hof van Justitie

Hoofdstuk I

Het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen

A — Ontwikkeling en werkzaamheden van het Hof van Justitie in 2004

door Vassilios Skouris, president

Dit deel van het Jaarverslag geeft een beknopt overzicht van de werkzaamheden van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen in 2004. Eerst wordt een beeld geschetst van de ontwikkeling van de instelling, waarbij de nadruk wordt gelegd op de institutionele veranderingen die het Hof raken en de ontwikkeling van zijn interne organisatie en werkmethoden (deel 1). Vervolgens worden de statistieken inzake de werklast van de instelling en de gemiddelde procesduur geanalyseerd (deel 2). Ten slotte worden zoals elk jaar per onderwerp de belangrijkste ontwikkelingen in de rechtspraak behandeld (deel 3).

1. Het belangrijkste punt in de ontwikkeling van het Hof in 2004 was ongetwijfeld de uitbreiding van de Europese Unie en de organisatorische wijzigingen die dit voor het Hof heeft meegebracht (afdeling 1.1). Aandacht verdienen echter ook de overdracht van bepaalde bevoegdheden van het Hof van Justitie naar het Gerecht van eerste aanleg en de instelling van het Gerecht voor ambtenarenzaken van de Europese Unie (afdeling 1.2), de belangrijke besluiten die het Hof heeft genomen om zijn werkmethoden te verbeteren (afdeling 1.3) en de wijzigingen van het Protocol betreffende het Statuut van het Hof van Justitie en het Reglement voor de procesvoering (afdeling 1.4).

1.1. De uitbreiding van de Europese Unie vormde voor het Hof van Justitie een grote uitdaging, zowel op gerechtelijk als op administratief vlak. De instelling kreeg met name twintig nieuwe rechters en hun kabinetten (tien rechters bij het Hof en tien rechters bij het Gerecht) en moest zich voorbereiden op het gebruik van negen nieuwe officiële talen. Om de uitbreiding in de best mogelijke omstandigheden te laten verlopen, had het Hof reeds begin 2002 een aantal maatregelen getroffen. Deze betroffen met name de planning voor de inrichting van de nieuwe kabinetten, de creatie van een eerste kern van personeel voor de negen nieuwe vertaalafdelingen en de organisatie van een ad-hocwerkgroep die de behoeften van de verschillende diensten in verband met de toekomstige toetredingen moest identificeren.

Voor het Hof kreeg de uitbreiding haar beslag op 11 mei 2004, toen de plechtige zitting werd gehouden waarop de tien nieuwe leden van het Hof van Justitie de eed hebben afgelegd. Op 12 mei 2004, tijdens de plechtige zitting voor de eedaflegging van negen nieuwe rechters van het Gerecht van eerste aanleg, was het Hof voor het eerst met zijn drieëndertig bijeen. De nieuwe leden van het Gerecht hebben aldus de eed afgelegd voor een Hof waarvan ook leden uit hun eigen land deel uitmaakten. Zowel voor het Hof als voor het Gerecht vond de laatste etappe van de uitbreiding plaats op 7 juli 2004, toen het tiende nieuwe lid van het Gerecht de eed heeft afgelegd.

Organisatorisch maakte de komst van de nieuwe rechters bij het Hof van Justitie de oprichting van een nieuwe kamer van vijf rechters noodzakelijk. Bij het Hof bestaan daarmee thans drie kamers van vijf rechters (de Eerste, de Tweede en de Derde kamer) en drie kamers van drie rechters (de Vierde, de Vijfde en de Zesde kamer). Elke kamer van vijf rechters bestaat uit acht rechters en elke kamer van drie rechters uit zeven rechters, die bij toerbeurt zitting hebben overeenkomstig de desbetreffende bepalingen van het Reglement voor de procesvoering. De drie kamerpresidenten van de kamers van vijf rechters maken geen deel uit van een kamer van drie rechters.

De nieuwe kabinetten zijn snel en zonder moeilijkheden samengesteld en geïnstalleerd. Voor de medewerkers van de nieuwe rechters zijn verschillende opleidings- en informatiesessies georganiseerd, hetgeen hun integratie in het gerechtelijk werk van het Hof en van het Gerecht in grote mate heeft vergemakkelijkt. Aan elke nieuwe rechter is onmiddellijk een aantal zaken toegewezen. In verschillende daarvan is reeds een voorlopig rapport uitgebracht, en in enkele zijn reeds pleidooien gehouden, heeft de advocaat-generaal conclusie genomen, of is zelfs reeds arrest gewezen. De snelle installatie en integratie van de nieuwe rechters en hun medewerkers heeft een grote invloed gehad op de statistieken van het Hof van Justitie (zie afdeling 2).

Wat de taalregeling betreft, bracht de uitbreiding mee dat negen nieuwe officiële talen worden gebruikt – zonder enige twijfel een grote uitdaging voor een instelling waar volledige meertaligheid de regel is –, zodat het Hof van Justitie moet kunnen functioneren in 20 procestalen, hetgeen 380 mogelijke talencombinaties oplevert. Bij de vertaaldirectie van de instelling zijn negen nieuwe vertaalafdelingen opgericht, een voor elke nieuwe taal. De aanwerving van personeel voor deze afdelingen is bijzonder vlot verlopen. Op 31 december 2004 was reeds voorzien in ongeveer 83 % van de ambten in deze afdelingen. Wat de beschikbaarheid van de arresten in de nieuwe talen betreft, zijn de eerste gegevens veelbelovend: bij wijze van voorbeeld kan erop worden gewezen dat van de op 16 december 2004 gewezen arresten ongeveer 85 % van de vertalingen in de nieuwe talen op die dag beschikbaar waren.

Op algemeen administratief gebied was de impact van de uitbreiding niet minder belangrijk. Het personeelsbestand van de instelling is in 2004 met ongeveer 50 % gegroeid. Bijzondere inspanningen zijn geleverd voor de aanwerving van personeel en verschillende wijzigingen zijn aangebracht in de organisatie en de werking van de diensten van de instelling. Een uiteenzetting daarvan zou echter de doelstelling van dit deel van het Jaarverslag te buiten gaan.

1.2. 2004 werd ook gekenmerkt door een ontwikkeling van de gerechtelijke structuur van de Europese Unie.

Bij besluit 2004/407/EG, Euratom van 26 april 2004 tot wijziging van de artikelen 51 en 54 van het Statuut van het Hof van Justitie (PB L 132, blz. 5) droeg de Raad een aantal bevoegdheden die tot dusver aan het Hof waren voorbehouden over aan het Gerecht van eerste aanleg. Het Gerecht werd aldus bevoegd voor beroepen tot nietigverklaring en beroepen wegens nalaten die door de lidstaten worden ingesteld tegen:

- besluiten van de Raad betreffende steunmaatregelen;
- handelingen van de Raad krachtens een verordening van deze instelling betreffende handelspolitieke beschermingsmaatregelen;
- handelingen van de Raad waarbij deze rechtstreeks uitvoeringsbevoegdheden uitoefent; en
- handelingen van de Europese Centrale Bank en handelingen van de Commissie, met uitzondering van die betreffende een nauwere samenwerking in het kader van het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap.

De dientengevolge naar het Gerecht van eerste aanleg verwezen geschillen vertegenwoordigen nagenoeg 5 % van de bij het Hof aanhangige zaken (in 2004 zijn vijftientwintig bij het Hof aanhangige zaken verwezen naar het Gerecht).

Verder heeft de Raad voor het eerst gebruik gemaakt van de door het Verdrag van Nice geboden mogelijkheid om rechterlijke kamers in te stellen die in eerste aanleg kennis nemen van bepaalde categorieën van beroepen, en tegen wier beslissingen hogere voorziening kan worden ingesteld bij het Gerecht van eerste aanleg. Bij besluit 2004/752/EG, Euratom van 2 november 2004 (PB L 333, blz. 7) heeft hij het Gerecht voor ambtenarenzaken van de Europese Unie ingesteld. Dit Gerecht, dat bevoegd zal zijn om te beslissen in zaken met betrekking tot ambtenaren van de Europese Unie, zal naar verwachting in de loop van 2005 zijn werkzaamheden aanvangen. De oprichting van het Gerecht voor ambtenarenzaken is een beslissende stap naar een doeltreffender communautaire rechtsbedeling. Het Gerecht van eerste aanleg zal aldus namelijk bevrijd worden van een niet onaanzienlijk aantal zaken (elk jaar ongeveer 25 % van het aantal nieuwe zaken) en het Hof van de hogere voorzieningen tegen de uitspraken daarin (elk jaar ongeveer 10 % van het aantal nieuwe zaken).

1.3. In de eerste maanden van 2004 heeft het Hof grondig gereflecteerd over zijn werkmethoden, teneinde de doeltreffendheid te vergroten en te vermijden dat de gemiddelde procesduur toeneemt. Ten gevolge daarvan is besloten tot een aantal maatregelen, die sinds mei 2004 geleidelijk ten uitvoer zijn gelegd.

Een van de belangrijkste maatregelen bestaat erin dat de gerechtelijke werkzaamheden van het Hof strikter worden opgevolgd met behulp van speciaal daarvoor ontwikkelde software. Om de schriftelijke procedure in rechtstreekse beroepen en hogere voorzieningen te versnellen, heeft het Hof bovendien beslist om veel restrictiever gebruik te maken van de mogelijkheid om uitstel te verlenen voor het indienen van memories.

Verder zijn de door de rechters-rapporteur opgestelde rapporten ter terechtzitting thans korter en meer synthetisch; zij bevatten slechts de wezenlijke elementen van een zaak. Wanneer overeenkomstig het Reglement voor de procesvoering in een zaak geen pleidooien behoeven te worden gehouden, wordt geen rapport van de rechter-rapporteur meer opgesteld. Volgens artikel 20 van het Statuut van het Hof moet een dergelijk rapport immers slechts worden opgesteld indien een terechtzitting wordt gehouden.

Ten slotte heeft het Hof zich gebogen over de publicatie van zijn arresten in de Jurisprudentie. Twee factoren stonden in deze kwestie centraal. Enerzijds is geconstateerd dat de omvang van de Jurisprudentie, meer dan 12 000 bladzijden in 2002 en meer dan 13 000 bladzijden in 2003, de rechtspraak minder toegankelijk kan maken. Anderzijds moeten alle in de Jurisprudentie gepubliceerde arresten noodzakelijkerwijs worden vertaald in alle officiële talen van de Unie, hetgeen voor de vertaaldienst van het Hof zeer veel werk meebrengt. Aangezien niet al zijn arresten even belangrijk zijn voor de ontwikkeling van het gemeenschapsrecht, heeft het Hof na ampel beraad besloten niet langer alle uitspraken te publiceren in de Jurisprudentie.

Wat rechtstreekse beroepen en hogere voorzieningen betreft, zullen de arresten niet langer in de Jurisprudentie worden gepubliceerd indien zij zijn gewezen door een kamer van drie rechters of door een kamer van vijf rechters en overeenkomstig artikel 20,

laatste alinea, van het Statuut van het Hof de zaak wordt berecht zonder conclusie van de advocaat-generaal. In uitzonderlijke omstandigheden kan de kamer evenwel beslissen om een dergelijke uitspraak toch geheel of gedeeltelijk te publiceren. De tekst van de niet in de Jurisprudentie gepubliceerde uitspraken blijft voor het publiek in elektronische vorm toegankelijk in de beschikbare taal of talen.

Het Hof heeft beslist deze nieuwe praktijk niet uit te breiden tot de prejudiciële verwijzingen, gelet op het belang daarvan voor de uitlegging en eenvormige toepassing van het gemeenschapsrecht in alle lidstaten.

De verminderde werklast van de vertaaldienst van het Hof ten gevolge van het beleid van selectieve publicatie was in 2004 reeds duidelijk merkbaar. Door de selectieve publicatie moesten in 2004 ongeveer 20 000 bladzijden minder worden vertaald.

1.4. Ten gevolge van zijn reflectie over het verloop van de procedures en zijn werkmethoden heeft het Hof ook een aantal wijzigingen van zijn Reglement voor de procesvoering voorgesteld, teneinde de procesduur te verkorten. Die voorstellen, die betrekking hebben op verschillende aspecten van de procedure voor het Hof, worden thans behandeld door de Raad, die ze nog niet heeft goedgekeurd.

In 2004 is evenwel een besluit vastgesteld tot wijziging van het Reglement voor de procesvoering. Wegens de toetreding van de nieuwe lidstaten en gelet op het feit dat de Raad de bepaling van het Statuut van het Hof van Justitie inzake het aantal rechters dat deel uitmaakt van de grote kamer had gewijzigd, heeft het Hof de bepalingen van het Reglement voor de procesvoering betreffende de samenstelling van deze kamer aangepast. De grote kamer bestaat voortaan dan ook uit 13 rechters.

2. De gevolgen van de verbetering van de werkmethoden van het Hof, de tenuitvoerlegging van de wijzigingen die bij het Verdrag van Nice zijn aangebracht in de werking van het Hof en de komst van tien nieuwe rechters ten gevolge van de uitbreiding kunnen duidelijk worden afgelezen uit de gerechtelijke statistieken van het Hof voor 2004. Het aantal afgedane zaken is met ongeveer 30 % gestegen, het aantal hangende zaken met ongeveer 14 % gedaald. De procesduur bij het Hof is aanmerkelijk verkort.

In 2004 heeft het Hof met name 603 zaken afgedaan (netto, voegingen meegeteld). In 375 zaken werd een arrest gewezen en in 226 zaken werd een beschikking gegeven. Deze cijfers zijn aanmerkelijk hoger dan die van het vorige jaar (waarin 455 zaken werden afgedaan). Het aantal nieuw bij het Hof aanhangig gemaakte zaken was 531 (561 in 2003, bruto). Het aantal eind 2004 aanhangige zaken was 840 (bruto), tegen 974 eind 2003.

De stijgende tendens ten aanzien van de procesduur van de laatste jaren is in 2004 omgebogen. Voor prejudiciële verwijzingen was de duur ongeveer 23 maanden, tegen ongeveer 25 maanden in 2003. De procesduur voor rechtstreekse beroepen ging van 25 maanden in 2003 naar 20 maanden in 2004. De gemiddelde tijd voor de afhandeling van hogere voorzieningen was 21 maanden (tegen 28 maanden in 2003).

Zoals het jaar voordien heeft het Hof in 2004 een wisselend gebruik gemaakt van de verschillende instrumenten waarover het beschikt om de behandeling van bepaalde

zaken te bespoedigen (berechting bij voorrang, versnelde procedure, vereenvoudigde procedure en mogelijkheid om uitspraak te doen zonder conclusie van de advocaat-generaal). Het Hof heeft voor de derde maal de versnelde procedure van de artikelen 62 bis en 104 bis van het Reglement voor de procesvoering gebruikt, dit maal in een rechtstreeks beroep (arrest van 13 juli 2004, *Commissie/Raad*, C-27/04, Jurispr. blz. I-6649, zie afdeling 3.11). Aangezien aldus enkele fasen van de procedure konden worden overgeslagen, kon het arrest worden gewezen binnen een termijn van minder dan zes maanden na de inleiding van de zaak. In twaalf andere zaken is om een versnelde procedure verzocht, maar daarin was niet voldaan aan de in het Reglement voor de procesvoering gestelde bijzondere spoedeisendheidsvoorwaarden. Overeenkomstig een nieuwe praktijk worden verzoeken om een versnelde procedure toe- of afgewezen bij met redenen omklede beschikking van de president van het Hof.

Verder heeft het Hof regelmatig gebruik gemaakt van de vereenvoudigde procedure die in artikel 104, lid 3, van het Reglement voor de procesvoering voor de beantwoording van bepaalde prejudiciële vragen is voorzien. Op basis van deze bepaling werden tweeëntwintig beschikkingen gegeven.

Ook heeft het Hof veel gebruik gemaakt van de bij artikel 20 van het Statuut geboden mogelijkheid om een zaak zonder conclusie van de advocaat-generaal te berechten wanneer in die zaak geen nieuwe rechtsvraag aan de orde is. Bij ongeveer 30 % van de in 2004 gewezen arresten is geen conclusie genomen.

De zaken waren als volgt verdeeld over de verschillende formaties van het Hof: bijna 12 % van de zaken werd in 2004 afgedaan door het voltallige Hof (voltallige zitting, grote kamer, voormalige voltallige zittingen), 54 % door kamers van vijf rechters en 34 % door kamers van drie rechters. Er is een tendens om meer zaken te behandelen in kamers van vijf rechters (50 % van de afgedane zaken in 2002). De kamers van vijf rechters worden daarmee als het ware de natuurlijke formatie voor de behandeling van bij het Hof aangebrachte zaken. Ook het aantal zaken dat door kamers van drie rechters wordt behandeld is sterk gestegen (20 % van de afgedane zaken in 2003).

Meer statistische gegevens over het gerechtelijk jaar 2004 vindt u in hoofdstuk IV van dit Jaarverslag.

3. In dit jaarverslag moet de aandacht echter vooral worden gevestigd op de gerechtelijke werkzaamheden van het Hof. In dit deel worden de belangrijkste ontwikkelingen in de rechtspraak geschetst op de volgende gebieden:

institutioneel recht (afdeling 3.1); Europees burgerschap (afdeling 3.2); vrij verkeer van goederen (afdeling 3.3); vrij verkeer van werknemers (afdeling 3.4); vrijheid van dienstverrichting (afdeling 3.5); vrij verkeer van kapitaal (afdeling 3.6); mededingingsregels (afdeling 3.7); merkenrecht (afdeling 3.8); harmonisatie van wetgevingen (afdeling 3.9); sociaal recht (afdeling 3.10); economisch en monetair beleid (afdeling 3.11).

Deze selectie omvat slechts 34 van de 603 arresten en beschikkingen van het Hof uit 2004. Zij worden evenwel grondiger besproken dan in de vorige jaarverslagen van het Hof. De selectie omvat uiteraard de arresten van groot belang, in welke zaken de advocaat-generaal conclusie heeft genomen, maar om praktische redenen met

betrekking tot de omvang van het verslag wordt hier niet ingegaan op die conclusies, die nochtans essentieel zijn om de inzet van een zaak te begrijpen. De volledige tekst van alle in de Jurisprudentie gepubliceerde arresten, adviezen en beschikkingen van het Hof, alsmede van de conclusies van de advocaten-generaal is in alle officiële talen van de Gemeenschappen beschikbaar op de internetsite van het Hof (www.curia.eu.int) en op de Europasite (www.europa.eu.int/eur-lex). Om verwarring te voorkomen en lezing van het verslag te vergemakkelijken, wordt hierna, tenzij anders aangegeven, verwezen naar de bij het Verdrag van Amsterdam hernummerde artikelen van het Verdrag betreffende de Europese Unie en het EG-Verdrag.

3.1. Van de zaken met een constitutionele of institutionele draagwijdte verdienen er vier bijzondere vermelding: een betreft de sluiting door de Gemeenschap van internationale overeenkomsten met derde staten, de drie andere de toepassing en de eerbiediging van het gemeenschapsrecht door de autoriteiten van de lidstaten. In de zaak *Frankrijk/Commissie* (arrest van 23 maart 2004, C-233/02, Jurispr. blz. I-2759) verwierp het Hof het beroep van Frankrijk tegen de handeling waarbij de Commissie met de Verenigde Staten een akkoord had gesloten inzake richtsnoeren voor de verbetering van de samenwerking in regelgeving tussen de twee partijen en voor de vergroting van de transparantie jegens derden bij de vaststelling van technische regelingen betreffende goederen die onder de WTO/TBT-overeenkomst vallen (WTO-overeenkomst inzake technische belemmeringen voor de handel in goederen).

De Franse regering voerde als hoofdargument aan dat de Commissie alleen, onder de vorm van richtsnoeren, een internationaal akkoord met verbindende kracht had gesloten, terwijl krachtens artikel 300 EG de sluiting van een dergelijke overeenkomst een exclusieve bevoegdheid van de Raad is.

De Commissie stelde daarentegen dat de richtsnoeren niet verbindend zijn en dat deze omstandigheid als zodanig volstaat om haar bevoegd te maken deze handeling vast te stellen.

Het Hof geeft een genuanceerd antwoord. Het wijst het argument van de Franse regering af, maar geeft de Commissie niet volledig gelijk. De omstandigheid dat een handeling als de richtsnoeren niet verbindend is, volstaat niet opdat de Commissie bevoegd is deze handeling vast te stellen. Het Hof preciseert: "Bij het bepalen van de voorwaarden waaronder een dergelijke handeling kan worden vastgesteld, moet immers, daar het in casu een handeling betreft die het risico van wrijvingen als gevolg van het bestaan van technische belemmeringen voor de handel in goederen beoogt te verminderen, naar behoren rekening worden gehouden met de bevoegdheidsverdeling en het institutionele evenwicht dat het Verdrag op het gebied van de gemeenschappelijke handelspolitiek heeft gecreëerd" (punt 40).

Het ontbreken van verbindende kracht is dus geen exclusief bevoegdheidscriterium op grond waarvan de Commissie handelingen als de richtsnoeren kan vaststellen. Rekening moet ook worden gehouden met de bevoegdheidsverdeling en het institutionele evenwicht dat het Verdrag op het betrokken gebied heeft gecreëerd. Het Hof preciseert vervolgens dat de intentie van partijen "het beslissende criterium is bij de beantwoording van de vraag of de richtsnoeren al dan geen verbindende kracht hebben" (punt 42). Na analyse van de tekst komt het Hof tot de conclusie dat de richtsnoeren in casu duidelijk niet verbindend zijn en logischerwijs dus niet vallen onder artikel 300 EG.

Het Hof heeft dus bepaald welke instelling bevoegd was om de betrokken overeenkomst te sluiten na een analyse in concreto, dat wil zeggen nadat het de handeling in haar context had geplaatst.

In de zaak *Kühne en Heitz* (arrest van 13 januari 2004, C-453/00, Jurispr. blz. I-837) stelde het College van Beroep voor het bedrijfsleven (Nederland) het Hof in het kader van een geschil betreffende de tariefindeling van pluimveevlees en de vaststelling van het bedrag van de uitvoerrestituties voor de exporteur, de vraag of het gemeenschapsrecht, en met name het beginsel van de gemeenschapstrouw als vervat in artikel 10 EG, meebrengt dat een bestuursorgaan verplicht is om terug te komen op een beslissing die definitief is geworden, teneinde de volle werking van het gemeenschapsrecht, zoals dit blijkt het antwoord op een latere prejudiciële verwijzing moet worden uitgelegd, te verzekeren.

Van december 1986 tot december 1987 had Kühne & Heitz NV, gevestigd in Nederland, hoeveelheden pluimveedelen geëxporteerd naar derde landen. Bij de Nederlandse douane had zij aangiften gedaan om voor die partijen pluimveevlees uitvoerrestituties te verkrijgen. De goederen werden aangegeven onder een bepaalde onderverdeling van het gemeenschappelijk douanetarief. Op basis van deze aangifte heeft het Productschap voor Pluimvee en Eieren de voor deze onderverdeling geldende uitvoerrestituties toegekend en de exporteur de overeenkomstige bedragen betaald.

Na verificatie van de aard van de uitgevoerde goederen heeft het Productschap de goederen heringedeeld onder een andere onderverdeling, en heeft het de exporteur gelast een bepaald bedrag terug te betalen. Nadat haar bezwaar tegen de terugvordering ongegrond was verklaard, heeft de betrokken vennootschap tegen deze afwijzing beroep ingesteld bij het College van Beroep voor het bedrijfsleven. Dit College heeft het beroep in 1991 verworpen, zonder het Hof van Justitie een prejudiciële vraag te stellen, omdat het van oordeel was dat het betrokken product niet viel onder het begrip “dijen” in de zin van de in de aangifte van de exporteur aangegeven onderverdeling.

Op basis van latere rechtspraak van het Hof die de door de Nederlandse rechters aanvaarde oplossing tegensprak (arrest van 5 oktober 1994, *Voogd Vleesimport en -export*, C-151/93, Jurispr. blz. I-4915), vorderde de exporteur betaling van de geweigerde restituties, en de rechter bij wie beroep was ingesteld tegen de nieuwe weigering van de administratie stelde het Hof de genoemde vraag.

Het Hof herinnert er allereerst aan dat aangezien alle autoriteiten van de lidstaten de eerbiediging van de regels van gemeenschapsrecht moeten verzekeren, en gelet op het retroactief effect van uitleggingsarresten, een in een prejudicieel arrest uitgelegde regel van gemeenschapsrecht door alle organen van de staat in de uitoefening van hun bevoegdheden ook moet worden toegepast op rechtsbetrekkingen die zijn ontstaan vóór het arrest van het Hof waarin uitspraak wordt gedaan over het verzoek om uitlegging.

Aangaande de vraag of deze verplichting in acht moet worden genomen ondanks een besluit van een nationaal bestuursorgaan dat definitief is geworden voordat wordt verzocht om herziening van dat besluit teneinde rekening te houden met een prejudicieel arrest van het Hof, moet volgens het Hof rekening worden gehouden met het rechtszekerheidsbeginsel, dat tot de in het gemeenschapsrecht erkende algemene beginselen behoort. In casu

verzoent het Hof de twee vereisten waaraan het heeft herinnerd met de volgende vaststellingen. In de eerste plaats biedt het Nederlandse recht het bestuursorgaan de mogelijkheid, terug te komen op het definitief geworden besluit; in de tweede plaats is dit laatste pas definitief geworden ten gevolge van een uitspraak van een rechterlijke instantie waarvan de beslissingen niet vatbaar zijn voor beroep in rechte; in de derde plaats was die uitspraak gebaseerd op een uitlegging van het gemeenschapsrecht die, gelet op een later arrest van het Hof, onjuist was en was gegeven zonder dat dit laatste overeenkomstig artikel 234, derde alinea, EG was verzocht om een prejudiciële beslissing; en ten slotte heeft de belanghebbende zich tot het bestuursorgaan gewend onmiddellijk na kennis te hebben genomen van die rechtspraak.

Na de zaak aldus te hebben gekarakteriseerd, beslist het Hof dat het bestuursorgaan waarbij een verzoek daartoe is ingediend, in die omstandigheden krachtens het in artikel 10 EG vervatte samenwerkingsbeginsel gehouden is, zijn definitief geworden besluit opnieuw te onderzoeken teneinde rekening te houden met de uitlegging die het Hof inmiddels aan de relevante bepaling heeft gegeven.

In de zaak *Commissie/Frankrijk* (arrest van 7 oktober 2004, C-239/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie) werd Frankrijk verweten dat het niet alle passende maatregelen had genomen ter voorkoming, vermindering en bestrijding van de zware en langdurige verontreiniging van de Étang de Berre (punt 1).

De ernstige aantasting van het aquatische milieu van dit zoetwatermoeras, die in wezen het gevolg is van lozingen door een waterkrachtcentrale, bracht de Commissie ertoe de zaak voor het Hof te brengen wegens schending van het verdrag van Barcelona van 16 februari 1976 en het protocol van Athene van 17 mei 1980 inzake de bescherming van de Middellandse Zee tegen verontreiniging.

Het Hof moest eerst beslissen of het bevoegd was. In de lijn van het arrest *Demirel* (arrest van 30 september 1987, 12/86, Jurispr. blz. 3719) herinnert het eraan dat de door de Gemeenschap, haar lidstaten en derde landen gesloten gemengde overeenkomsten, wat de onder de bevoegdheid van de Gemeenschap vallende bepalingen betreft, in de communautaire rechtsorde dezelfde status hebben als zuiver communautaire overeenkomsten. Waar de lidstaten ervoor zorgen dat de verplichtingen uit een door de gemeenschapsinstellingen gesloten overeenkomst worden nagekomen, vervullen zij in de communautaire rechtsorde een verplichting jegens de Gemeenschap, die de verantwoordelijkheid voor de behoorlijke uitvoering van de overeenkomst op zich heeft genomen (punten 25 en 26). Het Hof past deze redenering toe op de onderhavige zaak en merkt op dat die gemengde overeenkomsten betrekking hebben op een materie die in ruime mate onder het gemeenschapsrecht valt, namelijk milieubescherming. De toepassing van die overeenkomsten past dus in het communautaire kader. Dat geen specifieke gemeenschapsregelgeving bestaat betreffende het voorwerp van het geschil, is irrelevant. Het Hof verklaart zich dan ook bevoegd om een uitspraak te doen over de toepassing van die internationale overeenkomsten.

Vervolgens onderzocht het Hof de zaak ten gronde. Na onderzoek van de tekst van de betrokken overeenkomsten merkt het op dat op de verdragspartijen “een zeer nauwgezette verplichting” rust, namelijk de verontreiniging vanaf het land in het gebied “streng te beperken” met “dienstige maatregelen” (punt 50). Het bestaan van andere

bronnen van verontreiniging, zoals de industrialisering van de oevers van het moeras en de bevolkingstoename van de naburige gemeenten doet niet af aan het bestaan van een verontreiniging vanaf het land die toe te schrijven is aan de activiteiten van de centrale. Het Hof diende dan ook na te gaan of de maatregelen van de Franse overheid ten aanzien van haar communautaire verplichting om de verontreiniging vanaf het land te beperken, passend waren.

In dat verband merkt het Hof op dat de door de waterkrachtcentrale geloosde hoeveelheden zoet water en slib inderdaad excessief zijn, ondanks de maatregelen die de overheid heeft genomen om ze te beperken. Bovendien was de nefaste invloed van deze lozingen zonder meer bekend; deze omstandigheid alleen toont aan dat de door de overheid genomen maatregelen ontoereikend waren. Na deze omstandige analyse was het Hof dan ook van oordeel dat de maatregelen van de Franse overheid niet passend waren. Bijgevolg stelde het vast dat Frankrijk zijn verplichtingen niet was nagekomen.

In de zaak X (arrest van 7 januari 2004, C-60/02, Jurispr. blz. I-651) was de kwestie aan de orde van het opleggen door de nationale rechter van sancties wegens schending van het gemeenschapsrecht. In november 2000 had de vennootschap Rolex, houdster van verschillende beschermde horlogemerken, in Oostenrijk verzocht om inleiding van een gerechtelijk vooronderzoek tegen X, ten gevolge van de ontdekking van een partij nagemaakte horloges die onbekenden vanuit Italië naar Polen hadden gepoogd te laten doorvoeren, waardoor inbreuk werd gemaakt op haar merkrechten. Rolex vroeg dat de goederen in beslag zouden worden genomen en na de procedure zouden worden vernietigd. In juli 2001 verzochten ook de vennootschappen Tommy Hilfiger, Gucci en Gap om inleiding van een gerechtelijk vooronderzoek met betrekking tot namaakproducten uit China die zouden worden ingevoerd in Slowakije. De Oostenrijkse rechter werd geconfronteerd met het volgende probleem: de inleiding van een gerechtelijk vooronderzoek op basis van het Oostenrijkse wetboek van strafvordering veronderstelt dat de gelaakte gedraging een strafbaar feit is. Krachtens de nationale merkenwet vormen echter alleen de in- en uitvoer van een nagemaakt product een inbreuk, maar niet de enkele doorvoer van een dergelijk product over het nationale grondgebied. Daarom stelde hij het Hof een vraag over de verenigbaarheid van deze wet met verordening nr. 3295/94¹, die zijn inziens ook de enkele doorvoer omvat.

Het Hof bevestigt allereerst deze opvatting: de verordening is ook van toepassing op goederen die tussen twee derde staten worden doorgevoerd en door de douaneautoriteiten van een lidstaat in die lidstaat voorlopig in beslag worden genomen. Het preciseert ook dat de werkingssfeer van de verordening niet bepaald wordt door de aard van de (civiele dan wel strafrechtelijke of administratieve) nationale procedure waarin deze uitlegging aan de orde wordt gesteld. Overigens stelt het Hof vast dat er geen eensgezindheid heerst over de uitlegging van de Oostenrijkse merkenwet. De Oostenrijkse regering en verzoeksters betwisten namelijk de opvatting van de verwijzende rechter: volgens hen stelt de Oostenrijkse wet de enkele doorvoer wel degelijk strafbaar. Uitlegging van het nationale recht is echter niet de taak van het Hof, maar van de nationale rechter. Mocht

¹ Verordening (EG) nr. 3295/94 van de Raad van 22 december 1994 tot vaststelling van bepaalde maatregelen betreffende het binnenbrengen in de Gemeenschap alsmede de uitvoer en de wederuitvoer uit de Gemeenschap van goederen waarbij inbreuk wordt gemaakt op bepaalde intellectuele-eigendomsrechten (PB L 341, blz. 8), zoals gewijzigd bij verordening (EG) nr. 241/1999 van de Raad van 25 januari 1999 (PB L 27, blz. 1).

hij vaststellen dat de nationale bepalingen, anders dan de verordening, de enkele doorvoer niet strafbaar stellen, dan moet hij zijn nationale recht binnen de door het gemeenschapsrecht getrokken grenzen aldus uitleggen, dat het door de communautaire norm voorgeschreven doel wordt verwezenlijkt, en in casu op de doorvoer van nagemaakte goederen over het nationale grondgebied de civielrechtelijke sancties toepassen waarin het nationale recht voor andere inbreuken voorziet, voorzover deze doeltreffend, evenredig en afschrikkend zijn. Het Hof merkt echter op dat zich een specifiek probleem voordoet met betrekking tot de toepassing van het beginsel van conforme uitlegging in het strafrecht. Dit beginsel vindt namelijk zijn begrenzing in de algemene rechtsbeginselen. Aangezien verordening nr. 3295/94 de lidstaten de bevoegdheid geeft om sancties vast te stellen voor bij die verordening verboden gedragingen, moet de rechtspraak van het Hof met betrekking tot richtlijnen worden toegepast, volgens welke een richtlijn niet uit zichzelf en onafhankelijk van een door een lidstaat ter uitvoering van de richtlijn vastgestelde nationale wetgeving bepalend kan zijn voor de strafrechtelijke aansprakelijkheid van degenen die inbreuk op de bepalingen van deze richtlijn maken, noch deze aansprakelijkheid kan verzwaren. Daarom concludeert het Hof dat voor het geval de verwijzende rechter van oordeel mocht zijn dat het Oostenrijkse recht de enkele doorvoer van nagemaakte goederen niet verbiedt, het legaliteitsbeginsel, een algemeen beginsel van gemeenschapsrecht, verbiedt een dergelijk gedrag strafbaar te stellen, zelfs wanneer de nationale wet het gemeenschapsrecht schendt.

3.2. Het Europees burgerschap en zijn gevolgen stonden centraal in twee zaken.

In de zaak *Pusa* (arrest van 29 april 2004, C-224/02, Jurispr. blz. I-5763) stelde de Korkein oikeus een prejudiciële vraag over de uitlegging van artikel 18 EG. Deze vraag was gerezen in een geding tussen Pusa, een Fins onderdaan die een Fins invaliditeitspensioen ontvangt, en de onderlinge maatschappij van coöperatieve banken, betreffende de bepaling van het bedrag waarvoor laatstgenoemde beslag mag leggen op het pensioen dat hij in Finland ontvangt, tot invordering van een schuld die hij had aangegaan. De Finse executiewet bepaalt namelijk dat een deel van het loon niet vatbaar is voor beslag; dit deel wordt berekend op basis van het bedrag dat overblijft na heffing van de wettelijke bronbelasting in Finland. De moeilijkheid in deze zaak was een gevolg van het feit dat de betrokkene, die in Spanje woont, aldaar belastingplichtig is en krachtens de overeenkomst inzake dubbele belasting in Finland niet aan bronbelasting is onderworpen. Het voor beslag vatbare gedeelte van zijn pensioen werd dan ook berekend op basis van het brutobedrag daarvan, en was dus noodzakelijkerwijs groter dan indien hij in Finland was blijven wonen.

Het hoogste Finse Hof vroeg het Hof in wezen of deze situatie verenigbaar was met het door het EG-Verdrag aan de burgers van de Europese Unie gegarandeerde recht om vrij in de lidstaten te reizen en te verblijven.

Het Hof herinnerde eraan dat de hoedanigheid van burger van de Unie de primaire hoedanigheid van de onderdanen van de lidstaten dient te zijn en dat een burger van de Unie in alle lidstaten rechtens gelijk moet worden behandeld als de onderdanen van die lidstaten die zich in dezelfde situatie bevinden. Het overwoog dat indien de Finse executiewet aldus moet worden uitgelegd dat op generlei wijze rekening kan worden gehouden met de door de betrokkene in Spanje betaalde belasting, dit verschil in behandeling tot zeker en onontkoombaar gevolg zal hebben dat hij nadeel ondervindt

van het feit dat hij gebruik heeft gemaakt van het in artikel 18 EG gegarandeerde recht om vrij in de lidstaten te reizen en te verblijven. Het niet in aanmerking nemen van de in de lidstaat van de woonplaats verschuldigde belasting, wanneer deze belasting opeisbaar is geworden en op overeenkomstige wijze van invloed is op het feitelijke niveau van de inkomsten waarover de schuldenaar beschikt, kan niet worden gerechtvaardigd op basis van de rechtmatige doelstellingen van de wet – handhaving van het recht van de schuldeisers op invordering van de hun verschuldigde bedragen en handhaving van het recht van de schuldenaar op een minimuminkomen.

Daarom verklaart het Hof in antwoord op de vraag van het hoogste Finse Hof voor recht dat het gemeenschapsrecht zich in beginsel verzet tegen een regeling van een lidstaat krachtens welke het voor beslag vatbare gedeelte van een in deze staat periodiek aan een schuldenaar uitgekeerd pensioen wordt bepaald door de in deze staat te betalen bronbelasting in mindering te brengen op het pensioen, terwijl bij de bepaling van de voor beslag vatbare gedeelten van dit pensioen geen rekening wordt gehouden met de belasting die de ontvanger van dit pensioen later daarop moet betalen in de lidstaat waar hij woont (punt 48). Het Hof overwoog evenwel dat het gemeenschapsrecht zich daarentegen niet verzet tegen een dergelijke nationale regeling wanneer deze voorschrijft dat met een dergelijke belasting rekening moet worden gehouden, maar daarbij als voorwaarde stelt dat de schuldenaar moet bewijzen dat hij in de lidstaat waar hij woont, daadwerkelijk een specifiek bedrag aan belasting over het inkomen heeft betaald of binnen een bepaalde termijn moet betalen. Dat geldt volgens het Hof echter enkel voorzover, in de eerste plaats, het recht van de betrokken schuldenaar om met deze belasting rekening te laten houden duidelijk blijkt uit deze wettelijke regeling, in de tweede plaats, de regels volgens welke met deze belasting rekening wordt gehouden, waarborgen dat de voor beslag vatbare gedeelten van het pensioen van de betrokkene jaarlijks op dezelfde wijze kunnen worden aangepast als indien een dergelijke belasting in Finland aan de bron was geheven en, in de derde plaats, deze regels niet tot gevolg hebben dat de uitoefening van dit recht in de praktijk onmogelijk of uiterst moeilijk wordt (punt 48).

In de zaak *Zhu en Chen* (arrest van 19 oktober 2004, C-200/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie) zagen de echtelieden Chen, Chinese onderdanen met een in China geboren eerste kind, hun wens om een tweede kind te hebben gedwarsboemd door de “één kind”-politiek van geboortebeperving van de Volksrepubliek China. Zij besloten daarom dat de echtgenote zou bevallen in het buitenland. Het tweede kind kwam in september 2000 ter wereld in Belfast in Noord-Ierland. De geboorteplaats werd niet toevallig gekozen: naar Iers recht kan eenieder die in Ierland (zelfs buiten de grenzen van de Republiek) is geboren, de Ierse nationaliteit verkrijgen. Het kind kreeg dan ook de Ierse nationaliteit. Aangezien het kind niet voldeed aan de in de wetgeving van het Verenigd Koninkrijk gestelde voorwaarden, kreeg het echter niet de Britse nationaliteit. Na de geboorte ging mevrouw Chen met haar kind wonen in Cardiff (Wales) waar zij twee aanvragen voor een vergunning voor langdurig verblijf indiende. Deze aanvragen werden afgewezen. De beroepsinstantie vroeg het Hof of deze afwijzing rechtmatig was, waarbij zij beklemtoonde dat moeder en kind in hun bestaansbehoeften voorzien, dat zij niet afhankelijk zijn van overheidsgeld, dat er geen reëel gevaar bestaat dat zij daarvan afhankelijk zouden worden en, ten slotte, dat zij tegen ziektekosten zijn verzekerd.

De omstandigheid dat deze zaak betrekking had op een kind van jonge leeftijd gaf het Hof de gelegenheid een eerste verduidelijking te geven. Of iemand houder kan zijn van

de rechten die het Verdrag en het afgeleide recht waarborgen op het gebied van het vrije verkeer van personen, mag niet afhankelijk worden gesteld van de voorwaarde dat de betrokkene de leeftijd heeft bereikt waarop hij juridisch bekwaam is om deze rechten zelf uit te oefenen. Bovendien kan het genot van die rechten niet afhankelijk worden gesteld van een voorwaarde inzake een minimumleeftijd.

Wat het verblijfsrecht van het kind betreft, herinnert het Hof aan de rechtstreekse werking van artikel 18 EG. Louter op grond dat het onderdaan van een lidstaat, en dus burger van de Unie is, kan het kind zich op het in dat artikel bedoelde verblijfsrecht beroepen. Rekening moet evenwel worden gehouden met de beperkingen en voorwaarden waaronder dat recht is erkend, met name artikel 1, lid 1, van richtlijn 90/364², dat bepaalt dat de lidstaten van de betrokkenen kunnen verlangen dat zij een ziektekostenverzekering hebben en dat zij over toereikende bestaansmiddelen beschikken. Het Hof constateert dat zulks in casu het geval is. Het preciseert nog dat het feit dat die toereikende bestaansmiddelen afkomstig zijn van de moeder, en het kind daar niet zelf over beschikt, irrelevant is: aan de voorwaarde inzake toereikende bestaansmiddelen kan geen vereiste met betrekking tot de herkomst van de bestaansmiddelen worden toegevoegd. Aangaande het feit dat mevrouw Chen naar Ierland is gegaan met het uitsluitende doel haar kind de nationaliteit van een lidstaat te bezorgen en vervolgens voor het kind en haarzelf een verblijfsrecht in het Verenigd Koninkrijk te verkrijgen, herinnert het Hof eraan dat het bepalen van de voorwaarden voor de verkrijging en het verlies van de nationaliteit tot de bevoegdheid van elke lidstaat behoort. Een lidstaat kan de gevolgen van de toekenning van de nationaliteit van een andere lidstaat niet beperken door voor de erkenning van die nationaliteit met het oog op de uitoefening van de in het Verdrag voorziene fundamentele vrijheden een aanvullende voorwaarde te stellen.

Wat het verblijfsrecht van de moeder betreft, wijst het Hof erop dat richtlijn 90/364 een verblijfsrecht verleent aan bloedverwanten in opgaande lijn van de houder van het verblijfsrecht die te zijnen laste zijn, hetgeen impliceert dat het familielid materieel wordt gesteund door de houder van het verblijfsrecht. In casu doet zich juist de tegenovergestelde situatie voor. Chen kan niet worden beschouwd als een bloedverwant in opgaande lijn die ten laste is van haar kind. Wanneer een kind echter een verblijfsrecht heeft op grond van artikel 18 EG en richtlijn 90/364, kan de ouder die voor dat kind zorgt, niet worden belet om met het kind in de lidstaat van ontvangst te verblijven; anders zou het verblijfsrecht van het kind ieder nuttig effect worden ontnomen.

3.3. Op het gebied van het **vrije verkeer van goederen** heeft het Hof zich onder meer gebogen over nationale regelingen betreffende de samenstelling van levensmiddelen en voedingssupplementen en over regelingen inzake drankverpakkingen.

In de zaak *Greenham en Abel* (arrest van 5 februari 2004, C-95/01, Jurispr. blz. I-1333) stelde het Tribunal de grande instance de Paris (Frankrijk) in een strafzaak tegen de beheerders van een firma die zich bezighoudt met de distributie van levensmiddelen, het Hof krachtens artikel 234 EG de vraag of een lidstaat zich behoudens voorafgaande toelating kan verzetten tegen het op zijn grondgebied in de handel brengen van in een

² Richtlijn 90/364/EEG van de Raad van 28 juni 1990 betreffende het verblijfsrecht (PB L 180, blz. 26).

andere lidstaat wettig vervaardigde en in de handel gebrachte levensmiddelen omdat daaraan voedingsstoffen zijn toegevoegd die volgens de nationale regeling niet aan menselijke voeding mag worden toegevoegd, alsmede vitaminen waarvan de hoeveelheden de aanbevolen dagelijkse hoeveelheden of de op nationaal niveau vastgestelde veiligheidsnormen overschrijden.

Na te hebben vastgesteld dat een nationale regeling als die in het hoofdgeding een maatregel van gelijke werking als een kwantitatieve beperking is, constateert het Hof dat deze beperking niettemin gerechtvaardigd kan zijn op grond van artikel 30 EG, wanneer aan bepaalde voorwaarden is voldaan. Enerzijds moet een dergelijke regeling voorzien in een procedure die het voor de marktdeelnemers mogelijk maakt deze voedingsstof op de nationale lijst van toegelaten stoffen te laten plaatsen. Deze procedure moet gemakkelijk toegankelijk zijn en binnen een redelijke termijn kunnen worden afgesloten, en in voorkomend geval moet hiertegen in rechte kunnen worden opgekomen. Anderzijds mogen de bevoegde nationale autoriteiten een verzoek tot inschrijving van een voedingsstof op de nationale lijst van toegelaten stoffen enkel afwijzen indien deze stof een reëel risico voor de volksgezondheid meebrengt. Dit risico moet volgens het Hof worden beoordeeld met inachtneming van de meest betrouwbare wetenschappelijke gegevens die beschikbaar zijn en de meest recente resultaten van het internationale onderzoek. Aangezien een dergelijke regeling afwijkt van het beginsel van het vrije verkeer van goederen in de Gemeenschap, mag zij niet verder gaan dan hetgeen daadwerkelijk noodzakelijk is ter verzekering van de bescherming van de volksgezondheid en moet zij in verhouding staan tot het nagestreefde doel.

In een op dezelfde dag gewezen arrest (zaak C-24/00, *Commissie/Frankrijk*, Jurispr. blz. I-1277) besliste het Hof juist dat aangezien Frankrijk niet had voorzien in een procedure inzake de inschrijving op de nationale lijst van toegelaten voedingsstoffen die toegankelijk, transparant en van een redelijke duur is en de weigering van inschrijving niet had gerechtvaardigd met een grondige evaluatie van het risico voor de volksgezondheid, deze lidstaat de ingevolge artikel 28 EG op haar rustende verplichtingen niet was nagekomen.

In de zaken *Commissie/Duitsland* (arrest van 29 april 2004, C-387/99, Jurispr. blz. I-3751) en *Commissie/Oostenrijk* (arrest van 29 april 2004, C-150/00, Jurispr. blz. I-3887) had de Commissie verschillende klachten ontvangen betreffende de administratieve praktijk in Duitsland en Oostenrijk om in de lidstaat van waar zij werden ingevoerd rechtmatig als voedingssupplementen geproduceerde en in de handel gebrachte vitamine- of mineraalpreparaten systematisch als geneesmiddel in te delen wanneer de hoeveelheid van deze stoffen groter is dan de aanbevolen dagelijkse dosis (zaak C-150/00) dan wel drie keer zo groot is (zaak C-387/99). De Commissie stelde tegen deze lidstaten bij het Hof twee niet-nakomingsberoepen in wegens schending van het in artikel 28 EG neergelegde beginsel van het vrije verkeer van goederen.

Tot staving van die beroepen stelde de Commissie in wezen dat de kwalificatie van een vitamine of mineraal als geneesmiddel per geval moet geschieden, rekening houdend met de farmacologische eigenschappen die zij volgens de huidige stand van de wetenschap hebben. De meer of minder schadelijke werking van vitaminen en mineralen varieert immers. Een algemene en abstracte benadering voor alle stoffen zou dus verdergaan dan noodzakelijk is om de in artikel 30 EG neergelegde doelstelling van

bescherming van de gezondheid te bereiken, zodat deze benadering onevenredig is. Ofschoon zij een rechtmatig doel nastreeft, kan de belemmering van het vrije verkeer van goederen die het gevolg is van de betrokken praktijken, dan ook niet worden gerechtvaardigd.

Het Hof sluit zich aan bij de analyse van de Commissie en constateert dat de nationale autoriteiten, onder toezicht van de rechter, van geval tot geval moeten beslissen of een vitamine- of mineraalpreparaat als geneesmiddel in de zin van richtlijn 65/65 inzake farmaceutische specialiteiten moet worden gekwalificeerd, daarbij rekening houdend met alle kenmerken ervan, in het bijzonder de samenstelling, de farmacologische eigenschappen, de gebruiksmogelijkheden, de omvang van de verspreiding, de bekendheid van de consument ermee en de gevaren die het gebruik ervan kan meebrengen. Indeling van een vitamine- of mineraalpreparaat als geneesmiddel op basis van uitsluitend de aanbevolen dagelijkse dosis van het nutriënt dat het bevat, voldoet niet volledig aan de eis van indeling van elk vitamine en mineraalpreparaat op basis van de farmacologische eigenschappen. De vitamine en mineraalconcentratie waarboven een preparaat als geneesmiddel wordt ingedeeld, moge dus weliswaar naargelang van de betrokken vitamine of het betrokken mineraal variëren, daaruit volgt nog niet noodzakelijk dat elk preparaat dat meer dan eenmaal – of meer dan driemaal – de aanbevolen dagelijkse dosis voor een van die stoffen bevat, binnen de definitie van geneesmiddel in de zin van richtlijn 65/65³ valt.

In die omstandigheden moet volgens het Hof worden vastgesteld dat de betrokken praktijken een belemmering voor het handelsverkeer tot gevolg hebben, aangezien dergelijke in andere lidstaten als voedingssupplement rechtmatig in de handel gebrachte of vervaardigde preparaten eerst in Duitsland of Oostenrijk mogen worden verkocht nadat een vergunning voor het in de handel brengen als geneesmiddel is verkregen. Deze belemmering kan echter niet worden gerechtvaardigd op basis van artikel 30 EG. Dit artikel verleent de lidstaten weliswaar een beoordelingsbevoegdheid op het vlak van de bescherming van de volksgezondheid, maar de middelen die zij kiezen, moeten in verhouding staan tot het nagestreefde doel, in die zin dat dit doel niet kan worden bereikt met middelen die het intracommunautaire handelsverkeer minder beperken. Het Hof wijst erop dat door het stelselmatige karakter van de betrokken praktijken geen identificatie en evaluatie van een reëel gevaar voor de volksgezondheid mogelijk is, waartoe een grondige evaluatie per geval van de mogelijke gevolgen van de toevoeging van deze vitamines en mineralen zou zijn vereist. Aldus moet ook voor een preparaat waarvan het in de handel brengen geen reëel gevaar voor de volksgezondheid oplevert, een vergunning voor het in de handel brengen als geneesmiddel worden verkregen. Het Hof stelt dan ook vast dat Duitsland en Oostenrijk de krachtens artikel 28 EG op hen rustende verplichtingen niet zijn nagekomen.

In twee verschillende zaken, *Commissie/Duitsland* (arrest van 14 december 2004, C-463/01, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie) en *Radlberger Getränke en S. Spitz* (arrest van 14 december 2004, C-309/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), diende het Hof zich uit te spreken over de verenigbaarheid met het gemeenschapsrecht van de maatregelen die in Duitsland zijn genomen om het hoofd te bieden aan het

³ Richtlijn 65/65/EEG van de Raad van 26 januari 1965 betreffende de aanpassing van de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen inzake farmaceutische specialiteiten (PB 1965, 22, blz. 369).

milieuprobleem dat wordt gecreëerd door drankverpakkingen. In deze lidstaat hebben de producenten en verkopers van dranken in wegwerpverpakkingen in beginsel een statiegeldverplichting en terugnameplicht. Zij kunnen aan die verplichtingen voldoen door deel te nemen aan een algemeen inzamelingssysteem. Deze mogelijkheid vervalt evenwel wanneer het percentage dranken dat in Duitsland in herbruikbare verpakkingen op de markt wordt gebracht, tijdens twee opeenvolgende jaren daalt tot onder een bepaalde drempel.

Zaak C-463/01 betreft een niet-nakomingsberoep van de Commissie tegen Duitsland. Volgens de hoedster van de verdragen vormt de voornoemde regeling een handelsbelemmering. De producenten van natuurlijk mineraalwater, dat krachtens een richtlijn moet worden gebotteld aan de bron, wordt immers een bijzondere last opgelegd wanneer zij zijn gevestigd in andere lidstaten.

Het prejudiciële arrest in zaak C-309/02 betreft dezelfde problematiek. De Oostenrijkse ondernemingen Radlberger en Spitz voeren frisdranken uit naar Duitsland en zijn aangesloten bij een algemeen inzamelingssysteem voor afval, "Der Grüne Punkt". Beide ondernemingen hebben bij het Verwaltungsgericht Stuttgart beroep ingesteld, stellende dat de Duitse quotaregeling voor herbruikbare verpakkingen en de daarmee samenhangende verplichtingen in strijd zijn met richtlijn 94/62⁴ en de verdragsbepalingen inzake het vrije verkeer van goederen. De Duitse rechter schorste de behandeling van de zaak en stelde het Hof prejudiciële vragen.

Aangezien de nationale systemen ter bevordering van het hergebruik van verpakking door richtlijn 94/62 niet volledig zijn geharmoniseerd, moet de Duitse wettelijke regeling volgens het Hof worden getoetst aan de bepalingen van het EG-Verdrag betreffende het vrije verkeer van goederen.

Hoewel deze nationale regeling zonder onderscheid van toepassing is, raakt zij de verhandeling van in Duitsland geproduceerde dranken en die van dranken uit andere lidstaten niet gelijkelijk. De overschakeling van een algemeen inzamelingssysteem voor verpakkingen naar een systeem van statiegeld en individuele terugname brengt voor iedere producent bijkomende kosten mee. Buiten Duitsland gevestigde producenten gebruiken echter beduidend meer wegwerpverpakkingen dan Duitse producenten. Deze maatregel belemmert dus de verhandeling van uit andere lidstaten ingevoerd water.

Met betrekking tot de aan de milieubescherming ontleende rechtvaardigingsgronden erkende het Hof dat de opzetting van een systeem van statiegeld en individuele terugname bijdraagt tot betere terugwinning van verpakkingsafval en tot de beperking van afval in de natuur. Verder draagt de waarschijnlijke verandering van het systeem naar een statiegeldverplichting bij tot beperking van het afval, doordat de ondernemingen worden aangemoedigd om herbruikbare verpakkingen te gebruiken. De nationale regeling is dus noodzakelijk om het gestelde doel te bereiken.

Deze regeling, die de opzetting van een systeem van statiegeld en individuele terugname doet afhangen van het aandeel herbruikbare verpakkingen, moet echter evenredig zijn.

⁴ Richtlijn 94/62/EG van het Europees Parlement en de Raad van 20 december 1994 betreffende verpakking en verpakkingsafval (PB L 365, blz. 10).

Volgens het Hof is dat slechts het geval indien er een redelijke overgangstermijn is, zodat iedere betrokken producent of verkoper daadwerkelijk kan deelnemen aan een bedrijfsklaar systeem.

In zaak C-309/02 besliste het Hof dat de nationale rechter moet beoordelen of aan dit vereiste is voldaan.

In zaak C-463/01, betreffende natuurlijk mineraalwater dat aan de bron moet worden gebotteld, besliste het Hof dat de nationale wettelijke regeling niet strookt met het evenredigheidsbeginsel, aangezien de overheid slechts een overgangstermijn van 6 maanden heeft verleend.

3.4. Op het gebied van het **vrije verkeer van werknemers** verdienen vier prejudiciële zaken bijzondere vermelding. De eerste, de zaak *Collins* (arrest van 23 maart 2004, C-138/02, Jurispr. blz. I-2703), betrof een geding bij een rechter in het Verenigd Koninkrijk. In deze lidstaat is de “uitkering voor werkzoekenden” afhankelijk van een voorwaarde van gewoonlijk verblijf, of van het bezit van de hoedanigheid van werknemer in de zin van verordening nr. 1612/68⁵ of van het recht om in het Verenigd Koninkrijk te verblijven overeenkomstig richtlijn 68/360. Collins is in de Verenigde Staten geboren, en heeft zowel de Amerikaanse als de Ierse nationaliteit. In 1978 verbleef hij gedurende één semester in het Verenigd Koninkrijk, als universiteitsstudent. In 1980 en 1981 verbleef hij er opnieuw gedurende zes maanden, en werkte hij er incidenteel in bars en als verkoper. In 1998 keerde hij er terug om er werk te zoeken. Hij vroeg een uitkering voor werkzoekenden aan, die hem werd geweigerd omdat hij zijn gewone verblijfplaats niet in deze lidstaat had en omdat hij geen werknemer in de zin van verordening nr. 1612/68 was en evenmin het recht had om in de betrokken staat te verblijven in de zin van richtlijn 68/360.⁶ Aan het Hof werden in deze context drie prejudiciële vragen gesteld: de eerste twee betroffen de verordening en de richtlijn; de derde, open vraag, was of er bepalingen of beginselen van gemeenschapsrecht bestaan die de aanspraken van de betrokkene konden steunen.

Aangaande de kwalificatie als werknemer in de zin van verordening nr. 1612/68 overweegt het Hof dat nu zeventien jaar waren verstreken sinds zijn laatste beroepswerkzaamheden in het Verenigd Koninkrijk, er geen voldoende nauwe aanknoping is met de arbeidsmarkt in deze lidstaat. De situatie van Collins kan dus worden vergeleken met die van iemand die een eerste dienstbetrekking zoekt. Het Hof herinnert er dienaangaande aan dat onderscheid moet worden gemaakt tussen personen die een dienstbetrekking zoeken in het gastland, zonder dat zij daar voordien hebben gewerkt, en degenen die reeds tot de arbeidsmarkt van die lidstaat zijn toegetreden. Terwijl eerstgenoemden slechts recht op gelijkheid van behandeling hebben wat de toegang tot arbeid betreft, hebben de anderen overeenkomstig artikel 7, lid 2, van verordening nr. 1612/68 recht op dezelfde sociale en fiscale voordelen als de nationale werknemers. Volgens het Hof is de betrokkene in casu geen werknemer, welk begrip

⁵ Verordening (EEG) nr. 1612/68 van de Raad van 15 oktober 1968 betreffende het vrije verkeer van werknemers binnen de Gemeenschap (PB L 257, blz. 2).

⁶ Richtlijn 68/360/EEG van de Raad van 15 oktober 1968 inzake de opheffing van de beperkingen van de verplaatsing en het verblijf van de werknemers der lidstaten en van hun familie binnen de Gemeenschap (PB L 257, blz. 13).

betrekking heeft op personen die reeds tot de arbeidsmarkt zijn toegetreden. Het begrip werknemer heeft in verordening nr. 1612/68 echter niet steeds dezelfde strekking, zodat het aan de nationale rechter staat om na te gaan of het begrip werknemer in de wet van het Verenigd Koninkrijk in die zin moet worden begrepen.

Wat richtlijn 68/360 betreft, herinnert het Hof er allereerst aan dat het Verdrag zelf de onderdanen van de lidstaten die werk zoeken op het grondgebied van een andere lidstaat, een verblijfsrecht verleent dat in de tijd kan worden beperkt. Het in richtlijn 68/360 bedoelde recht op verblijf in een lidstaat geldt enkel voor de onderdanen die in die lidstaat reeds een betrekking hebben. Daar dit bij Collins niet het geval is, kan hij zich niet op de richtlijn beroepen.

Het Hof onderzoekt de regeling van het Verenigd Koninkrijk ten slotte vanuit het oogpunt van het grondbeginsel van gelijkheid van behandeling. De onderdanen van een lidstaat die werk zoeken in een andere lidstaat vallen binnen de werkingssfeer van artikel 48 van het Verdrag, en hebben derhalve recht op gelijkheid van behandeling ingevolge lid 2 van dit artikel. Geldt dit recht op gelijke behandeling ook voor financiële uitkeringen als de uitkering voor werkzoekenden? A priori is het antwoord ontkennend, gelet op de rechtspraak van het Hof, dat de gelijke behandeling inzake sociale en fiscale voordelen slechts geldt voor personen die reeds tot de arbeidsmarkt zijn toegetreden, en voor de anderen enkel wat de toegang tot arbeid betreft. Het Hof overweegt evenwel dat gelet op de invoering van het burgerschap van de Unie en de jurisprudentie over de uitlegging van het recht van de burgers van de Unie op gelijke behandeling, een financiële uitkering die de toegang tot de arbeidsmarkt van een lidstaat beoogt te vergemakkelijken, niet langer kan worden uitgesloten van de werkingssfeer van artikel 48, lid 2, van het Verdrag, dat uitdrukking geeft aan het grondbeginsel van gelijkheid van behandeling. In casu kunnen de nationale onderdanen gemakkelijker voldoen aan de door de Britse wet gestelde verblijfsvoorwaarde. Zij zou enkel gerechtvaardigd kunnen zijn indien zij gebaseerd was op objectieve overwegingen die losstaan van de nationaliteit van de betrokken personen en evenredig zijn aan de legitieme doelstelling van het nationale recht. Het Hof herinnert eraan dat de nationale wetgever gerechtigd is zich ervan te vergewissen dat er een werkelijke band bestaat tussen de aanvrager van een uitkering en de betrokken arbeidsmarkt, die met name zou kunnen blijken uit de vaststelling dat de persoon in kwestie tijdens een redelijke periode effectief werk heeft gezocht. Om evenredig te zijn mag een daartoe bepaalde verblijfsduur echter niet langer zijn dan nodig is om de nationale autoriteiten in staat te stellen zich ervan te vergewissen dat de betrokkene werkelijk op zoek is naar een betrekking.

De tweede zaak, *Trojani* (arrest van 7 september 2004, C-456/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), betrof een Frans onderdaan zonder bestaansmiddelen die werd opgevangen in een centrum van het Leger des Heils te Brussel, waar hij, in het kader van een individueel maatschappelijk en beroepsintegratieproject, gedurende ongeveer 30 uur per week verscheidene werkzaamheden verrichtte in ruil voor huisvesting en wat zakgeld. Kon hij aanspraak maken op een verblijfsrecht als werknemer, als persoon die een werkzaamheid anders dan in loondienst uitoefent of als persoon die diensten ontvangt in de zin van de artikelen 39 EG, 43 EG en 49 EG? Zo niet, kon hij aanspraak maken op dat recht door de rechtstreekse werking van artikel 18 EG, louter op basis van zijn hoedanigheid van burger van de Unie?

De Arbeidsrechtbank te Brussel wendde zich tot het Hof met betrekking tot het verblijfsrecht, hoewel de zaak aanhangig was gemaakt ten gevolge van de weigering van het Openbaar centrum voor maatschappelijk welzijn (OCMW) te Brussel om de betrokkene het bestaansminimum toe te kennen.

Aangaande het verblijfsrecht als werknemer herinnert het Hof er allereerst aan dat het begrip werknemer een communautaire inhoud heeft. Het kenmerk van de arbeidsverhouding is, dat iemand gedurende een bepaalde tijd voor een ander en onder diens gezag prestaties verricht tegen beloning. Het feit dat de arbeidsverhouding naar nationaal recht een rechtskarakter sui generis heeft, de meer of minder grote productiviteit van de betrokkene, de herkomst van de middelen waaruit het loon wordt betaald of de geringe hoogte van dit loon zijn dienaangaande irrelevant. Het Hof stelt vast dat in casu de wezenlijke elementen van iedere arbeidsverhouding in loondienst aanwezig waren, namelijk de ondergeschiktheidsrelatie en de betaling van een beloning: de door het Leger des Heils aan de betrokkene toegekende vergoeding in geld en in natura is de tegenprestatie voor door hem verrichte werkzaamheden voor en onder het gezag van dit opvangtehuis. Uitgemaakt moet echter nog worden of die werkzaamheden een reëel en daadwerkelijk karakter hebben; zo de werkzaamheden van zo geringe omvang zijn dat zij louter marginaal en bijkomstig zijn, dan kan de betrokkene niet de hoedanigheid van werknemer hebben. Het Hof laat het aan de verwijzende rechter over om te bepalen of de betrokken arbeid een reëel en daadwerkelijk karakter heeft, maar het geeft hem wel aanwijzingen: hij moet met name controleren of de prestaties kunnen worden aangemerkt als prestaties die normaliter op de arbeidsmarkt worden verricht, gelet op het statuut en de gebruiken van de opvanginstelling, de inhoud van het project voor de maatschappelijke herinschakeling en de aard van de prestaties en de wijze waarop zij worden verricht.

Het Hof overweegt dat er geen sprake kan zijn van toepasselijkheid van de bepalingen inzake de vrijheid van vestiging, aangezien vaststaat dat arbeid in loondienst wordt verricht, noch van de bepalingen inzake de vrijheid van dienstverrichting, aangezien een werkzaamheid die duurzaam wordt uitgeoefend of waarvan althans het einde niet valt te voorzien, daarvan is uitgesloten.

Wat het bij artikel 18 EG aan de burgers van de Unie verleende verblijfsrecht betreft, herinnert het Hof eraan dat deze bepaling rechtstreekse werking heeft, maar preciseert dadelijk dat dit recht niet onvoorwaardelijk is: er kunnen beperkingen en voorwaarden aan worden gesteld, onder meer bij artikel 1 van richtlijn 90/364⁷, dat de lidstaten machtigt het verblijfsrecht te weigeren aan burgers van de Unie die niet over toereikende bestaansmiddelen beschikken. Deze beperkingen en voorwaarden moeten evenwel worden toegepast met inachtneming van het gemeenschapsrecht, in het bijzonder het evenredigheidsbeginsel. In casu wijst het Hof erop dat de ontoereikendheid van zijn bestaansmiddelen juist de reden was waarom de betrokkene om het bestaansminimum heeft verzocht, hetgeen de toepassing van richtlijn 90/364 rechtvaardigt en belet dat hij zich op artikel 18 EG kan beroepen.

⁷ Richtlijn 90/364/EEG van de Raad van 28 juni 1990 betreffende het verblijfsrecht (PB L 180, blz. 26).

Het Hof merkt echter op dat de betrokkene een verblijfsvergunning had. Het preciseert daarbij uit eigen beweging dat de betrokkene zich met betrekking tot een sociale bijstandsuitkering als het bestaansminimum op artikel 12 EG kan beroepen om te worden behandeld als een nationaal onderdaan.

De derde zaak, *Baldinger* (arrest van 16 september 2004, C-386/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), betrof de toepassing van de in 2000 uitgevaardigde Oostenrijkse wet inzake de schadeloosstelling van krijgsgevangenen, die voorziet in een maandelijkse uitkering voor voormalige krijgsgevangenen, die evenwel afhankelijk is van het bezit van de Oostenrijkse nationaliteit. Aan het Hof werden prejudiciële vragen gesteld over de verenigbaarheid van die wettelijke regeling met de bepalingen inzake het vrije verkeer van werknemers. In casu was de betrokken uitkering geweigerd aan een voormalig Oostenrijks onderdaan die van 1945 tot 1947 krijgsgevangen was in de USSR, maar die in 1967 de Zweedse nationaliteit had verkregen en de Oostenrijkse had verloren.

Het Hof toetst de betrokken regeling achtereenvolgens aan verordening nr. 1408/71⁸, verordening nr. 1612/68⁹ en artikel 39, lid 2, EG.

De betrokken uitkering is uitgesloten van de werkingssfeer van verordening nr. 1408/71, aangezien zij valt onder artikel 4, lid 4, volgens hetwelk deze verordening niet van toepassing is op regelingen betreffende prestaties aan slachtoffers van oorlogshandelingen of de gevolgen daarvan. Het Hof constateert namelijk dat de betrokken uitkering niet gekoppeld is aan de hoedanigheid van werknemer, maar wordt toegekend om aan voormalige krijgsgevangenen die aantonen dat zij een langdurige gevangenschap hebben ondergaan, blijk te geven van nationale erkentelijkheid wegens doorstane beproevingen. Zij wordt derhalve betaald als tegenprestatie voor aan hun land geleverde diensten.

Het Hof volgt dezelfde redenering met betrekking tot verordening nr. 1612/68: een dergelijke uitkering is uitgesloten van het toepassingsgebied van deze verordening omdat zij evenmin behoort tot de voordelen die de nationale werknemer in hoofdzaak worden toegekend op grond van zijn hoedanigheid van werknemer of ingezetene, en bijgevolg niet beantwoordt aan de wezenlijke kenmerken van “sociale voordelen” als bedoeld in artikel 7, lid 2, van die verordening.

Het Hof trekt ten slotte dezelfde conclusie met betrekking tot artikel 39, lid 2, EG, dat ziet op de voorwaarden op het gebied van de werkgelegenheid, de beloning en de overige arbeidsvoorwaarden. Hieronder kunnen geen schadeloosstellingen vallen die worden toegekend wegens door de burgers in oorlogstijd voor hun land verrichte diensten en waarvan het wezenlijke doel is hen te begunstigen omdat zij voor dat land beproevingen hebben ondergaan.

De vierde zaak, *Merida* (arrest van 16 september 2004, C-400/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), was een gevolg van een geding voor een Duitse rechter. In Duitsland

⁸ Verordening (EEG) nr. 1408/71 van de Raad van 14 juni 1971 betreffende de toepassing van de sociale zekerheidsregelingen op werknemers en zelfstandigen, alsmede op hun gezinsleden, die zich binnen de Gemeenschap verplaatsen, zoals gewijzigd en bijgewerkt bij verordening (EG) nr. 118/97 van de Raad van 2 december 1996 (PB 1997, L 28, blz. 1).

⁹ Verordening (EEG) nr. 1612/68 van de Raad van 15 oktober 1968 betreffende het vrije verkeer van werknemers binnen de Gemeenschap (PB L 257, blz. 2).

voorziet de collectieve arbeidsovereenkomst voor burgerpersoneel bij de op het nationale grondgebied gelegeerde buitenlandse strijdkrachten onder meer in de betaling door de Duitse Staat van een overbruggingsuitkering bij de opzegging van de arbeidsovereenkomst van die werknemers. Merida, een Frans ingezetene die tot 1999 had gewerkt voor de in Baden-Baden gelegeerde Franse strijdkrachten, had vanaf dan die uitkering ontvangen. Hij stelde echter beroep in tegen de Duitse Staat met betrekking tot de wijze waarop de uitkering werd berekend, namelijk op basis van het loon, maar met fictieve aftrek van de Duitse loonbelasting, zelfs wanneer zoals in het geval van Merida het loon wordt belast in het woonland, in casu Frankrijk, krachtens een tussen beide landen gesloten overeenkomst ter voorkoming van dubbele belasting. Het Bundesarbeitsgericht vroeg het Hof of de betrokken berekeningswijze strookt met artikel 39 EG.

Om de vraag te beantwoorden, verwijst het Hof niet alleen naar die bepaling van het EG-Verdrag, maar ook naar het discriminatieverbod in artikel 7, lid 4, van verordening nr. 1612/68.¹⁰ Het Hof herinnert eraan dat een bepaling van nationaal recht indirect discriminerend is wanneer zij door haar aard zelf migrerende werknemers eerder kan treffen dan nationale werknemers en derhalve de eerste categorie van werknemers meer in het bijzonder dreigt te benadelen, tenzij zij objectief gerechtvaardigd is en evenredig is aan het nagestreefde doel, en constateert dat in casu de fictieve aftrek van de Duitse loonbelasting bij de vaststelling van de berekeningsgrondslag van de overbruggingsuitkering een nadelig gevolg heeft voor de situatie van grensarbeiders zoals Merida. Terwijl de toepassing van deze berekeningswijze Duitse ingezetenen tijdens het eerste jaar na de beëindiging van de arbeidsverhouding een inkomen garandeert dat zij als actieve werknemers zouden hebben ontvangen, is dat niet het geval voor Franse ingezetenen, wier uitkering, net als hun loon, wordt belast in Frankrijk.

Om de toepassing van deze berekeningswijze op grensarbeiders te rechtvaardigen, voerde de Duitse regering redenen van administratieve vereenvoudiging en beperking van financiële lasten aan. Het Hof verwierp die bezwaren, die in geen geval de niet-nakoming van de uit het EG-Verdrag voortvloeiende verplichtingen kunnen rechtvaardigen.

3.5. De **vrijheid van dienstverrichting** was aan de orde in de zaak *Omega* (arrest van 14 oktober 2004, C-36/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie). Omega, een vennootschap naar Duits recht, exploiteerde te Bonn (Duitsland) een inrichting die was bestemd voor de beoefening van een op de film “Star Wars” geïnspireerde sport – “laser-sport” – waarbij moderne lasertechnieken worden gebruikt. Deze inrichting bestond onder meer uit op machinepistolen gelijkende toestellen met laservizieren alsmede sensorontvangers die zich op de schietbanen of op de kleding van de spelers bevonden. Van mening dat een spel waarbij het doden van mensen wordt gesimuleerd in strijd is met de menselijke waardigheid en dus een gevaar voor de openbare orde oplevert, gelastte de politieautoriteit de onderneming bij beschikking de exploitatie van uitrusting om op mensen te schieten te staken. Na verwerping van een administratief en een gerechtelijk beroep tegen deze administratieve politiemaatregel, stelde Omega bij het Bundesverwaltungsgericht beroep tot “Revision” in.

Tot staving daarvan voert zij onder meer aan dat de beschikking inbreuk maakt op de vrijheid van dienstverrichting van artikel 49 EG, nu de betrokken inrichting gebruikmaking

¹⁰ Verordening (EEG) nr. 1612/68 van de Raad van 15 oktober 1968 betreffende het vrije verkeer van werknemers binnen de Gemeenschap (PB L 257, blz. 2).

van de know how van een Britse onderneming vereist. Het Bundesverwaltungsgericht erkent dienaangaande dat zo de commerciële exploitatie van een spel dat bestaat in het gesimuleerd doden van mensen, zoals de eerste rechters hadden geoordeeld, in strijd met de Duitse grondwet inbreuk maakt op de menselijke waardigheid, het verbod daarvan inbreuk maakt op de vrijheid van dienstverrichting van artikel 49 EG. Daarom stelde het krachtens artikel 234 EG aan het Hof de vraag of een verbod van een commerciële activiteit omdat deze activiteit inbreuk maakt op de in de nationale grondwet opgenomen waarden, verenigbaar is met artikel 49 EG.

Het Hof overweegt dienaangaande dat de bestreden beschikking, waarbij Omega verbod is opgelegd in haar inrichting het door een Britse onderneming ontwikkelde en in het Verenigd Koninkrijk wettig in de handel gebrachte spelmodel te exploiteren, meer bepaald onder het stelsel van franchising, ingrijpt in de door artikel 49 EG zowel aan dienstverrichters als aan de in een andere lidstaat gevestigde adressaten van die diensten gewaarborgde vrijheid van dienstverrichting. Aangezien zowel de Gemeenschap als de lidstaten gehouden zijn de grondrechten te eerbiedigen, vormt de bescherming van die rechten echter een rechtmatig belang, dat in beginsel een rechtvaardiging kan vormen voor een afwijking op door het gemeenschapsrecht opgelegde verplichtingen, zelfs uit hoofde van een door het Verdrag gewaarborgde fundamentele vrijheid zoals de vrijheid van dienstverrichting. Maatregelen die het vrij verrichten van diensten beperken, kunnen echter slechts hun rechtvaardiging vinden in de openbare orde indien zij noodzakelijk zijn ter bescherming van de belangen die zij moeten waarborgen, en slechts voorzover die doelstellingen niet met minder beperkende maatregelen kunnen worden bereikt. De enkele omstandigheid dat een lidstaat een ander stelsel van bescherming heeft gekozen dan een andere lidstaat, sluit echter niet uit dat de betrokken maatregelen noodzakelijk en evenredig zijn. Duitsland kan met andere woorden verbieden wat het Verenigd Koninkrijk toestaat, indien het verbod noodzakelijk en evenredig is, hetgeen volgens het Hof in casu het geval is. Om te beginnen beantwoordt het verbod op de commerciële exploitatie van een spel waarbij gewelddaden tegen personen worden gesimuleerd, met name handelingen waarbij mensen worden gedood, aan het niveau van bescherming van de menselijke waardigheid dat de nationale grondwet op het grondgebied van de Bondsrepubliek Duitsland heeft willen verzekeren. Verder is de bestreden beschikking, waar zij enkel de laserspelvariant verbiedt waarbij op mensen moet worden geschoten, niet verder gegaan dan noodzakelijk is om het beoogde doel te bereiken. Het Hof concludeert dat deze maatregel dus niet kan worden beschouwd als een ongerechtvaardigde inbreuk op de vrijheid van dienstverrichting.

3.6. Op het gebied van het **vrije verkeer van kapitaal** moet worden gewezen op de zaak *Manninen* (arrest van 7 september 2004, C-319/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), die betrekking had op de Finse regeling inzake dividendbelasting. Volgens deze regeling ontvangt een aandeelhouder van een nationale vennootschap naast een dividend een belastingkrediet dat overeenkomt met de door de onderneming betaalde vennootschapsbelasting. Dit belastingkrediet wordt afgetrokken bij de dividendbelasting, zodat de aandeelhouder in de praktijk op het dividend geen andere belasting meer dient te betalen. Er is echter geen recht op belastingkrediet wanneer de vennootschap is gevestigd in een andere lidstaat.

Een dergelijk stelsel, dat tot gevolg heeft dat de dividenden uiteindelijk niet meer worden belast bij de aandeelhouder, laat er volgens het Hof geen twijfel over bestaan dat daarbij

sprake is van een beperking van het vrije kapitaalverkeer in de zin van artikel 56 EG, aangezien het enkel geldt voor dividenden van in Finland gevestigde vennootschappen, en zulks ofschoon de directe belastingen tot de bevoegdheid van de lidstaten behoren. Het benadeelt immers de personen die van in andere lidstaten gevestigde vennootschappen dividenden ontvangen, waardoor zij worden afgeschrikt te beleggen in dergelijke vennootschappen, en heeft ook een restrictief gevolg voor die vennootschappen, in zoverre zij hen belemmert in het bijeenbrengen van kapitaal in Finland. Wat een eventuele rechtvaardiging van deze beperking betreft, verwerpt het Hof het argument dat wordt ontleend aan artikel 58, lid 1, sub a, EG, volgens hetwelk belastingplichtigen die niet in dezelfde situatie verkeren met betrekking tot de plaats waar hun kapitaal is belegd, verschillend mogen worden behandeld. Het Hof herinnert eraan dat deze afwijking strikt moet worden uitgelegd en zelf wordt beperkt door lid 3 van dat artikel, dat ziet op willekeurige discriminatie en verkapte beperkingen. Opdat een ongelijke behandeling onder de krachtens lid 1 toegestane ongelijke behandelingen valt en niet onder de willekeurige discriminaties die bij lid 3 verboden zijn, moet zij betrekking hebben op situaties die niet objectief vergelijkbaar zijn, of worden gerechtvaardigd door dwingende redenen van algemeen belang, zoals de noodzaak om de samenhang van het belastingstelsel te bewaren. Zij moet ook in overeenstemming zijn met het evenredigheidsbeginsel.

Het Hof sluit allereerst uit dat de situaties niet vergelijkbaar zijn. Gelet op het doel van de Finse belastingregeling, het vermijden van dubbele belasting – vennootschapsbelasting en vervolgens inkomstenbelasting – over de winsten die worden uitgekeerd door de vennootschap waarin is belegd, verkeren in Finland onbeperkt belastingplichtige aandeelhouders in een vergelijkbare situatie, ongeacht of zij dividenden ontvangen van een in deze lidstaat dan wel van in een andere lidstaat gevestigde vennootschap, aangezien in beide gevallen de dividenden, het belastingkrediet buiten beschouwing gelaten, dubbel kunnen worden belast.

Ten gunste van de betrokken regeling wezen de regeringen die opmerkingen hadden ingediend – de Finse regering, maar ook de Franse regering en de regering van het Verenigd Koninkrijk – ook op de noodzaak de samenhang van het nationale belastingstelsel te bewaren. Sinds het Hof in de arresten *Bachmann* (arrest van 28 januari 1992, C-204/90, Jurispr. blz. I-249) en *Commissie/België* (arrest van 28 januari 1992, C-300/90, Jurispr. blz. I-305) in beginsel heeft aanvaard dat dit begrip een beperking van de door het Verdrag gegarandeerde fundamentele vrijheden kan rechtvaardigen, is het bij herhaling aangevoerd, maar zonder succes. In het arrest *Manninen* herinnert het Hof er opnieuw aan dat een argument op basis van een dergelijke rechtvaardiging enkel kan worden aanvaard indien wordt bewezen dat er een rechtstreeks verband bestaat tussen het betrokken fiscale voordeel en de compensatie van dit voordeel door een bepaalde heffing. Een dergelijk argument moet bovendien worden onderzocht op basis van de door de betrokken belastingregeling nagestreefde doelstelling. In casu beoogt de regeling dubbele belastingheffing te vermijden; hoewel er inderdaad een verband is tussen het fiscale voordeel (het belastingkrediet) en de compenserende heffing (de door de in Finland gevestigde vennootschap betaalde vennootschapsbelasting), is deze regeling niet noodzakelijk om de samenhang van de belastingregeling te bewaren. De toekenning van een belastingkrediet aan de aandeelhouder van een in een andere lidstaat gevestigde vennootschap die overeenkomt met de door die vennootschap aldaar betaalde vennootschapsbelasting zou volgens het

Hof een minder restrictieve maatregel zijn die de samenhang van de belastingregeling niet in gevaar brengt.

In deze omstandigheden moet volgens het Hof bij de berekening van een belastingkrediet voor een aandeelhouder die dividenden heeft ontvangen van een in een andere lidstaat gevestigde vennootschap, rekening worden gehouden met de belasting die door deze vennootschap in die lidstaat daadwerkelijk is betaald. Eventuele moeilijkheden bij de vaststelling van deze belasting kunnen een belemmering van het vrije kapitaalverkeer als die welke voortvloeit uit de Finse regeling hoe dan ook niet rechtvaardigen.

3.7. Wat de **mededingingsregels** betreft, moet melding worden gemaakt van negen zaken, waaronder vier gevoegde.

In de gevoegde zaken *AOK-Bundesverband e.a.* (arrest van 16 maart 2004, C-264/01, C-306/01, C-354/01 en C-355-01, Jurispr. blz. I-2493) stelden het Oberlandesgericht Düsseldorf en het Bundesgerichtshof het Hof verschillende prejudiciële vragen over de uitlegging van de artikelen 81 EG, 82 EG en 86 EG in gedingen tussen ziekenfondsverenigingen en geneesmiddelenfabrikanten over de maximumbedragen voor de deelneming van de ziekenfondsen in de kosten van geneesmiddelen en zorgmateriaal die de Duitse wetgever had vastgesteld om het hoofd te bieden aan de tekorten in het wettelijk ziektekostenverzekeringsstelsel.

Het Oberlandesgericht Düsseldorf en het Bundesgerichtshof wensten in wezen van het Hof te vernemen of de mededingingsregels van het EG-Verdrag in de weg staan aan de vaststelling door organisaties van ziekenfondsen, zoals de in geding zijnde ziekenfondsverenigingen, van vaste maximumbedragen voor de vergoeding van de kosten van geneesmiddelen door de ziekenfondsen. Het Bundesgerichtshof vroeg bovendien of, ingeval van een bevestigend antwoord, tegen deze organisaties een vordering tot ongedaanmaking van het schadebrengende feit en tot vergoeding van de door toepassing van de vaste maximumbedragen veroorzaakte schade kan worden ingesteld.

Het Hof herhaalde de oplossing uit het arrest *Poucet en Pistre*: in de context van het communautaire mededingingsrecht ziet het begrip onderneming niet op instellingen belast met het beheer van wettelijke stelsels van ziektekosten- en ouderdomsverzekering die een zuiver sociaal doel hebben en geen economische activiteit uitoefenen. Het had toen overwogen dat dit het geval is met ziekenfondsen, die, ook al heeft de wetgever hun met het oog op een goed beheer een zekere vrijheid verleend bij de vaststelling van de hoogte van de premie, wettelijk verplicht zijn hun verzekerden verplichte verstrekkingen te verlenen, die in wezen identiek zijn en niet afhangen van het bedrag van de premies. In deze zaak besliste het Hof dan ook dat de ziekenfondsverenigingen bij de vaststelling van de vaste maximumbedragen slechts een taak van beheer van het Duitse socialezekerheidsstelsel vervullen die hun door de wet is opgelegd, en niet handelen als ondernemingen die een economische activiteit verrichten (punt 64). De artikelen 81 en 82 zijn op die maatregelen dus niet van toepassing.

In de prejudiciële zaak *IMS Health* (arrest van 29 april 2004, C-418/01, Jurispr. blz. I-5039) stelde het Landgericht Frankfurt am Main het Hof vragen over de uitlegging van artikel 82 EG in een geding tussen twee ondernemingen gespecialiseerd in marktonderzoeken in de sectoren van de geneesmiddelen en de gezondheidszorg,

betreffende het gebruik door een van hen van een door de andere ontwikkelde bouwsteenstructuur voor de verstrekking van regionale verkoopgegevens inzake geneesmiddelen in Duitsland.

Van oordeel dat een onderneming haar recht om elk ongeoorloofd gebruik van haar werk te laten verbieden, niet kan uitoefenen indien zij misbruik maakt van een machtspositie in de zin van artikel 82 EG door te weigeren een andere onderneming onder redelijke voorwaarden een licentie te verlenen, stelde het Landgericht Frankfurt am Main het Hof drie vragen over de uitlegging van die verdragsbepaling.

Het Hof besliste enerzijds dat bij het onderzoek of de weigering van een onderneming met een machtspositie om een gebruikslicentie te verlenen voor een bouwsteenstructuur die is beschermd krachtens een intellectueel eigendomsrecht waarvan zij houder is, misbruik oplevert, rekening moet worden gehouden met zowel de mate waarin de gebruikers hebben deelgenomen aan de ontwikkeling van die structuur als de inspanning die de potentiële afnemers zullen moeten leveren om op een alternatieve structuur berustende marktonderzoeken over regionale verkoopgegevens inzake geneesmiddelen te kunnen aankopen en in het bijzonder de daarmee verbonden kosten, om te bepalen of de beschermde structuur onontbeerlijk is voor de verkoop van dergelijke onderzoeken (punt 30). Overeenkomstig het arrest Magill besliste het Hof anderzijds dat de weigering van een onderneming met een machtspositie die houder is van een intellectueel eigendomsrecht op een bouwsteenstructuur die onontbeerlijk is voor de aanbidding van regionale verkoopgegevens inzake geneesmiddelen in een lidstaat, om een licentie voor het gebruik van deze structuur te verlenen aan een andere onderneming die dergelijke gegevens eveneens wenst te verstrekken in dezelfde lidstaat, misbruik van een machtspositie in de zin van artikel 82 EG oplevert wanneer is voldaan aan de volgende voorwaarden: – de onderneming die om de licentie heeft verzocht, is voornemens op de markt van levering van de betrokken gegevens nieuwe producten of diensten aan te bieden die de houder van het intellectuele-eigendomsrecht niet aanbiedt en waarvoor een potentiële vraag van de consumenten bestaat; – de weigering is niet gerechtvaardigd op objectieve gronden; – door de weigering wordt de markt van de levering van verkoopgegevens inzake geneesmiddelen in de betrokken lidstaat voorbehouden aan de houder van het intellectuele-eigendomsrecht en wordt elke mededinging op die markt uitgesloten (punt 52).

De vier andere vermeldenswaardige zaken over de mededingingsregels betreffen steunmaatregelen van de staten.

In de zaak *Italië/Commissie* (arrest van 29 april 2004, C-372/97, Jurispr. blz. I-3679) deed het Hof uitspraak op het beroep van de Italiaanse Republiek tot gedeeltelijke nietigverklaring van beschikking 98/182/EG van de Commissie van 30 juli 1997 waarbij detussen 1981 en 1995 doorderegio Friuli-Venezia Giulia aanwegvervoersondernemingen uit die regio verleende steun ten dele onverenigbaar met de gemeenschappelijke markt was verklaard en de gedeeltelijke terugvordering was gelast. De regio Friuli-Venezia Giulia had namelijk twee in wezen identieke wetten goedgekeurd betreffende steun voor de bevordering en de ontwikkeling van het vervoer dat van belang is voor de regio en van het goederenvervoer over de weg voor rekening van derden. Deze wetten voorzagen in drie maatregelen ten gunste van in de regio gevestigde ondernemingen van die sector: rentesubsidie voor leningen voor de bouw van bedrijfsinfrastructuur en de

aankoop van bedrijfsuitrusting, de financiering van de kosten van leasingcontracten voor voertuigen, aanhangwagens of opleggers en voor installaties voor de behandeling van goederen en het onderhoud en de reparatie van voertuigen, en voor consortia en andere samenwerkingsverbanden een financiering ten belope van 50 % van de investeringen voor de bouw of de aankoop van installaties en uitrusting.

In haar beschikking maakte de Commissie bij de toetsing van de litigieuze steunregeling aan artikel 87, lid 1, EG onderscheid tussen steun aan ondernemingen die internationaal vervoer verrichten en steun aan ondernemingen die uitsluitend plaatselijk, regionaal of nationaal vervoer verrichten, en wat laatstgenoemde betreft, tussen steun die is verleend voor of na 1 juli 1990, de datum van inwerkingtreding van verordening nr. 4059/89 waarbij deze tweede markt is opengesteld voor communautaire mededinging. Daar de bestreden beschikking intussen op verzoek van een aantal steunontvangers door het Gerecht gedeeltelijk nietig was verklaard (arrest van 15 juni 2000, *Alzetta e.a./Commissie*, T-298/97, T-312/97, T-313/97, T-315/97, T-600/97–T-607/97, T-1/98, T-3/98–T-6/98 en T-23/98, Jurispr. blz. II-2319), en het beroep tot nietigverklaring in deze zaak aldus zonder voorwerp was geraakt daar de Commissie de uitlegging van het Gerecht had onderschreven voor wat betreft de steun die sinds 1 juli 1990 is verleend aan ondernemingen die uitsluitend lokaal, regionaal of nationaal vervoer verrichten, diende het Hof die beschikking uiteindelijk slechts te onderzoeken voorzover zij de betrokken steun aan ondernemingen die internationaal vervoer verrichten, onwettig verklaart.

De Italiaanse Republiek voerde verschillende middelen en argumenten aan om het belang van de steun te bagatelliseren: door hun geringe omvang en het feit dat de meeste steunontvangers slechts regionaal actief waren, zouden zij slechts een geringe invloed hebben gehad op de intracommunautaire handel en de mededinging. Aldus poogde zij aan te tonen dat die steun niet onder het verbod van artikel 87, lid 1, EG viel. Het Hof wees die middelen en argumenten af, en bevestigde een aantal in zijn rechtspraak ontwikkelde beginselen. Terwijl de Italiaanse Republiek stelde dat de Commissie niet had aangetoond dat er werkelijk en concreet gevaar dreigde voor vervalsing van de mededinging, herinnerde het Hof eraan dat wanneer een lidstaat steun heeft verleend zonder dat het voornemen daartoe bij de Commissie is aangemeld, de beschikking waarbij de onverenigbaarheid van de steun met de gemeenschappelijke markt wordt vastgesteld, niet behoeft te worden gemotiveerd met een verwijzing naar de werkelijke gevolgen van de steun voor de mededinging of het handelsverkeer tussen de lidstaten. Het Hof herhaalde ook dat de betrekkelijk geringe omvang van steun of de betrekkelijk geringe omvang van de betrokken onderneming niet a priori de mogelijkheid uitsluiten dat het handelsverkeer tussen lidstaten ongunstig wordt beïnvloed. In dezelfde lijn herinnerde het Hof eraan dat het antwoord op de vraag of is voldaan aan de toepassingsvoorwaarde van artikel 87, lid 1, EG, dat de steunmaatregel het handelsverkeer tussen de lidstaten ongunstig moet beïnvloeden, niet afhangt van de plaatselijke of regionale aard van de geleverde vervoersdiensten of van de omvang van het betrokken werkterrein. Het Hof overwoog ook nogmaals dat de omstandigheid dat een lidstaat via unilaterale maatregelen de mededingingsvoorwaarden in een bepaalde economische sector probeert aan te passen aan die welke in andere lidstaten heersen, aan die maatregelen niet het karakter van steun ontnemt. Zo in bepaalde gevallen reeds uit de omstandigheden waaronder steun is verleend, kan blijken dat die steun de handel tussen lidstaten ongunstig zal beïnvloeden en de mededinging zal vervalsen of dreigen te vervalsen, dient de Commissie in de motivering van haar beschikking echter

ten minste die omstandigheden aan te geven. Bovendien herinnerde het Hof eraan dat de Commissie bij het onderzoek van het effect van een steunmaatregel op de mededinging en de intracommunautaire handel de positieve effecten van de steun dient af te wegen tegen de negatieve effecten op de voorwaarden waaronder de handel plaatsvindt en op het instandhouden van een onvervalste mededinging. Bij de rechterlijke toetsing van de uitoefening van deze beoordelingsbevoegdheid wordt enkel nagegaan of de procedure- en motiveringsvoorschriften zijn nageleefd, of de vastgestelde feiten materieel juist zijn en of er geen sprake is van een dwaling ten aanzien van het recht, van een kennelijk onjuiste beoordeling van de feiten of van misbruik van bevoegdheid. De Italiaanse Republiek argumenteerde ook dat aangezien de betrokken steun de situatie van de begunstigde ondernemingen nauwelijks had beïnvloed, terugvordering daarvan het evenredigheidsbeginsel schendt. Het Hof herhaalde dat de terugvordering van onwettige staatssteun in beginsel niet kan worden beschouwd als een maatregel die onevenredig is ten opzichte van de doelstellingen van de verdragsbepalingen inzake staatssteun, noch als een overschrijding van de grenzen van de beoordelingsbevoegdheid van de Commissie, aangezien daarmee slechts de vroegere toestand wordt hersteld. In antwoord op een laatste argument van de Italiaanse Republiek bevestigde het Hof ten slotte dat zo de ontvanger van onwettig toegekende steun zich kan beroepen op uitzonderlijke omstandigheden die zijn vertrouwen in de rechtmatigheid van de steun konden wettigen, in welk geval hij zich tegen terugbetaling kan verzetten, een lidstaat wiens autoriteiten steun hebben toegekend in strijd met de procedureregels van artikel 88 EG, zich daarentegen niet op het gewettigd vertrouwen van de ontvangers van de steun kan beroepen om zich te onttrekken aan zijn verplichting, de nodige maatregelen te treffen voor de uitvoering van een beschikking waarbij de Commissie hem gelast de steun terug te vorderen. Het Hof verwierp dan ook het deel van het beroep van de Italiaanse Republiek dat niet zonder voorwerp was geraakt.

Ook een tweede zaak *Italië/Commissie* (arrest van 29 april 2004, C-298/00 P, Jurispr. blz. I-4087) betrof het geschil betreffende de steun die de regio Friuli-Venezia Giulia tussen 1981 en 1995 had verleend aan wegvervoersondernemingen. De Italiaanse Republiek, die in eerste aanleg was tussengekomen ter ondersteuning van de conclusies van verzoeksters, stelde hogere voorziening in tegen het reeds aangehaalde arrest van het Gerecht van 15 juni 2000, *Alzetta e. a./Commissie*, waarbij het Gerecht het beroep van een aantal steunontvangers tot gedeeltelijke nietigverklaring van beschikking 98/182/EG van de Commissie van 30 juli 1997 gedeeltelijk had verworpen. De Commissie stelde incidentele hogere voorziening in, waarin zij betoogde dat het beroep van die ondernemingen bij het Gerecht niet-ontvankelijk was: zelfs indien in de beschikking de terugvordering van de steun werd gelast, was de beschikking gericht tot de Italiaanse Republiek en had zij betrekking op een wettelijke steunregeling, en raakte zij de steunontvangers dus niet individueel. Het Gerecht had ambtshalve moeten onderzoeken of het beroep ontvankelijk was.

Het Hof wees allereerst de incidentele hogere voorziening van de Commissie af, op grond dat een onderneming die zoals verzoeksters in eerste aanleg door de betrokken beschikking niet alleen wordt geraakt als onderneming uit de sector in kwestie, waaraan potentieel steun wordt verleend, maar ook als daadwerkelijk begunstigde van de individuele steun die uit hoofde van deze regeling is verleend en waarvan de Commissie de terugvordering heeft gelast, zich in een andere positie bevindt dan die van aanvragers voor wie een beschikking van de Commissie het karakter van een maatregel van algemene strekking heeft.

Ten gronde diende het Hof zich met name uit te spreken over de vraag in hoeverre de litigieuze steun gevolgen had voor het intracommunautaire handelsverkeer en de mededinging. Het diende ook de vraag te beantwoorden of het vertrouwens- en het evenredigheidsbeginsel zich verzetten tegen terugvordering van de steun.

Aangaande het eerste punt herinnerde het Hof eraan dat de Commissie bij de beoordeling van nieuwe steunmaatregelen die volgens artikel 88, lid 3, EG bij haar moeten worden aangemeld alvorens zij tot uitvoering worden gebracht, niet hoeft vast te stellen of sprake is van een werkelijke beïnvloeding van de handel tussen lidstaten en van de mededinging, maar of die steunmaatregelen dit handelsverkeer tussen de lidstaten kunnen beïnvloeden. Het beklemtoonde dat indien de Commissie in haar beschikking het werkelijke effect van de reeds verleende steun zou moeten aantonen, lidstaten die in strijd met de aanmeldingsplicht van artikel 88, lid 3, EG steun verlenen, zouden worden beoordeeld ten opzichte van lidstaten die hun steunvoornemens wél aanmelden (punt 49). Het Hof overwoog verder nogmaals dat de betrekkelijk geringe omvang van een steun of de betrekkelijk geringe omvang van de betrokken onderneming niet a priori de mogelijkheid uitsluit dat het handelsverkeer tussen lidstaten ongunstig kan worden beïnvloed en dat steun van betrekkelijk geringe omvang de mededinging en het handelsverkeer tussen lidstaten beïnvloedt, wanneer de mededinging in de sector waarin de steunontvangende ondernemingen werkzaam zijn, intens is (punt 54). Het Hof herhaalde ten slotte zijn standpunt dat de omstandigheid dat een lidstaat via unilaterale maatregelen de mededingingsvoorwaarden van een bepaalde economische sector probeert aan te passen aan die welke in andere lidstaten heersen, aan die maatregelen niet het karakter van steun ontnemt (punt 61).

Met betrekking tot het tweede deel van de hogere voorziening herinnerde het Hof eraan dat aangezien de ongedaanmaking van onwettige steun door middel van terugvordering het logische gevolg is van de vaststelling van de onwettigheid ervan, de terugvordering van onwettige staatssteun teneinde de vroegere toestand te herstellen, in beginsel niet kan worden beschouwd als een maatregel die onevenredig is ten opzichte van de doelstellingen van de verdragsbepalingen inzake staatssteun (punt 75). Verder weigerde het in casu de oplossing toe te passen die het had aanvaard in het arrest *RSV/Commissie* (arrest van 24 november 1987, 223/85, Jurispr. blz. 4617, punt 17) en volgens welke een vertraging waarmee de Commissie heeft besloten om een steunregeling onwettig te verklaren en te bepalen dat zij ongedaan moet worden gemaakt en door een lidstaat moet worden teruggevorderd, onder bepaalde omstandigheden bij de begunstigden een gewettigd vertrouwen kan wekken, dat eraan in de weg staat dat de Commissie de genoemde lidstaat kan gelasten terugbetaling van die steun te vorderen (punt 90). Het Hof was namelijk van oordeel dat in casu geen sprake was van de omstandigheden die in die zaak een dergelijke oplossing hadden gerechtvaardigd. Het Hof wees dan ook niet alleen de incidentele hogere voorziening van de Commissie af, maar ook de hogere voorziening van de Italiaanse Republiek.

In de zaak *Duitsland/Commissie* (arrest van 29 april 2004, C-277/00, Jurispr. blz. I-3925) sprak het Hof zich uit over een beroep van de Bondsrepubliek Duitsland tot nietigverklaring van beschikking 2000/567/EG van de Commissie van 11 april 2000 betreffende steunmaatregelen ten behoeve van een onderneming uit de voormalige Duitse Democratische Republiek, die destijds marktleider was in de productie van maatwerkschakelingen en die na verschillende herstructureringen System Microelectronic

Innovation GmbH (SMI) is geworden, een onderneming waarvan de deelstaat Brandenburg 51 % van het kapitaal bezit, en een Amerikaanse onderneming, Synergy Semiconductor Corporation (Synergy), de rest. SMI had toen reeds financiële steun ontvangen van zowel de deelstaat Brandenburg als de Treuhandanstalt, een Duits publiekrechtelijk orgaan dat met de herstructurering van de ondernemingen van de voormalige Duitse Democratische Republiek was belast, en het orgaan dat de Treuhandanstalt was opgevolgd, in de vorm van subsidies voor investeringen en verhuizingen, of in de vorm van leningen. Ten gevolge van moeilijkheden moest SMI echter het faillissement aanvragen, waarna haar naam werd veranderd in “SMI iG”, in vereffening, en een curator werd aangesteld die, om de voortzetting van de activiteiten van SMI mogelijk te maken en 105 arbeidsplaatsen te redden, een afsplitsingsconstructie heeft opgericht, de vennootschap “SiMI”, waarbij de activiteiten op de gebieden consulting, marketing, ontwikkeling en vormgeving van micro-elektronische producten en diensten werden toevertrouwd aan haar volle dochteronderneming “MD & D”. De deelstaat Brandenburg en de opvolger van de Treuhandanstalt verleenden daarop financiële steun aan de afsplitsingsconstructie, totdat SiMI en MD & D een overnemer vonden en MD & D uiteindelijk alle aandelen van SiMI terugkocht.

Van mening dat deze subsidies en leningen aan SMI en vervolgens aan de afsplitsingsconstructie onverenigbaar waren met de gemeenschappelijke markt, gelastte de Commissie de Bondsrepubliek Duitsland bij de bestreden beschikking alle maatregelen te nemen om de steun terug te vorderen van de ontvangers, namelijk volgens de Commissie, SMI, SiMI en MD & D evenals iedere andere onderneming waaraan hun activa zijn of worden overgedragen met het oog op het omzeilen van de gevolgen van deze beschikking.

Terwijl de Duitse regering stelde dat de subsidies aan SMI van de Treuhandanstalt en de opvolger daarvan viel onder de afwijkende regeling voor de activiteiten van de Treuhandanstalt, die het herstructureren van de ondernemingen van de voormalige Duitse Democratische Republiek en het veiligstellen van hun overgang van een planeconomie naar een markteconomie beoogde te vergemakkelijken, omdat zij waren verleend in het kader van hetgeen zij als de privatisering van SMI beschouwde, was het Hof van oordeel dat het begrip privatisering in het kader van de Treuhandanstalt-regelingen restrictief moet worden uitgelegd (punt 24) en dat, zo het niet onmogelijk is dat de verwerving van een minderheidsaandeel in het kapitaal van een openbare onderneming, samen met de overdracht van de effectieve controle over deze onderneming, als een privatisering in de zin van de Treuhandanstalt-regelingen kan worden aangemerkt (punt 25), zulks in casu niet het geval was, aangezien de Treuhandanstalt in vele opzichten de controle over SMI behouden had nadat Synergy aandeelhouder was geworden. Om dezelfde reden kwam het Hof tot dezelfde conclusie met betrekking tot de leningen van de deelstaat Brandenburg aan SMI.

Subsidiar baseerde de Duitse regering zich nog op de afwijking in artikel 87, lid 2, sub c, EG, volgens welke met de gemeenschappelijke markt verenigbaar zijn steunmaatregelen aan de economie van bepaalde streken van de Bondsrepubliek Duitsland die nadeel ondervinden van de deling van Duitsland, voorzover deze steunmaatregelen noodzakelijk zijn om de door deze deling berokkende economische nadelen te compenseren. Het Hof verwierp ook dit middel, op grond dat de Duitse regering geen enkel element had aangevoerd dat zou kunnen aantonen dat de betrokken steun noodzakelijk was om een

nadeel te compenseren dat een gevolg is van de deling van Duitsland. Het Hof herinnerde er dienaangaande namelijk aan dat voorzover artikel 87, lid 2, sub c, EG na de hereniging van Duitsland van toepassing is op de nieuwe deelstaten, deze toepassing slechts mogelijk is onder dezelfde voorwaarden als die welke golden in de oude deelstaten in de periode vóór de hereniging. Dienaangaande refereert de uitdrukking “deling van Duitsland” historisch aan de totstandkoming van de scheidingslijn tussen de twee bezette zones in 1948. Met de door deze deling berokkende economische nadelen kunnen derhalve alleen die economische nadelen worden bedoeld, die in bepaalde gebieden in Duitsland zijn veroorzaakt door het isolement dat de instelling van die materiële grens heeft teweeggebracht, zoals de onderbreking van verkeerswegen of het verlies van afzetmarkten door het afbreken van de handelsbetrekkingen tussen de twee delen van het Duitse grondgebied. Het standpunt echter dat artikel 87, lid 2, sub c, EG het mogelijk maakt de economische achterstand – hoe onbetwistbaar ook – van de nieuwe deelstaten volledig te compenseren, miskent zowel het uitzonderingskarakter van deze bepaling als de context en het doel ervan. De economische nadelen die de nieuwe deelstaten in het algemeen ondervinden, zijn immers niet rechtstreeks door de geografische deling van Duitsland in de zin van artikel 87, lid 2, sub c, EG veroorzaakt, en de verschillen in ontwikkeling tussen de oude en de nieuwe deelstaten zijn door andere oorzaken te verklaren dan de geografische breuk die het gevolg is van de deling van Duitsland, met name de in elk van de twee delen van Duitsland ingevoerde verschillende politiek-economische systemen (punten 49-53).

Ten slotte betwistte de Duitse regering het in de bestreden beschikking gestelde bevel tot terugvordering, met name omdat de hoedanigheid van ontvanger van steun op onrechtmatige wijze zou zijn uitgebreid. Het Hof verklaarde de bestreden beschikking nietig op grond van dit punt. Het overwoog dat de Commissie, door MD & D als overnemer van SiMI te gelasten de aan deze laatste verleende staatssteun terug te betalen, de beginselen welke inzake de terugvordering van staatssteun gelden, heeft geschonden. Het herinnerde eraan dat wanneer een onderneming welke een onwettige staatssteun heeft genoten tegen de marktprijs wordt gekocht, dat wil zeggen tegen de hoogste prijs die een particuliere investeerder die onder normale mededingingsvoorwaarden handelt, bereid was voor deze vennootschap te betalen in de toestand waarin zij zich bevond, met name na staatssteun te hebben genoten, dit steunelement is geraamd tegen de marktprijs en meegerekend in de aankoopprijs. In dergelijke omstandigheden kan de koper niet worden geacht een voordeel te hebben genoten ten opzichte van de andere marktdeelnemers (punt 80). Het Hof verklaarde de bestreden beschikking nietig voorzover de afsplitsingsvennootschap werd gelast de steun terug te betalen die was verleend aan de vennootschap wier activiteiten zij voortzette. Het Hof overwoog namelijk dat zo niet kan worden uitgesloten dat in het geval dat afgesplitste vennootschappen worden opgericht teneinde een deel van de activiteiten van de onderneming welke steun heeft genoten voort te zetten, wanneer deze laatste failliet is gegaan, deze vennootschappen eventueel eveneens gehouden kunnen zijn de betrokken steun terug te betalen, zodra is bewezen dat zij het concurrentievoordeel dat aan deze steun is verbonden, feitelijk blijven genieten, in het bijzonder indien de afgesplitste vennootschappen activa van de vennootschap in liquidatie aankopen zonder een prijs tegen de marktvoorwaarden te betalen, of wanneer is bewezen dat door de oprichting van dergelijke vennootschappen de verplichting tot terugbetaling van deze steun wordt omzeild. Het enkele feit dat de installaties van de steunontvanger gedurende een bepaalde periode door een dergelijke vennootschap werden gehuurd, vormt op zich

geen voldoende bewijs dat laatstgenoemde een concurrentievoordeel heeft gehaald uit de staatssteun die drie jaar vóór de oprichting van de huurder aan de verhuurder werd verleend (punten 86, 88 en 89). Ook de verplichting van MD & D tot terugbetaling van de aan SMI verleende steun en de uitbreiding ervan tot iedere andere onderneming waaraan de activa van SMI, SiMI of MD & D zijn of worden overgedragen met het oog op het omzeilen van de gevolgen van deze beschikking is door het Hof nietig verklaard, zodat enkel SMI en SiMI verplicht zijn de door hen ontvangen steun terug te betalen.

In de zaak *Pearle e.a.* (arrest van 15 juli 2004, C-345/02, Jurispr. blz. I-7139) stelde de Hoge Raad der Nederlanden het Hof prejudiciële vragen over de uitleggingen van de artikelen 87, lid 1, EG en 88, lid 3, EG, die waren gerezen in een geding ter zake van de rechtmatigheid van heffingen die een publiekrechtelijk bedrijfslichaam, het Hoofdbedrijfschap Ambachten ("HBA"), dat handelaars in optisch materiaal verenigt, had opgelegd aan zijn leden. Het betrof een bestemmingsheffing ter financiering van een collectieve reclamecampagne ten behoeve van ondernemingen in de optiekbranche.

Met zijn eerste drie vragen wenste de Hoge Raad in wezen te vernemen of de financiering door het HBA van reclamecampagnes ten behoeve van ondernemingen in de optiekbranche als staatssteun in de zin van artikel 87, lid 1, EG kan worden aangemerkt en of, zo nodig met inaanmerkingneming van de de-minimisregel, de verordeningen van het HBA tot inning van heffingen bij zijn leden met het oog op de financiering van deze campagnes – als elementen van de steunregeling – overeenkomstig artikel 88, lid 3, EG bij de Commissie hadden moeten worden aangemeld. Hij wilde dus weten of de bestemmingsheffingen die verzoeksters in het hoofdgeding zijn opgelegd, wegens hun rechtstreekse verband met eventuele niet-aangemelde steun, eveneens onwettig zijn, zodat zij in beginsel moeten worden terugbetaald. Met de vierde en de vijfde vraag wenste de verwijzende rechter verder te vernemen of het gemeenschapsrecht zich in omstandigheden als die van het hoofdgeding verzet tegen de toepassing, door de bevoegde rechterlijke instanties, van de in de Nederlandse rechtspraak ontwikkelde regel van de formele rechtskracht, op grond waarvan de rechter de wettigheid van de beschikkingen van het HBA waarbij verzoeksters in het hoofdgeding heffingen zijn opgelegd niet opnieuw kan onderzoeken, ingeval de verordeningen op basis waarvan die beschikkingen zijn gegeven in strijd met artikel 88, lid 3, EG ten uitvoer zouden zijn gelegd.

Na te hebben vastgesteld dat HBA weliswaar een publiekrechtelijk lichaam is, maar dat in casu niet was gebleken dat de reclamecampagne is gefinancierd met middelen waarover de nationale autoriteiten naar believen konden beschikken, en dat, blijkens het verwijzingsarrest de middelen die het HBA voor de financiering van de betrokken reclamecampagne heeft gebruikt, integendeel door middel van bijdragen bestemd voor de organisatie van deze reclamecampagne zijn ingezameld bij de leden aan wie deze campagne (waartoe bovendien een particuliere vereniging van opticiens het initiatief had genomen) ten goede kwam, besliste het Hof dat de artikelen 87, lid 1, EG en 88, lid 3, EG aldus moeten worden uitgelegd, dat verordeningen die een publiekrechtelijk bedrijfslichaam heeft vastgesteld om een ten behoeve van zijn leden georganiseerde en door hen vastgestelde reclamecampagne te financieren door middel van bij die leden geïnde middelen die verplicht worden aangewend voor de financiering van die campagne, geen deel uitmaken van een steunmaatregel in de zin van deze bepalingen en niet vooraf bij de Commissie behoeften te worden aangemeld, wanneer vaststaat dat deze

financiering heeft plaatsgevonden met middelen waarover dit publiekrechtelijk bedrijfslichaam op geen enkel moment vrijelijk heeft kunnen beschikken (punt 41). Derhalve behoeften de twee laatste vragen niet te worden beantwoord.

3.8. Inzake **merken** moet de aandacht worden gevestigd op de zaak *Koninklijke KPN Nederland* (arrest van 12 februari 2004, C-363/99, Jurispr. blz. I-1619). Op 2 april 1997 diende de vennootschap Koninklijke KPN Nederland bij het Benelux-Merkenbureau (BMB) een aanvraag in voor de inschrijving van het woord "Postkantoor" als merk voor papier, karton en daaruit vervaardigde artikelen, en voor verschillende diensten. Het BMB weigerde de inschrijving, op grond dat het teken uitsluitend beschrijvend is voor de waren en diensten met betrekking tot een postkantoor. Het Gerechtshof te 's-Gravenhage, waarbij KPN beroep had ingesteld tegen het besluit van het BMB, stelde het Hof een aantal prejudiciële vragen over de uitlegging van de eerste merkenrichtlijn.¹¹

Met name moest worden uitgemaakt of het feit dat een merk voor bepaalde waren of diensten in een lidstaat is ingeschreven, invloed heeft op het onderzoek dat in een andere lidstaat wordt verricht met betrekking tot een aanvraag voor de inschrijving van een overeenstemmend merk voor soortgelijke waren of diensten. Het Hof antwoordt ontkennend: deze omstandigheid heeft geen invloed. De bevoegde autoriteit moet de kenmerken die eigen zijn aan het aangevraagde merk in concreto beoordelen met betrekking tot de waren of diensten in kwestie. De Nederlandse rechter vroeg het Hof ook of het verbod op beschrijvende tekens in artikel 3, lid 1, sub c, van de richtlijn ook geldt voor tekens of benamingen die de kenmerken van de betrokken waren of diensten aanduiden, wanneer er tekens of benamingen bestaan die gebruikelijker zijn om dezelfde kenmerken aan te duiden. Het Hof herinnert eraan dat de betrokken bepaling met het verbod op beschrijvende tekens een doel van algemeen belang nastreeft, volgens hetwelk dergelijke tekens of benamingen door eenieder ongestoord moeten kunnen worden gebruikt, door te beletten dat zij op grond van hun inschrijving als merk aan een enkele onderneming worden voorbehouden. In deze omstandigheden moet de bevoegde autoriteit, wanneer zij vaststelt dat het teken in de opvatting van de betrokken kringen thans kenmerken van de betrokken waren of diensten beschrijft, dan wel dit in de toekomst redelijkerwijs te verwachten is, de inschrijving van het merk weigeren. Het is daarbij irrelevant dat er andere tekens of benamingen bestaan die gebruikelijker zijn. Daarbij komt dat volgens het Benelux-merkenrecht het recht op een merk, luidende in één der nationale of streektalen van de Benelux, zich van rechtswege uitstrekt over zijn vertaling in de andere talen. Volgens het Hof staat dit in feite gelijk aan de inschrijving van een aantal verschillende merken. De bevoegde autoriteit moet in een dergelijk geval voor elk van deze vertalingen nagaan of het teken beschrijvend is. Het Hof diende zich ook uit te spreken over de verhouding tussen het onderscheidend vermogen en het beschrijvend karakter. De verwijzende rechter stelde namelijk de volgende vraag: indien een merk beschrijvend is voor bepaalde waren of diensten, maar niet voor andere waren of diensten, moet het dan worden geacht voor deze andere waren of diensten noodzakelijkerwijs onderscheidend vermogen te hebben? Het Hof herinnert eraan dat de weigeringsgronden onafhankelijk zijn van elkaar en een afzonderlijk onderzoek vereisen, ook al bestaat er een duidelijke overlapping tussen de respectieve werkingssfeer ervan. Bijgevolg kan uit het feit dat een teken niet valt onder een van deze

¹¹ Eerste richtlijn (89/104/EEG) van de Raad van 21 december 1988 betreffende de aanpassing van het merkenrecht der lidstaten (PB 1989, L 40, blz. 1).

weigeringsgronden, niet worden geconcludeerd dat het niet onder een andere weigeringsgrond kan vallen. Voorts moet het onderscheidend vermogen van een merk worden beoordeeld in relatie tot de in de inschrijvingsaanvraag vermelde waren of diensten; bij een verzoek om inschrijving van een merk voor verschillende waren of diensten, moet voor elke van deze waren of diensten worden nagegaan of het merk onder geen van de weigeringsgronden valt, en kan voor de in aanmerking genomen waren of diensten tot uiteenlopende conclusies worden gekomen. Het Hof is dan ook van oordeel dat de bevoegde autoriteit niet kan concluderen dat een merk onderscheidend vermogen heeft voor bepaalde waren of diensten op de enkele grond dat het kenmerken van andere waren of diensten beschrijft, zelfs al wordt de inschrijving ervan gevraagd voor al deze waren of diensten. Aangaande het feit dat elk bestanddeel van het woord "Postkantoor" beschrijvend is voor kenmerken van de waren of diensten waarvoor de inschrijving is aangevraagd, preciseert het Hof dat voor de conclusie dat een merk beschrijvend is, de vaststelling dat elk van de bestanddelen beschrijvend is, onvoldoende is. Het beschrijvend karakter moet worden vastgesteld voor het woord zelf. Zo de enkele combinatie van bestanddelen die op zich beschrijvend zijn over het algemeen zelf nog steeds beschrijvend is, kan dit anders zijn indien de door deze combinatie gewekte indruk ver genoeg verwijderd is van de indruk die uitgaat van de eenvoudige aaneenvoeging van de beschrijvende bestanddelen, zo de combinatie meer is dan de som van die bestanddelen wegens door de voor de betrokken waren of diensten ongebruikelijke combinatie, of het woord is gaan behoren tot het normale spraakgebruik en aldaar een eigen betekenis heeft gekregen, zodat het voortaan losstaat van zijn bestanddelen (voorzover het woord in dat geval niet zelf beschrijvend is). De vragen die het Benelux-Gerechtshof had gesteld in het kader van een geding betreffende de weigering van het BMB om het teken "BIOMILD" in te schrijven voor levensmiddelen, op grond dat dit teken beschrijvend is, heeft het Hof in de zaak *Campina Melkunie* (arrest van 12 februari 2004, C-265/00, Jurispr. blz. I-1699) in dezelfde zin beantwoord.

3.9. De omvangrijke rechtspraak betreffende de communautaire maatregelen tot **harmonisatie van de wetgevingen** van de lidstaten omvat onder meer de drie zaken *Fixtures Marketing* (arresten van 9 november 2004, C-46/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie; C-338/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie; C-444/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie) en de zaak *The British Horseracing Board e.a.* (arrest van 9 november 2004, C-203/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie) betreffende het zogenoemde recht sui generis van richtlijn 96/9¹² en de omvang van deze rechtsbescherming op het gebied van sportwedenschappen. Aan het Hof werden verschillende prejudiciële vragen gesteld over de uitlegging van de bepalingen van de richtlijn, in gedingen die het gevolg waren van het gebruik door organisatoren van wedenschappen in Zweden, Griekenland, Finland en het Verenigd Koninkrijk van gegevens die waren gepubliceerd maar waarvan het beheer of de organisatie waren toevertrouwd aan anderen, namelijk de verzoeksters in het hoofdgeding. In drie zaken bestond het litigieuze gebruik uit de overname op de spelformulieren van gegevens betreffende de kalender van de Engelse en Schotse voetbalkampioenschappen, welke gegevens elektronisch worden opgeslagen en onder meer in brochures worden gepubliceerd, maar waarvan het beheer door middel van licentieovereenkomsten is opgedragen aan de verzoekster in het hoofdgeding. In de vierde zaak ging het om de

¹² Richtlijn 96/9/EG van het Europees Parlement en de Raad van 11 maart 1996 betreffende de rechtsbescherming van databanken (PB L 77, blz. 20).

bekendmaking op twee internetsites voor weddenschappen op paardenrennen van informatie die deels was ontleend aan de kranten en van gegevens die werden verstrekt door ondernemingen die daartoe waren gemachtigd door de verzoekster, die is belast met de organisatie van paardenrennen in het Verenigd Koninkrijk en die in dit verband de ontwikkeling en het beheer waarborgt van de databank waarvoor zij om bescherming verzocht.

De verzoeksters in de hoofdgedingen waren van mening dat de ondernemingen die aldus gebruik maakten van hun gegevens voor het aanbieden van weddenschappen, inbreuk maakten op het recht dat hun werd verleend door hun nationale recht, zoals dat was gewijzigd ten gevolge van de omzetting van de richtlijn betreffende de rechtsbescherming van databanken. Als uitvoeringsmaatregelen daarvan moesten de betrokken nationale bepalingen dus worden uitgelegd in het licht van de richtlijn.

De Finse Vantaan Käräjöikeus, de Engelse Court of Appeal, de Zweedse Högsta Domstol en het Griekse Monomeles Protodikeio Athinon, waar deze gedingen aanhangig waren gemaakt, hebben het Hof verschillende prejudiciële vragen gesteld over het voorwerp en de reikwijdte van de bescherming sui generis die in het leven is geroepen door de richtlijn, met name artikel 7, lid 1, dat de fabrikant van een databank het recht verleent om de opvraging en/of het hergebruik van het geheel of een in kwalitatief of kwantitatief opzicht substantieel deel van die inhoud te verbieden wanneer de verkrijging, de controle of de presentatie van de inhoud in kwalitatief of kwantitatief opzicht getuigt van een substantiële investering.

In antwoord op de vragen van de vier verwijzende rechters over de voorwaarde van de substantiële investering in de zin van deze laatste bepaling, verklaarde het Hof dat het begrip investering in de verkrijging van de inhoud van een databank in de zin van artikel 7, lid 1, van richtlijn 96/9 aldus moet worden opgevat dat het duidt op de middelen die worden aangewend om bestaande elementen te verkrijgen en in deze databank te verzamelen. Het omvat niet de middelen die worden aangewend voor het creëren van de elementen die de inhoud van een databank vormen (zaken C-46/02, C-338/02, C-444/02 en C-203/02, dictum 1). Het Hof overwoog dat in de context van de opstelling van een wedstrijdkalender voor de organisatie van voetbalkampioenschappen het derhalve niet ziet op de middelen die worden aangewend om voor de verschillende wedstrijden van deze kampioenschappen de data, de tijdschema's en de tegen elkaar spelende teams vast te stellen. De verkrijging van de gegevens die in deze kalenders worden opgenomen, vereist immers geen bijzondere inspanning van de liga's beroepsvoetbal, die onlosmakelijk verbonden zijn met het creëren van deze gegevens, en de middelen om de kalender te controleren of te presenteren vereisen evenmin een substantiële investering, los van de investering in het creëren van de gegevens die in de lijst worden opgenomen (zaken C-46/02, C-338/02 en C-444/02). In de zaak betreffende de weddenschappen op paardenrennen diende het Hof nog te preciseren dat het begrip investering in de controle van de inhoud van de databank in de zin van artikel 7, lid 1, van de richtlijn aldus moet worden opgevat dat het ziet op de middelen die worden aangewend voor de controle van de juistheid van de gezochte elementen, zowel bij de samenstelling van de databank als tijdens het functioneren ervan, teneinde de betrouwbaarheid van de informatie in deze databank te waarborgen. Middelen die worden aangewend voor de controle in de fase waarin elementen worden gecreëerd die vervolgens in een databank worden opgenomen, vallen niet onder dit begrip (zaak

C-203/02, punt 42). Het Hof overwoog dat de middelen die worden aangewend voor de opstelling van een lijst van de paarden die aan een race deelnemen en voor de controleverrichtingen in dit verband, geen investering zijn in de verkrijging en de controle van de inhoud van de databank waarin die lijst is opgenomen (zaak C-203/02, punt 42).

3.10. Op het gebied van de **sociale politiek** verdienen twee arresten een bijzondere vermelding. In het eerste, in de zaak *Alabaster* (arrest van 30 maart 2004, C-147/02, Jurispr. blz. I-3101), vroeg de Court of Appeal het Hof of bij de berekening van de wettelijke zwangerschapsuitkering rekening moet worden gehouden met loonsverhogingen.

In casu was Alabaster, een Brits werknemer, in januari 1996 met zwangerschapsverlof gegaan. Kort voor het begin van dat verlof had zij een loonsverhoging gekregen die terugwerkte tot december. Bij de berekening van de wettelijke zwangerschapsuitkering werd echter geen rekening gehouden met deze loonsverhoging, omdat de toepasselijke nationale regeling voor de berekening van het gewone loon een andere periode in aanmerking neemt, in casu de maanden september en oktober.

Het Hof stelde allereerst vast dat richtlijn 92/85¹³ geen bruikbaar antwoord geeft op de vragen van de nationale rechter. Na onderzoek van de gehele gemeenschapsregeling heeft het echter aangegeven welke algemene beginselen in casu van toepassing waren. De redenering van het Hof berust in wezen op artikel 141 EG en richtlijn 75/117.¹⁴

De uitkering die tijdens het zwangerschapsverlof aan een werkneemster wordt betaald, staat gelijk aan een beloning. Deze persoon kan uiteraard niet de gehele beloning vorderen, aangezien zij verkeert in een specifieke situatie in vergelijking met een werknemer die daadwerkelijk arbeid verricht. Dit is een klassieke toepassing van het gelijkheidsbeginsel. Aangezien de uitkering echter neerkomt op een loon (zie in die zin arrest van 13 februari 1996, Gillespie e.a., C-342/93, Jurispr. blz. I-475), moet haar op grond van het discriminatieverbod het recht worden verleend op een verhoging, aangezien zij het hogere loon zou hebben ontvangen indien zij niet zwanger ware geweest. Dit vereiste is niet beperkt tot het geval waarin deze loonsverhoging terugwerkt tot de door het referentieloon gedekte periode. Dit is een toepassing van het beginsel van gelijke beloning van mannelijke en vrouwelijke werknemers.

Het Hof sprak zich evenwel niet uit over de concrete wijze waarop aan dit beginsel uitvoering moet worden gegeven, aangezien dit zijn bevoegdheid in een prejudiciële procedure te buiten gaat.

Evenmin deed het Hof uitspraak over de houding die zou moeten worden aangenomen in geval van een loonsverlaging, aangezien dit in casu een hypothetische vraag was. Deze vraag blijft dus onbeantwoord.

¹³ Richtlijn 92/85/EEG van de Raad van 19 oktober 1992 inzake de tenuitvoerlegging van maatregelen ter bevordering van de verbetering van de veiligheid en de gezondheid op het werk van werkneemsters tijdens de zwangerschap, na de bevalling en tijdens de lactatie (tiende bijzondere richtlijn in de zin van artikel 16, lid 1, van richtlijn 89/391/EEG) (PB L 348, blz. 1).

¹⁴ Richtlijn 75/117/EEG van de Raad van 10 februari 1975 betreffende het nader tot elkaar brengen van de wetgevingen der lidstaten inzake de toepassing van het beginsel van gelijke beloning voor mannelijke en vrouwelijke werknemers (PB L 45, blz. 19).

In het tweede arrest, in de gevoegde zaken *Pfeiffer e.a.* (arrest van 5 oktober 2004, C-397/01–C-403/01, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), dat in het verlengde ligt van het arrest *Jaeger* (arrest van 9 september 2003, C-151/02, Jurispr. blz. I-8389) betreffende de wachtdienst van artsen, was het Hof van oordeel dat de maximale wekelijkse arbeidstijd voor ambulancehulpverleners in het kader van een dienst voor medische spoedhulp 48 uur niet mag overschrijden.

In de gevoegde zaken C-397/01 tot en met C-403/01 waren Pfeiffer en de andere verzoekers als ambulancehulpverlener in dienst of in dienst geweest van het Duitse Rode Kruis, een privaatrechtelijke instelling die met name zorgt voor de dienst voor medische spoedhulp te land middels ambulances en medische-urgentiewagens. Krachtens de arbeidsovereenkomsten met hun werkgever was een collectieve arbeidsovereenkomst van toepassing volgens welke de gemiddelde wekelijkse arbeidstijd, rekening houdend met hun verplichte permanentie van gemiddeld minstens 3 uur per dag, werd verlengd van 38,5 tot 49 uur. Tijdens de permanentie moesten de betrokken ambulancehulpverleners zich ter beschikking van hun werkgever houden op de werkplek en voorts permanent alert zijn om indien nodig onmiddellijk te kunnen handelen.

Voor het Arbeitsgericht Lörrach wensten de betrokkenen dat het Hof zou vaststellen dat hun gemiddelde wekelijkse arbeidstijd de bij richtlijn 93/104¹⁵ gestelde grens van 48 uur niet mag overschrijden en verlangden zij betaling van de overuren die zij boven die grens hadden gemaakt. De Duitse rechter wendde zich voor opheldering tot het Hof. Zijn prejudiciële vragen betroffen de uitlegging van een aantal bepalingen van de richtlijnen 89/391¹⁶ en 93/104.

Het Hof merkte allereerst op dat de activiteit van hulpverleners in het kader van een dienst voor medische spoedhulp valt binnen de werkingssfeer van de richtlijnen 89/391 en 93/104. Geen van de daarin voorziene uitzonderingen is in casu relevant. Het gaat immers niet om diensten die noodzakelijk zijn voor de bescherming van de openbare veiligheid, gezondheid en orde in omstandigheden van uitzonderlijke ernst en omvang – bijvoorbeeld een ramp – die naar hun aard geen planning van de arbeidstijd mogelijk maken, noch om wegvervoerdiensten; aangezien de betrokken activiteit tot hoofddoel heeft medische spoedhulp te verlenen aan zieken of gewonden. Het Hof besliste dan ook dat een overschrijding van de maximale wekelijkse arbeidstijd van 48 uur slechts rechtsgeldig is indien iedere werknemer daarmee individueel, uitdrukkelijk en vrijelijk heeft ingestemd, en dat het in dit verband dus niet volstaat dat de arbeidsovereenkomst van de belanghebbende verwijst naar een collectieve arbeidsovereenkomst die een dergelijke overschrijding toestaat.

Nadat het de wachtdiensten van artsen en de perioden van permanentie die door ambulancehulpverleners worden verricht aan elkaar had gelijkgesteld, besliste het Hof in de lijn van het arrest *Jaeger* dat dergelijke perioden bij de bepaling van de maximale

¹⁵ Richtlijn 93/104/EG van de Raad van 23 november 1993 betreffende een aantal aspecten van de organisatie van de arbeidstijd (PB L 307, blz. 18).

¹⁶ Richtlijn 89/391/EEG van de Raad van 12 juni 1989 betreffende de tenuitvoerlegging van maatregelen ter bevordering van de verbetering van de veiligheid en de gezondheid van de werknemers op het werk (PB L 183, blz. 1).

dagelijkse en wekelijkse arbeidstijd volledig moeten worden meegerekend. Het preciseerde dat de gemiddelde wekelijkse arbeidstijd van maximaal 48 uur, inclusief overwerk, moet worden beschouwd als een bijzonder belangrijk voorschrift van communautair sociaal recht dat voor alle werknemers geldt als een minimumnorm ter bescherming van hun veiligheid en hun gezondheid. Een nationale regeling die met betrekking tot perioden van permanentie die worden verricht door ambulancehulpverleners ertoe leidt dat, in voorkomend geval middels een collectieve arbeidsovereenkomst of een bedrijfsakkoord op basis van een dergelijke collectieve arbeidsovereenkomst, wordt toegestaan dat de bij deze bepaling vastgestelde maximale wekelijkse arbeidstijd van 48 uur wordt overschreden, is dan ook onverenigbaar met richtlijn 93/104.

Ten slotte constateerde het Hof op geheel klassieke wijze dat richtlijn 93/104, wat de maximale wekelijkse arbeidstijd betreft, voldoet aan alle voorwaarden voor rechtstreekse werking, nu zij inhoudelijk gezien onvoorwaardelijk en voldoende nauwkeurig is. Hoewel een richtlijn uit zichzelf aan particulieren geen verplichtingen kan opleggen en een bepaling van een richtlijn als zodanig niet tegenover een particulier kan worden ingeroepen, herinnerde het Hof aan het beginsel van richtlijnconforme uitlegging van het nationale recht en overwoog het dat een nationale rechter die uitspraak moet doen in een geding tussen uitsluitend particulieren, bij de toepassing van de ter uitvoering van de verplichtingen van de richtlijn vastgestelde nationale bepalingen, het gehele nationale recht in beschouwing moet nemen en dit zoveel mogelijk in het licht van de bewoordingen en van de doelstelling van deze richtlijn moet uitleggen om tot een oplossing te komen die in overeenstemming is met het daarmee beoogde doel. Op grond van dat beginsel moet de verwijzende rechter in casu dus binnen zijn bevoegdheid al het mogelijke doen om te voorkomen dat de maximale wekelijkse arbeidstijd, die op 48 uur is vastgesteld, wordt overschreden.

3.11. Ten slotte diende het Hof ook op te treden op het gebied van het **economisch en monetair beleid**. In de zaak *Commissie/Raad* (arrest van 13 juli 2004, C-27/04, Jurispr. blz. I-6649) boog het Hof zich over de uitvoering van het stabiliteitspact. Ten einde de Economische en Monetaire Unie te voltooien had de Europese Raad van Amsterdam in juni 1997 een resolutie betreffende het stabiliteits- en groeipact aangenomen, die ertoe strekt buitensporige tekorten te vermijden en een goed beheer van de overheidsfinanciën in de eurozone te waarborgen. In dat kader is in 2003 tegen Frankrijk en Duitsland een buitensporigtekortprocedure ingeleid.

Op aanbeveling van de Commissie heeft de Raad geconstateerd dat er in deze twee staten een buitensporig tekort bestond. Hij stelde twee aanbevelingen vast, waarbij zij werden verzocht hun tekort te verminderen en waarbij een uiterste datum voor het treffen van correctiemaatregelen werd gesteld (op basis van artikel 104, lid 7, EG). Na die datum heeft de Commissie de Raad aanbevolen besluiten vast te stellen, inhoudende dat noch Duitsland noch Frankrijk passende maatregelen had genomen om hun tekort overeenkomstig de aanbevelingen van de Raad te verminderen. De Commissie heeft de Raad verzocht de twee betrokken staten aan te manen maatregelen te treffen om hun tekort te verminderen (artikel 104, lid 9, EG). Op 25 november 2003 heeft de Raad, waarin de voor dat besluit vereiste meerderheid niet kon worden bereikt, enkel conclusies aangenomen waarbij de buitensporigtekortprocedures werden opgeschort en waarin hij verklaarde een beschikking uit hoofde van artikel 104, lid 9, EG te zullen vaststellen indien de betrokken lidstaat zijn verbintenissen niet nakomt. Van mening dat dit een

schending van de verdragsregels vormde, heeft de Commissie in januari 2004 beroep ingesteld tegen zowel het verzuim van de Raad om een beschikking vast te stellen als tegen die conclusies.

Het Hof verklaarde allereerst het beroep inzake de onmogelijkheid voor de Raad om de door de Commissie aanbevolen beschikking vast te stellen, niet-ontvankelijk. Het verzuim van de Raad om de in artikel 104, leden 8 en 9, EG bedoelde, door de Commissie aanbevolen besluiten te nemen, kan niet worden geacht te leiden tot voor beroep vatbare handelingen in de zin van artikel 230 EG. Wanneer de Commissie de Raad aanbeveelt besluiten te nemen uit hoofde van artikel 104, leden 8 en 9, EG en binnen de Raad niet de vereiste meerderheid wordt bereikt, komt immers geen besluit in de zin van deze bepalingen tot stand. Het Hof voegde daar nog aan toe dat ingeval de Raad de door de Commissie aanbevolen formele instrumenten uit hoofde van artikel 104, leden 8 en 9, EG niet vaststelt, deze laatste haar toevlucht kan nemen tot het rechtsmiddel als voorzien in artikel 232 EG, met inachtneming van de aldaar gestelde voorwaarden (punt 35).

Het beroep tegen de conclusies van de Raad werd daarentegen wel ontvankelijk verklaard. Deze beogen immers in elk geval rechtsgevolgen teweeg te brengen voorzover zij de lopende buitensporigtekortprocedures opschorten en de in een eerder stadium door de Raad uit hoofde van artikel 104, lid 7, EG gedane aanbevelingen inhoudelijk wijzigen. Het Hof stelde namelijk vast dat de Raad een eventueel besluit om op te treden uit hoofde van artikel 104, lid 9, EG afhankelijk had gesteld van een beoordeling die niet meer de inhoud van de aanbevelingen uit hoofde van artikel 104, lid 7, als referentieparameter zal hebben, maar de door de betrokken lidstaat eenzijdig aangegane verbintenissen.

Vervolgens was het Hof van oordeel dat de Raad de procedureregels niet had geëerbiedigd. Het in de conclusies vervatte besluit om de aanbevelingen van de Raad uit hoofde van artikel 104, lid 7, EG te wijzigen, levert een schending op van artikel 104, leden 7 en 13, EG, dat wil zeggen een schending van het initiatiefrecht van de Commissie en van de stemregels. Blijkens de letter en de economie van het bij het Verdrag ingevoerde systeem mag de Raad zich niet onttrekken aan de door artikel 104 EG opgelegde regels en de regels die hij zich zelf in verordening nr. 1467/97 heeft opgelegd. Zo kan hij niet kiezen voor een andere procedure, bijvoorbeeld om een maatregel te treffen die niet het juist in een bepaalde etappe voorziene besluit zou zijn of die tot stand zou komen onder andere dan de in de toepasselijke bepalingen gestelde voorwaarden (punt 81).

In de zaak *Verbraucher-Zentrale Hamburg* (arrest van 14 september 2004, C-19/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie) stelde het Landgericht München in een geding tussen de Duitse organisatie die bevoegd is om in rechte op te treden tegen inbreuken op de consumentenbeschermingswetgeving (de Verbraucher-Zentrale) en de onderneming O2, die een mobiele telefoonnetwerk exploiteert, het Hof prejudiciële vragen over de uitlegging van verordening nr. 1103/97.¹⁷

In casu moest worden onderzocht of de door O2 gehanteerde methode voor omrekening in euro van voordien in Duitse mark uitgedrukte bedragen, verenigbaar was met die

¹⁷ Verordening (EG) nr. 1103/97 van de Raad van 17 juni 1997 over enkele bepalingen betreffende de invoering van de euro (PB L 162, blz. 1).

verordening. O2 had namelijk de prijs per minuut van haar verschillende tarieven afgerond op de dichtstbijzijnde eurocent, namelijk tot de hogere eurocent.

Artikel 5 van de verordening bepaalt: “Te betalen of te boeken geldbedragen die na omrekening in de euro-eenheid [...] afgerond worden, moeten naar boven of naar beneden worden afgerond op de dichtstbijzijnde cent”.

Het Hof diende eerst uit te maken of een tarief, zoals de prijs per minuut waartegen O2 de telefoongesprekken aan haar klanten factureert, een te betalen of te boeken geldbedrag in de zin van artikel 5, eerste zin, van verordening nr. 1103/97 is, dan wel of enkel het eindbedrag dat daadwerkelijk aan de consument wordt gefactureerd, een dergelijk bedrag kan zijn.

Daar die begrippen in het gemeenschapsrecht niet zijn gedefinieerd, gebruikte het Hof de teleologische uitleggingsmethode, waarbij het keek naar de doelstelling van de betrokken handeling. Twee algemene rechtsbeginselen blijken uit verordening nr. 1103/97, namelijk de noodzaak om de rechtszekerheid van de burgers bij de overgang op de euro te waarborgen en, daarmee samenhangend, de noodzaak om de continuïteit van contracten en andere rechtsinstrumenten niet aan te tasten. Deze beginselen helpen bij het bereiken van een algemeen doel bij de invoering van de nieuwe eenheidsmunt, namelijk de doelstelling van neutraliteit van de overgang op de euro voor de burgers en de ondernemingen. Zoals de twaalfde overweging van de considerans van de verordening aangeeft, dient daarvoor een hoge graad van nauwkeurigheid bij omrekeningen te worden verzekerd.

Gelet op deze doelstelling legt het Hof artikel 5 van de verordening restrictief uit. Het beslist: “Een tarief zoals de in het hoofddeding aan de orde zijnde prijs per minuut is geen te betalen of te boeken geldbedrag in de zin van artikel 5, eerste zin, van verordening [nr. 1103/97], en hoeft derhalve niet in alle gevallen op de dichtstbijzijnde cent te worden afgerond [...]” (dictum 1).

Vervolgens rees de vraag of verordening nr. 1103/97, met name artikel 5, eerste zin, ervan, aldus moet worden uitgelegd dat zij eraan in de weg staat dat andere dan de te betalen of te boeken bedragen op de dichtstbijzijnde cent worden afgerond. Hoewel volgens het Hof ter zake geen principieel verbod bestaat, is dit toch “op voorwaarde dat deze afronding het [...] beginsel van continuïteit van contracten en het [...] doel van neutraliteit van de overgang op de euro in acht neemt, dat wil zeggen dat de afronding de door de economische subjecten – met inbegrip van de consumenten – aangegane contractuele verbintenissen niet mag aantasten en geen reële invloed mag hebben op de daadwerkelijk te betalen prijs” (dictum 2).

In casu stelde het Hof vast dat de betrokken afronding wel degelijk een wezenlijke invloed kan hebben op de door de consumenten daadwerkelijk betaalde prijs (punt 54). Het is niet verder gegaan in de uitlegging, maar liet het aan de nationale rechter over om de reële invloed op de prijzen te beoordelen.

B — Samenstelling van het Hof van Justitie

(Protocollaire rangorde op 14 oktober 2004)

Eerste rij, van links naar rechts:

Rechter C. Gulmann; kamerpresidenten A. Borg Barthet, R. Silva de Lapuerta, A. Rosas en P. Jann; president van het Hof V. Skouris; kamerpresident C. W. A. Timmermans; eerste advocaat-generaal L. A. Geelhoed; kamerpresident K. Lenaerts; advocaat-generaal F. G. Jacobs.

Tweede rij, van links naar rechts:

Advocaat-generaal A. Tizzano; rechter N. Colneric; advocaat-generaal D. Ruiz-Jarabo Colomer; rechters J.-P. Puissochet en A. M. La Pergola; advocaat-generaal P. Léger; rechters R. Schintgen, S. von Bahr en J. N. Cunha Rodrigues.

Derde rij, van links naar rechts:

Rechters G. Arestis, P. Küris en K. Schiemann; advocaten-generaal J. Kokott, C. Stix-Hackl en L. M. Poiares Maduro; rechters J. Makarczyk en E. Juhász.

Vierde rij, van links naar rechts:

Rechters A. Ó Caoimh, U. Lõhmus, J. Malenovský, M. Ilešič, J. Klučka en E. Levits; griffier R. Grass.

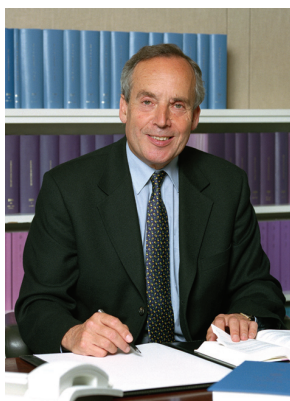
1. Leden van het Hof van Justitie

(in volgorde van ambtsaanvaarding)

Vassilios Skouris

Geboren in 1948; gediplomeerde in de rechten van de vrije universiteit te Berlijn (1970); doctor in het staatsrecht en het administratief recht van de universiteit te Hamburg (1973); hoogleraar aan de universiteit te Hamburg (1972-1977); hoogleraar publiek recht aan de universiteit te Bielefeld (1978); hoogleraar publiek recht aan de universiteit te Thessaloniki (1982); minister van Binnenlandse Zaken (1989 en 1996); lid van het bestuurscomité van de universiteit van Kreta (1983-1987); directeur van het Centrum voor internationaal en Europees economisch recht te Thessaloniki (sinds 1997); voorzitter van de Griekse vereniging voor Europees recht (1992-1994); lid van het Grieks nationaal comité voor het onderzoek (1993-1995); lid van het Hoog comité voor de selectie van Griekse ambtenaren (1994-1996); lid van de wetenschappelijke raad van de Academie voor Europees recht te Trier (sinds 1995); lid van het bestuurscomité van de Griekse nationale school voor de magistratuur (1995-1996); lid van de wetenschappelijke raad van het ministerie van Buitenlandse Zaken (1997-1999); lid van de Griekse economische en sociale raad in 1998; rechter in het Hof van Justitie sedert 8 juni 1999; president van het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2003.

Francis Geoffrey Jacobs

Geboren in 1939; Barrister; Queen's Counsel; ambtenaar bij het secretariaat van de Europese Commissie voor de mensenrechten; referendaris bij advocaat-generaal J.-P. Warner; hoogleraar Europees recht University of London; Directeur van het Centre of European Law, King's College London; auteur van diverse publicaties over het Europees recht; advocaat-generaal bij het Hof van Justitie sedert 7 oktober 1988.

Claus Christian Gulmann

Geboren in 1942; ambtenaar bij het ministerie van Justitie; referendaris bij rechter M. Sørensen; hoogleraar internationaal publiekrecht en decaan van de faculteit rechtsgeleerdheid van de universiteit van Kopenhagen; advocaat; voorzitter en lid van arbitragecolleges; lid van het college van administratief beroep; advocaat-generaal bij het Hof van Justitie van 7 oktober 1991 tot 6 oktober 1994; rechter in het Hof van Justitie sedert 7 oktober 1994.

David Alexander Ogilvy Edward

Geboren in 1934; Advocate (Schotland); Queen's Counsel (Schotland); secretaris en later penningmeester van de Faculty of Advocates; voorzitter van de Consultative Committee (thans Council) of the Bars and Laws Societies of the EC; Salvesen Professor of European Institutions en directeur van het Europa Institute van de universiteit van Edinburgh; bijzonder adviseur van het House of Lords Select Committee on the European Communities; Honorary Bencher (Gray's Inn, London); rechter in het Gerecht van eerste aanleg van 25 september 1989 tot 9 maart 1992; rechter in het Hof van Justitie van 10 maart 1992 tot 7 januari 2004.

Antonio Mario La Pergola

Geboren in 1931; hoogleraar constitutioneel recht, algemeen publiekrecht en rechtsvergelijking aan de universiteiten van Padua, Bologna en Rome; lid van de Hoge Raad voor de magistratuur (1976-1978); lid en voorzitter van het Constitutionele Hof (1986-1987); minister voor Communautaire aangelegenheden (1987-1989); lid van het Europees Parlement (1989-1994); rechter in het Hof van Justitie van 7 oktober tot 31 december 1994; advocaat-generaal bij het Hof van Justitie van 1 januari 1995 tot 14 december 1999; rechter in het Hof van Justitie sedert 15 december 1999.

Jean-Pierre Puissochet

Geboren in 1936; lid van de Conseil d'État (Frankrijk); directeur en vervolgens directeur-generaal van de juridische dienst van de Raad van de Europese Gemeenschappen (1968-1973); directeur-generaal van het Agence nationale pour l'emploi (1973-1975); directeur algemeen beheer bij het ministerie van Industrie (1977-1979); directeur juridische zaken bij de OESO (1979-1985); directeur van het Institut international d'administration publique (1985-1987); jurisconsulte, directeur juridische zaken bij het ministerie van Buitenlandse Zaken (1987-1994); rechter in het Hof van Justitie sedert 7 oktober 1994.

Philippe Léger

Geboren in 1938; magistraat bij het ministerie van Justitie (1966-1970); kabinetschef en vervolgens technisch adviseur in het kabinet van de minister van Welzijn in 1976; technisch adviseur in het kabinet van de minister van Justitie (1976-1978); vice-directeur strafzaken en gratieverzoeken (1978-1983); raadsheer in de Cour d'appel de Paris (1983-1986); adjunct-directeur van het kabinet van de garde des Sceaux, minister van Justitie (1986); voorzitter van het Tribunal de grande instance de Bobigny (1986-1993); directeur van het Cabinet du ministre d'État, garde des Sceaux, ministre de la Justice, en advocaat-generaal bij de Cour d'appel de Paris (1993-1994); geassocieerd hoogleraar aan de universiteit René Descartes (Paris-V) (1988-1993); advocaat-generaal bij het Hof van Justitie sedert 7 oktober 1994.

Peter Jann

Geboren in 1935; doctor in de rechtsgeleerdheid aan de Universiteit van Wenen (1957); benoeming tot rechter en plaatsing bij het Bondsministerie van Justitie (1961); Presserichter bij het Straf-Bezirksgericht Wenen (1963-1966); woordvoerder van het Bondsministerie van Justitie (1966-1970), vervolgens verschillende functies binnen de afdeling internationale zaken van dat ministerie; adviseur van de justitiële commissie en woordvoerder in het parlement (1973-1978); benoeming tot lid van het Constitutionele Hof (1978); permanente rechter-rapporteur bij dit Hof tot einde 1994; rechter in het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen sedert 19 januari 1995.

Dámaso Ruiz-Jarabo Colomer

Geboren in 1949; rechter; magistraat van de Consejo General del Poder Judicial (Hoge Raad voor de magistratuur); hoogleraar; kabinetschef van de voorzitter van de Hoge Raad voor de magistratuur; rechter ad hoc bij het Europees Hof voor de rechten van de mens; magistraat van het Tribunal Supremo sedert 1996; advocaat-generaal bij het Hof van Justitie sedert 19 januari 1995.

Romain Schintgen

Geboren in 1939; algemeen administrateur bij het ministerie van Arbeid; voorzitter van de Sociaal-economische Raad; bestuurder van de nationale krediet- en investeringsmaatschappij en van de Société européenne des satellites; regeringslid van het Comité van het Europees Sociaal Fonds, van het Raadgevend comité voor het vrije verkeer van werknemers en van het bestuur van de Europese stichting voor de verbetering van de levens- en arbeidsomstandigheden; rechter in het Gerecht van eerste aanleg van 25 september 1989 tot 11 juli 1996; rechter in het Hof van Justitie sedert 12 juli 1996.

Fidelma O'Kelly Macken

Geboren in 1945; ingeschreven bij de Ierse balie (1972); juridisch adviseur octrooi- en merkenrecht (1973-1979); barrister (1979-1995) en Senior Counsel (1995-1998) bij de Ierse balie; lid van de balie van Engeland en Wales; rechter in de Ierse High Court (1998); docent rechtsstelsels en -methoden en "Averil Deverell"-docent handelsrecht aan het Trinity College, Dublin; bestuurslid van de Honourable Society of King's Inns; rechter in het Hof van Justitie van 6 oktober 1999 tot 13 oktober 2004.

Ninon Colneric

Geboren in 1948; studies aan de universiteiten van Tübingen, München en Genève; na wetenschappelijk onderzoek in Londen, doctor in de rechtsgeleerdheid aan de universiteit te München; rechter in het Arbeitsgericht Oldenburg; doceerbevoegdheid, behaald aan de universiteit te Bremen, in het arbeidsrecht, de rechtssociologie en het sociaal recht; plaatsvervangend hoogleraar aan de faculteit rechtsgeleerdheid van de universiteiten te Frankfurt en Bremen; president van het Landesarbeitsgericht Schleswig-Holstein (1989); medewerking, als deskundige, aan het project van de European Expert Service (EU) betreffende de hervorming van het arbeidsrecht in Kirgizië (1994-1995); professor honoris causa aan de universiteit te Bremen in het arbeidsrecht, in het bijzonder in het Europees arbeidsrecht; rechter in het Hof van Justitie sedert 15 juli 2000.

Stig von Bahr

Geboren in 1939; werkte bij de Parlementaire Ombudsman, het Secretariaat-generaal van de Zweedse regering en op verschillende ministeries, onder andere als departementsråd bij het ministerie van Financiën; in 1981 benoemd tot rechter in de Kammarrätten (administratief gerecht in tweede aanleg) te Göteborg en in 1985 tot rechter in de Regeringsrätten (hoogste administratieve rechtscollege); werkte mee aan de totstandkoming van talrijke officiële rapporten, onder meer op het gebied van belastingwetgeving en boekhouding; was onder meer voorzitter van het comité inflatiecorrectie inkomstenbelasting, voorzitter van het comité boekhouding en speciaal rapporteur van het comité belastingvoorschriften betreffende eigenaren van kleine ondernemingen; was tevens voorzitter van de raad voor normen voor de boekhouding en lid van de raad voor de nationale rechterlijke administratie, alsmede lid van de raad van de financiële toezichthoudende autoriteit; heeft vele artikelen gepubliceerd, met name op het gebied van de belastingwetgeving; rechter in het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2000.

Antonio Tizzano

Geboren in 1940; diverse docentschappen aan Italiaanse universiteiten; juridisch adviseur bij de permanente vertegenwoordiging van Italië bij de Europese Gemeenschappen (1984-1992); advocaat bij het Hof van Cassatie en andere hogere rechtscolleges; lid van de Italiaanse delegatie bij internationale onderhandelingen en intergouvernementele conferenties, waaronder die betreffende de Europese Akte en het Verdrag betreffende de Europese Unie; diverse publicaties; lid van de groep onafhankelijke deskundigen die is benoemd om de financiën van de Europese Commissie te onderzoeken (1999); hoogleraar Europees recht, directeur van het instituut voor internationaal en Europees recht van de universiteit te Rome; advocaat-generaal bij het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2000.

José Narciso da Cunha Rodrigues

Geboren in 1940; diverse ambten bij de rechterlijke macht (1964-1977); verschillende regeringsopdrachten met betrekking tot het verrichten en coördineren van studies betreffende de herziening van de rechterlijke organisatie; gevolmachtigde van de regering bij de Europese Commissie voor de rechten van de mens en het Europees Hof voor de rechten van de mens (1980-1984); deskundige in de stuurgroep voor de mensenrechten van de Raad van Europa (1980-1985); lid van de commissie voor de herziening van de wetboeken van strafrecht en strafvordering; Procurador-Geral da República (1984-2000); lid van het comité van toezicht van het Europees Bureau voor fraude-onderzoek van de Europese Unie (OLAF) (1999-2000); rechter in het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2000.

Christiaan Willem Anton Timmermans

Geboren in 1941; referendaris bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (1966-1969); ambtenaar bij de Commissie van de Europese Gemeenschappen (1969-1977); doctor in de rechtsgeleerdheid (universiteit te Leiden); hoogleraar Europees recht aan de universiteit te Groningen (1977-1989); rechter-plaatsvervanger aan het Gerechtshof te Arnhem; diverse publicaties; adjunct directeur-generaal van de juridische dienst van de Commissie van de Europese Gemeenschappen (1989-2000); hoogleraar Europees recht aan de universiteit te Amsterdam; rechter in het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2000.

Leendert A. Geelhoed

Geboren in 1942; wetenschappelijk medewerker aan de universiteit te Utrecht (1970-1971); referendaris bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (1971-1974); raadadviseur bij het ministerie van Justitie (1975-1982); lid van de Wetenschappelijke Raad voor het regeringsbeleid (1983-1990); verschillende docentschappen; secretaris-generaal van het ministerie van Economische Zaken (1990-1997); secretaris-generaal van het ministerie van Algemene Zaken (1997-2000); advocaat-generaal bij het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2000.

Christine Stix-Hackl

Geboren in 1957; doctor in de rechtsgeleerdheid (universiteit te Wenen), postdoctorale studie Europees recht (Europacollege te Brugge); lid van de Oostenrijkse diplomatieke dienst (sinds 1982); deskundige voor EU-vraagstukken in de dienst Volkenrecht van het ministerie van Buitenlandse Zaken (1985-1988); juridische dienst van de Commissie van de EG (1989); chef van de "juridische dienst - EU" van het ministerie van Buitenlandse Zaken (1992-2000, gevolmachtigd minister); deelname aan de onderhandelingen betreffende de EER en de toetreding van de Oostenrijkse Republiek tot de EU, gemachtigde van de Oostenrijkse Republiek bij het Hof van Justitie van de EG vanaf 1995; consul-generaal van Oostenrijk te Zürich (2000); docentschappen en publicaties; advocaat generaal bij het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2000.

Allan Rosas

Geboren in 1948; doctor in de rechtsgeleerdheid van de universiteit van Turku (Finland); hoogleraar recht aan de universiteit van Turku (1978-1981) en de Åbo Akademi (Turku/Åbo) (1981-1996); directeur van het instituut voor de mensenrechten van deze universiteit (1985-1995); verschillende nationale en internationale academische vertrouwensposities; lid van wetenschappelijke genootschappen; coördinatie van verscheidene nationale en internationale onderzoeksprojecten en -programma's op het gebied van onder meer Europees recht, internationaal recht, rechten van de mens en grondrechten, constitutioneel recht en vergelijkend bestuursrecht; vertegenwoordiger van de Finse regering als lid of adviseur van Finse delegaties naar diverse internationale conferenties en bijeenkomsten; expert inzake het Finse juridische leven, onder meer in juridische commissies van de regering en het parlement van Finland, alsmede bij de Verenigde Naties, de Unesco, de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) en de Raad van Europa; sinds 1995 juridisch hoofdadviseur bij de juridische dienst van de Europese Commissie, belast met externe betrekkingen; sinds maart 2001 adjunct-directeur-generaal van de juridische dienst van de Europese Commissie; rechter in het Hof van Justitie sedert 17 januari 2002.

Rosario Silva de Lapuerta

Geboren in 1954; licentiaat in de rechten (Universidad Complutense de Madrid); abogado del Estado te Malaga; abogado del Estado in de juridische dienst van het ministerie van Verkeer, Toerisme en Communicatie, vervolgens in de juridische dienst van het ministerie van Buitenlandse Zaken; abogado del Estado-Jefe van de juridische dienst van de Staat, belast met de procedures voor het Hof van Justitie, en adjunct-directeur-generaal van de dienst communautaire en internationale juridische bijstand van de Abogacia General del Estado (ministerie van Justitie); lid van de reflexiegroep van de Commissie over de toekomst van een stelsel van communautaire rechtspraak; hoofd van de Spaanse delegatie van de groep "Amis de la Présidence" voor de hervorming van het stelsel van communautaire rechtspraak in het verdrag van Nice en van de ad hoc groep "Hof van Justitie" van de Raad; hoogleraar gemeenschapsrecht aan de Diplomaten school te Madrid; mededirecteur van het tijdschrift "Noticias de la Unión Europea"; rechter in het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2003.

Koen Lenaerts

Geboren in 1954; licentiaat en doctor in de Rechten (Katholieke Universiteit Leuven); Master of Laws, Master in Public Administration (Harvard University); assistent (1979-1983), vervolgens hoogleraar Europees recht aan de Katholieke Universiteit Leuven (sinds 1983); referendaris bij het Hof van Justitie (1984-1985); professor aan het Europacollege te Brugge (1984-1989); advocaat te Brussel (1986-1989); gasthoogleraar aan de Harvard Law School (1989); rechter in het Gerecht van eerste aanleg van 25 september 1989 tot 6 oktober 2003; rechter in het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2003.

Juliane Kokott

Geboren in 1957; rechtenstudie (Universiteiten van Bonn en Genève); LL.M. (American University, Washington DC); doctor in de rechtsgeleerdheid (Universiteit van Heidelberg, 1985; Universiteit van Harvard, 1990); gasthoogleraar aan Berkeley University (1991); hoogleraar Duits en buitenlands publiekrecht, internationaal recht en Europees recht aan de Universiteiten van Augsburg (1992), Heidelberg (1993) en Düsseldorf (1994); plaatsvervangend rechter voor de Duitse regering in het Hof voor Conciliatie en Arbitrage binnen de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE); vice-voorzitster van de federale wissenschaftliche Beirat globale Umweltveränderungen (WGBU, 1996); hoogleraar volkenrecht, internationaal economisch recht en Europees recht aan de Universiteit van St. Gallen (1999); directeur van het instituut voor Europees en internationaal economisch recht van de Universiteit van St. Gallen (2000); adjunct-directeur van het master of bussinesslaw-program van de universiteit van St. Gallen (2001); advocaat-generaal bij het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2003.

Luís Miguel Poiares Pessoa Maduro

Geboren in 1967; licentiaat in de rechtsgeleerdheid (Universiteit van Lissabon, 1990); wetenschappelijk medewerker (Europees universitair instituut, 1991); doctor in de rechtsgeleerdheid (Europees universitair instituut te Florence, 1996); gasthoogleraar (Europa college van Natolin; Instituut Ortega y Gasset te Madrid; Portugese katholieke universiteit; Instituut voor Europese studies te Macao); hoogleraar (Universidade Nova te Lissabon, 1997); Fulbright Visiting Research Fellow (Universiteit van Harvard, 1998); mededirecteur van de Academie de droit commercial international; mede-editeur (Hart Series on European Law and Integration, European Law Journal) en lid van het redactiecomité van verschillende juridische tijdschriften; advocaat-generaal bij het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2003.

Konrad Hermann Theodor Schiemann

Geboren in 1937; rechtenstudie aan de universiteit van Cambridge; Barrister (1964-1980); Queen's Counsel (1980-1986); Justice of the High Court of England and Wales (1986-1995); Lord Justice of Appeal (1995-2003); Bencher sinds 1985 en Treasurer in 2003 van de Honourable Society of the Inner Temple; rechter in het Hof van Justitie sedert 8 januari 2004.

Jerzy Makarczyk

Geboren in 1938; doctor in de rechtsgeleerdheid (1966); hoogleraar internationaal publiekrecht (1974); Senior Visiting Fellow aan de universiteit te Oxford (1985); hoogleraar aan de internationale christelijke universiteit van Tokyo (1988); auteur van diverse publicaties over internationaal publiekrecht, gemeenschapsrecht en de rechten van de mens; lid van verscheidene geleerde genootschappen met betrekking tot internationaal recht, Europees recht en de rechten van de mens; onderhandelaar van de Poolse regering voor de terugtrekking van de Russische troepen uit het grondgebied van de Republiek Polen; onderstaatssecretaris, vervolgens staatssecretaris van Buitenlandse Zaken (1989-1992); hoofd van de Poolse delegatie bij de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties; rechter in het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (1992-2002); voorzitter van het instituut voor internationaal recht (2003); adviseur van de president van de Republiek Polen voor buitenlandse politiek en rechten van de mens (2002-2004); rechter in het Hof van Justitie sedert 11 mei 2004.

Pranas Kūris

Geboren in 1938; gediplomeerde in de rechten van de universiteit van Vilnius (1961); kandidaat in de rechtswetenschappen, universiteit van Moskou (1965); staatsdoctoraat (Dr. hab), universiteit van Moskou (1973); stagiair bij het Institut des Hautes Études Internationales (directeur: prof. Ch. Rousseau), universiteit van Parijs (1967-1968); gewoon lid van de Academie van Wetenschappen van Litouwen (1996); doctor honoris causa van de universiteit Rechtsgeleerdheid van Litouwen (2001); verschillende docentschappen en administratieve taken bij de universiteit te Vilnius (1961-1990); docent, hoogleraar, hoogleraar internationaal publiekrecht, decaan van de faculteit Rechtsgeleerdheid; verscheidene posten in de regering, de diplomatieke dienst en de magistratuur van Litouwen; minister van Justitie (1990-1991), staatsraad (1991), ambassadeur van de Republiek Litouwen voor België, Luxemburg en Nederland (1992-1994); rechter in het (voormalige) Europese Hof voor de Rechten van de Mens (juni 1994-november 1998); rechter in het Hooggerechtshof van Litouwen en voorzitter van dit gerechtshof (december 1994-oktober 1998); rechter in het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (sinds november 1998); deelname aan verschillende internationale conferenties; lid van de delegatie van de Republiek Litouwen bij onderhandelingen met de USSR (1990-1992); auteur van diverse publicaties (ongeveer 200); rechter in het Hof van Justitie sedert 11 mei 2004.

Endre Juhász

Geboren in 1944; gediplomeerde in de rechten van de universiteit van Szeged, Hongarije (1967); ingangsexamen bij de Hongaarse balie (1970); postdoctorale studie vergelijkend recht aan de universiteit te Straatsburg, Frankrijk (1969, 1970, 1971, 1972); ambtenaar bij de juridische dienst van het ministerie van Buitenlandse Handel (1966-1974), directeur Wetgeving (1973-1974); eerste handelsattaché bij de ambassade van Hongarije te Brussel, verantwoordelijk voor communautaire aangelegenheden (1974-1979); directeur bij het ministerie van Buitenlandse Handel (1979-1983); eerste handelsattaché, vervolgens handelsadviseur bij de ambassade van Hongarije te Washington DC, Verenigde Staten (1983-1989); directeur-generaal bij het ministerie van Handel en bij het ministerie van Internationale Economische Betrekkingen (1989-1991); hoofdonderhandelaar bij de associatieovereenkomst tussen Hongarije en de Europese Gemeenschappen en hun lidstaten (1990-1991); secretaris-generaal van het ministerie van Internationale Economische Betrekkingen, hoofd van de dienst Europese aangelegenheden (1992); staatssecretaris bij het ministerie van Internationale Economische Betrekkingen (1993-1994); staatssecretaris, voorzitter van de dienst Europese aangelegenheden, ministerie van Industrie en Handel (1994); buitengewoon en gevolmachtigd ambassadeur, hoofd van de diplomatieke missie van de Republiek Hongarije bij de Europese Unie (januari 1995-mei 2003); hoofdonderhandelaar bij de toetreding van de Republiek Hongarije tot de Europese Unie (juli 1998-april 2003); minister zonder portefeuille voor de coördinatie van de Europese integratie (sinds mei 2003); rechter in het Hof van Justitie sedert 11 mei 2004.

George Arestis

Geboren in 1945; gediplomeerde in de rechten van de universiteit van Athene (1968); M. A. Comparative Politics and Government, universiteit van Kent te Canterbury (1970); uitoefening van het beroep van advocaat te Cyprus (1972-1982); benoeming tot rechter in de arrondissementsrechtbank (1982); bevordering tot president van de arrondissementsrechtbank (1995); administratief president van de arrondissementsrechtbank van Nicosia (1997-2003); rechter in het Hooggerechtshof van Cyprus (2003); rechter in het Hof van Justitie sedert 11 mei 2004.

Anthony Borg Barthet U.O.M.

Geboren in 1947; doctor in de rechtsgeleerdheid van de koninklijke universiteit van Malta (1973); in Maltese overheidsdienst getreden als Notary to Government in 1975; adviseur van de Republiek in 1978, hoofdadviseur van de Republiek in 1979, adjunct-procureur-generaal in 1988 en benoemd tot procureur-generaal door de president van Malta in 1989; deeltijds docent burgerlijk recht aan de universiteit van Malta (1985-1989); lid van de Raad van de universiteit van Malta (1998-2004); lid van de commissie voor rechtsbedeling (1994-2004); lid van de raad van gouverneurs van het Centrum voor arbitrage van Malta (1998-2004); rechter in het Hof van Justitie sedert 11 mei 2004.

Marko Ilešič

Geboren in 1947; doctor in de rechtsgeleerdheid (universiteit van Ljubljana); specialisatie vergelijkend recht (universiteiten van Straatsburg en Coimbra); advocaat bij de balie; rechter in de arbeidsrechtbank van Ljubljana (1975-1986); president van de rechtbank voor sport-aangelegenheden (1978-1986); arbiter bij de arbitrage-instantie van de verzekeringsmaatschappij Triglav (1990-1998); president van de arbitragekamer van de Beurs (sinds 1995); arbiter bij de arbitrage-instantie van de Beurs (sinds 1998); arbiter bij de Kamer van Koophandel van Joegoslavië (tot 1991) en van Slovenië (sinds 1991); arbiter bij de Internationale Kamer van Koophandel te Parijs; rechter in de beroepscommissie van de UEFA (sinds 1988) en van de FIFA (sinds 2000); voorzitter van het Verbond van verenigingen van Sloveense juristen; lid van de International Law association, van het International Maritime Committee en van verscheidene andere internationale juridische verenigingen; hoogleraar burgerlijk recht, handelsrecht en internationaal privaatrecht; decaan van de faculteit Rechtsgeleerdheid van de universiteit te Ljubljana; auteur van vele juridische publicaties; rechter in het Hof van Justitie sedert 11 mei 2004.

Jiří Malenovský

Geboren in 1950; doctor in de rechtsgeleerdheid van de universiteit Karlova te Praag (1975); hoofdassistent (1974-1990), vice-decaan (1989-1991) en hoofd van het departement Internationaal recht en Europees recht (1990-1992) aan de universiteit Masarykova te Brno; rechter in het Tsjechoslowaaks Constitutioneel Hof (1992); ambassadeur bij de Raad van Europa (1993-1998); voorzitter van het Comité van afgevaardigden van de ministers van de Raad van Europa (1995); directeur-generaal bij het ministerie van Buitenlandse Zaken (1998-2000); voorzitter van de Tsjechische en Slowaakse afdeling van de International Law Association (1999-2001); rechter in het Constitutioneel Hof (2000-2004); lid van de Raad Wetgeving (1998-2000); lid van het Permanent Hof van arbitrage te Den Haag (sinds 2000); hoogleraar internationaal publiekrecht aan de universiteit Masarykova te Brno (2001); rechter in het Hof van Justitie sedert 11 mei 2004.

Ján Klučka

Geboren in 1951; doctor in de rechtsgeleerdheid van de universiteit van Bratislava (1974); hoogleraar internationaal recht aan de universiteit van Košice (sinds 1975); rechter in het Constitutioneel Hof (1993); lid van het Permanent Hof van arbitrage te Den Haag (1994); lid van de Commissie van Venetië (1994); voorzitter van de Slowaakse vereniging van internationaal recht (2002); rechter in het Hof van Justitie sedert 11 mei 2004.

Uno Lõhmus

Geboren in 1952; doctor in de rechtsgeleerdheid (1986); lid van de balie (1977-1998); gasthoogleraar strafrecht aan de universiteit van Tartu; rechter in het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (1994-1998); president van het Hooggerechtshof van Estland (1998-2004); lid van de juridische commissie van de Grondwet; adviseur bij de werkgroep voor opstelling van het strafwetboek; lid van de werkgroep voor opstelling van het wetboek van strafvordering; auteur van verscheidene publicaties over de rechten van de mens en het grondwettelijk recht; rechter in het Hof van Justitie sedert 11 mei 2004.

Egils Levits

Geboren in 1955; gediplomeerde in de rechten en de politieke wetenschappen van de universiteit van Hamburg; wetenschappelijk medewerker aan de faculteit Rechtsgeleerdheid van de universiteit van Kiel; adviseur van het Letse Parlement op het gebied van internationaal recht, grondwettelijk recht en wetshervorming; ambassadeur van Letland in Duitsland en in Zwitserland (1992-1993), in Oostenrijk, in Zwitserland en in Hongarije (1994-1995); vice-eerste minister en minister van Justitie, waarnemend voor de minister van Buitenlandse Zaken (1993-1994); bemiddelaar bij het Hof voor Conciliatie en Arbitrage binnen de OVSE (sinds 1997); lid van het Permanent Hof van arbitrage (sinds 2001); in 1995 benoemd tot rechter in het Europese Hof voor de Rechten van de Mens, herbenoemd in 1998 en 2001; vele publicaties op het gebied van grondwettelijk recht en administratief recht, wetshervorming en gemeenschapsrecht; rechter in het Hof van Justitie sedert 11 mei 2004.

Aindrias Ó Caoimh

Geboren in 1950; bachelor civiel recht (National University of Ireland, University College Dublin, 1971); barrister (King's Inns, 1972); diploma hogere studies Europees recht (University College Dublin, 1977); barrister bij de Ierse balie (1972-1999); docent Europees recht (King's Inns, Dublin); Senior Counsel (1994-1999); vertegenwoordiger van de Ierse regering in tal van zaken voor het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen; rechter in de High Court van Ierland (sinds 1999); bestuurslid van de Honourable Society of King's Inns (sinds 1999); vice-president van de Ierse Vereniging voor Europees recht; lid van de International Law Association (Ierse afdeling); zoon van Andreas O'Keeffe (Aindrias Ó Caoimh), rechter in het Hof van Justitie (1974-1985); rechter in het Hof van Justitie sinds 13 oktober 2004.

Roger Grass

Geboren in 1948; afgestudeerd aan het Institut d'études politiques te Parijs, en «diplôme d'études supérieures» publiek recht; substituut van de procureur de la République bij het Tribunal de grande instance de Versailles; hoofdadministrateur bij het Hof van Justitie; secretaris-generaal van het algemeen parket van de Cour d'appel de Paris; kabinet van de garde des Sceaux, minister van Justitie; referendaris van de president van het Hof van Justitie; griffier van het Hof van Justitie sedert 10 februari 1994.

2. Wijzigingen in de samenstelling van het Hof van Justitie in 2004

In 2004 is de samenstelling van het Hof gewijzigd als volgt:

Op 7 januari heeft rechter David Alexander Ogilvy Edward het Hof verlaten. Hij is als rechter opgevolgd door Konrad Hermann Theodor Schiemann.

Na de toetreding van tien nieuwe lidstaten tot de Europese Unie hebben op 11 mei tien nieuwe rechters hun ambt aanvaard: Jerzy Makarczyk, van Poolse nationaliteit, Pranas Kūris, van Litouwse nationaliteit, Endre Juhász, van Hongaarse nationaliteit, George Arestis, van Cypriotische nationaliteit, Anthony Borg Barthet U.O.M., van Maltese nationaliteit, Marko Ilešič, van Sloveense nationaliteit, Jiří Malenovský, van Tsjechische nationaliteit, Ján Klučka, van Slowaakse nationaliteit, Uno Lõhmus, van Estse nationaliteit, Egils Levits, van Letse nationaliteit.

Op 13 oktober heeft rechter Fidelma O'Kelly Macken het Hof verlaten. Zij is als rechter opgevolgd door Aindrias Ó Caoimh.

3. Protocollaire rangorde

van 1 tot en met 7 januari 2004

V. Skouris, president
P. Jann, president van de Eerste kamer
C. W. A. Timmermans, president van de Tweede kamer
C. Gulmann, president van de Vijfde kamer
A. Tizzano, eerste advocaat-generaal
J. N. Cunha Rodrigues, president van de Vierde kamer
A. Rosas, president van de Derde kamer
F. G. Jacobs, advocaat-generaal
D. A. O. Edward, rechter
A. M. La Pergola, rechter
J.-P. Puissochet, rechter
P. Léger, advocaat-generaal
D. Ruiz-Jarabo Colomer, advocaat-generaal
R. Schintgen, rechter
F. Macken, rechter
N. Colneric, rechter
S. von Bahr, rechter
L. A. Geelhoed, advocaat-generaal
C. Stix-Hackl, advocaat-generaal
R. Silva de Lapuerta, rechter
K. Lenaerts, rechter
J. Kokott, advocaat-generaal
L. M. Poiares P. Maduro, advocaat-generaal

R. Grass, griffier

van 8 januari tot en met 12 mei 2004¹

V. Skouris, president
 P. Jann, president van de Eerste kamer
 C. W. A. Timmermans, president van de Tweede kamer
 C. Gulmann, president van de Vijfde kamer
 A. Tizzano, eerste advocaat-generaal
 J. N. Cunha Rodrigues, president van de Vierde kamer
 A. Rosas, president van de Derde kamer
 F. G. Jacobs, advocaat-generaal
 A. M. La Pergola, rechter
 J.-P. Puissochet, rechter
 P. Léger, advocaat-generaal
 D. Ruiz-Jarabo Colomer, advocaat-generaal
 R. Schintgen, rechter
 F. Macken, rechter
 N. Colneric, rechter
 S. von Bahr, rechter
 L. A. Geelhoed, advocaat-generaal
 C. Stix-Hackl, advocaat-generaal
 R. Silva de Lapuerta, rechter
 K. Lenaerts, rechter
 J. Kokott, advocaat-generaal
 L. M. Poiares P. Maduro, advocaat-generaal
 K. Schiemann, rechter

 R. Grass, griffier

¹ Op 11 mei 2004 hebben tien nieuwe rechters hun ambt aanvaard. De nieuwe protocolaire rangorde geldt slechts vanaf 13 mei.

van 13 mei tot en met 6 oktober 2004

V. Skouris, president
P. Jann, president van de Eerste kamer
C. W. A. Timmermans, president van de Tweede kamer
A. Rosas, president van de Derde kamer
C. Gulmann, president van de Vijfde kamer
J.-P. Puissochet, president van de Zesde kamer
A. Tizzano, eerste advocaat-generaal
J. N. Cunha Rodrigues, president van de Vierde kamer
F. G. Jacobs, advocaat-generaal
A. M. La Pergola, rechter
P. Léger, advocaat-generaal
D. Ruiz-Jarabo Colomer, advocaat-generaal
R. Schintgen, rechter
F. Macken, rechter
N. Colneric, rechter
S. von Bahr, rechter
L. A. Geelhoed, advocaat-generaal
C. Stix-Hackl, advocaat-generaal
R. Silva de Lapuerta, rechter
K. Lenaerts, rechter
J. Kokott, advocaat-generaal
L. M. Poiares P. Maduro, advocaat-generaal
K. Schiemann, rechter
J. Makarczyk, rechter
P. Küris, rechter
E. Juhász, rechter
G. Arestis, rechter
A. Borg Barthet, rechter
M. Ilešič, rechter
J. Malenovský, rechter
J. Klučkaa, rechter
U. Lohmus, rechter
E. Levits, rechter

R. Grass, griffier

van 7 tot en met 13 oktober 2004

V. Skouris, president
 P. Jann, president van de Eerste kamer
 C. W. A. Timmermans, president van de Tweede kamer
 A. Rosas, president van de Derde kamer
 L. A. Geelhoed, eerste advocaat-generaal
 R. Silva de Lapuerta, president van de Vijfde kamer
 K. Lenaerts, president van de Vierde kamer
 A. Borg Barthet, president van de Zesde kamer
 F. G. Jacobs, advocaat-generaal
 C. Gulmann, rechter
 A. M. La Pergola, rechter
 J.-P. Puissochet, rechter
 P. Léger, advocaat-generaal
 D. Ruiz-Jarabo Colomer, advocaat-generaal
 R. Schintgen, rechter
 F. Macken, rechter
 N. Colneric, rechter
 S. von Bahr, rechter
 A. Tizzano, advocaat-generaal
 J. N. Cunha Rodrigues, rechter
 C. Stix-Hackl, advocaat-generaal
 J. Kokott, advocaat-generaal
 L. M. Poiares P. Maduro, advocaat-generaal
 K. Schiemann, rechter
 J. Makarczyk, rechter
 P. Küris, rechter
 E. Juhász, rechter
 G. Arestis, rechter
 M. Illešič, rechter
 J. Malenovský, rechter
 J. Klučka, rechter
 U. Lõhmus, rechter
 E. Levits, rechter

 R. Grass, griffier

van 14 oktober tot en met 31 december 2004

V. Skouris, president
P. Jann, president van de Eerste kamer
C. W. A. Timmermans, president van de Tweede kamer
A. Rosas, president van de Derde kamer
L. A. Geelhoed, eerste advocaat-generaal
R. Silva de Lapuerta, president van de Vijfde kamer
K. Lenaerts, president van de Vierde kamer
A. Borg Barthet, president van de Zesde kamer
F. G. Jacobs, advocaat-generaal
C. Gulmann, rechter
A. M. La Pergola, rechter
J.-P. Puissechot, rechter
P. Léger, advocaat-generaal
D. Ruiz-Jarabo Colomer, advocaat-generaal
R. Schintgen, rechter
N. Colneric, rechter
S. von Bahr, rechter
A. Tizzano, advocaat-generaal
J. N. Cunha Rodrigues, rechter
C. Stix-Hackl, advocaat-generaal
J. Kokott, advocaat-generaal
L. M. Poiares P. Maduro, advocaat-generaal
K. Schiemann, rechter
J. Makarczyk, rechter
P. Küris, rechter
E. Juhász, rechter
G. Arestis, rechter
M. Illešič, rechter
J. Malenovský, rechter
J. Klučka, rechter
U. Löhmus, rechter
E. Levits, rechter
A. Ó Caoimh, rechter

R. Grass, griffier

4. Gewezen leden van het Hof van Justitie

Pilotti Massimo, rechter (1952-1958), president van 1952 tot 1958
Serrarens Petrus, Josephus, Servatius, rechter (1952-1958)
Riese Otto, rechter (1952-1963)
Delvaux Louis, rechter (1952-1967)
Rueff Jacques, rechter (1952-1959 et 1960-1962)
Hammes Charles Léon, rechter (1952-1967), president van 1964 tot 1967
Van Kleffens Adrianus, rechter (1952-1958)
Lagrange Maurice, advocaat-generaal (1952-1964)
Roemer Karl, advocaat-generaal (1953-1973)
Rossi Rino, rechter (1958-1964)
Donner Andreas Matthias, rechter (1958-1979), president van 1958 tot 1964
Catalano Nicola, rechter (1958-1962)
Trabucchi Alberto, rechter (1962-1972), vervolgens advocaat-generaal (1973-1976)
Lecourt Robert, rechter (1962-1976), president van 1967 tot 1976
Strauss Walter, rechter (1963-1970)
Monaco Riccardo, rechter (1964-1976)
Gand Joseph, advocaat-generaal (1964-1970)
Mertens de Wilmars Josse J., rechter (1967-1984), president van 1980 tot 1984
Pescatore Pierre, rechter (1967-1985)
Kutscher Hans, rechter (1970-1980), president van 1976 tot 1980
Dutheillet de Lamothe Alain Louis, advocaat-generaal (1970-1972)
Mayras Henri, advocaat-generaal (1972-1981)
O'Dalaigh Cearbhall, rechter (1973-1974)
Sørensen Max, rechter (1973-1979)
Mackenzie Stuart Alexander J., rechter (1973-1988), president van 1984 tot 1988
Warner Jean-Pierre, advocaat-generaal (1973-1981)
Reischl Gerhard, advocaat-generaal (1973-1981)
O'Keeffe Aindrias, rechter (1975-1985)
Capotorti Francesco, rechter (1976), vervolgens advocaat-generaal (1976-1982)
Bosco Giacinto, rechter (1976-1988)
Touffait Adolphe, rechter (1976-1982)
Koopmans Thymen, rechter (1979-1990)
Due Ole, rechter (1979-1994), president van 1988 tot 1994
Everling Ulrich, rechter (1980-1988)
Chloros Alexandros, rechter (1981-1982)
Slynn Sir Gordon, advocaat-generaal (1981-1988), vervolgens rechter (1988-1992)
Rozès Simone, advocaat-generaal (1981-1984)
VerLoren van Themaat Pieter, advocaat-generaal (1981-1986)
Grévisse Fernand, rechter (1981-1982 en 1988-1994)
Bahlmann Kai, rechter (1982-1988)
Mancini G. Federico, advocaat-generaal (1982-1988), vervolgens rechter (1988-1999)
Galmot Yves, rechter (1982-1988)
Kakouris Constantinos, rechter (1983-1997)
Lenz Carl Otto, advocaat-generaal (1984-1997)
Darmon Marco, advocaat-generaal (1984-1994)

Joliet René, rechter (1984-1995)
O'Higgins Thomas Francis, rechter (1985-1991)
Schockweiler Fernand, rechter (1985-1996)
Mischo Jean, advocaat-generaal (1986-1991 en 1997-2003)
De Carvalho Moithinho de Almeida José Carlos, rechter (1986-2000)
Da Cruz Vilaça José Luis, advocaat-generaal (1986-1988)
Rodríguez Iglesias Gil Carlos, rechter (1986-2003), president van 1994 tot 2003
Diez de Velasco Manuel, rechter (1988-1994)
Zuleeg Manfred, rechter (1988-1994)
Van Gerven Walter, advocaat-generaal (1988-1994)
Tesauro Giuseppe, advocaat-generaal (1988-1998)
Kapteyn Paul Joan George, rechter (1990-2000)
Murray John L., rechter (1991-1999)
Edward David Alexander Ogilvy, rechter (1992-2004)
Cosmas Georges, advocaat-generaal (1994-2000)
Hirsch Günter, rechter (1994-2000)
Elmer Michael Bendik, advocaat-generaal (1994-1997)
Ragnemalm Hans, rechter (1995-2000)
Sevón Leif, rechter (1995-2002)
Fennelly Nial, advocaat-generaal (1995-2000)
Wathelet Melchior, rechter (1995-2003)
Ioannou Krateros, rechter (1997-1999)
Alber Siegbert, advocaat-generaal (1997-2003)
Saggio Antonio, advocaat-generaal (1998-2000)
O'Kelly Machen.Fidelma, rechter (1999-2004)

– Presidenten

Pilotti Massimo (1952-1958)
Donner Andreas Matthias (1958-1964)
Hammes Charles Léon (1964-1967)
Lecourt Robert (1967-1976)
Kutscher Hans (1976-1980)
Mertens de Wilmars Josse J. (1980-1984)
Mackenzie Stuart Alexander John (1984-1988)
Due Ole (1988-1994)
Rodríguez Iglesias Gil Carlos (1994-2003)

– Griffiers

Van Houtte Albert (1953-1982)
Heim Paul (1982-1988)
Giraud Jean-Guy (1988-1994)

Hoofdstuk II

Het Gerecht van eerste aanleg van de Europese Gemeenschappen

A – De werkzaamheden van het Gerecht van eerste aanleg in 2004

door Bo Vesterdorf, president

Het Gerecht van eerste aanleg van de Europese Gemeenschappen was in 2004 getuige van belangrijke ontwikkelingen die mijlpalen zijn in de geschiedenis van de Europese rechterlijke instantie.

Allereerst zijn ten gevolge van de toetreding van tien nieuwe staten tot de Europese Unie tien nieuwe rechters lid geworden van het Gerecht van eerste aanleg: E. Cremona, O. Czúcz, I. Wiszniewska-Białecka, I. Pelikánová, D. Šváby, V. Vadapalas, K. Jürimäe, I. Labucka en S. S. Papasavvas hebben de eed afgelegd op 12 mei 2004; V. Trstenjak deed dit op 7 juli daaraanvolgend.

Voor de tweede maal in zijn bestaan is het aantal rechters van het Gerecht, dat oorspronkelijk twaalf bedroeg, verhoogd. Het Gerecht bestaat thans uit 25 leden, één rechter per lidstaat.

De ambtstermijn van verschillende leden van het Gerecht, waarvan enkele pas onlangs waren benoemd, liep af op 31 augustus 2004. Bij besluit van 14 juli 2004 hebben de vertegenwoordigers van de regeringen van de lidstaten van de Europese Unie voor de periode van 1 september 2004 tot en met 31 augustus 2010 de volgende leden herbenoemd: B. Vesterdorf, V. Tiili, J. Azizi, M. Jaeger, A. W. H. Meij, M. Vilaras, M. E. Martins de Nazaré Ribeiro, F. Dehousse, O. Czúcz, I. Wiszniewska-Białecka, D. Šváby, K. Jürimäe en S. S. Papasavvas.

Gelet op de uitbreiding van de Europese Unie is het Reglement voor de procesvoering van het Gerecht aldus gewijzigd dat het aantal rechters waaruit de grote kamer is samengesteld, van elf op dertien is gebracht (PB 2004, L 127, blz. 108). Ook de bepalingen inzake de procestalen zijn gewijzigd: sinds 1 mei 2004 kunnen beroepen worden ingesteld in 21 talen – de 20 officiële talen en het Iers – (PB 2004, L 132, blz. 3).

De organisatie en de werking van het Gerecht zijn aangepast om te kunnen beantwoorden aan de vereisten die voortvloeien uit het grotere aantal rechters. Aanvankelijk zijn de nieuwe rechters voor de periode van 1 mei tot en met 31 augustus 2004 toegevoegd aan de vijf bestaande kamers van drie rechters. Elke kamer van drie rechters is dus met twee rechters aangevuld tot een uitgebreide kamer. Vervolgens heeft het Gerecht beslist voor het gerechtelijk jaar 2004/2005 de structuur van vijf kamers van vijf rechters te handhaven. Tijdens dat gerechtelijk jaar zetelen de vijf kamers van drie rechters onder het voorzitterschap van de kamerpresident in twee verschillende en vooraf bepaalde formaties.

Vier van de vijf kamers van vijf rechters hebben een kamerpresident die in september 2004 is gekozen voor een periode van drie jaar, namelijk de heren Jaeger, Pirrung, Vilaras en Legal. Deze verkiezing van de kamerpresidenten die op 10 september 2004 voor het eerst heeft plaatsgevonden overeenkomstig artikel 15 van het Reglement voor de procesvoering van het Gerecht, is een gevolg van de inwerkingtreding van het nieuwe Protocol betreffende het Statuut van het Hof van Justitie (artikel 50) op 1 februari 2003.

De vijfde kamer van vijf rechters wordt voorgezeten door de president van het Gerecht, die op 8 september 2004 is verkozen voor drie jaar (tot en met 31 augustus 2007). Daar de president van het Gerecht niet zetelt in een kamer van drie rechters, wordt deze laatste voorgezeten door een rechter van die kamer, de heer Cooke.

Verder is begonnen met de uitvoering van de hervormingen die mogelijk zijn gemaakt door het Verdrag van Nice. Artikel 225 van het EG-Verdrag, zoals gewijzigd bij het Verdrag van Nice, dat op 1 februari 2003 in werking is getreden, bepaalt dat het Gerecht bevoegd is in eerste aanleg kennis te nemen van alle rechtstreekse beroepen, met uitzondering van die waarvoor een rechterlijke kamer bevoegd is en die welke overeenkomstig het Statuut aan het Hof van Justitie zijn voorbehouden.

De Raad heeft het Statuut van het Hof van Justitie gewijzigd en heeft een “rechterlijke kamer” ingesteld.

Op 26 april 2004 stelde de Raad besluit 2004/407/EG, Euratom vast, tot wijziging van de artikelen 51 en 54 van het Statuut van het Hof van Justitie (PB L 132, blz. 5; rectificatie PB L 194, blz. 3). Ten gevolge van de nieuwe verdeling van de rechtstreekse beroepen tussen het Hof en het Gerecht behoren sinds 1 juni 2004 beroepen tot nietigverklaring en beroepen wegens nalaten die door de lidstaten worden ingesteld tegen een handeling of een verzuim van de Commissie¹ tot de bevoegdheid van het Gerecht. Dit geldt ook voor door de lidstaten ingestelde beroepen tegen:

- besluiten van de Raad betreffende steunmaatregelen;
- handelingen van de Raad krachtens een verordening van deze instelling betreffende handelspolitieke beschermingsmaatregelen;
- handelingen van de Raad waarbij deze uitvoeringsbevoegdheden uitoefent;
- handelingen van de Europese Centrale Bank.

Wegens deze nieuwe bevoegdheidsverdeling inzake rechtstreekse beroepen zijn zaken die aanvankelijk bij het Hof aanhangig waren gemaakt, maar waarvan de schriftelijke behandeling nog niet was beëindigd, verwezen naar het Gerecht; het leeuwendeel hiervan betreft steunmaatregelen en het EOGFL.

Verder stelde de Raad van de Europese Unie op 2 november 2004 besluit 2004/752/EG, Euratom vast, tot instelling van een Gerecht voor ambtenarenzaken van de Europese Unie (PB L 333, blz. 7). Het Gerecht hechtte groot belang aan deze hervorming, die eveneens mogelijk is gemaakt door het Verdrag van Nice (artikelen 220 EG en 225 A EG; artikelen 136 EA en 140 B EA; zie ook verklaring nr. 16 bij het Verdrag van Nice), wegens het specifieke karakter van deze geschillen en de werklast die wordt verwacht ten gevolge van de toepassing van het nieuwe Ambtenarenstatuut. Deze nieuwe gespecialiseerde rechterlijke instantie, bestaande uit zeven rechters, zal zich uitspreken over geschillen inzake het ambtenarenrecht van de Europese Unie, een bevoegdheid die momenteel door het Gerecht wordt uitgeoefend. Tegen zijn beslissingen zal een tot rechtsvragen beperkte hogere voorziening kunnen worden ingesteld bij het Gerecht, wiens beslissingen in uitzonderlijke gevallen onder de in het Statuut bepaalde voorwaarden door het Hof van

¹ Met uitzondering van handelingen van de Commissie betreffende een nauwere samenwerking in het kader van het EG-Verdrag.

Justitie zullen kunnen worden heroverwogen. Het Gerecht voor ambtenarenzaken zal naar verwachting in de loop van 2005 zijn werkzaamheden aanvangen.

Ten slotte vergen de statistieken betreffende 2004 enig commentaar. Zoals reeds verschillende jaren het geval is, blijft het aantal nieuwe zaken stijgen. Het bedraagt thans 536 (tegen 466 in 2003). Deze stijging is ten dele het gevolg van het feit dat het Gerecht sinds 1 juni 2004 bevoegd is voor rechtstreekse beroepen van lidstaten (zie hiervoor). In dat verband zijn 48 nieuwe zaken aanhangig gemaakt: 21 zaken zijn verwezen door het Hof en 27 nieuwe zaken zijn aangebracht door lidstaten. Ook het aantal merkenzaken blijft toenemen in absolute termen (110 nieuwe zaken, 10 meer dan in 2003) en vertegenwoordigt thans 21 % van het totale aantal ingeleide beroepen. Het aantal ambtenarenzaken blijft, zoals reeds het geval is sinds 2000, numeriek het belangrijkste: 146 nieuwe zaken zijn ingeschreven (27 % van het totale aantal).

Het aantal afgedane zaken (361) is nagenoeg hetzelfde als dat van 2003 (339). 76 % van die zaken zijn afgedaan door kamers van drie rechters, 18 % door kamers van vijf rechters en 4 % door een alleensprekend rechter. Ondanks het grotere aantal rechters is het dus nog niet mogelijk gebleken het aantal afgedane zaken aanmerkelijk te vergroten.

Het aantal aanhangige zaken heeft de kritische drempel van 1000 zaken overschreden, en bedroeg 1174 op 31 december 2004. Dit aantal stemt overeen met drie jaar gerechtelijke activiteit van het Gerecht.

De gemiddelde procesduur is licht gestegen in vergelijking met de drie vorige jaren: in 2004 bedroeg de gemiddelde procesduur 22,6 maanden voor de andere zaken dan die met betrekking tot intellectuele eigendom en de ambtenarenzaken.

Slechts een zeer klein aantal zaken is behandeld in de versnelde procedure, aangezien die slechts is toegestaan in twee zaken, terwijl dertien verzoeken daartoe waren ingediend.

Hieronder wordt de ontwikkeling van de rechtspraak geschetst met betrekking tot de wettigheidscontrole (I), de geschillen inzake schadevergoeding (II) en de vorderingen in kort geding (III).

I. Wettigheidscontrole

Opdat een beroep ten gronde kan worden onderzocht, moet het ontvankelijk zijn. Daarom worden hierna eerst de zaken besproken waarin de ontvankelijkheid van beroepen tot nietigverklaring aan de orde was (B), daarna de belangrijkste materieelrechtelijke aspecten (C-H). Deze laatste worden besproken bij het betrokken onderwerp. Niet alle onderwerpen waarvoor het Gerecht bevoegd is, worden hier-

na behandeld. Het onderstaande overzicht maakt dus geen aanspraak op volledigheid.²

Een aantal procedurele kwesties wordt behandeld in een afzonderlijke rubriek (A). Enkele beslissingen verdienen immers bijzondere aandacht.

A. Procedurele kwesties

1. Verzetprocedure

Arresten worden slechts zeer zelden bij verstek gewezen. Dit veronderstelt immers dat de verwerende partij, ofschoon regelmatig in het geding geroepen, nalaat tijdig en in de voorgeschreven vormen op het verzoekschrift te antwoorden en de verzoeker vordert dat het Gerecht zijn conclusies toewijst.

Overeenkomstig deze bepalingen heeft het Gerecht, bij gebreke van een door de Commissie binnen de gestelde termijn ingediend verweerschrift, de conclusies toegewezen van vijf banken waaraan een geldboete was opgelegd wegens deelneming aan een mededingingsregeling betreffende aanrekening van kosten voor het omwisselen van eurozonebankbiljetten. Bij de arresten van 14 oktober 2004, *Bayerische Hypo- und Vereinsbank/Commissie* (T-56/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), *Dresdner Bank/Commissie* (T-44/02, niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), *Vereins- und Westbank/Commissie* (T-54/02, niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), *Deutsche Verkehrsbank/Commissie* (T-60/02, niet gepubliceerd in de Jurisprudentie) en *Commerzbank/Commissie* (T-61/02, niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), heeft het Gerecht immers de beschikking van de Commissie³ nietig verklaard nu de conclusies van de verzoeksters gegrond voorkwamen. Het Gerecht was van oordeel dat uit de elementen van de verzoekschriften kon worden opgemaakt dat het bestaan van de gestelde overeenkomst niet rechtens genoegzaam was bewezen, wat betreft zowel de vaststelling van de prijzen voor het wisselen van eurozonevaluta's als de wijze van aanrekenen van die prijzen. In de nietigverklarde

² In dit overzicht wordt met name geen melding gemaakt van uitspraken in douanezaken, aangezien het daarbij in wezen gaat om gevallen van toepassing van bekende oplossingen op bijzondere gevallen (met name arresten van 12 februari 2004, *Aslantrans/Commissie*, T-282/01, 21 september 2004, *Société française de transports Gondrand Frères/Commissie*, T-104/02, en 14 december 2004, *Nordspedizionieri di Danielis Livio & C. e.a./Commissie*, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie). Om dezelfde reden wordt hier ook niet ingegaan op uitspraken betreffende nietigverklaring van beschikkingen tot vermindering of intrekking van communautaire financiële bijstand van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) (arrest van 14 september 2004, *Ascontex/Commissie*, T-290/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie) of het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw (EOGFL), afdeling Oriëntatie (arrest van 28 januari 2004, *Euroagri/Commissie*, T-180/01, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie; hogere voorziening ingesteld, C-153/04 P).

³ Beschikking 2003/25/EG van de Commissie van 11 december 2001 in een procedure op grond van artikel 81 EG – Zaak COMP/E-1/37.919 (ex 37.391) – Bankkosten voor het wisselen van eurozonevaluta's – Duitsland – (PB 2003, L 15, blz. 1).

beschikking had de Commissie de vijf betrokken banken geldboeten van in totaal meer dan 100 miljoen euro opgelegd.

Tegen deze arresten heeft de Commissie verzet aangebracht, zoals de toepasselijke bepalingen haar toestaan.

2. Het ambtshalve aanvoeren van een middel van openbare orde

Een middel van openbare orde kan en moet door de gemeenschapsrechter ambtshalve worden onderzocht. Een dergelijk middel kan door partijen dan ook in elke stand van het geding worden aangevoerd, ongeacht of het de ontvankelijkheid van het beroep dan wel de wettigheid van de bestreden handeling betreft.

Het Gerecht heeft ambtshalve middelen van niet-ontvankelijkheid onderzocht die van openbare orde zijn, waaronder de eerbiediging van de beroepstermijn (arrest van 28 januari 2004, *OPTUC/Commissie*, T-142/01 en T-283/01, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), de vatbaarheid voor beroep van de bestreden handeling (beschikkingen van 29 april 2004, *SGL Carbon/Commissie*, T-308/02, en 13 juli 2004, *Comunidad Autónoma de Andalucía/Commissie*, T-29/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), het belang van de verzoeker bij nietigverklaring van de bestreden handeling (arrest van 28 september 2004, *MCI/Commissie*, T-310/00, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie) of de procesbevoegdheid (arresten van 7 juli 2004, *Sacilor-Lormines/Commissie*, T-107/01 en T-175/01, en 1 december 2004, *Kronofrance/Commissie*, T-27/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie).

Het Gerecht onderzocht als middel van openbare orde ook een middel, ontleend aan schending van wezenlijke vormvoorschriften, waaronder de niet- of ontoereikende motivering van de bestreden handeling (arrest van 8 juli 2004, *Mannesmannröhren-Werke/Commissie*, T-44/00, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie, punten 126 en 210; hogere voorziening ingesteld, C-411/04 P). Het Gerecht was daarentegen van oordeel dat de schending van de rechten van de verdediging uit haar aard een subjectieve onregelmatigheid vormt en als zodanig geen schending van wezenlijke vormvoorschriften uitmaakt, en dus niet ambtshalve hoeft te worden opgeworpen (arrest van 8 juli 2004, *JFE Engineering e.a./Commissie*, T-67/00, T-68/00, T-71/00 en T-78/00, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie, punt 425; hogere voorziening ingesteld, C-403/04 P en C-405/04 P).

3. De kosten

Een partij die door het Gerecht in het ongelijk wordt gesteld, moet in beginsel niet alleen haar eigen kosten dragen, maar ook die van de wederpartij. Volgens het Reglement voor de procesvoering van het Gerecht zijn invorderbare kosten enkel de kosten die zijn gemaakt in verband met de procedure en die daarvoor noodzakelijk waren.

Het bedrag van de terug te betalen kosten wordt vaak betwist. Zo vond de Commissie de bedragen buitensporig die werden gevorderd door de vertegenwoordigers van de vennootschappen Airtours en Schneider Electric na de nietigverklaring door het Gerecht

van de beschikkingen waarbij Airtours werd verboden First Choice over te nemen (arrest van 6 juni 2002, *Airtours/Commissie*, T-342/99, Jurispr. blz. II-2585) en Schneider Electric werd verboden Legrand over te nemen (arrest van 22 oktober 2002, *Schneider Electric/Commissie*, T-310/01, Jurispr. blz. II-4071) en van de beschikking waarbij een scheiding van ondernemingen werd gelast (arrest van 22 oktober 2002, *Schneider Electric/Commissie*, T-77/02, Jurispr. blz. II-4201).

In de beschikking van 28 juni 2004, *Airtours/Commissie* (T-342/99 DEP, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), merkt het Gerecht op dat Airtours van de Commissie meer dan 1,7 miljoen GBP vorderde. De Commissie had de kosten van Airtours aanvankelijk op 130 000 GBP en vervolgens op 170 000 GBP geraamd.

Voor de vaststelling van het invorderbare bedrag overweegt het Gerecht met name dat niet is uitgesloten dat wanneer een cliënt besluit zich zowel door een solicitor als door een barrister te laten vertegenwoordigen, de honoraria van beiden als in verband met de procedure noodzakelijke kosten kunnen worden beschouwd. Het Gerecht is evenwel van oordeel dat het in dat geval moet onderzoeken of de prestaties van alle betrokken raadslieden noodzakelijk waren voor het verloop van de gerechtelijke procedure en dat het zich ervan moet vergewissen dat de medewerking van de twee soorten raadslieden niet tot een onnodige verdubbeling van de kosten heeft geleid. Zulks was in casu ten dele het geval.

Het Gerecht beslist ook dat de in wezen economische aard van de beoordelingen van de Commissie in het kader van het toezicht op concentraties kan rechtvaardigen dat naast de juridisch adviseurs gespecialiseerde economische raadgevers of deskundigen worden ingeschakeld, en dat dit extra invorderbare kosten kan meebrengen. De betrokken kosten werden door het Gerecht evenwel buitensporig geacht.

Wanneer een verzoeker BTW-plichtig is, zoals bij Airtours het geval was, kan hij van de belastingautoriteiten de belasting over de toegevoegde waarde terugkrijgen die hij heeft betaald op de door hem ontvangen goederen en diensten. Aangezien deze belasting voor hem geen kosten vertegenwoordigt, kan hij geen terugbetaling vorderen van de belasting die hij heeft betaald op de bij de Commissie invorderbare kosten.

Op grond van deze overwegingen, het belang van de zaak voor het communautaire mededingingsrecht, de talrijke en ingewikkelde economische en juridische vraagstukken die door de raadslieden zijn onderzocht, het economisch belang van het geschil voor Airtours, en de omvang van het werk dat de gerechtelijke procedure voor de raadslieden en economische adviseurs heeft meegebracht, stelt het Gerecht het totaalbedrag van de aan Airtours terug te betalen kosten vast op iets minder dan 490 000 GBP.

Bij beschikking van 29 oktober 2004, *Schneider Electric/Commissie* (T-310/01 DEP, niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), stelde het Gerecht het bedrag vast dat aan Schneider Electric moest worden terugbetaald nadat de Commissie had geweigerd de ongeveer 830 000 euro te betalen die werden gevorderd als vergoeding van de honoraria en kosten van de raadslieden van Schneider Electric in verband met de gerechtelijke procedure die had geleid tot de nietigverklaring van de beschikking waarbij de concentratie tussen Schneider Electric en Legrand werd verboden.

Ofschoon het Gerecht erkende dat de zaak zeer ingewikkeld was, dat het economische belang ervan voor verzoekster zeer groot was, dat zij van belang was voor het gemeenschapsrecht en zij ingewikkelde economische en juridische vragen deed rijzen, was het van oordeel dat het door de advocaten tot staving van hun vordering aangevoerde aantal werkuren buitensporig was. Op grond daarvan is het totale bedrag van de kosten teruggebracht tot nagenoeg 420 000 euro.

Om soortgelijke redenen is het bedrag van de kosten met betrekking tot de procedure in kort geding en de procedure die heeft geleid tot nietigverklaring van de beschikking waarbij Schneider werd gelast haar deelneming in Legrand af te stoten, die werden begroot op meer dan 830 000 euro, vastgesteld op bijna 427 000 euro (beschikking van 29 oktober 2004, *Schneider Electric/Commissie*, T-77/02 DEP, niet gepubliceerd in de Jurisprudentie).

B. Ontvankelijkheid van beroepen op grond van artikel 230 EG

Artikel 230, vierde alinea, EG luidt: “Iedere natuurlijke of rechtspersoon kan [...] beroep instellen tegen de tot hem gerichte beschikkingen, alsmede tegen beschikkingen die, hoewel genomen in de vorm van een verordening, of van een beschikking gericht tot een andere persoon, hem rechtstreeks en individueel raken.”

Artikel 230, vijfde alinea, EG bepaalt dat een beroep tot nietigverklaring moet worden ingesteld binnen twee maanden te rekenen, al naar het geval, vanaf de dag van bekendmaking van de handeling, vanaf de dag van kennisgeving aan de verzoeker of, bij gebreke daarvan, vanaf de dag waarop de verzoeker van de handeling kennis heeft gekregen.

1. Handelingen waartegen beroep kan worden ingesteld

Volgens vaste rechtspraak zijn als handelingen of besluiten die vatbaar zijn voor beroep tot nietigverklaring in de zin van artikel 230 EG slechts te beschouwen, maatregelen die bindende rechtsgevolgen in het leven roepen, welke de belangen van de verzoeker kunnen aantasten doordat zij diens rechtspositie aanmerkelijk wijzigen.

In de beschikking van 29 april 2004, *SGL Carbon/Commissie* (T-308/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), is eraan herinnerd dat tegen een handeling die slechts de bevestiging is van een eerdere, definitief geworden beschikking, geen beroep in rechte kan worden ingesteld. Dit is het geval wanneer een handeling geen enkel nieuw element ten opzichte van die eerdere beschikking bevat en niet is voorafgegaan door een heronderzoek van de situatie van degene tot wie de eerdere beschikking was gericht. Of een handeling al dan niet bevestigend is, mag echter niet uitsluitend worden beoordeeld aan de hand van de inhoud ervan ten opzichte van die van de eerdere beschikking waarvan zij de bevestiging is. Zo moet de aangevochten handeling ook worden beoordeeld aan de hand van de aard van het verzoek waarop die handeling een antwoord vormt. In het bijzonder wanneer de handeling het antwoord is op een verzoek waarin belangrijke nieuwe feiten worden aangevoerd en waarbij de administratie wordt verzocht om heronderzoek van

de eerdere beschikking, kan die handeling niet als zuiver bevestigend worden beschouwd, aangezien zij een uitspraak bevat over die feiten en in zoverre dus een nieuw element bevat ten opzichte van de eerdere beschikking. Het Gerecht is van oordeel dat de Commissie terecht heeft gesteld dat haar brief aan verzoekster niet het karakter van een beschikking had: de door verzoekster verstrekte financiële informatie was weliswaar nieuw, maar kon geen wezenlijke wijziging brengen in haar rechtspositie zoals die bestond ten tijde van de definitief geworden eerdere beschikking.

Verder heeft het Gerecht in een beroep tot nietigverklaring geoordeeld dat een afwijzende handeling moet worden beoordeeld naar de aard van het verzoek waarop zij een antwoord vormt. In het bijzonder is de weigering van een gemeenschapsinstelling om een handeling in te trekken of te wijzigen alleen dan een voor wettigheidstoetsing in de zin van artikel 230 EG vatbare handeling, wanneer de handeling die de instelling weigert in te trekken of te wijzigen, zelf op grond van deze bepaling had kunnen worden aangevochten (beschikkingen van 15 maart 2004, *Institouto N. Avgerinopoulou e.a./Commissie*, T-139/02, en 13 juli 2004, *Comunidad Autónoma de Andalucía/Commissie*, T-29/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie). In de beschikking *Comunidad Autónoma de Andalucía/Commissie* is het Gerecht dienaangaande van oordeel dat een brief waarbij de directeur-generaal van het Europees Bureau voor fraudebestrijding (OLAF) verzoekster heeft meegedeeld dat haar klacht tegen het na een extern onderzoek door OLAF opgestelde eindverslag dat overeenkomstig artikel 9 van verordening nr. 1073/1999⁴ aan de bevoegde Spaanse autoriteiten is toegezonden, niet kan worden beschouwd als een voor beroep vatbare beschikking, aangezien dat verslag geen maatregel is die bindende rechtsgevolgen in het leven roept, welke de belangen van de verzoeker kunnen aantasten, maar een aanbeveling of een advies zonder bindende rechtsgevolgen.

2. De beroepstermijn

Het Gerecht heeft in verschillende uitspraken (arrest van 28 januari 2004, *OPTUC/Commissie*, T-142/01 en T-283/01, en beschikking van 25 mei 2004, *Schmoltdt e.a./Commissie*, T-264/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie; hogere voorziening ingesteld, C-342/04 P) nagegaan of de beroepstermijn was gerespecteerd, maar de beschikking van 9 november 2004, *FNICGV/Commissie* (T-252/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), verdient extra aandacht.

In een krachtens artikel 229 EG ingesteld beroep van de Fédération nationale de l'industrie et des commerces en gros des viandes (FNICGV) tot intrekking van de geldboete die de Commissie haar wegens schending van de mededingingsregels had opgelegd⁵, overweegt het Gerecht dat dit artikel van het Verdrag het "beroep in volledige rechtsmacht" niet heeft ingesteld als een afzonderlijke beroepsmogelijkheid. Dit artikel, dat luidt: "De door het

⁴ Verordening (EG) nr. 1073/1999 van het Europees Parlement en de Raad van 25 mei 1999 betreffende onderzoeken door het Europees Bureau voor fraudebestrijding (OLAF) (PB L 136, blz. 1).

⁵ Beschikking 2003/600/EG van de Commissie van 2 april 2003 betreffende een procedure op grond van artikel 81 van het EG-Verdrag (Zaak COMP/C.38.279/F3 – Frans rundvlees) (PB L 209, blz. 12).

Europees Parlement en de Raad gezamenlijk, alsmede door de Raad krachtens de bepalingen van [het EG-Verdrag] vastgestelde verordeningen kunnen aan het Hof van Justitie volledige rechtsmacht verlenen wat betreft de sancties welke in die verordeningen zijn opgenomen”, wordt in artikel 225, lid 1, EG, in de versie van het Verdrag van Nice, immers niet genoemd bij de vormen van beroep waarvoor het Gerecht bevoegd is.

Daar de volledige rechtsmacht door de gemeenschapsrechter slechts kan worden uitgeoefend bij het toezicht op de handelingen van de gemeenschapsinstellingen, meer bepaald het beroep tot nietigverklaring, moet een beroep dat ertoe strekt dat de gemeenschapsrechter zijn volledige rechtsmacht uitoefent, worden ingesteld binnen de in artikel 230, vijfde alinea, EG gestelde termijn. Dat was in casu niet gebeurd.⁶

3. Procesbelang

In het geschil tussen MCI (voorheen WorldCom) en de Commissie stelde het Gerecht vast dat MCI belang had bij nietigverklaring van de beschikking waarbij de Commissie haar had verboden te fuseren met Sprint, ondanks het feit dat de beschikking was gegeven na de intrekking van de aanmelding.

In het arrest van 28 september 2004, *MCI/Commissie* (T-310/00, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), overweegt het Gerecht dat verzoekster belang heeft bij de nietigverklaring van een handeling waarbij de Commissie weigert de verklaring van partijen te beschouwen als een formele intrekking van de aangemelde overeenkomst, waarvan zij vergeefs heeft getracht de vaststelling te voorkomen door haar formele verklaring dat zij zou afzien van de desbetreffende aangemelde concentratie. Zolang de beschikking van de Commissie bestaat, kan de onderneming voorts wettelijk gezien niet met de andere partij bij de aangemelde concentratie fuseren, althans in de vorm en onder de voorwaarden die in de aanmelding zijn opgegeven, ingeval zij dat in de toekomst opnieuw voornemens zou zijn. Dat de onderneming niet noodzakelijkerwijs dit voornemen heeft of het misschien niet tot uitvoering zal brengen, vormt in dat opzicht een louter subjectieve omstandigheid die niet in aanmerking kan worden genomen bij de beoordeling van haar belang bij een beroep tot nietigverklaring van een handeling die onbetwistbaar bindende rechtsgevolgen in het leven roept welke haar belangen aantasten doordat zij haar rechtspositie aanmerkelijk wijzigen.

4. Procesbevoegdheid

Met betrekking tot de voorwaarden waaronder een verzoeker wordt geacht rechtstreeks te worden geraakt door de handeling waarvan hij om nietigverklaring verzoekt, is eraan herinnerd dat een particulier door een communautaire handeling rechtstreeks wordt geraakt wanneer deze handeling rechtstreeks gevolgen heeft voor diens rechtspositie en de uitvoering ervan zuiver automatisch is en voortvloeit uit de gemeenschapsregeling

⁶ De andere beroepen tegen de in de vorige voetnoot genoemde beschikking zijn nog steeds aanhangig bij het Gerecht (*Fédération nationale de la coopération bétail et viande/Commissie*, T-217/03, en *FNSEA e.a./Commissie*, T-245/03).

als zodanig, zonder toepassing van nadere uitvoeringsbepalingen. Wegens het ontbreken van rechtstreeks belang zijn bij de beschikkingen van 15 maart 2004, *Institouto N. Avgerinopoulou e.a./Commissie* (reeds aangehaald), en 8 juli 2004, *Regione Siciliana/Commissie* (T-341/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie; hogere voorziening ingesteld, C-417/04 P), de beroepen verworpen tot nietigverklaring van een tot de Helleense Republiek gerichte beschikking van de Commissie tot goedkeuring van een operationeel programma in de zin van de verordening inzake de structuurfondsen⁷ die was ingesteld door particulieren die niet de eindbegunstigden waren van de betrokken maatregelen, en tot nietigverklaring van een tot de Italiaanse Republiek gerichte beschikking van de Commissie houdende beëindiging van de financiële bijstand van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) betreffende het project voor de snelweg Messina-Palermo, dat was ingesteld door de voor de realisatie van het project verantwoordelijke instantie, de regio Sicilië. In de twee beschikkingen stelt het Gerecht vast dat de nationale autoriteiten bij de uitvoering van de bestreden handelingen over een beoordelingsmarge beschikken.

Met betrekking tot de voorwaarden waaronder een verzoeker wordt geacht individueel te worden geraakt door een handeling waarvan hij niet de geadresseerde is, moet worden vastgesteld dat de nieuwe uitlegging van het criterium van het individueel geraakt zijn, die was aanvaard in het arrest van 3 mei 2002, *Jégo-Quéré/Commissie* (T-177/01, Jurispr. blz. II-2365), thans duidelijk achterhaald is. Nadat het Hof in het arrest van 25 juli 2002, *Unión de Pequeños Agricultores/Raad* (C-50/00 P, Jurispr. blz. I-6677; zie ook het arrest van het Hof van 1 april 2004, *Commissie/Jégo-Quéré*, C-263/02 P, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie, waarbij het arrest van het Gerecht van 3 mei 2002 is vernietigd), zijn interpretatie van het begrip individueel geraakte persoon had bevestigd, heeft het Gerecht in de bij hem aanhangige zaken dit begrip beoordeeld aan de hand van de formule in het arrest van het Hof van 15 juli 1963, *Plaumann/Commissie* (25/62, Jurispr. blz. 197). Een natuurlijke of rechtspersoon kan dus slechts stellen door een niet tot hem gerichte handeling individueel te worden geraakt, indien de betrokken handeling hem raakt uit hoofde van zekere bijzondere hoedanigheden of van een feitelijke situatie, welke hem ten opzichte van ieder ander karakteriseert en hem derhalve individualiseert op soortgelijke wijze als de adressaat.

Wanneer de rechtspersoon die een beroep tot nietigverklaring instelt, een ondernemersvereniging is, kan deze, wanneer zij heeft deelgenomen aan de procedure die heeft geleid tot de vaststelling van de bestreden handeling, in ten minste drie soorten situaties worden ontvangen in haar beroep: wanneer een wettelijke bepaling haar uitdrukkelijk procedurele bevoegdheden verleent; wanneer de vereniging zelf wordt geïndividualiseerd ten gevolge van het feit dat haar eigen belangen als vereniging worden geraakt, met name omdat haar positie als onderhandelaar wordt beïnvloed door de handeling waarvan nietigverklaring wordt gevorderd; of wanneer zij de belangen behartigt van ondernemingen die zelf ontvankelijk zouden zijn in hun beroep. In de beschikkingen van 10 mei 2004, *Bundesverband der Nahrungsmittel- und Speiseresteverwertung en Kloh/Parlement en Raad* (T-391/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), en *Schmoldt e.a./Commissie* (reeds aangehaald), heeft het Gerecht met name geweigerd te erkennen dat de verzoekende verenigingen een duidelijk

⁷ Verordening (EG) nr. 1260/1999 van de Raad van 21 juni 1999 houdende algemene bepalingen inzake de structuurfondsen (PB L 161, blz. 1).

omschreven positie als onderhandelaar hadden die nauw verband hield met het voorwerp van de bestreden handeling.

a) *Beschikkingen*

Wat steunmaatregelen betreft, strekken de beroepen in wezen tot nietigverklaring van de beschikking die wordt gegeven zonder dat de formele onderzoeksprocedure van artikel 88, lid 2, EG is ingeleid, of van de beschikking die na die procedure wordt vastgesteld. Die beschikkingen worden gericht tot de betrokken lidstaat, en het staat aan de onderneming die niet de geadresseerde is aan te tonen dat zij door die handeling rechtstreeks en individueel wordt geraakt.

Wanneer de Commissie, zonder dat zij de formele onderzoeksprocedure heeft ingeleid, bij een eerste onderzoek vaststelt dat een steunmaatregel verenigbaar is met de gemeenschappelijke markt, moeten de belanghebbenden in de zin van artikel 88, lid 2, EG, die in aanmerking komen voor de waarborgen van de formele onderzoeksprocedure, worden geacht door de beschikking waarbij dat wordt vastgesteld, individueel te worden geraakt.

In het arrest van 16 maart 2004, *Danske Busvognmaend/Commissie* (T-157/01, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), werd aanvaard dat de bedrijfstakingorganisatie die de belangen van het grootste gedeelte van de Deense busbedrijven behartigt, een belanghebbende is, aangezien zij bij de Commissie een klacht had ingediend, haar optreden het verloop van de administratieve procedure voor de Commissie had beïnvloed en ten minste een aantal van haar leden-ondernemingen in een concurrentieverhouding stonden met de vennootschap die de betwiste steun kreeg.

In het arrest van 1 december 2004, *Kronofrance/Commissie* (T-27/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), was het Gerecht van oordeel dat verzoekster, die als middel had opgeworpen dat de formele onderzoeksprocedure niet was ingeleid, wel degelijk een belanghebbende was, aangezien zij een concurrente was, nu zij dezelfde producten vervaardigde als de steunontvanger en deze op dezelfde markten werden afgezet.

In het arrest van 13 januari 2004, *Thermenhotel Stoiser Franz e.a./Commissie* (T-158/99, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), werd aanvaard dat de exploitanten van hotels in een toeristische plaats, gelegen in het Land Steiermark (Oostenrijk), konden opkomen tegen een beschikking van de Commissie waarbij de publieke financiering voor de bouw van een luxehotel aldaar verenigbaar met de gemeenschappelijke markt is verklaard. Het Gerecht merkt namelijk op dat verzoeksters rechtstreekse concurrenten zijn van het hotel waarvoor de betrokken steun bestemd is en dat hun hoedanigheid in de bestreden beschikking wordt erkend.

In die drie zaken werd geoordeeld dat de verzoekende ondernemingen, als belanghebbenden in de zin van artikel 88, lid 2, EG, individueel werden geraakt door de beschikkingen waarmee de steunmaatregelen na een eerste onderzoek verenigbaar waren verklaard. Vastgesteld moet evenwel worden dat het Gerecht, wat de omvang van het toezicht op de middelen betreft, in een geval het geheel van de middelen tot nietigverklaring aldus heeft opgevat dat zij ertoe strekten aan te tonen dat de Commissie ten onrechte had nagelaten de formele onderzoeksprocedure in te leiden (arrest

Thermenhotel Stoiser Franz e.a./Commissie, reeds aangehaald), terwijl het in een ander geval de beschikking houdende goedkeuring van een steunmaatregel ten gronde nietig heeft verklaard (arrest *Danske Busvognmaend/Commissie*, reeds aangehaald).

Wanneer de litigieuze beschikking is vastgesteld na de formele onderzoeksprocedure van artikel 88, lid 2, EG, volstaat het niet dat een onderneming de hoedanigheid van belanghebbende heeft om haar op soortgelijke wijze te individualiseren als de adressaat van de beschikking. Volgens de rechtspraak raakt een dergelijke beschikking namelijk individueel de ondernemingen die de klacht hebben ingediend naar aanleiding waarvan de procedure is ingeleid, en die zijn gehoord in hun opmerkingen, die in aanzienlijke mate bepalend zijn geweest voor het verloop van de procedure, mits hun marktpositie wezenlijk is aangetast door de steunmaatregel waarop de beschikking betrekking heeft.

Op grond van deze criteria, die het Hof voor het eerst heeft vermeld in het arrest van 28 januari 1986, *COFAZ e.a./Commissie* (169/84, Jurispr. blz. 391), besliste het Gerecht dat de Oostenrijkse vennootschap Lenzing individueel werd geraakt door de beschikking van de Commissie betreffende staatssteun die het Koninkrijk Spanje had verleend aan de vennootschap Sniace, aangezien deze vennootschap als concurrente van de steunontvanger de klacht had ingediend naar aanleiding waarvan de procedure is ingeleid en zij actief aan die procedure heeft deelgenomen en elementen had aangevoerd die aantonen dat haar marktpositie door de bestreden beschikking wezenlijk werd beïnvloed, namelijk een zeer klein aantal producenten, een hevige concurrentie en grote overcapaciteit (arrest van 21 oktober 2004, *Lenzing/Commissie*, T-36/99, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie; hogere voorziening ingesteld, C-525/04 P).

Bij beschikking van 27 mei 2004 heeft het Gerecht daarentegen vastgesteld dat Deutsche Post en DHL International, twee vennootschappen die actief zijn op de Italiaanse markt van postdiensten die aan mededinging onderhevig zijn, geen actieve rol hadden gespeeld in de administratieve procedure die heeft geleid tot de vaststelling van de beschikking inzake staatssteun van de Italiaanse Republiek ten behoeve van Poste Italiane. Het onderzocht dan ook of de bij die beschikking toegestane maatregel desondanks hun positie op de betrokken markt wezenlijk kon aantasten. Bij gebreke van afdoende bewijs voor de omvang van de aantasting van hun marktpositie concludeerde het Gerecht dat zulks niet het geval was (beschikking van 27 mei 2004, *Deutsche Post en DHL/Commissie*, T-358/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie; hogere voorziening ingesteld, C-367/04 P).

b) Handelingen met een algemene strekking

Het Gerecht heeft eraan herinnerd dat hoewel artikel 230, vierde alinea, EG niet uitdrukkelijk bepaalt dat een particulier beroep tot nietigverklaring kan instellen tegen een handeling met algemene strekking, dit op zich niet volstaat om een dergelijk beroep niet-ontvankelijk te verklaren.

Na onderzoek van de vraag of particulieren individueel werden geraakt door handelingen met een algemene strekking wier wettigheid zij betwistten, besliste het Gerecht dat zulks niet het geval was en verwierp het de beroepen tot nietigverklaring van verordeningen (beschikking Gerecht van 6 juli 2004, *Alpenhain-Camembert-Werk e.a./Commissie*,

T-370/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie⁸), richtlijnen (beschikking van 6 september 2004, *SNF/Commissie*, T-213/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie⁹; hogere voorziening ingesteld, C-482/04 P) en beschikkingen met een algemene strekking (beschikking *Schmoldt e.a./Commissie*, reeds aangehaald).

C. Mededingingsregels voor ondernemingen

In 2004 waren vooral vragen betreffende de procedure voor de Commissie en de vaststelling van het bedrag van de geldboeten aan de orde. Hierna wordt ingegaan op de beslissingen van het Gerecht in de zaken “grafielektroden”¹⁰ en “naadloze stalen buizen”.¹¹

In de zaak waarin het arrest *Tokai Carbon e.a./Commissie* is gewezen, had de Commissie aan de acht Amerikaanse, Duitse en Japanse ondernemingen die deelnamen aan het kartel – dat ertoe strekte op wereldschaal de prijzen vast te stellen en de nationale en regionale markten te verdelen volgens het beginsel van de “thuismarktproducent” in de sector grafielektroden, die vooral worden gebruikt bij de productie van staal in elektro-ovens – geldboeten opgelegd van in totaal ongeveer 220 miljoen euro¹²; de individuele geldboeten varieerden van 10,3 tot 80,2 miljoen euro.

De zaak van de naadloze stalen buizen was het gevolg van de veroordeling door de Commissie van acht producenten (vier Europese en vier Japanse) van bepaalde soorten naadloze stalen buizen die worden gebruikt door de aardolie- en gasindustrie, tot betaling van geldboeten van in totaal 99 miljoen euro wegens schending van artikel 81

⁸ Bij deze beschikking verwierp het Gerecht het beroep tot nietigverklaring van verordening (EG) nr. 1829/2002 van de Commissie van 14 oktober 2002 tot wijziging van de bijlage bij verordening (EG) nr. 1107/96 van de Commissie wat de benaming “feta” betreft (PB L 277, blz. 10) als beschermde oorsprongsbenaming.

⁹ Bij deze beschikking verwierp het Gerecht het beroep tot gedeeltelijke nietigverklaring van de Zesentwintigste richtlijn (2002/34/EG) van de Commissie van 15 april 2002 tot aanpassing aan de vooruitgang van de techniek van de bijlagen II, III en VII van richtlijn 76/768/EEG van de Raad betreffende onderlinge aanpassing van de wetgevingen der lidstaten inzake cosmetische producten (PB L 102, blz. 19), teneinde polyacrylamiden uit de maatregel te verwijderen.

¹⁰ Arrest van 29 april 2004. *Tokai Carbon e.a./Commissie*, T-236/01, T-239/01, T-244/01–T-246/01, T-251/01 en T-252/01, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie; hogere voorziening ingesteld, C-289/04 P, C-301/04 P, C-307/04 P en C-308/04 P).

¹¹ Arresten van 8 juli 2004, *Mannesmannröhren-Werke/Commissie*, T-44/00 (hogere voorziening ingesteld, C-411/04 P); *Corus UK/Commissie*, T-48/00; *Dalmine/Commissie*, T-50/00 (hogere voorziening ingesteld, C-407/04 P), en *JFE Engineering e.a./Commissie*, T-67/00, T-68/00, T-71/00 en T-78/00 (hogere voorziening ingesteld, C-403/04 P en C-405/04 P); nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

¹² Beschikking 2002/271/EG van de Commissie van 18 juli 2001 in een procedure op grond van artikel 81 van het EG-Verdrag en artikel 53 van de EER-Overeenkomst – zaak COMP/E-1/36.490 – grafielektroden (PB 2002, L 100, blz. 1).

EG.¹³ Volgens de Commissie hadden de ondernemingen een overeenkomst gesloten waarbij elke onderneming zich ertoe verbond om geen standaardbuizen voor boringen en bepaalde soorten transportbuizen op de nationale markt van een andere partij bij de overeenkomst te verkopen.

Uit de beroepen in deze zaken (ingesteld door telkens zeven ondernemingen in de zaken “grafielektroden” en “naadloze stalen buizen”) kan worden opgemaakt dat een reeds eerder gebleken tendens zich doorzet: ondernemingen waaraan een geldboete is opgelegd wegens schending van artikel 81 EG betwisten nog slechts zelden de juridische kwalificatie van de inbreuken en het bewijs van hun deelneming aan een kartel. De betwistingen betreffen vooral de vaststelling van het boetebedrag, waarbij de verzoekers een onjuiste toepassing stellen van de regels die de Commissie daarvoor heeft vastgesteld, met name de richtsnoeren voor de berekening van geldboeten die uit hoofde van artikel 15, lid 2, van verordening nr. 17, respectievelijk artikel 65, lid 5, van het EGKS-Verdrag worden opgelegd¹⁴ (hierna: “richtsnoeren”) en de mededeling betreffende het niet opleggen of verminderen van geldboeten in zaken betreffende mededingingsregelingen (PB 1996, C 207, blz. 4; hierna: “mededeling inzake medewerking”¹⁵). Zoals hierna nog zal worden vastgesteld, erkent het Gerecht dat de Commissie naar gelang het geval bij de toepassing van de criteria voor de vaststelling van het boetebedrag over een beoordelingsmarge of zelfs een zeer ruime beoordelingsmarge beschikt. Het Gerecht ziet er echter nauwkeurig op toe dat ondernemingen die worden bestraft voor hun deelneming aan een zelfde kartel worden behandeld overeenkomstig het gelijkheidsbeginsel.

Het Gerecht kan de geldboeten bij de uitoefening van zijn volledige rechtsmacht niet alleen verlagen, maar ook verhogen. De verlaging door het Gerecht van het totale bedrag van de door de Commissie aan de verzoekende ondernemingen opgelegde geldboeten in de zaken “grafielektroden” en “naadloze stalen buizen” (van 207 200 000 euro tot 152 772 400 euro in de zaak “grafielektroden” en van 90 900 000 euro tot 78 120 000 euro in de zaak “naadloze stalen buizen”) moet enigszins worden genuanceerd (zie hierna).

Daar in geen enkel arrest uitspraak is gedaan over de wettigheid van beschikkingen op grond van artikel 82 EG (de zaak Microsoft tegen de Commissie is in 2004 behandeld door de kortgedingrechter; zie hierna) en in de enige beslissing met betrekking tot verordening nr. 4064/89 werd geconcludeerd dat de Commissie onbevoegd was (arrest van 28 september 2004, *MCI/Commissie*, T-310/00, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), bestaat het wezenlijke deel van de rubriek betreffende het mededingingsrecht uit overwegingen betreffende artikel 81 EG en de wegens schending daarvan opgelegde sancties.

¹³ Beschikking 2003/382/EG van de Commissie van 8 december 1999 betreffende een procedure overeenkomstig artikel 81 van het EG-Verdrag (zaak IV/E-1/35.860-B – naadloze stalen buizen) (PB 2003, L 140, blz. 1).

¹⁴ PB 1998, C 9, blz. 3.

¹⁵ De mededeling inzake medewerking is in 2002 vervangen door de mededeling van de Commissie betreffende immunititeit tegen geldboeten en vermindering van geldboeten in kartelzaken (PB 2002, C 45, blz. 3).

1. Rechtspraak inzake artikel 81 EG

a) *Materiële werkingssfeer*

In de zaak *Meca-Medina en Majcen/Commissie* (arrest van 30 september 2004, T-313/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie; hogere voorziening ingesteld, C 519/04 P) diende het Gerecht het begrip economische activiteit toe te passen op het gebied van de sport. Het Gerecht bevestigt in zijn arrest de beschikking van de Commissie tot afwijzing van de klacht van twee beroepssporters die doen aan langeafstandzwemmen. Deze twee atleten, die overeenkomstig de antidopingcode van de Olympische Beweging waren geschorst nadat zij positief waren bevonden op nandrolone, hadden bij de Commissie aangevoerd dat de antidopingregels van het Internationaal Olympisch Comité indruisten tegen de gemeenschapsregels inzake mededinging en vrijheid van dienstverrichting.

Het Gerecht herinnert aan de rechtspraak van het Hof dat sportbeoefening slechts onder het gemeenschapsrecht valt in zoverre zij een economische activiteit in de zin van artikel 2 EG is. De bepalingen van het EG-Verdrag inzake het vrij verkeer van werknemers en diensten zijn van toepassing op de op het gebied van de sport vastgestelde regels betreffende het economische aspect van de sportieve activiteit. Dit geldt met name voor de regels die bepalen dat bij de transfer van beroepsspelers tussen clubs vergoedingen moeten worden betaald (transferclausules) of die het aantal beroepsspelers van andere lidstaten dat deze clubs bij wedstrijden mogen opstellen beperken. Zuiver sportieve regels, die dus buiten de economische activiteit staan, zoals de regels betreffende samenstelling van nationale ploegen of de “spelregels”, die bijvoorbeeld de duur van de wedstrijden of het aantal spelers op het terrein vaststellen, vallen daarentegen niet onder het gemeenschapsrecht.

Na erop te hebben gewezen dat het Hof zich in de zaken betreffende artikelen 39 EG e.v. en 49 EG e.v. niet behoefde uit te spreken over de vraag of de sportieve regels onderworpen waren aan de verdragsbepalingen betreffende mededinging, overweegt het Gerecht dat de beginselen inzake het vrije verkeer van werknemers en het vrije verrichten van diensten ook gelden voor de bepalingen van het EG-Verdrag betreffende mededinging, en omgekeerd. Zuiver sportieve regelgeving valt dus noch onder de gemeenschapsbepalingen inzake het vrije verkeer van personen en diensten, noch onder de bepalingen inzake mededinging.

b) *Procedure inzake mededinging*

– Toegang tot het dossier

De regel dat ondernemingen waartegen een onderzoek loopt krachtens de artikelen 81 EG en 82 EG, toegang moeten hebben tot het dossier van de Commissie, wordt in het gemeenschapsrecht thans duidelijk erkend. Hij vindt zijn oorsprong in het beginsel van de procedurele gelijkheid en is dus van wezenlijk belang voor de uitoefening van de

rechten van de verdediging. Deze regel kent evenwel beperkingen, die ertoe strekken het besluitvormingsproces van de Commissie of de rechtmatige belangen van derden te beschermen.

In het reeds aangehaalde arrest *Tokai Carbon e.a./Commissie* herinnerde het Gerecht er allereerst aan, dat de Commissie de betrokken ondernemingen toegang moet verschaffen tot het gehele onderzoeksdossier, met uitzondering van de documenten die zakengeheimen van andere ondernemingen of andere vertrouwelijke informatie bevatten en van interne documenten van de Commissie, teneinde hen in staat te stellen zich doeltreffend te verdedigen tegen de in de mededeling van punten van bezwaar jegens hen in aanmerking genomen grieven. Wat interne documenten van de Commissie betreft, is de beperkte inzake gerechtvaardigd door de noodzaak de goede werking van de Commissie op het gebied van de bestrijding van inbreuken op de mededingingsregels van het Verdrag te verzekeren. Interne documenten kunnen alleen dan ter inzage worden gegeven indien de bijzondere omstandigheden van het geval zulks vereisen, op basis van serieuze aanwijzingen die de betrokken partij moet verstrekken, zowel voor de gemeenschapsrechter als in het kader van de door de Commissie gevolgde administratieve procedure.

– De strekking van de mededeling van punten van bezwaar

De functie van de mededeling van punten van bezwaar is duidelijk: zij moet de betrokkenen in staat stellen daadwerkelijk kennis te nemen van de gedragingen die de Commissie hun verwijt, en hun rechten van de verdediging uit te oefenen. Aan dit vereiste is voldaan wanneer in de eindbeschikking aan de betrokkenen geen andere inbreuken worden toegerekend dan die welke in de mededeling van punten van bezwaar zijn vermeld en wanneer daarin geen andere feiten in aanmerking worden genomen dat die waarover de betrokkenen in de gelegenheid zijn gesteld opmerkingen in te dienen.

In het arrest van 8 juli 2004, *Mannesmannröhren-Werke/Commissie* (T-44/00, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie; hogere voorziening ingesteld, C-411/04 P), heeft het Gerecht eraan herinnerd dat een verschil tussen de mededeling van punten van bezwaar en de uiteindelijke beschikking slechts een schending van de rechten van de verdediging oplevert indien een in de beschikking vastgestelde grief niet op zo'n duidelijke wijze in de mededeling van punten van bezwaar is uiteengezet dat de adressaten zich daartegen hebben kunnen verdedigen. In de mededeling van de punten van bezwaren hoeft de Commissie immers enkel de aangevoerde grieven uiteen te zetten en duidelijk te vermelden op welke feiten zij zich baseert en welke kwalificatie zij daaraan heeft gegeven, opdat de adressaten ervan zich zouden kunnen verdedigen. Het Gerecht is dienaangaande van oordeel dat de juridische kwalificatie van de feiten in de mededeling van punten van bezwaar per definitie slechts voorlopig kan zijn, en een latere beschikking van de Commissie kan niet nietig worden verklaard op de loutere grond dat de uiteindelijke conclusies die uit deze feiten zijn getrokken, niet exact met deze tussentijdse kwalificatie overeenstemmen. De Commissie moet immers de adressaten van een mededeling van punten van bezwaar horen en, in voorkomend geval, op basis van hun opmerkingen op de vastgestelde punten van bezwaar haar standpunt wijzigen, precies om hun rechten van verdediging te eerbiedigen.

– **Gevolgen van een uitdrukkelijke erkenning van de feiten in de administratieve fase**

Zonder uitdrukkelijke bekentenis van de onderneming die wordt beschuldigd van een schending van de mededingingsregels, moet de Commissie de feiten nog bewijzen, terwijl de onderneming de vrijheid behoudt om te zijner tijd, met name tijdens de contentieuze procedure, alle verweermiddelen die haar nuttig lijken, aan te wenden. Dit kan echter niet het geval zijn wanneer de betrokken onderneming de feiten uitdrukkelijk, duidelijk en nauwkeurig heeft erkend: wanneer de onderneming tijdens de administratieve procedure uitdrukkelijk de feiten heeft erkend die de Commissie haar in de mededeling van punten van bezwaar ten laste heeft gelegd, moeten deze feiten worden geacht vast te staan, en kan de onderneming ze in het kader van de contentieuze procedure voor het Gerecht in beginsel niet meer betwisten (arrest *Tokai Carbon e.a./Commissie*, reeds aangehaald, punt 108). Op basis van die criteria overwoog het Gerecht dat geen sprake is van een bekentenis wanneer de Commissie uit een bundel van gegevens, zoals het objectieve gedrag van de betrokken onderneming tegenover haar tijdens de administratieve procedure en haar zeer algemene verklaringen afleidde dat zij de feiten niet betwistte (zelfde arrest, punt 109).

Het Gerecht preciseerde aldus de beoordeling uit 2003 in de “lysinezaken”, volgens welke de feiten op grond waarvan de Commissie het bedrag van de geldboete heeft vastgesteld, voor het Gerecht niet meer kunnen worden betwist indien de verzoeker die feiten tijdens de administratieve procedure uitdrukkelijk heeft erkend (arrest van 9 juli 2003, *Archer Daniels Midland en Archer Daniels Midland Ingredients/Commissie*, T-224/00, Jurispr. blz. II-2597; hogere voorziening ingesteld, C-397/03 P; besproken in het Jaarverslag 2003).

– **Geen erkenning van een absoluut zwijgrecht**

Bij herhaling is de vraag gerezen of ondernemingen die bij een beschikking op grond van artikel 11, lid 5, van verordening nr. 17¹⁶ worden verzocht inlichtingen te verstrekken, een absoluut zwijgrecht hebben. Het Hof (arresten van 18 oktober 1989, *Orkem/Commissie*, 374/87, Jurispr. blz. 3283, en 15 oktober 2002, *Limburgse Vinyl Maatschappij e.a./Commissie*, C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P–C-252/99 P en C-254/99 P, Jurispr. blz. I-8375) en het Gerecht (arrest van 20 februari 2001, *Mannesmannröhren-Werke/Commissie*, T-112/98, Jurispr. blz. II-729) hebben steeds geoordeeld dat de erkenning van een dergelijk recht verder gaat dan hetgeen noodzakelijk is voor de bescherming van het recht van verdediging van de ondernemingen en voor de Commissie een ongerechtvaardigde belemmering oplevert voor de vervulling van haar opdracht om de eerbiediging van de mededingingsregels in de gemeenschappelijke markt te verzekeren. Aan de betrokken onderneming kan slechts een zwijgrecht worden verleend voorzover zij anders antwoorden zou moeten geven waarmee zij het bestaan van de inbreuk zou erkennen, terwijl die bewijslast op de Commissie rust. Daaruit is altijd afgeleid

¹⁶ Verordening nr. 17 van de Raad van 6 februari 1962: Eerste verordening over de toepassing van de artikelen 81 EG en 82 EG (PB 1962, 13, blz. 204).

dat de Commissie ter waarborging van de nuttige werking van artikel 11 van verordening nr. 17 de ondernemingen kan verplichten om alle noodzakelijke inlichtingen te verstrekken over feiten waarvan zij eventueel kennis hebben, en om zo nodig de desbetreffende in hun bezit zijnde documenten over te leggen, ook wanneer deze bewijs kunnen opleveren van een gedraging die in strijd is met de mededingingsregels. Volgens de genoemde uitspraken is deze bevoegdheid van de Commissie om inlichtingen te verzamelen niet in strijd met artikel 6, leden 1 en 2, van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden.

De verzoekers hebben evenwel niet nagelaten arresten van het Europees Hof voor de rechten van de mens¹⁷ aan te voeren om de communautaire rechtspraak in hun voordeel te doen evolueren. Het Gerecht heeft echter geweigerd deze weg te bewandelen en beklemtoonde in het arrest *Tokai Carbon e.a./Commissie* dat de bevoegdheid van de Commissie om inlichtingen te verzamelen niet in strijd is met artikel 6, leden 1 en 2, van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden en ook niet met de rechtspraak van het Europees Hof voor de rechten van de mens.

Hoe dan ook, de verplichting om zuiver feitelijke vragen van de Commissie te beantwoorden en gevolg te geven aan verzoeken van de Commissie om overlegging van bestaande documenten, levert geen schending op van het fundamentele beginsel van het recht van verweer en van dat van het recht op een eerlijk proces, die op het vlak van het mededingingsrecht een evenwaardige bescherming bieden als artikel 6 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden. Niets belet de adressaat van een verzoek om inlichtingen immers om later, in de administratieve procedure of tijdens de procedure voor de gemeenschapsrechter, aan te tonen dat de in zijn antwoorden uiteengezette feiten of de overgelegde documenten een andere betekenis hebben dan de Commissie meent.

– Redelijke termijn

De inachtneming van een redelijke termijn bij het voeren van administratieve procedures op het gebied van het mededingingsbeleid is een algemeen beginsel van gemeenschapsrecht waarvan de gemeenschapsrechter de eerbiediging verzekert (arrest Gerecht van 22 oktober 1997, *SCK en FNK/Commissie*, T-213/95 en T-18/96, Jurispr. blz. II-1739).

In het arrest van 13 januari 2004, *JCB Service/Commissie* (T-67/01, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie; hogere voorziening ingesteld, C-167/04 P), herinnerde het Gerecht eraan dat schending van dit beginsel de na de administratieve procedure door de Commissie gegeven beschikking slechts onwettig maakt indien is aangetoond dat zij ook een schending van het recht van verdediging van de betrokken onderneming impliceert. Hoewel de Commissie in casu haar verplichting om een verzoek om een vrijstelling

¹⁷ Arrest Funke van 25 februari 1993 (serie A nr. 256/A, § 44a), arrest Saunders/Verenigd Koninkrijk van 17 december 1996 (Recueil des arrêts et décisions, 1996-VI, blz. 2044), en arrest J.B./Zwitserland van 3 mei 2001 (nog niet gepubliceerd in de Recueil des arrêts et décisions).

krachtens artikel 81, lid 3, EG binnen een redelijke termijn te onderzoeken, flagrant had geschonden nu zij een verzoek om een vrijstelling had afgewezen 27 jaar na de aanmelding van een overeenkomst in 1973, was het Gerecht van oordeel dat deze schending geen enkele invloed gehad op de wettigheid van de afwijzing van het verzoek om vrijstelling.

De termijn van meer dan vier jaar voor het onderzoek van een klacht van een concurrent van de partij die de betrokken overeenkomsten had aangemeld, achtte het Gerecht niet overdreven lang, gelet op de complexiteit van de zaak, waarbij verschillende lidstaten betrokken waren en waarin vijf inbreuken ten laste waren gelegd, en een tweede mededeling van punten van bezwaar diende te worden opgesteld.

c) Bewijs van de schending van artikel 81 EG

De Commissie moet het bestaan bewijzen van de feiten die een inbreuk vormen op artikel 81 EG (arrest Hof van 8 juli 1999, *Commissie/Anic Partecipazioni*, C-49/92 P, Jurispr. blz. I-4125, punt 86). De Commissie moet met name de duur bewijzen van de inbreuk waarvoor zij een sanctie oplegt. Door de betwistingen van de verzoeksters in de zaken “naadloze stalen buizen” konden enkele aspecten worden verduidelijkt betreffende het vereiste bewijsniveau en betreffende de bewijslast voor het Gerecht wanneer de door de Commissie aangevoerde feiten door de betrokken ondernemingen worden betwist.

In die zaken had de Commissie niet de gehele duur van de inbreuk bewezen. Voor de vaststelling van de duur van de inbreuk was de Commissie van mening dat, hoewel de Europa-Japan-club vanaf 1977 is bijeengekomen, het begin van 1990 als beginpunt van de inbreuk diende te worden genomen, aangezien er van 1977 tot 1990 overeenkomsten inzake vrijwillige beperking van de uitvoer tussen de Europese Gemeenschap en Japan golden.

Het Gerecht merkt op dat geen van de partijen het standpunt van de Commissie betwistte, dat de inbreuk niet in 1977 was begonnen wegens de vrijwillige beperkingsovereenkomsten. Met betrekking tot de betwisting inzake het begin van de inbreuk merkt het Gerecht op dat de gestelde beëindiging van de beperkingsovereenkomsten het beslissende criterium is om te beoordelen of de inbreuk bestond in 1990. Het Gerecht herinnert er in dat verband aan dat de verzoekende partij in beginsel haar beweringen moet bewijzen. Het Gerecht stelt echter vast dat in de gegeven uitzonderlijke omstandigheden de Commissie het bewijs diende te leveren van de datum waarop de internationale vrijwillige beperkingsovereenkomsten waren beëindigd. Na te hebben overwogen dat het onbegrijpelijk is dat de Commissie geen bewijsstukken kan voorleggen met betrekking tot een omstandigheid waarbij zij rechtstreeks betrokken is, wat meebrengt dat het Gerecht niet in staat is om met kennis van zaken te oordelen over het tijdstip waarop deze overeenkomsten zijn afgelopen, stelt het Gerecht vast dat het bewijs niet is geleverd.

Daar de Commissie geen bewijzen aanvoerde en de Japanse ondernemingen bewijsstukken aanvoerden waaruit bleek dat die internationale overeenkomsten waren verlengd tot 31 december 1990, althans wat Japan betreft, beslist het Gerecht dat de overeenkomsten

tot eind 1990 van kracht zijn gebleven. De bestreden beschikking werd op dat punt nietig verklaard en het bedrag van de geldboeten werd dienovereenkomstig verlaagd.

De Japanse ondernemingen betwistten ook de datum waarop de tegen hen in aanmerking genomen inbreuk was beëindigd. Het Gerecht was van oordeel dat op basis van de door de Commissie aangevoerde bewijzen het bestaan van de inbreuk met betrekking tot de Japanse ondernemingen niet was aangetoond voor de periode na 1 juli 1994, zodat de duur van de inbreuk met zes maanden moest worden verminderd, bovenop de hierboven bedoelde vermindering met een jaar. Bijgevolg verklaarde het Gerecht de bestreden beschikking nietig voorzover daarin is vastgesteld dat de inbreuk vóór 1 januari 1991 is begonnen en, wat de Japanse ondernemingen betreft, tot na 30 juni 1994 heeft voortgeduurd. De aan de ondernemingen opgelegde geldboeten zijn dienovereenkomstig verminderd (arrest van 8 juli 2004, *JFE Engineering e.a./Commissie*, T-67/00, T-68/00, T-71/00 en T-78/00, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie; hogere voorziening ingesteld, C-403/04 P en C-405/04 P).

d) Geldboeten

Artikel 15 van verordening nr. 17¹⁸ bepaalt dat wanneer de Commissie een inbreuk op artikel 81 EG of artikel 82 EG vaststelt, zij bij beschikking de ondernemingen niet alleen kan gelasten de inbreuk te beëindigen, maar ook geldboeten kan opleggen. Het boetebedrag, dat kan oplopen tot 10 % van de omzet van elk der betrokken ondernemingen in het boekjaar dat voorafgaat aan de beschikking waarbij de inbreuk wordt geconstateerd, wordt bepaald rekening houdend met de zwaarte en de duur van de inbreuk.

– De richtsnoeren

Wat in de eerste plaats de richtsnoeren betreft, herinnert het Gerecht eraan dat het in de arresten in de zaken “afstandsverwarming”¹⁹, “lysine”²⁰ en “FETTSCA”²¹ heeft beslist dat

¹⁸ Artikel 23 van verordening (EG) nr. 1/2003 van de Raad van 16 december 2002 betreffende uitvoering van de mededingingsregels van de artikelen 81 en 82 van het Verdrag (PB 2003, L 1, blz. 1), waarbij verordening nr. 17 is vervangen, is identiek met artikel 15 van deze verordening.

¹⁹ Arresten van 20 maart 2002, *HFB e.a./Commissie*, T-9/99, Jurispr. blz. II-1487 (hogere voorziening ingesteld, C-202/02 P); *Brugg Rohrsysteme/Commissie*, T-15/99, Jurispr. blz. II-1613 (hogere voorziening ingesteld, C-207/02 P); *Lögstör Rör/Commissie*, T-16/99, Jurispr. blz. II-1633 (hogere voorziening ingesteld, C-208/02 P); *KE KELIT/Commissie*, T-17/99, Jurispr. blz. II-1647 (hogere voorziening ingesteld, C-205/02 P); *Dansk Rørindustri/Commissie*, T-21/99, Jurispr. blz. II-1681 (hogere voorziening ingesteld, C-189/02 P); *LR AF 1998/Commissie*, T-23/99, Jurispr. blz. II-1705 (hogere voorziening ingesteld, C-206/02 P); *Sigma Technologie/Commissie*, T-28/99, Jurispr. blz. II-1845, en *ABB Asea Brown Boveri/Commissie*, T-31/99, Jurispr. blz. II-1881 (hogere voorziening ingesteld, C-213/02 P); deze arresten zijn besproken in het Jaarverslag 2002.

²⁰ Met name arrest van 9 juli 2003, *Archer Daniels Midland en Archer Daniels Midland Ingredients/Commissie*, T-224/00 (hogere voorziening ingesteld, C-397/03 P); de arresten in de lysinezaken zijn besproken in het Jaarverslag 2003.

²¹ Arrest van 19 maart 2003, *CMA CGM e.a./Commissie*, T-213/00, Jurispr. blz. II-913, betreffende de FETTSCA-overeenkomst; dit arrest is besproken in het Jaarverslag 2003.

de richtsnoeren aan de Commissie kunnen worden tegengeworpen. De Commissie moet derhalve de regels naleven die zij zichzelf in de richtsnoeren heeft opgelegd (arrest van 8 juli 2004, *Mannesmannröhren-Werke/Commissie*, reeds aangehaald, punten 212 en 231), tenzij zij specifiek de gronden aangeeft die in voorkomend geval een afwijking van de methode op een bepaald punt rechtvaardigen (arrest *Tokai Carbon e.a./Commissie*, reeds aangehaald, punt 352). De ondernemingen kunnen voor de gemeenschapsrechter dus aanvoeren dat de richtsnoeren onjuist zijn toegepast.

Wat in de tweede plaats een aantal specifieke bepalingen van de richtsnoeren betreft, preciseert het Gerecht de voorwaarden voor toepassing van de criteria voor de vaststelling van het boetebedrag, gelet op de zwaarte en de duur van de inbreuk.

De zwaarte

In de beschikking die ten grondslag lag aan de zaak “grafietelektroden” had de Commissie geconcludeerd dat de inbreuk “zeer zwaar” was, gelet op de aard van de inbreuk, haar daadwerkelijke impact op de grafietelektrodenmarkt in de EER, en de omvang van de betrokken geografische markt. Het Gerecht keurt de benadering van de Commissie goed. Het overweegt met name dat aangezien het kartel ertoe strekte de wereldmarkt te verdelen, de Commissie geen kennelijke beoordelingsfout heeft gemaakt door de mondiale omzet uit de verkoop van het betrokken product te kiezen om het uitgangsbetrag vast te stellen, aangezien die omzet haar in staat stelde rekening te houden met de werkelijke economische macht van de inbreukmakers om andere marktdeelnemers, met name de consumenten, aanzienlijke schade te berokkenen in de zin van punt 1 A, vierde alinea, van de richtsnoeren.²²

Ten einde rekening te houden met het daadwerkelijke economische vermogen van elke onderneming om de mededinging aanzienlijke schade toe te brengen, en gelet op het aanzienlijke verschil in grootte van de betrokken ondernemingen, had de Commissie de betrokken ondernemingen in drie categorieën ingedeeld op basis van de mondiale omzet van het betrokken product door elke onderneming. Dienaangaande herinnert het Gerecht eraan dat de Commissie de leden van een kartel voor de vaststelling van het boetebedrag in verschillende categorieën mag indelen. Hoewel zij voorbijgaat aan de verschillen in grootte tussen ondernemingen van eenzelfde categorie, kan tegen die indeling in beginsel niets worden ingebracht. De bepaling van de drempels voor elk van de aldus vastgestelde categorieën moet echter samenhangend en objectief gerechtvaardigd zijn. In casu wordt beslist dat de in de beschikking gehanteerde methode voor de indeling, die berust op omzet en marktaandelen, door de Commissie niet correct is toegepast ten aanzien van Tokai Carbon en The Carbide/Graphite Group, die in een van de drie categorieën vielen. In de uitoefening van zijn volledige rechtsmacht

²² Punt 1 A van de richtsnoeren bepaalt dat bij de beoordeling van de zwaarte van een inbreuk rekening dient te worden gehouden met de eigen aard van de inbreuk, met de concrete weerslag ervan op de markt wanneer die meetbaar is, en met de omvang van de betrokken geografische markt. Uit dat punt blijkt ook dat op de bedragen die in elk van de categorieën van zwaarte worden opgelegd, een weging kan worden toegepast om rekening te houden met het specifieke gewicht, en derhalve met de daadwerkelijke invloed van het inbreukmakende gedrag van elke onderneming afzonderlijk op de mededinging.

besliste het Gerecht derhalve de betrokken categorie op te heffen en een eigen indeling toe te passen. Voor de ondernemingen die onder deze laatste indeling vielen en voor de ondernemingen van de derde categorie heeft het bovendien zelf het uitgangsbetrag van de geldboeten vastgesteld.

Ten slotte had de Commissie voor de twee ondernemingen die het belangrijkst werden geacht, op het uitgangsbetrag een zwaartecoëfficiënt toegepast. Dienaangaande bevestigt het Gerecht dat de Commissie in beginsel op het uitgangsbetrag een zwaartecoëfficiënt mag toepassen om de geldboete op een niveau te brengen dat voldoende afschrikkende werking heeft (arrest Gerecht van 20 maart 2002, *ABB Asea Brown Boveri/Commissie*, T-31/99, Jurispr. blz. II-1881, punten 165-167; hogere voorziening ingesteld, C-213/02 P). Daar de coëfficiënt voor DSK (2,5) in strijd werd geacht met het evenredigheidsbeginsel en het gelijkheidsbeginsel bracht het Gerecht in de uitoefening van zijn volledige rechtsmacht de coëfficiënt voor deze onderneming terug tot 1,5.

Zo de Commissie dus het niveau van de geldboeten mag verhogen door de toepassing van een coëfficiënt, mag zij omgekeerd het uitgangsbetrag verlagen dat wordt verkregen bij een strikte toepassing van de richtsnoeren. Het Gerecht bevestigde dat de Commissie in de beschikking die ten grondslag lag aan de zaken naadloze stalen buizen, ondanks het feit dat de inbreuk “zeer zwaar” was, een uitgangsbetrag mocht hanteren (10 miljoen euro) van 50 % van het in de richtsnoeren genoemde minimumbedrag voor deze categorie van inbreuken (20 miljoen euro) teneinde rekening te houden met het feit dat de inbreuk slechts een beperkte weerslag had op de markt.

Het Gerecht was daarentegen van oordeel dat de Commissie had verzuimd bij de bepaling van het boetebedrag rekening te houden met de tweede inbreuk van de Europese producenten (de overeenkomsten betreffende de Britse markt). Aldus had de Commissie het beginsel van gelijke behandeling geschonden, aangezien verschillende situaties gelijk waren behandeld. Om deze ongelijkheid tussen de Europese en de Japanse producenten te verhelpen, verminderde het Gerecht de aan elk van de Japanse producenten opgelegde geldboete met 10 %. Daar de Commissie zulks niet had gevorderd, heeft het Gerecht de aan de Europese producenten opgelegde geldboeten niet verhoogd.

De duur

In het arrest *Tokai Carbon e.a./Commissie* verwierp het Gerecht alle grieven betreffende de basisbedragen die in de beschikking waren gehanteerd op grond van de duur van de inbreuk.

SGL Carbon stelde dat de richtsnoeren onrechtmatig waren voorzover daarbij de duur van een inbreuk op dezelfde wijze wordt beschouwd, ongeacht de aard ervan. Volgens SGL Carbon heeft een kartel per definitie een lange duur, zodat daarvoor wat de duur betreft, niet dezelfde sancties kunnen worden opgelegd als voor andere inbreuken. Het Gerecht verwerpt dit betoog op grond dat bepaalde kartels die niet lang duren, minder schadelijk zijn dan indien zij lange tijd daadwerkelijk hebben gefunctioneerd.

Verzwarende omstandigheden

In het arrest *Tokai Carbon e.a./Commissie* bevestigde het Gerecht dat de Commissie het basisbedrag mag verhogen wegens de voortzetting van de inbreuk na de verificaties door de Commissie (arrest *ABB Asea Brown Boveri/Commissie*, reeds aangehaald, punten 211-213); de leidersrol (arrest *Archer Daniels Midland en Archer Daniels Midlands Ingredients/Commissie*, reeds aangehaald, punt 239), en de poging om de procedure te belemmeren door andere ondernemingen te waarschuwen voor de op handen zijnde verificaties (arrest Gerecht van 14 mei 1998, *Sarrió/Commissie*, T-334/94, Jurispr. blz. II-1439, punt 320).

Verzachtende omstandigheden

Het Gerecht aanvaardde geen van de verzachtende omstandigheden waarmee de Commissie geen rekening zou hebben gehouden.

– De mededeling inzake medewerking

Medewerking die de Commissie in staat stelt om een inbreuk met minder moeilijkheden vast te stellen en daaraan in voorkomend geval een einde te maken; kan worden beloond met een verlaging van de geldboete. In de mededeling inzake medewerking van 1996 wordt bepaald onder welke voorwaarden dit voordeel kan worden verleend.

Bij de beoordeling door het Gerecht van de toepassing van deze mededeling door de Commissie is aanvaard dat het feit dat een onderneming de Commissie in antwoord op een verzoek om inlichtingen krachtens verordening nr. 17 vrijwillig documenten en gegevens verstrekt die neerkomen op een bekentenis van deelneming aan een inbreuk op de communautaire mededingingsregels, moet worden beschouwd als vrijwillige medewerking van de onderneming die een verlaging van de geldboete rechtvaardigt. Door aan te nemen dat zulks niet het geval was, had de Commissie volgens het Gerecht het belang van de door bepaalde verzoeksters verleende medewerking verkeerd beoordeeld (arrest *Tokai Carbon e.a./Commissie*, reeds aangehaald).

Volgens het Gerecht had de Commissie ook het belang onderschat van de medewerking van de vennootschap UCAR, die haar – niet schriftelijk, maar mondeling – de namen van andere kartellleden had gegeven, alsmede de namen van verschillende vertegenwoordigers van die leden of codenamen die werden gebruikt om de contacten te verheimelijken.

Ten slotte voorziet de mededeling in punt A, lid 3, weliswaar enkel in een vermindering “van de boete die [de ondernemingen die met de Commissie samenwerken] anders zou worden opgelegd”, maar die tekst verlangt niet dat elke individuele informatie betrekking moet hebben op een inbreuk op het mededingingsrecht die afzonderlijk kan worden gestraft. Om in aanmerking te kunnen komen voor de toepassing van de mededeling volstaat het dus dat de onderneming die tot medewerking bereid is, zich door de onthulling van haar betrokkenheid bij een inbreuk blootstelt aan sancties, terwijl de

inaanmerkingneming van de verschillende inlichtingen voor een eventuele verlaging van de geldboete afhangt van hun nut voor de Commissie bij haar taak om een inbreuk vast te stellen en daaraan een einde te maken.

Aangezien een oneerlijke ambtenaar van de Commissie in staat is de taak van zijn instelling te saboteren door de leden van een onwettig kartel te helpen en het door die instelling geleide onderzoek zeer moeilijk kan maken, door bijvoorbeeld bewijsmateriaal te vernietigen of te manipuleren, de kartelleden van een op handen zijnde onaangekondigde verificatie in kennis te stellen en de gehele onderzoeksstrategie van de Commissie bekend te maken, moet de informatie over het bestaan van een dergelijke ambtenaar in beginsel de taak van de Commissie kunnen verlichten, om een inbreuk vast te stellen en daaraan een einde te maken. Het nut van die informatie is bijzonder belangrijk wanneer deze wordt verstrekt aan het begin van het onderzoek van de Commissie naar eventuele mededingingsbeperkende gedragingen.

In het arrest van 8 juli 2004, *Mannesmannröhren-Werke/Commissie*, beklemtoont het Gerecht dat een onderneming overeenkomstig punt D 2 van de mededeling inzake medewerking slechts een vermindering van het boetebedrag wegens niet-betwisting van de feiten kan krijgen, indien zij de Commissie na ontvangst van de mededeling van punten van bezwaar uitdrukkelijk meedeelt dat zij de feiten niet betwist. Bij ontbreken van een dergelijke uitdrukkelijke verklaring kan de louter passieve houding van een onderneming niet worden geacht de taak van de Commissie te vergemakkelijken, aangezien deze in haar eindbeschikking alle feiten dient te bewijzen zonder dat zij zich daarbij op een verklaring van de onderneming kan beroepen.

– Het beginsel non bis in idem

Zoals in eerdere zaken (arrest *Archer Daniels Midland en Archer Daniels Midlands Ingredients/Commissie*, reeds aangehaald, punt 85) herhaalde het Gerecht in het arrest *Tokai Carbon e.a./Commissie* dat het beginsel non bis in idem, dat ook is neergelegd in artikel 4 van protocol nr. 7 bij het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, een algemeen beginsel van gemeenschapsrecht vormt waarvan de rechter de eerbiediging verzekert. Op het gebied van het communautaire mededingingsrecht verbiedt dit beginsel dat een onderneming door de Commissie opnieuw wordt veroordeeld of vervolgd wegens een mededingingsverstorende gedraging waarvoor zij reeds is bestraft of niet-aansprakelijk is verklaard bij een eerdere beschikking van de Commissie waartegen geen beroep meer openstaat.

De vraag is evenwel gerezen of de Commissie dit beginsel schendt wanneer zij ondernemingen een sanctie oplegt voor inbreuken die reeds zijn bestraft door de autoriteiten van derde staten.

Dienaangaande was het Gerecht van oordeel dat het beginsel non bis in idem niet in de weg staat aan de cumulatie van een communautaire en een nationale sanctie, als gevolg van het feit dat er twee parallelle procedures met verschillende doelstellingen bestaan. Dit beginsel kan a fortiori niet worden toegepast wanneer sprake is van door de Commissie en door de autoriteiten van derde staten gevoerde procedures en opgelegde sancties, aangezien deze procedures niet dezelfde doeleinden nastreven.

Bovendien was het Gerecht van oordeel dat de Commissie op grond van het algemene billijkheidsvereiste niet verplicht is rekening te houden met sancties die dezelfde onderneming wegens hetzelfde feit mochten zijn opgelegd door de autoriteiten of de rechterlijke instanties van derde landen. Wanneer de sancties zijn opgelegd door de autoriteiten van een derde staat is immers niet voldaan aan de voorwaarden voor het bestaan van een verplichting om rekening te houden met sancties die dezelfde onderneming wegens hetzelfde feit zijn opgelegd door een autoriteit van een lidstaat. Bij gebreke van een uitdrukkelijke bepaling van een overeenkomst volgens welke de Commissie bij de bepaling van de geldboete rekening moet houden met sancties die reeds door de autoriteiten of rechterlijke instanties van een derde land, zoals de Verenigde Staten of Canada, aan dezelfde onderneming voor hetzelfde feit zijn opgelegd, kunnen verzoeksters de Commissie derhalve niet verwijten dat zij in casu deze vermeende verplichting niet is nagekomen.

De aldus door het Gerecht in herinnering gebrachte beginselen bevestigen hetgeen reeds werd gezegd in de lysinezaken (zie met name arrest *Archer Daniels Midland en Archer Daniels Midlands Ingredients/Commissie*, reeds aangehaald, punten 85-104).

– De uitoefening van de volledige rechtsmacht

Volgens artikel 17 van verordening nr. 17 heeft het Gerecht ter zake van beroepen tegen beschikkingen waarbij een geldboete wordt opgelegd, volledige rechtsmacht in de zin van artikel 229 EG, zodat het de opgelegde geldboete kan intrekken, verlagen of verhogen.

Het Gerecht heeft in de uitoefening van zijn volledige rechtsmacht verschillende keren boetebedragen verlaagd omdat bepaalde bestanddelen van de inbreuk niet rechtens genoegzaam waren bewezen (arrest *JCB Service/Commissie*, punt 193) of de Commissie de richtsnoeren of de mededeling inzake medewerking had geschonden (arrest *Tokai Carbon e.a./Commissie*, reeds aangehaald).

Vermeldenswaard is vooral de verhoging van het boetebedrag in uitoefening van de volledige rechtsmacht. In het arrest *Tokai Carbon e.a./Commissie* heeft het Gerecht voor het eerst zijn volledige rechtsmacht uitgeoefend om in een tussenfase van de berekening het boetebedrag te verhogen. Daar de onderneming Nippon voor het Gerecht feiten had betwist die zij in de administratieve procedure had erkend – zonder dat echter sprake was van een uitdrukkelijke, duidelijke en nauwkeurige bekentenis – is de door de Commissie aanvankelijk toegekende verlaging van de boete teruggedroefd.

Verder herinnerde het Gerecht eraan, dat het in het kader van zijn volledige rechtsmacht bij zijn beoordeling of de geldboete passend is, rekening kan houden met aanvullende gegevens die als zodanig niet in de beschikking van de Commissie zijn vermeld.

2. Verordening nr. 4064/89

De enige uitspraak op het gebied van concentraties in 2004 was een arrest houdende nietigverklaring van een beschikking waarbij de Commissie de concentratie tussen de Amerikaanse telecommunicatieondernemingen WorldCom (thans MCI) en Sprint verbood.²³

In het arrest van 28 september 2004, *MCI/Commissie* (T-310/00, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie) wordt echter geen uitspraak gedaan over de grond van de zaak, aangezien de nietigverklaring het gevolg is van het feit dat de Commissie niet bevoegd was om de beschikking vast te stellen.

De partijen die op 10 januari 2000 gezamenlijk de concentratie hadden aangemeld krachtens verordening nr. 4064/89²⁴, hadden namelijk op 27 juni daaraanvolgend formeel verklaard dat zij hun aanmelding introkken en dat zij niet langer voornemens waren het concentratieproject uit te voeren in de vorm zoals voorgesteld in de aanmelding. Op 28 juni 2000 stelde de Commissie desondanks een beschikking vast waarbij de concentratie onverenigbaar werd verklaard met de gemeenschappelijke markt en de EER-Overeenkomst.

Het Gerecht constateert dat de mededeling van WorldCom en Sprint aan de Commissie van 27 juni 2000 geen betrekking had op de principiële afstand van elke gedachte of elk project voor een concentratie, maar enkel op het stopzetten van het concentratieproject “in de vorm zoals voorgesteld in de aanmelding”, dus in de vorm bedoeld in de aangemelde fusieovereenkomst. Uit persberichten die de twee ondernemingen dezelfde dag in de Verenigde Staten hadden bekendgemaakt, bleek immers dat WorldCom en Sprint op die datum nog enige hoop hadden dat zij hun activiteiten op een of andere manier konden fuseren. In werkelijkheid hebben de ondernemingen eerst in een persbericht van 13 juli 2000 aangekondigd dat zij definitief afzagen van hun concentratieproject. Het Gerecht voegt daaraan toe dat het niet voldoende is dat twee ondernemingen een fusieplan opvatten (of deze mogelijkheid blijven overwegen) om te concluderen dat tussen hen ipso facto een concentratieovereenkomst is ontstaan (of blijft bestaan) waarover de Commissie een beschikking kan geven. De bevoegdheid van de Commissie kan niet berusten op loutere subjectieve bedoelingen van de partijen. Zoals de Commissie niet bevoegd is om vóór de sluiting van een fusieovereenkomst een concentratie te verbieden, houdt haar bevoegdheid ook op zodra deze overeenkomst is opgezegd, zelfs indien de betrokken ondernemingen hun onderhandelingen zouden voortzetten met het oog op de sluiting van een overeenkomst in een andere vorm. In casu had de Commissie moeten vaststellen dat zij niet meer bevoegd was tot het geven van de beschikking.

²³ Beschikking 2003/790/EG van de Commissie van 28 juni 2000 waarbij een concentratie onverenigbaar wordt verklaard met de gemeenschappelijke markt en de EER-Overeenkomst (Zaak COMP/M.1741 – MCI WorldCom/Sprint) (PB 2003, L 300, blz. 1).

²⁴ Verordening (EEG) nr. 4064/89 van de Raad van 21 december 1989 betreffende de controle op concentraties van ondernemingen [PB L 395, blz. 1, rectificaties in PB 1990, L 257, blz. 13, inmiddels ingetrokken bij verordening (EG) nr. 139/2004 van de Raad van 20 januari 2004 betreffende de controle op concentraties van ondernemingen (PB L 24, blz. 1)].

D. Steunmaatregelen van de staten

1. Het begrip steunmaatregel

a) Bestanddelen

Het voordeel en het specifieke karakter van de overheidsmaatregel zijn kenmerkend voor het begrip steunmaatregel van de staten in de zin van artikel 87, lid 1, EG.²⁵ In verschillende gevallen is geoordeeld dat de Commissie de betrokken criteria niet juist had beoordeeld (arresten van 16 maart 2004, *Danske Busvognmaend/Commissie*, T-157/01; 16 september 2004, *Valmont Nederland/Commissie*, T-274/01; 21 oktober 2004, *Lenzing/Commissie*, T-36/99, en 1 december 2004, *Kronofrance/Commissie*, T-27/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie).

– Voordeel

Het begrip staatssteun omvat niet alleen positieve prestaties zoals subsidies, leningen of deelnemingen in het kapitaal van ondernemingen, maar ook maatregelen welke, in verschillende vormen, de lasten verlichten die normaliter op het budget van een onderneming drukken en daardoor – zonder nog subsidies in de strikte zin van het woord te zijn – van gelijke aard zijn en tot identieke gevolgen leiden.

In het arrest van 21 oktober 2004, *Lenzing/Commissie*, was het Gerecht van oordeel dat de houding van openbare instellingen die bevoegd zijn voor het innen van de socialezekerheidsbijdragen en die toestaan dat die bijdragen met vertraging worden betaald, de begunstigde onderneming die ernstige financiële problemen heeft, een aanzienlijk commercieel voordeel verleent, door voor die onderneming de lasten te verminderen welke voortvloeien uit de normale toepassing van het socialezekerheidsstelsel. De rente en vertragingstoelagen die deze onderneming dient te betalen, kunnen immers het door haar genoten voordeel niet volledig tenietdoen. Door in casu te concluderen dat die instellingen hebben gehandeld als een hypothetische particuliere schuldeiser die zich jegens zijn schuldenaar zoveel mogelijk in dezelfde situatie bevond als die instellingen, heeft de Commissie het criterium van de particuliere schuldeiser kennelijk onjuist toegepast. Het Gerecht verklaart de bestreden beschikking dan ook nietig.

Eveneens aan de hand van het criterium van de particuliere schuldeiser heeft het Gerecht beoordeeld of de Commissie terecht had geconcludeerd dat de vermindering van een deel van de schulden van de Duitse vennootschap Technische Glaswerke Ilmenau bij de met de herstructurering van ondernemingen van de voormalige Duitse Democratische Republiek belaste publiekrechtelijke instelling (de “BvS”) het karakter van staatssteun had. Daar het Gerecht op dergelijke ingewikkelde economische

²⁵ Zoals uit artikel 87, lid 1, EG volgt, is een met de gemeenschappelijke markt onverenigbare steunmaatregel een door de staat of in welke vorm ook met staatsmiddelen bekostigd voordeel, dat door begunstiging van bepaalde ondernemingen of bepaalde producties de handel tussen de lidstaten ongunstig beïnvloedt en de mededinging vervalst of dreigt te vervalsen.

beoordelingen slechts een beperkt toezicht uitoefent, concludeerde het dat de Commissie in de gegeven omstandigheden geen kennelijke beoordelingsfout had gemaakt toen zij zich op het standpunt stelde dat de BvS zich niet als een onder normale marktvoorwaarden handelende particuliere schuldeiser had gedragen. Daar geen enkel ander middel slaagde, werd het beroep tot nietigverklaring verworpen (arrest van 8 juli 2004, *Technische Glaswerke Ilmenau/Commissie*, T-198/01, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie; hogere voorziening ingesteld, C-404/04 P).

In het arrest *Valmont Nederland/Commissie* volgde het Gerecht voor het eerst de oplossing van het Hof in het arrest van 24 juli 2003, *Altmark Trans en Regierungspräsidium Magdeburg* (C-280/00, Jurispr. blz. I-7747), volgens welke een overheidsmaatregel die aan een onderneming ten goede komt als tegenprestatie voor de uitvoering van openbare dienstverplichtingen, geen steunmaatregel vormt wanneer is voldaan aan een aantal voorwaarden.²⁶

In casu was de Commissie van mening dat de financiering die een Nederlandse gemeente aan een onderneming had toegekend voor de aanleg van een parkeerterrein ten dele een steunmaatregel opleverde, omdat zij overeenkwam met bedrijfskosten die deze onderneming normalerwijze voor haar rekening had moeten nemen, en haar begunstigde. Volgens de Commissie kwam het andere deel van de financiering daarentegen ten goede aan derde ondernemingen en werd verzoekster daardoor niet bevoordeeld.

Het Gerecht constateert echter dat deze onderneming een last draagt doordat zij derden toestaat om op verschillende gronden, regelmatig en kosteloos van haar parkeerplaats gebruik te maken, krachtens een evenzeer in het algemeen belang als in het belang van de betrokken derden met een territoriale overheid gesloten overeenkomst en dat een deel van de door de collectieve overheid voor de aanleg van deze parkeerplaats toegekende financiering Valmont daadwerkelijk begunstigt.

In deze omstandigheden kon de Commissie volgens het Gerecht niet zonder meer oordelen dat dit deel van de financiering Valmont noodzakelijkerwijze begunstigde, maar moest zij, gelet op de gegevens waarover zij beschikte, eerst onderzoeken of dit deel van de financiering al dan niet als de daadwerkelijke tegenprestatie voor de door Valmont gedragen last kon worden beschouwd. Daartoe diende zij na te gaan of aan de in het arrest *Altmark Trans et Regierungspräsidium Magdeburg* bedoelde voorwaarden was

²⁶ In de eerste plaats moet de begunstigde onderneming daadwerkelijk belast zijn geweest met de uitvoering van openbare dienstverplichtingen en moeten die verplichtingen duidelijk zijn afgebakend; in de tweede plaats moeten de parameters op basis waarvan de compensatie wordt berekend, vooraf op objectieve en doorzichtige wijze zijn vastgesteld, zodat zij geen economisch voordeel opleveren dat de begunstigde onderneming kan bevoordelen tegenover haar concurrenten; in de derde plaats mag de compensatie niet hoger zijn dan nodig is om de kosten van de uitvoering van openbare dienstverplichtingen geheel of gedeeltelijk te dekken, rekening houdend met de opbrengsten alsmede met een redelijke winst uit de uitvoering van die verplichtingen; in de vierde plaats moet, wanneer de met de uitvoering van openbare dienstverplichtingen te belasten onderneming in een concreet geval niet wordt gekozen in het kader van een openbare aanbesteding, de noodzakelijke compensatie worden vastgesteld op basis van de kosten die een gemiddelde, goed beheerde onderneming zou hebben gemaakt om deze verplichtingen uit te voeren, rekening houdend met de opbrengsten alsmede met een redelijke winst uit de uitoefening van deze verplichtingen.

voldaan. Daar uit de beschikking niet bleek dat dit was gebeurd, werd de beschikking nietig verklaard.²⁷

In het arrest *Danske Busvognmaend/Commissie* ten slotte, verklaarde het Gerecht de beschikking nietig waarbij de Commissie de steun die door de Deense autoriteiten was verleend aan de autobusonderneming Combust, verenigbaar met de gemeenschappelijke markt had verklaard.

Het Gerecht was met name van oordeel dat deze vennootschap niet was belast met de uitvoering van openbaredienstverplichtingen in de zin van verordening nr. 1191/69.²⁸ Op een onderneming als Combust, waaraan de exploitatieplicht, de vervoerplicht en de plicht om de vastgestelde tarieven te innen niet eenzijdig zijn opgelegd en die niet verplicht was haar vervoerstaken onder nietrendabele, met haar commerciële belang strijdige voorwaarden uit te voeren, maar deze verplichtingen integendeel uit vrije wil op zich heeft genomen na de opdracht te hebben verkregen na aanbestedingsprocedures waarin geen sprake was van overheidssubsidie, en wie het vrij stond om, op basis van haar economische belangen, al dan niet aan die procedure deel te nemen, en die voor de door haar geleverde vervoersprestaties de prijs ontving die zij zelf had voorgesteld in haar inschrijving op de aanbestedingen en die in de naar aanleiding daarvan gesloten overeenkomsten was overgenomen, rusten geen openbaredienstverplichtingen in de zin van artikel 2, lid 1, van verordening nr. 1191/69: een dergelijk onderneming ontvangt dus geen compensatie in de zin van dat artikel, zoals de Commissie meende, maar een financiële vergoeding die was vastgesteld in de vervoersovereenkomsten.

– Specificiteit of selectiviteit van de overheidsmaatregel

In het arrest *Lenzing/Commissie* was het Gerecht van oordeel dat de Commissie terecht had geconcludeerd dat de maatregel ten gunste van de vennootschap Sniace selectief was.

Het Gerecht herinnerde er dienaangaande aan dat maatregelen met een algemene strekking buiten de werkingssfeer van artikel 87, lid 1, EG vallen, maar dat maatregelen die op het eerste gezicht op alle ondernemingen van toepassing zijn, in zekere mate selectief kunnen zijn en dus kunnen worden aangemerkt als maatregelen die bepaalde ondernemingen of bepaalde producties begunstigen. Dat is met name het geval wanneer de administratie die een algemene regel moet toepassen, bij de toepassing van de handeling over een zekere vrijheid beschikt. In casu stelde het Gerecht vast dat de Spaanse overheidsinstellingen die socialezekerheidsbijdragen innen, over een bepaalde beoordelingsbevoegdheid beschikken, zowel met betrekking tot de sluiting van schuldherschikkings- of terugbetalingsovereenkomsten als met betrekking tot de

²⁷ Deze grond voor nietigverklaring van de beschikking van 18 juli 2001 komt bovenop de in het zelfde arrest geconstateerde schending van artikel 87, lid 1, EG door de Commissie, die op basis van een deskundigenrapport dat geen bewijskracht heeft, had geoordeeld dat de prijs van de aan verzoekster verkochte grond onder de marktprijs lag en dus een element van staatssteun bevatte.

²⁸ Verordening (EEG) nr. 1191/69 van de Raad van 26 juni 1969 betreffende het optreden van de lidstaten ten aanzien van met het begrip openbare dienst verbonden verplichtingen op het gebied van het vervoer per spoor, over de weg en over de binnenwateren (PB L 156, blz. 1), zoals gewijzigd bij verordening (EEG) nr. 1893/91 van de Raad van 20 juni 1991 (PB L 169, blz. 1).

vaststelling van bepaalde modaliteiten van die overeenkomsten, zoals het tijdschema voor de terugbetaling, het bedrag van de termijnen en het al dan niet toereikend zijn van de ter betaling van de schulden verleende waarborgen. Tot de beoordelingsbevoegdheid van deze instellingen behoort ook dat zij kunnen aanvaarden dat de betrokken vennootschap die overeenkomsten niet naleeft en dat zij tolereren dat gedurende jaren schulden niet werden betaald.

De specificiteit of selectiviteit van een overheidsmaatregel is een van de kenmerken van het begrip staatssteun, zowel in het kader van het EG-Verdrag als in het kader van het EGKS-Verdrag, zoals in herinnering is gebracht in het arrest van 1 juli 2004, *Salzgitter/Commissie* (T-308/00, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie; hogere voorziening ingesteld, C-408/04 P). In dat arrest wordt dienaangaande bevestigd dat wanneer voor de toekenning van een in een wet voorziene fiscale maatregel wordt vereist dat investeringen in een bepaald deel van het grondgebied van een lidstaat worden verricht, zoals in casu het geval was, in beginsel kan worden gesteld dat de betrokken maatregel een bepaalde groep ondernemingen betreft. Tot staving van zijn beoordeling verwijst het Gerecht naar een arrest van het EVA-Hof²⁹ – hetgeen zelden gebeurt en dus vermelding verdient – en beklemtoont het dat het, om een maatregel als staatssteun te kunnen aanmerken, van belang is dat de ontvangende ondernemingen een zeer bepaalde groep vormen door de toepassing rechtens of feitelijk van het door de betrokken maatregel vastgestelde criterium.

b) Kaderregelingen

Hoewel de Commissie in het kader van artikel 87, lid 3, EG over een ruime beoordelingsvrijheid beschikt, waarvan de uitoefening een afweging van economische en sociale gegevens impliceert, die dient te geschieden in een communautair kader, is zij toch gebonden aan de kaderregelingen en mededelingen die zij vaststelt op het gebied van het toezicht op staatssteun, voorzover deze niet afwijken van het Verdrag en door de lidstaten zijn aanvaard. De belanghebbenden kunnen zich derhalve op die teksten beroepen en de rechter gaat na of de Commissie bij de vaststelling van de bestreden beschikking de regels heeft nageleefd die zij zichzelf heeft opgelegd.

Het Gerecht heeft aldus uitspraak gedaan over verschillende vorderingen om vast te stellen dat fouten in rechte zijn gemaakt bij de toepassing van de communautaire kaderregelingen inzake staatssteun ten behoeve van het milieu van 1994 en 2001 (arrest van 18 november 2004, *Ferriere Nord/Commissie*, T-176/01, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), de multisectorale kaderregeling betreffende regionale steun voor grote investeringsprojecten³⁰ (arrest *Kronofrance/Commissie*, reeds aangehaald), de mededeling houdende vaststelling van de communautaire kaderregeling voor reddings- en herstructureringssteun aan ondernemingen in moeilijkheden³¹ (arrest *Technische Glaswerke Ilmenau/Commissie*, reeds aangehaald), aanbeveling 96/280/EG betreffende

²⁹ Arrest EVA-Hof van 20 mei 1999, *Norway/EFTA Surveillance Authority*, E-6/98, Report of the EFTA Court, blz. 74.

³⁰ PB 1998, C 107, blz. 7.

³¹ PB 1994, C 368, blz. 12.

de definitie van de kleine en middelgrote ondernemingen³² en de mededeling ter zake van de communautaire kaderregeling inzake overheidssteun voor kleine en middelgrote ondernemingen³³ (arrest van 14 oktober 2004, *Pollmeier Malchow/Commissie*, T-137/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie).

In het arrest *Ferriere Nord/Commissie* bevestigt het Gerecht dat de Commissie het voornemen om steun te verlenen aan Ferriere Nord onverenigbaar met de gemeenschappelijke markt kon verklaren, daar het niet voldeed aan het vereiste van milieuverbetering dat met de kaderregelingen van 1994 en 2001 wordt nagestreefd.

In het arrest *Pollmeier Malchow/Commissie* bevestigde het Gerecht de opvatting van de Commissie dat de steunontvanger een grote onderneming was en niet voldeed aan de KMO-criteria. Het Gerecht was met name van oordeel dat de Commissie, gelet op de algemene opzet van de betrokken teksten terecht mocht aannemen dat de betrokken steunontvanger in werkelijkheid een groep was met een grotere macht dan die van een KMO.

In het arrest *Technische Glaswerke Ilmenau/Commissie* overwoog het Gerecht aan de hand van de aanwijzingen in de kaderregeling voor reddings- en herstructureringssteun aan ondernemingen in moeilijkheden dat de Commissie geen kennelijke beoordelingsfout had gemaakt met haar weigering de betrokken prijsverlaging ingevolge artikel 87, lid 3, sub c, EG verenigbaar met de gemeenschappelijke markt te verklaren, zonder rekening ermee te houden dat als gevolg van het verdwijnen van verzoekster een monopoliesituatie zou ontstaan. Het Gerecht beklemtoont dat die omstandigheid de toekenning van staatssteun om ondernemingen te redden en hun herstructurering aan te moedigen, slechts zou kunnen rechtvaardigen, indien de algemene voorwaarden voor toekenning van de reddings en herstructureringssteun zijn vervuld die in de kaderregeling zijn vastgesteld. Het Gerecht constateert dat de Commissie in casu geen kennelijke beoordelingsfout heeft gemaakt toen zij zich op het standpunt stelde dat het herstructureringsplan Technische Glaswerke Ilmenau niet in staat stelde haar levensvatbaarheid te herstellen. Het middel werd dan ook afgewezen.

In het arrest *Kronofrance/Commissie* wordt daarentegen de beschikking van de Commissie nietig verklaard om geen bezwaar te maken tegen de door de Duitse autoriteiten aan de vennootschap Glunz verleende steun voor de bouw van een geïntegreerd centrum voor houtverwerking. Het Gerecht is namelijk van oordeel dat de Commissie zich niet heeft gehouden aan de regels van de multisectorale kaderregeling betreffende regionale steun voor grote investeringsprojecten, aangezien zij niet heeft onderzocht of voor de betrokken producten sprake was van een “krimpende markt”, zoals zij volgens die regeling had moeten doen. Wegens deze onjuiste rechtsopvatting van de Commissie kon de verenigbaarheid van de aangemelde steun niet aan alle toepasselijke criteria worden getoetst.

³² Aanbeveling 96/280/EG van de Commissie van 3 april 1996 betreffende de definitie van de kleine en middelgrote ondernemingen (KMO) (PB L 107, blz. 4).

³³ Mededeling van de Commissie ter zake van de communautaire kaderregeling inzake overheidssteun voor kleine en middelgrote ondernemingen (PB 1996, C 213, blz. 4).

c) Terugvordering

In het arrest van 14 januari 2004, *Fleuren Compost/Commissie* (T-109/01, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), herinnerde het Gerecht eraan dat steunontvangers in beginsel slechts een gewettigd vertrouwen kunnen hebben in de rechtmatigheid van de steun, wanneer de steun is toegekend met inachtneming van de procedure van artikel 88 EG, maar dat de rechtspraak niet uitsluit dat de ontvangers van onrechtmatig toegekende steun zich in het kader van een terugvorderingsprocedure kunnen beroepen op uitzonderlijke omstandigheden die hun vertrouwen in de rechtmatigheid van de steun konden wettigen, om zich tegen de terugbetaling ervan te verzetten.

Het Gerecht overweegt evenwel dat deze begunstigden dergelijke uitzonderlijke omstandigheden op basis van de relevante nationale bepalingen alleen kunnen aanvoeren in het kader van de terugvorderingsprocedure voor de nationale rechter, die als enige de omstandigheden van het geval dient te beoordelen, eventueel na het Hof prejudiciële uitleggingsvragen te hebben gesteld. Met deze uitspraak neemt het Gerecht een duidelijk standpunt in over een vraag waarop voordien slechts weifelende antwoorden waren gegeven (zie dienaangaande het Jaarverslag 1999).

Anders dan de verzoekster in de zojuist besproken zaak, voerde Salzgitter als argument tegen de terugbetaling van de steun niet aan dat de Commissie het beginsel van gewettigd vertrouwen had geschonden, maar wel het rechtszekerheidsbeginsel. Het Gerecht was van oordeel dat de schending van het rechtszekerheidsbeginsel in casu nietigverklaring rechtvaardigde van de beschikking van de Commissie³⁴ waarbij de Bondsrepubliek Duitsland werd verplicht om de steun terug te vorderen die was verleend aan de ondernemingen met de gezamenlijke naam Salzgitter AG.

In het arrest *Salzgitter/Commissie* overweegt het Gerecht allereerst dat de mogelijkheid om zich op het rechtszekerheidsbeginsel te beroepen niet afhankelijk is van de voorwaarden voor het invoeren van een gewettigd vertrouwen in de regelmatigheid van de steunmaatregel. Om die reden kan een ijzer- en staalonderneming die staatssteun heeft ontvangen die niet bij de Commissie is aangemeld, zich ter betwisting van de beschikking van de Commissie waarbij terugbetaling wordt gelast, op de rechtszekerheid beroepen, hoewel het is uitgesloten dat de steunontvanger, behoudens uitzonderlijke omstandigheden, zich op een gewettigd vertrouwen in de regelmatigheid van een steunmaatregel kan beroepen wanneer deze in strijd met de bepalingen van de voorafgaande controleprocedure voor staatssteun is verleend.

Vervolgens overweegt het Gerecht dat een ijzer- en staalonderneming die onwettige steun heeft ontvangen, zich op het rechtszekerheidsbeginsel kan beroepen om de wettigheid te betwisten van een beschikking van de Commissie waarbij de terugbetaling van de steun wordt gelast in een geval waarin op het tijdstip dat zij de steun ontving, door de schuld van de Commissie onzekerheid en onduidelijkheid bestond over de juridische status van de betrokken steun, en waarin de Commissie, die nochtans weet had van de

³⁴ Beschikking 2000/797/EGKS van de Commissie van 28 juni 2000 betreffende de door de Bondsrepubliek Duitsland toegekende staatssteun ten gunste van Salzgitter AG, Preussag Stahl AG en de dochterondernemingen van het concern in de ijzer- en staalindustrie, voortaan Salzgitter AG – Stahl und Technologie (SAG) (PB L 323, blz. 5).

betaling van de steun, lang niet heeft gereageerd en aldus, in strijd met haar plicht om bekwame spoed te betrachten, een onduidelijke situatie heeft geschapen die zij moest ophelderen voor zij welke stappen ook kon ondernemen om de terugbetaling van de reeds ontvangen steun te bevelen.

2. Procedurekwesties

De kwestie van de omvang van de rechten van de belanghebbenden in de formele procedure van onderzoek van een steunmaatregel is verduidelijkt. De rechtspraak van het Gerecht maakt duidelijk onderscheid tussen de lidstaten die steun verlenen en de belanghebbenden: eerstgenoemden hebben de volledige rechten van de verdediging, laatstgenoemden enkel het recht opmerkingen in te dienen.

In de eerste plaats moet worden opgemerkt dat *Ferriere Nord* – een onderneming in de sector van de staalindustrie, de mechanische industrie en de metaalindustrie – in haar beroep tegen de Commissie stelde dat de Commissie haar recht van verweer had geschonden nu zij de formele onderzoeksprocedure had ingeleid krachtens de communautaire kaderregeling inzake staatssteun ten behoeve van het milieu van 1994³⁵ en zij de beschikking had gegeven op basis van de kaderregeling van 2001³⁶, zonder de Italiaanse Republiek en haarzelf te hebben aangemaand om hun opmerkingen aangaande de nieuwe kaderregeling te maken. In het arrest *Ferriere Nord/Commissie* preciseert het Gerecht allereerst dat dit middel niet moet worden beoordeeld ten aanzien van het recht van verweer, dat inzake staatssteun alleen aan de staten toekomt, maar ten aanzien van het recht waarover de belanghebbenden ingevolge artikel 88, lid 2, EG beschikken om opmerkingen in te dienen tijdens de in deze bepaling bedoelde onderzoeksfase. Vervolgens wijst het erop dat de Commissie haar beschikking niet op door de kaderregeling van 2001 ingevoerde nieuwe beginselen had mogen baseren zonder de belanghebbenden om hun opmerkingen in dit verband te verzoeken, daar zij anders hun procedurele rechten zou hebben miskend. Het Gerecht stelt evenwel vast dat de in de twee kaderregelingen neergelegde beginselen op grond waarvan de Commissie de betrokken steunmaatregel onverenigbaar had verklaard, in wezen identiek zijn, zodat geen nieuwe raadpleging van de betrokkenen vereist was.

In de tweede plaats is de vraag gerezen of aan de steunontvanger garanties moeten worden geboden die verder gaan dan het recht om na inleiding van de procedure opmerkingen te maken, zoals dat ten behoeve van alle belanghebbenden in artikel 88, lid 2, EG is voorzien. In de arresten *Fleuren Compost/Commissie* en *Technische Glaswerke Ilmenau/Commissie* heeft het Gerecht deze vraag ondubbelzinnig beantwoord: “Geen enkele bepaling van de procedure van controle van staatssteun kent onder de belanghebbenden aan de ontvanger van de steun een bijzondere rol toe.” Het Gerecht herinnerde er daarbij aan dat de procedure van controle van staatssteun geen procedure is die wordt ingeleid jegens de ontvanger van steun, hetgeen zou betekenen dat deze ontvanger zich zou kunnen beroepen op zo ruime rechten als de rechten van de verdediging als zodanig.

³⁵ PB 1994, C 72, blz. 3.

³⁶ Communautaire kaderregeling inzake staatssteun ten behoeve van het milieu (PB 2001, C 37, blz. 3).

Daar andere belanghebbenden dan de betrokken lidstaat geen aanspraak op een procedure op tegenspraak met de Commissie kunnen maken, verwierp het Gerecht de grieven van de verzoeksters, met name van Technische Glaswerke Ilmenau, dat zij inzage had moeten kunnen krijgen in het niet-vertrouwelijke gedeelte van het dossier, of dat de door een van haar concurrenten op de markt ingediende opmerkingen of antwoorden op de vragen van de Commissie haar had moeten worden meegedeeld.

In een van de middelen in het kader van het beroep tot nietigverklaring van de beschikking van de Commissie waarbij de voorgenomen staatssteun van de Italiaanse Republiek aan Ferriere Nord onverenigbaar met de gemeenschappelijke markt was verklaard, verweet laatstgenoemde de Commissie dat deze noch haar noch de Italiaanse Republiek heeft verzocht documenten over te leggen betreffende de milieudoelstelling van de investering, en vervolgens in haar beschikking heeft opgemerkt dat haar daaromtrent geen enkel document was verstrekt. Het Gerecht was dienaangaande van oordeel (arrest *Ferriere Nord/Commissie*, reeds aangehaald) dat het vertrouwensbeginsel meebrengt dat de Commissie bij de afwikkeling van de procedure tot onderzoek van staatssteun rekening houdt met het gewettigd vertrouwen dat kon worden ontleend aan de vermeldingen in het besluit tot inleiding van de formele onderzoeksprocedure, en bijgevolg dat zij de eindbeschikking niet baseert op het ontbreken van elementen waarvan de belanghebbende partijen op basis van die vermeldingen niet konden menen dat zij aan de Commissie dienden te worden verstrekt. In casu werd het middel afgewezen omdat de aanduidingen in het besluit tot inleiding van de procedure voldoende duidelijk en nauwkeurig waren.³⁷

E. Handelspolitieke beschermingsmaatregelen

Het arrest van 28 oktober 2004, *Shanghai Teraoka Electronic/Raad* (T-35/01, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), waarbij het beroep is verworpen tot nietigverklaring van een verordening tot instelling van definitieve antidumpingrechten op de invoer van bepaalde elektronische weegschalen³⁸, moet worden vermeld omdat het de enige uitspraak is in een antidumpingzaak, maar de aandacht van de lezer wordt vooral gevestigd op het arrest van 14 december 2004, *Fédération des industries condimentaires de France (FICF) e.a./Commissie* (T-317/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie).

In een eerste uitspraak over de wettigheid van een beschikking van de Commissie tot afwijzing van een klacht op grond van de verordening van de Raad inzake

³⁷ Zie in die zin ook arrest *Pollmeier Malchow/Commissie*, reeds aangehaald, punt 76.

³⁸ Verordening (EG) nr. 2605/2000 van de Raad van 27 november 2000 tot instelling van definitieve antidumpingrechten op de invoer van bepaalde elektronische weegschalen (EWSK) uit de Volksrepubliek China, de Republiek Korea en Taiwan (PB L 301, blz. 42).

handelsbelemmeringen³⁹, preciseerde het Gerecht de voorwaarden waaronder handelsbelemmeringen een optreden van de Gemeenschap kunnen rechtvaardigen.

In casu werden in de klacht die in juni 2001 was ingediend door FICF, de vereniging van de belangrijkste Franse producenten van bereide mosterd, de gevolgen gelaakt van de maatregelen die de Verenigde Staten van Amerika mochten nemen van het orgaan voor geschillenbeslechting van de Wereldhandelsorganisatie (WTO)⁴⁰ en die met name bestonden uit de heffing van een aanvullend recht van 100 % op een aantal producten uit lidstaten van de Europese Gemeenschap, waaronder “bereide mosterd”.

In haar klacht laakte FICF dat de Amerikaanse vergeldingsmaatregelen selectief waren, en slechts werden toegepast jegens bepaalde lidstaten, maar niet jegens de Europese Gemeenschap in haar geheel. In de klacht werd ook gesteld dat de door de Verenigde Staten geschapen handelsbelemmering de uitvoer van bereide mosterd door de leden van de FICF ongunstig beïnvloedde, en dat het krachtens de internationale handelsregels in het belang van de Gemeenschap was om een procedure in te leiden tegen de maatregelen van de Verenigde Staten.

Overeenkomstig de verordening inzake handelsbelemmeringen heeft de Commissie een onderzoeksprocedure ingeleid die naderhand is uitgebreid tot drie andere beroepsverenigingen van producenten van ganzeleverpastei, roquefort en sjalotten. Deze procedure is beëindigd in 2002, omdat de Commissie van mening was dat geen specifiek optreden in het belang van de Gemeenschap vereist was, aangezien de selectieve intrekking van concessies door de Verenigde Staten geen nadelige gevolgen voor het handelsverkeer had in de zin van die verordening.

Op een door de FICF en de andere betrokken organisaties ingesteld beroep tot nietigverklaring van het besluit van de Commissie om niet op te treden tegen de Amerikaanse vergeldingsmaatregelen, bevestigt het Gerecht het betrokken besluit.

Het Gerecht merkt allereerst op dat de Gemeenschap krachtens de verordening inzake handelsbelemmeringen maatregelen uit hoofde van de internationale handelsregelingen mag nemen tegen een door een derde land gecreëerde handelsbelemmering wanneer drie cumulatieve voorwaarden zijn vervuld: het bestaan van een handelsbelemmering, daaruit voortvloeiende nadelige gevolgen voor het handelsverkeer en noodzaak van een optreden in het belang van de Gemeenschap.

³⁹ Verordening (EG) nr. 3286/94 van de Raad van 22 december 1994 tot vaststelling van communautaire procedures op het gebied van de gemeenschappelijke handelspolitiek met het oog op de handhaving van de rechten die de Gemeenschap ontleent aan internationale regelingen voor het handelsverkeer, in het bijzonder die welke onder auspiciën van de Wereldhandelsorganisatie werden vastgesteld (PB L 349, blz. 71).

⁴⁰ Tussen 1981 en 1996 heeft de Raad van de Europese Unie verschillende richtlijnen vastgesteld tegen het gebruik van bepaalde stoffen met hormonale werking in de diervoeding, teneinde de volksgezondheid te beschermen. In januari 1998 verklaarde het orgaan voor geschillenbeslechting van de WTO deze gemeenschapsregeling na een klacht van de Verenigde Staten in strijd met de WTO-regels. Daar de gemeenschapsregeling niet in overeenstemming was gebracht, werden de Verenigde Staten in juli 1999 gemachtigd vergeldingsmaatregelen te nemen, en met name op bepaalde producten uit de Europese Gemeenschap een aanvullend recht van 100 % te heffen.

Vervolgens overweegt het Gerecht dat de Commissie de onverbrekkelijk met het begrip handelsbelemmering verbonden elementen juist heeft beoordeeld. Aangaande de ongunstige gevolgen voor het handelsverkeer merkt het Gerecht op dat de stijging van de uitvoer van bereide mosterd van het Verenigd Koninkrijk naar de Verenigde Staten tussen de periode 1996-1998 en 2000, zowel in waarde als in volume, slechts een zeer klein aandeel vertegenwoordigde van de uitvoer uit andere lidstaten van de Gemeenschap. Zelfs indien de exporteurs van andere lidstaten dan het Verenigd Koninkrijk zelf voordeel hadden gehaald uit deze stijging, in de veronderstelling dat de Amerikaanse vergeldingsmaatregelen zouden zijn uitgebreid tot bereide mosterd uit het Verenigd Koninkrijk – hetgeen verzoeksters niet hebben aangetoond – hadden deze exporteurs geen betere uitvoermogelijkheden gehad.

Ten slotte herinnert het Gerecht eraan dat de beoordeling van het belang van de Gemeenschap de afweging vereist van de belangen van de verschillende betrokkenen en het algemeen belang van de Gemeenschap. Zo tijdens de onderzoeksprocedure niet is uitgesloten dat de Gemeenschap er op lange termijn bij heeft om in de toekomst op te treden, heeft de Commissie die procedure beëindigd omdat er geen sprake was van een specifiek belang van de Gemeenschap om op te treden tegen een handelsbelemmering die geen ongunstige gevolgen had voor het handelsverkeer in de zin van de verordening inzake handelsbelemmeringen. Het Gerecht overweegt dat een klager de Gemeenschap niet kan aansporen tot een principiële optreden ter verdediging van het algemeen belang, zonder althans zelf te hebben geleden onder ongunstige gevolgen voor het handelsverkeer in de zin van de verordening inzake de handelsbelemmeringen. Anders dan de Franse producenten stelden, had de Commissie het belang van de Gemeenschap en dat van FICF dus niet verward. Bovendien wijst het Gerecht erop dat hoewel in de beschikking niets wordt gezegd over andere belanghebbenden dan de FICF, de Commissie bij haar onderzoek hun belangen heeft afgewogen.

F. Het gemeenschapsmerk

De betwistingen inzake de inschrijving van gemeenschapsmerken maken thans een zeer belangrijk deel uit van de werkzaamheden van het Gerecht: in 2004 werden 110 zaken ingediend (tegen 100 in 2003) en 76 zaken werden afgedaan (47 bij arrest en 29 bij beschikking), dit is 29 meer dan het vorige jaar.

Volgens verordening (EG) nr. 40/94 van de Raad van 20 december 1993 inzake het gemeenschapsmerk⁴¹ wordt een gemeenschapsmerk bij de inschrijving met name geweigerd wanneer het elk onderscheidend vermogen mist (artikel 7, lid 1, sub b) of beschrijvend is (artikel 7, lid 1, sub c) (absolute weigeringsgronden), dan wel in geval van oppositie wegens het bestaan van een ouder merk dat wordt beschermd in een lidstaat of als gemeenschapsmerk (artikel 8) (relatieve weigeringsgronden).⁴²

⁴¹ PB 1994, L 11, blz. 1.

⁴² Een gemeenschapsmerk kan op grond van een overeenkomstig artikel 51, lid 1, van die verordening ingestelde vordering door het BHIM ook nietig worden verklaard. In 2004 heeft het Gerecht geen uitspraak gedaan over de wettigheid van een besluit van de nietigheidsafdeling van het BHIM.

1. Absolute weigeringsgronden

In de veertien arresten waarin uitspraak werd gedaan over de wettigheid van beslissingen van de kamers van beroep inzake absolute weigeringsgronden vernietigde het Gerecht één beslissing [arrest van 24 november 2004, *Henkel/BHIM (Vorm van witte doorzichtige flacon)*, T-393/02]; alle andere beroepen werden verworpen.⁴³

In de eerste plaats ziet artikel 7, lid 1, sub b, van verordening nr. 40/94 op merken die ongeschikt zijn voor het vervullen van de wezenlijke functie van het merk, te weten de commerciële herkomst van de waar of dienst aan te geven. Het onderscheidend vermogen van een merk in de zin van die bepaling houdt met andere woorden in dat het merk zich leent om de waar of de dienst waarvoor de inschrijving wordt aangevraagd, als afkomstig van een bepaalde onderneming te identificeren en dus om deze waar of dienst van die van andere ondernemingen te onderscheiden.

Bevestigd werden onder meer beslissingen van de kamers van beroep waarbij inschrijving als gemeenschapsmerk werd geweigerd wegens het ontbreken van onderscheidend vermogen: afbeeldingen van zakjes voor vruchtensap die rechttop kunnen staan; het woordmerk “LOOKS LIKE GRASS... FEELS LIKE GRASS... PLAYS LIKE GRASS” voor synthetische grasvelden en de installatie ervan; een doorzichtige, met een gele vloeistof gevulde fles met een lange hals waarin een schijfje citroen met groene schil is vastgeklemd voor dranken en bepaalde diensten; het woordmerk “Mehr für Ihr Geld” voor drogisterij-artikelen en levensmiddelen voor courant gebruik; het beeld van een wikkelpakking voor snoep of een driedimensionale vorm die een lichtbruin snoepje voorstelt voor suikergoed.

Het Gerecht vernietigde daarentegen de beslissing van de kamer van beroep waarin was geoordeeld dat een driedimensionaal teken bestaande uit de vorm van een witte doorzichtige flacon elk onderscheidend vermogen mist voor reinigingsmiddelen. In het arrest *Henkel/BHIM (Vorm van witte doorzichtige flacon)* was het Gerecht namelijk van oordeel dat het aangevraagde driedimensionale merk ongebruikelijk was en geschikt om de betrokken waren te onderscheiden van de waren met een andere commerciële herkomst.

In de tweede plaats moet worden opgemerkt dat wat de geschillen inzake het beschrijvend karakter van merken in de zin van artikel 7, lid 1, sub c, van verordening nr. 40/94 betreft, het Gerecht alle beoordelingen van de kamers van beroep dienaangaande in hun geheel

⁴³ Arresten van 28 januari 2004, *Deutsche SiSi-Werke/BHIM (Stazakje)*, T-146/02–T-153/02 (hogere voorziening ingesteld, C-173/04 P); 31 maart 2004, *Fieldturf/BHIM (LOOKS LIKE GRASS... FEELS LIKE GRASS... PLAYS LIKE GRASS)*, T-216/02; 21 april 2004, *Concept/BHIM (ECA)*, T-127/02; 29 april 2004, *Eurocermex/BHIM (Vorm van bierfles)*, T-399/02 (hogere voorziening ingesteld, C-286/04 P); 30 juni 2004, *Norma Lebensmittelfilialbetrieb/BHIM (Mehr für Ihr Geld)*, T-281/02; 8 juli 2004, *Telepharmacy Solutions/BHIM – (TELEPHARMACY SOLUTIONS)*, T-289/02; 8 juli 2004, *MLP Finanzdienstleistungen/BHIM (bestpartner)*, T-270/02; 20 juli 2004, *Lissotschenko en Hentze/BHIM (LIMO)*, T-311/02; 14 september 2004, *Applied Molecular Evolution/BHIM (APPLIED MOLECULAR EVOLUTION)*, T-183/03; 10 november 2004, *Storck/BHIM (Wikkelpakking)*, T-402/02; 10 november 2004, *Storck/BHIM (Vorm van snoepje)*, T-396/02; 23 november 2004, *Frischpack/BHIM (Vorm van kaasdoos)*, T-360/03, en 30 november 2004, *Geddes/BHIM (NURSERYROOM)*, T-173/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

heeft bevestigd. Het verklaarde daarbij wettig de beslissingen waarbij niet geschikt werden geacht om de functie van oorsprongsaanduiding van een merk te vervullen: het woordmerk TELEPHARMACY SOLUTIONS voor een uitrusting voor de afgifte op afstand van geneesmiddelen, het woordmerk LIMO voor bepaalde soorten lasers, het woordmerk APPLIED MOLECULAR EVOLUTION voor diensten inzake moleculaire vervaardiging van verbindingen en het woordmerk NURSERYROOM voor producten voor kleine kinderen.

Verder heeft het Gerecht voor het eerst artikel 111 van het Reglement voor de procesvoering toegepast en bij beschikking een beroep verworpen tot vernietiging van een beslissing van een kamer van beroep waarbij werd vastgesteld dat QUICK-GRIP beschrijvend was voor klemringen (doe-het-zelfmateriaal), aangezien dit beroep kennelijk ongegrond was [beschikking van 27 mei 2004, *Irwin Industrial Tool/BHIM (QUICK-GRIP)*, T-61/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie].

In de derde plaats bevat artikel 7, lid 1, sub h, van verordening nr. 40/94 een absolute weigeringsgrond waarvan het Gerecht de juiste toepassing door de kamer van beroep heeft gecontroleerd in het arrest *Concept/BHIM (ECA)*.⁴⁴ In casu bevestigde het Gerecht dat de inschrijving moest worden geweigerd van een teken bestaande uit een cirkel van eenvormige, even grote sterren met vijf punten waarvan er een naar boven is gericht, die op vierkante achtergrond het woord “ECA” omringen, zonder kleurspecificatie, waarvoor om inschrijving werd verzocht voor met name bespeelde gegevensdragers en het organiseren en houden van seminars. Volgens het Gerecht is dat teken namelijk uit heraldisch oogpunt een nabootsing van het Europese embleem in de zin van artikel 6 ter, lid 1, sub b, van het Verdrag van Parijs. Ook had de kamer van beroep terecht geconcludeerd dat de inschrijving van het aangevraagde merk bij het publiek de indruk kan wekken dat er een verband bestaat tussen het aangevraagde merk en de Raad van Europa, de Europese Unie of de Europese Gemeenschap.

In de vierde plaats bepaalt artikel 7, lid 3, van verordening nr. 40/94 uitdrukkelijk dat artikel 7, lid 1, sub b tot en met d, niet van toepassing is wanneer het merk als gevolg van het gebruik dat ervan is gemaakt, onderscheidend vermogen heeft verkregen voor de waren of diensten waarvoor de inschrijving is aangevraagd, en aanvragers voeren deze bepaling voor het BHIM aan om inschrijving van een merk te verkrijgen. Het Gerecht heeft herinnerd aan de voorwaarden waaronder een dergelijk onderscheidend vermogen kan worden geacht te zijn verkregen, zowel wat de vormkwesties betreft als wat betreft het vereiste bewijs, in de arresten *Eurocermex/BHIM (Vorm van bierfles)*, *Storck/BHIM (Vorm van snoepje)*, T-396/02, en *Storck/BHIM (Wikkelverpakking)*, T-402/02. In dit laatste arrest beklemtoont het Gerecht dat de kamer van beroep artikel 74, lid 1, eerste zin, van verordening nr. 40/94 niet schendt wanneer zij niet ambtshalve alle feiten onderzoekt aan de hand waarvan zij kan concluderen dat het merk onderscheidend vermogen heeft verkregen door het gebruik in de zin van artikel 7, lid 3, van de verordening. Hoewel met betrekking tot die bepaling nergens wordt bepaald dat het onderzoek door het BHIM (te weten door de onderzoeker of, in voorkomend geval, door de kamer van beroep) beperkt blijft tot de door de partijen aangevoerde feiten, terwijl dit betreffende de relatieve weigeringsgronden wel is bepaald in artikel 74, lid 1, in fine, van

⁴⁴ Volgens deze bepaling wordt inschrijving geweigerd van “merken die bij gebreke van goedkeuring van de bevoegde autoriteiten krachtens artikel 6 ter van het Verdrag van Parijs geweigerd moeten worden”.

deze verordening, verkeert het BHIM volgens het Gerecht in de materiële onmogelijkheid om rekening te houden met het feit dat een merk onderscheidend vermogen heeft verkregen door het gebruik dat ervan is gemaakt, wanneer de aanvrager dit niet aanvoert. Derhalve is ingevolge het beginsel dat niemand is gehouden tot het onmogelijke het BHIM slechts gehouden feiten te onderzoeken die het aangevraagde merk onderscheidend vermogen door gebruik kunnen verlenen in de zin van artikel 7, lid 3, indien de aanvrager deze feiten heeft aangevoerd.

2. Relatieve weigeringsgronden

Naast de gevallen waarin zaken zijn afgedaan bij beschikking, met name bij afdoening zonder beslissing in geval van intrekking van de oppositie tegen het merk [beschikking van 9 februari 2004, *Synopharm/BHIM – Pentaforma (DERMAZYN)*, T-120/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie], heeft het Gerecht 19 arresten gewezen. Veertien arresten bevestigen beslissingen van de kamers van beroep⁴⁵, de andere vernietigen de bestreden beslissingen om formele en procedurele redenen⁴⁶ of wegens schending van artikel 8, lid 1, sub b, van verordening nr. 40/94 door de kamer van beroep.⁴⁷

Volgens deze laatste bepaling wordt na oppositie door de houder van een ouder merk inschrijving van het aangevraagde merk geweigerd, wanneer het gelijk is aan of overeenstemt met het oudere merk en betrekking heeft op dezelfde of soortgelijke waren of diensten, indien daardoor verwarring bij het publiek kan ontstaan op het grondgebied waarop het oudere merk beschermd wordt.

Aangezien het verwarringsgevaar globaal dient te worden beoordeeld, met betrekking tot de perceptie van het relevante publiek en met inachtneming van alle relevante omstandigheden van het concrete geval, met name de onderlinge samenhang tussen de overeenstemming van de merken en de soortgelijkheid van de waren of diensten waarop zij betrekking hebben, bevestigde het Gerecht bijvoorbeeld dat dit gevaar bestaat tussen het woordteken CONFORFLEX voor slaapkamermeubelen en de eerder in Spanje ingeschreven beeldmerken FLEX voor bepaalde categorieën waren waaronder

⁴⁵ Arresten van 18 februari 2004, *Koubi/BHIM – Flabesa (CONFORFLEX)*, T-10/03; 3 maart 2004, *Mülhens/BHIM – Zirh International (ZIRH)*, T-355/02 (hogere voorziening ingesteld, C-206/04 P); 31 maart 2004, *Interquell/BHIM – SCA Nutrition (HAPPY DOG)*, T-20/02; 17 maart 2004, *El Corte Inglés/BHIM – González Cabello en Iberia Líneas Aéreas de España (MUNDICOR)*, T-183/02 en T-184/02; 28 april 2004, *Sunrider/BHIM – Vitakraft-Werke Wührmann en Friesland Brands (VITATASTE en METABALANCE 44)*, T-124/02 en T-156/02; 22 juni 2004, *“Drie Mollen sinds 1818”/BHIM – Nabeiro Silveria (Galáxia)*, T-66/03; 22 juni 2004, *Ruiz-Picasso e.a./BHIM – DaimlerChrysler (PICARO)*, T-185/02 (hogere voorziening ingesteld, C-361/04 P); 30 juni 2004, *BMI Bertollo/BHIM – Diesel (DIESELIT)*, T-186/02; 6 juli 2004, *Grupo El Prado Cervera/BHIM – Erven Debuschewitz (CHUFAFIT)*, T-117/02; 8 juli 2004, *Sunrider/BHIM – Espadafor Caba (VITAFRUIT)*, T-203/02 (hogere voorziening ingesteld, C-416/04 P); 13 juli 2004, *AVEX/BHIM – Ahlers (Beeld “a”)*, T-115/02; 13 juli 2004, *Samar/BHIM – Grotto (GAS STATION)*, T-115/03; 16 september 2004, *Metro-Goldwyn-Mayer Lion/BHIM – Moser Grupo Media (Moser Grupo Media)*, T-342/02, en 6 oktober 2004, *New Look/BHIM – Naulover (NLSPORT, NLJEANS, NLACTIVE en NLCollection)*, T-117/03–T-119/03 en T-171/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

⁴⁶ Arresten van 30 juni 2004, *GE Betz/BHIM – Atofina Chemicals (BIOMATE)*, T-107/02; 8 juli 2004, *MFE Marienfelde/BHIM – Vétoquinol (HIPOVITON)*, T-334/01; 6 oktober 2004, *Vitakraft-Werke Wührmann/BHIM – Krafft (VITAKRAFT)*, T-356/02 (hogere voorziening ingesteld, C-512/04 P), en 10 november 2004, *Kaul/BHIM – Bayer (ARCOL)*, T-164/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

⁴⁷ Arrest van 30 juni 2004, *M+M/BHIM – Mediametrie (M+M EUROdATA)*, T-317/01, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

slaapkamermeubelen, of, omgekeerd, dat dit gevaar niet bestaat tussen het woordteken PICARO voor automobielen en het oudere gemeenschapsmerk PICASSO voor dezelfde waren, of tussen het woordteken CHUFAFIT voor bereide noten en verse noten en de oudere nationale woordmerken – CHUFI – en beeldmerken – die het woord CHUFI bevatten – voor waren, waaronder die waarvoor om inschrijving werd verzocht.

Verder leveren verschillende arresten verduidelijkingen betreffende het onderzoek van de oppositie, zoals geregeld in artikel 43, leden 2 et 3, van verordening nr. 40/94. Lid 2 van dit artikel bepaalt inzonderheid dat de houder van een ouder gemeenschapsmerk die oppositie heeft ingesteld, op verzoek van de aanvrager het bewijs levert dat in de vijf jaar vóór de publicatie van de aanvraag om een gemeenschapsmerk het oudere gemeenschapsmerk in de Gemeenschap normaal is gebruikt voor de waren of diensten waarvoor het ingeschreven is en waarop de oppositie gebaseerd is, of dat er een geldige reden is voor het niet gebruiken, voor zover het oudere merk op die datum sinds ten minste vijf jaar ingeschreven was. Krachtens artikel 43, lid 3, is lid 2 van toepassing op oudere nationale merken, met dien verstande dat het gebruik in de Gemeenschap wordt vervangen door het gebruik in de lidstaat waar het oudere nationale merk beschermd wordt.

Volgens de rechtspraak kan het bewijs van het normale gebruik immers slechts worden verlangd indien ten minste vijf jaar zijn verstreken tussen de inschrijving van het oudere merk en de datum van publicatie van het verzoek om inschrijving als gemeenschapsmerk [arrest *BMI Bertollo/BHIM – Diesel (DIESELIT)*, reeds aangehaald] en moet het bewijs van normaal gebruik alleen dan worden geleverd wanneer de aanvrager een dergelijk bewijs “uitdrukkelijk en tijdig voor het BHIM heeft geëist” [arrest *El Corte Inglés/BHIM – González Cabello en Iberia Líneas Aéreas de España (MUNDICOR)*, reeds aangehaald]. In verschillende uitspraken [arresten *MFE Marienfelde/BHIM – Vétoquinol (HIPOVITON)*, *Sunrider/BHIM – Espadafor Caba (VITAFRUIT)*, en *Vitakraft-Werke Wührmann/BHIM – Krafft (VITAKRAFT)*] heeft het Gerecht ook het begrip normaal gebruik en de omvang van het door de opposant te leveren bewijs gepreciseerd, en heeft het de beoordeling van het normale gebruik door de kamer van beroep getoetst. Aangaande dit laatste aspect heeft het Gerecht in het arrest *Vitakraft-Werke Wührmann/BHIM – Krafft (VITAKRAFT)* geoordeeld dat de kamer van beroep ten onrechte had geconcludeerd dat het normale gebruik bewezen was, aangezien zij haar redenering louter op vermoedens had gebaseerd. Het Gerecht heeft de litigieuze beslissing dan ook vernietigd.

3. Formele en procedurele kwesties

Hoewel het Gerecht vrij veel formele en procedure kwesties heeft behandeld, kunnen in dit beknopte overzicht slechts enkele daarvan aan bod komen. Vier onderwerpen zijn daarvoor uitgekozen.

Het eerste betreft de vraag of bepaalde vorderingen ontvankelijk zijn. Allereerst is de vraag gerezen of het BHIM anders kan concluderen dan tot verwerping van het beroep tot vernietiging, aangezien het BHIM in het Reglement voor de procesvoering⁴⁸ als verwerende partij voor het Gerecht wordt aangeduid. Volgens het arrest *GE Betz/BHIM*

⁴⁸ Artikel 133, lid 2, van het Reglement voor de procesvoering van het Gerecht.

– *Atofina Chemicals (BIOMATE)* luidt het antwoord bevestigend. Het Gerecht heeft immers aanvaard dat het BHIM instemt met een conclusie van de verzoekende partij tot vernietiging van een beslissing van een kamer van beroep of zich ertoe beperkt zich op de wijsheid van het Gerecht te verlaten. Het Gerecht herinnert aan het beginsel van de functionele continuïteit tussen de kamer van beroep, de onderzoeker en/of de bevoegde afdeling en aan de functionele onafhankelijkheid van de kamers van beroep en de leden ervan bij het vervullen van hun taken, en overweegt dat moet worden erkend dat nu het BHIM niet de nodige bevoegdheid bezit om een beroep tegen een beslissing van een kamer van beroep in te stellen, het omgekeerd niet verplicht is om systematisch elke bestreden beslissing van een kamer van beroep te verdedigen of te concluderen tot verwerping van ieder tegen een dergelijke beslissing gericht beroep.⁴⁹

Vervolgens rees de vraag of een vordering ontvankelijk is om naast de bestreden beslissing ook de beslissing van de oppositieafdeling te vernietigen. Volgens het arrest *MFE Marienfelde/BHIM – Vétoquinol (HIPOVITON)* is deze vordering ontvankelijk, aangezien zij er toe strekt dat het Gerecht de beslissing neemt die volgens verzoekster door de kamer van beroep had moeten worden genomen op het bij het BHIM ingestelde beroep. Daar de kamer van beroep de beslissing van de instantie van het BHIM die in eerste aanleg uitspraak heeft gedaan, kan vernietigen, is een dergelijke vernietiging ook een van de maatregelen die het Gerecht kan nemen op grond van zijn herzieningsbevoegdheid krachtens artikel 63, lid 3, van verordening nr. 40/94.

Het tweede ligt in het feit dat artikel 73 van verordening nr. 40/94, dat bepaalt dat de beslissingen van het BHIM slechts kunnen worden genomen op gronden waartegen de partijen verweer hebben kunnen voeren, niet wordt geacht te zijn geschonden, wanneer niet-meegedeelde informatie alleen heeft gediend ter bevestiging van de juistheid van een redenering die van die informatie los stond [arrest *Fieldturf/BHIM (LOOKS LIKE GRASS... FEELS LIKE GRASS... PLAYS LIKE GRASS)*, reeds aangehaald].

Het derde onderwerp betreft de toepassing van artikel 74 van verordening nr. 40/94 door de kamer van beroep in het kader van een procedure inzake relatieve afwijzingsgronden. De strekking van deze bepaling – volgens welke in deze procedure het onderzoek beperkt blijft tot de door de partijen aangevoerde feiten, bewijsmiddelen en argumenten en tot de door hen ingestelde vordering – is verduidelijkt in het arrest *Ruiz-Picasso e.a./BHIM – DaimlerChrysler (PICARO)*.⁵⁰

In dat arrest herinnerde het Gerecht eraan dat het in het arrest van 23 september 2003, *Henkel/BHIM – LHS (UK) (KLEENCARE)* (T-308/01, Jurispr. blz. II-3253), had geoordeeld dat wanneer de kamer van beroep uitspraak doet op een beroep tegen een beslissing waarmee een oppositieprocedure is beëindigd, zij haar beslissing krachtens

⁴⁹ Zie dienaangaande ook het arrest van het Hof van 12 oktober 2004, *Vedial/BHIM*, C-106/03 P, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

⁵⁰ Zie met betrekking tot de niet-ontvankelijkheid voor het Gerecht van een document dat niet is overgelegd tijdens de procedure voor het BHIM inzake relatieve afwijzingsgronden en die het BHIM derhalve niet ambtshalve in aanmerking behoefde te nemen arrest *Samar/BHIM – Grotto (GAS STATION)*, reeds aangehaald.

artikel 74 alleen kan baseren op de relatieve weigeringsgronden die de betrokken partij heeft aangevoerd en op de feiten en bewijzen die deze partij in dit verband heeft aangedragen. Voor het eerste preciseert het Gerecht evenwel dat de beperking van de feitelijke grondslag van het onderzoek door de kamer van beroep niet uitsluit dat deze, behalve met de feiten die door de partijen bij de oppositieprocedure expliciet naar voren zijn gebracht, tevens rekening houdt met algemeen bekende feiten, dat wil zeggen feiten die voor een ieder kenbaar zijn of die kenbaar zijn via algemeen toegankelijke bronnen. Artikel 74, lid 1, in fine, van verordening nr. 40/94 heeft als ratio legis, het bestuur te ontlasten van de taak zelf de feiten te onderzoeken in het kader van de procedures inter partes. Deze doelstelling komt niet in het gedrang wanneer het BHIM rekening houdt met algemeen bekende feiten.

Als vierde onderwerp moet ten slotte worden vermeld dat het Gerecht in het arrest *GE Betz/BHIM – Atofina Chemicals (BIOMATE)* belangrijke verduidelijkingen heeft gegeven betreffende de taalvereisten in de oppositieprocedure.

4. Functionele continuïteit van de instanties van het BHIM

De rechtspraak inzake ex-parte zaken⁵¹, volgens welke er een functionele continuïteit bestaat tussen de onderzoeker en de kamers van beroep, kan ook worden toegepast op de verhouding tussen de oppositieafdeling van het BHIM die uitspraak doet in eerste aanleg, en de kamers van beroep. Onder uitdrukkelijke verwijzing naar de oplossing in het arrest van 23 september 2003, *Henkel/BHIM – LHS (UK) (KLEENCARE)* (besproken in het Jaarverslag 2003), besliste het Gerecht in het arrest van 10 november 2004, *Kaul/BHIM – Bayer (ARCOL)*, namelijk dat de kamer van beroep een fout had gemaakt door geen rekening te houden met elementen die de mate van onderscheidend vermogen van het oudere merk konden aantonen, op grond dat deze niet waren voorgelegd aan de oppositieafdeling. Gelet op het beginsel van de functionele continuïteit tussen de instanties van het BHIM moest de kamer van beroep haar beslissing baseren op alle gegevens, feitelijk en rechtens, die de betrokken partij in de procedure voor de instantie die in eerste aanleg uitspraak heeft gedaan, of, onder voorbehoud van de eerbiediging van de gestelde termijnen⁵², in de beroepsprocedure heeft aangedragen. De kamer van beroep had dus de aan haar voorgelegde feitelijke gegevens in aanmerking moeten nemen. Het verzuim dat te doen, leidt tot vernietiging van de beslissing van de kamer van beroep.⁵³

⁵¹ Arrest Gerecht van 8 juli 1999, *Procter & Gamble/BHIM (BABY-DRY)*, T-163/98, Jurispr. blz. II-2383, op dit punt niet weersproken door arrest Hof van 20 september 2001, *Procter & Gamble/BHIM (BABY-DRY)*, C-383/99 P, Jurispr. blz. I-6251, en arrest Gerecht van 12 december 2002, *Procter & Gamble/BHIM (Vorm van stuk zeep)*, T-63/01, Jurispr. blz. II-5255.

⁵² Dat wil zeggen onder voorbehoud van eerbiediging van artikel 74, lid 2, van verordening nr. 40/94: “Het Bureau hoeft geen rekening te houden met feiten en bewijsmiddelen die de partijen niet tijdig hebben aangevoerd.”

⁵³ Zonder een even duidelijke uitspraak ter zake is de functionele continuïteit van de instanties van het BHIM ook vermeld in andere inter-partes zaken, namelijk in reeds aangehaalde arresten van 30 juni 2004, *GE Betz/BHIM – Atofina Chemicals (BIOMATE)*, en 8 juli 2004, *MFE Marienfelde/BHIM – Vétoquinol (HIPOVITON)*.

G. Toegang tot documenten

Verordening nr. 1049/2001⁵⁴, die is vastgesteld op grond van artikel 255 EG, legt de beginselen, voorwaarden en beperkingen voor de uitoefening van het recht van toegang van het publiek tot documenten van het Parlement, de Raad en de Commissie vast om een betere deelneming van de burgers aan het besluitvormingsproces mogelijk te maken, een grotere legitimiteit en meer doelmatigheid en verantwoordelijkheid van de administratie ten opzichte van de burgers binnen een democratisch systeem te waarborgen, en bij te dragen aan de versterking van de beginselen van democratie en eerbiediging van de grondrechten.

Naar aanleiding van de weigeringen van de Commissie en de Raad om toegang te verlenen, die hebben geleid tot de arresten van 30 november 2004, *IFAW Internationaler Tierschutz-Fonds/Commissie* (T-168/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), en 23 november 2004, *Turco/Raad* (T-84/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), heeft het Gerecht de strekking van een aantal bepalingen van deze verordening kunnen preciseren.

Deze verordening bepaalt dat de instelling die om een document van een derde wordt verzocht, de derde moet raadplegen om te kunnen beoordelen of een van de in de verordening bepaalde uitzonderingen van toepassing is, tenzij het duidelijk is dat het document wel of niet openbaar moet worden gemaakt (artikel 4, lid 4) en dat een lidstaat de instelling kan verzoeken, een van deze lidstaat afkomstig document niet zonder zijn voorafgaande toestemming openbaar te maken (artikel 4, lid 5).

Daar de Bondsrepubliek Duitsland zich had verzet tegen bekendmaking van bepaalde documenten van de Duitse autoriteiten aan verzoekster, weigerde de Commissie om haar toegang daartoe te verlenen. In een beroep tot nietigverklaring van de weigeringsbeschikking bevestigde het Gerecht de beschikking bij het arrest *IFAW Internationaler Tierschutz-Fonds/Commissie*. Het Gerecht beklemtoont dat de lidstaten in een andere positie verkeren dan de overige derden en wijst erop dat de lidstaat een instelling kan verzoeken een van hem afkomstig document niet openbaar te maken en dat de instelling verplicht is dit niet openbaar te maken zonder zijn voorafgaande toestemming. Deze verplichting van de instelling om de voorafgaande toestemming van de lidstaat te verkrijgen, die in artikel 4, lid 5, van de verordening duidelijk wordt bevestigd, zou een dode letter kunnen blijven indien de Commissie kon besluiten dit document openbaar te maken ook al heeft de betrokken lidstaat uitdrukkelijk gevraagd dit niet te doen. Anders dan verzoekster, ondersteund door drie lidstaten, betoogde, is een instelling verplicht om het desbetreffende document niet openbaar te maken wanneer een lidstaat op basis van dit artikel daarom heeft verzocht.

Het arrest *Turco/Raad* is gewezen naar aanleiding van de weigering van de Raad om verzoeker een advies van zijn juridische dienst mee te delen met betrekking tot een voorstel voor een richtlijn van de Raad tot vaststelling van minimumnormen voor de opvang van asielzoekers in de lidstaten. De Raad beriep zich daarvoor op artikel 4, lid 2,

⁵⁴ Verordening (EG) nr. 1049/2001 van het Europees Parlement en de Raad van 30 mei 2001 inzake de toegang van het publiek tot documenten van het Europees Parlement, de Raad en de Commissie (PB L 145, blz. 43).

van verordening nr. 1049/2001, dat bepaalt dat de instellingen de toegang tot een document weigeren wanneer de openbaarmaking ervan zou leiden tot ondermijning van de bescherming van met name gerechtelijke procedures en juridisch advies, tenzij een hoger openbaar belang openbaarmaking gebiedt.

Het Gerecht stelde de Raad in het gelijk, die in deze zaak werd ondersteund door het Verenigd Koninkrijk en de Commissie. Het overwoog dat de woorden “juridische adviezen”, anders dan verzoeker betoogde, aldus moeten worden begrepen, dat de bescherming van het openbaar belang zich kan verzetten tegen de openbaarmaking van de inhoud van documenten die de juridische dienst van de Raad in het kader van gerechtelijke procedures, maar ook voor andere doeleinden heeft opgesteld. Onder verwijzing naar het arrest van 7 december 1999, *Interporc/Commissie* (T-92/98, Jurispr. blz. II-3521; zie het Jaarverslag 1999), preciseert het Gerecht, dat de in het kader van gerechtelijke procedures opgestelde juridische adviezen reeds begrepen zijn in de uitzondering met betrekking tot bescherming van die procedures.

Daar de uitzonderingen op het recht van toegang tot documenten van de instellingen, die onder verordening nr. 1049/2001 vallen, strikt moeten worden uitgelegd en toegepast, is omstandigheid dat het betrokken document een juridisch advies is, volgens het Gerecht op zichzelf evenwel niet voldoende om de toepassing van de aangevoerde uitzonderingsgrond te rechtvaardigen. Daar de Raad geen beoordelingsfout had gemaakt waar hij zich op het standpunt had gesteld dat de openbaarmaking van het betrokken juridisch advies twijfel kon laten bestaan omtrent de regelmatigheid van de betrokken wetgevingshandeling en dat er dus sprake was van een belang bij de bescherming van het betrokken advies, en verzoeker geen hoger openbaar belang had aangevoerd dat openbaarmaking van dat document gebiedt, verwierp het Gerecht het beroep in zijn geheel.

H. Communautair ambtenarenrecht

Het honderdtal uitspraken in geschillen tussen ambtenaren en andere personeelsleden van de instellingen van de Gemeenschap en die instellingen heeft betrekking op een groot aantal verschillende situaties, waarvan in dit noodzakelijkerwijs beknopte overzicht slechts zeer beperkt melding kan worden gemaakt. De beroepen strekten tot betwisting van de wettigheid van:

- weigeringen van bevorderingen (arresten van 21 januari 2004, *Mavridis/Commissie*, T-97/02; 2 maart 2004, *Caravelis/Parlement*, T-197/02; 17 maart 2004, *Lebedef/Commissie*, T-175/02, en *Lebedef/Commissie*, T-4/03; 10 juni 2004, *Liakoura/Raad*, T-330/03, en 28 september 2004, *Tenreiro/Commissie*, T-216/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie);
- besluiten in het kader van de aanstellingsprocedure (arresten van 21 januari 2004, *Robinson/Parlement*, T-328/01; 2 maart 2004, *Michael/Commissie*, T-234/02; 23 maart 2004, *Theodorakis/Raad*, T-310/02, en 31 maart 2004, *Girardot/Commissie*, T-10/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie). Dienaangaande zij erop gewezen dat bij arrest van 9 november 2004, *Montalto/Raad* (T-116/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), het besluit van de Raad van 23 mei 2002

- houdende benoeming van een tweede voorzitter van een kamer van beroep en voorzitter van de beroepenafdeling van het BHIM, nietig is verklaard;
- besluiten om geen conferentietolken van meer dan 65 jaar meer aan te stellen (arresten van 10 juni 2004, *Alvarez Moreno/Commissie*, T-153/01 en T-323/01; hogere voorziening ingesteld, C-373/04 P; *Alvarez Moreno/Parlement*, T-275/01, en *Garroni/Parlement*, T-276/01, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie);
 - besluiten van de jury's van vergelijkende onderzoeken om sollicitanten niet toe te laten tot de examens (arresten van 20 januari 2004, *Briganti/Commissie*, T-195/02; 19 februari 2004, *Konstantopoulou/Hof van Justitie*, T-19/03; 25 maart 2004, *Petrich/Commissie*, T-145/02; 21 oktober 2004, *Schumann/Commissie*, T-49/03; 26 oktober 2004, *Falcone/Commissie*, T-207/02, en 28 oktober 2004, *Lutz Herrera/Commissie*, T-219/02 en T-337/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), om te weinig punten toe te kennen voor verdere deelneming (arrest van 9 november 2004, *Vega Rodríguez/Commissie*, T-285/02 en T-395/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie) of om verzoeker niet op de reservelijst te plaatsen (arresten van 28 april 2004, *Pascall/Raad*, T-277/02, en 10 november 2004, *Vonier/Commissie*, T-165/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie);
 - besluiten in tuchtprocedures (arrest van 16 december 2004, *De Nicola/EIB*, T-120/01 en T-300/01, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie) of waarbij een tuchtmaatregel wordt opgelegd (arresten van 16 maart 2004, *Afari/Europese Centrale Bank*, T-11/03; 1 april 2004, *N/Commissie*, T-198/02, en 10 juni 2004, *Eveillard/Commissie*, en *François/Commissie*, T-307/01, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie).

In andere arresten wordt beslist op vorderingen tot vergoeding van schade die is geleden ten gevolge van vertraging bij de opstelling van het beoordelingsrapport (arresten van 6 juli 2004, *Huygens/Commissie*, T-281/01, en 30 september 2004, *Ferrer de Moncada/Commissie*, T-16/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie) of door een beroepsziekte van de ambtenaar (arresten van 3 maart 2004, *Vainker en Vainker/Parlement*, T-48/01, en 14 oktober 2004, *I/Hof van Justitie*, T-256/02, en *Sandini/Hof van Justitie*, T-389/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie). Ook moet worden gewezen op de arresten van 5 oktober 2004, *Sanders e.a./Commissie* (T-45/01) en *Eagle/Commissie* (T-144/02) (nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), waarbij verweerster wordt veroordeeld tot vergoeding van de schade die de verzoekers hebben geleden doordat zij voor de uitoefening van hun activiteit binnen de gemeenschappelijke onderneming Joint European Torus (JET) niet als tijdelijk functionaris van de Gemeenschappen zijn aangeworven.

II. Geschillen inzake schadevergoeding⁵⁵

De niet-contractuele aansprakelijkheid van de Gemeenschap voor onrechtmatige daden ontstaat pas wanneer is voldaan aan drie voorwaarden, te weten de onrechtmatigheid van de aan de gemeenschapsinstellingen verweten gedraging, de werkelijk geleden schade en een oorzakelijk verband tussen die gedraging en de gestelde schade.

⁵⁵ Behalve ambtenarenzaken.

Die drie aansprakelijkheidsvoorwaarden werden geacht te zijn vervuld in de zaak waarin het tussenarrest van 23 november 2004, *Cantina sociale di Dolianova e.a./Commissie* (T-166/98, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), is gewezen. Daar in alle andere schadevorderingen niet was voldaan aan één of meer van de voorwaarden, heeft het Gerecht alle andere beroepen op grond van artikel 288 EG verworpen.

Met betrekking tot de voorwaarde dat de aan de gemeenschapsinstellingen verweten gedraging onrechtmatig is, is er in de arresten van 10 februari 2004, *Afrikanische Frucht-Compagnie en Internationale Fruchtimport Gesellschaft Weichert & Co./Commissie* (T-64/01 en T-65/01, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), en 23 november 2004, *Cantina sociale di Dolianova e.a./Commissie* (reeds aangehaald), aan herinnerd dat in de rechtspraak wordt geëist dat is aangetoond dat er sprake is van een voldoende gekwalificeerde schending van een rechtsregel die ertoe strekt aan particulieren rechten toe te kennen (arrest Hof van 4 juli 2000, *Bergaderm en Goupil/Commissie*, C-352/98 P, Jurispr. blz. I-5291). Wat het vereiste betreft dat de schending voldoende gekwalificeerd is, moet als beslissend criterium worden gehanteerd de kennelijke en ernstige miskennis, door de betrokken gemeenschapsinstelling, van de grenzen van haar eigen beoordelingsbevoegdheid. Wanneer deze instelling slechts een zeer beperkte of in het geheel geen beoordelingsmarge heeft, kan de enkele inbreuk op het gemeenschapsrecht volstaan om een voldoende gekwalificeerde schending te doen vaststaan.

Het begrip “rechtsregel die ertoe strekt aan particulieren rechten toe te kennen” is door het Gerecht verschillende keren onderzocht. Zo was het van oordeel dat de voorschriften inzake de verdeling van de bevoegdheden tussen de instellingen van de Gemeenschap niet strekken tot het verlenen van rechten aan particulieren, zodat een eventuele onwettige delegatie van de bevoegdheden van de Raad aan de Commissie niet tot buitencontractuele aansprakelijkheid van de Gemeenschap kan leiden (arrest *Afrikanische Frucht-Compagnie en Internationale Fruchtimport Gesellschaft Weichert & Co./Commissie*, reeds aangehaald). Onder verwijzing naar de rechtspraak van het Hof is ook geoordeeld dat schending van de motiveringsplicht niet tot aansprakelijkheid van de Gemeenschap kan leiden (arrest *Afrikanische Frucht-Compagnie en Internationale Fruchtimport Gesellschaft Weichert & Co./Commissie*, reeds aangehaald, en arrest van 25 mei 2004, *Distilleria F. Palma/Commissie*, T-154/01, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie).

In het arrest *Cantina sociale di Dolianova e.a./Commissie* was het Gerecht daarentegen van oordeel dat het beginsel dat ongerechtvaardigde verrijking verbiedt en het discriminatieverbod ertoe strekken aan particulieren rechten toe te kennen. De schending van die beginselen door de Commissie werd als een voldoende gekwalificeerde schending beschouwd, een conclusie die het Gerecht niet heeft getrokken met betrekking tot enige andere schadevordering waarover het in 2004 uitspraak heeft gedaan.

Verder heeft het Gerecht in het arrest *Afrikanische Frucht-Compagnie en Internationale Fruchtimport Gesellschaft Weichert & Co./Commissie* herinnerd aan de voorwaarden voor de niet-contractuele aansprakelijkheid wegens rechtmatig handelen, indien zulks in het gemeenschapsrecht zou moeten worden erkend (zie dienaangaande ook de Jaarverslagen 2001, 2002 en 2003). Onder verwijzing naar eerdere uitspraken overwoog het dat dit in elk geval zou veronderstellen dat gelijktijdig is voldaan aan drie voorwaarden, te weten de realiteit van de gestelde schade, het causaal verband tussen deze schade en de aan de instellingen van de Gemeenschappen verweten handeling, en het

abnormale en bijzondere karakter van die schade, waarbij nog werd gepreciseerd dat een schade bijzonder is wanneer zij een bijzondere categorie van ondernemers onevenredig treft in vergelijking met andere ondernemers, en abnormaal is wanneer zij de grenzen van het economische risico, verbonden aan de activiteiten in de betrokken sector, overschrijdt, zonder dat de aan de gestelde schade ten grondslag liggende handeling wordt gerechtvaardigd door een algemeen economisch belang. In casu was het Gerecht van oordeel dat duidelijk geen “gekwalificeerde” schade was aangetoond.

Belangrijk en interessant is ten slotte de beschikking van 7 juni 2004, *Segi e.a./Raad* (T-338/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie; hogere voorziening ingesteld, C-355/04 P).⁵⁶ Met hun beroep vorderden verzoekers vergoeding van de schade die zij hadden geleden ten gevolge van het feit dat zij waren opgenomen op de lijst die als bijlage was gevoegd bij gemeenschappelijk standpunt 2001/931/GBVB van de Raad van 27 december 2001 betreffende de toepassing van specifieke maatregelen ter bestrijding van het terrorisme⁵⁷, bijgewerkt bij de gemeenschappelijke standpunten 2002/340 en 2002/462.⁵⁸ Gemeenschappelijk standpunt 2001/931/GBVB is vastgesteld op basis van artikel 15 van het Verdrag betreffende de Europese Unie, dat deel uitmaakt van titel V, “Bepalingen betreffende een gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid” (GBVB), en artikel 34 van het Verdrag betreffende de Europese Unie, dat deel uitmaakt van titel VI, “Bepalingen inzake politieke en justitiële samenwerking in strafzaken” (doorgaans “Justitie en Binnenlandse Zaken” genoemd) (JBZ).

Het Gerecht stelt vast dat de bepaling⁵⁹ van het gemeenschappelijk standpunt waardoor verzoekers worden geraakt, geen enkele onder het GBVB vallende maatregel impliceert, en dat artikel 34 van het Verdrag betreffende de Europese Unie derhalve de enige relevante rechtsgrondslag is voor de handelingen die de gestelde schade zouden hebben berokkend. Het verklaart zich kennelijk onbevoegd om het beroep tot schadevergoeding te behandelen, aangezien de enige beroepsmogelijkheden waarin titel VI van het Verdrag betreffende de Europese Unie voorziet, overeenstemmen met de prejudiciële verwijzing, het beroep tot nietigverklaring en het regelen van geschillen tussen lidstaten, en in het kader van titel VI dus niet is voorzien in een schadevordering.

Het Gerecht beklemtoont dat het feit dat verzoekers “waarschijnlijk over geen enkel doeltreffende beroepsmogelijkheid beschikken”, als zodanig geen eigen communautaire bevoegdheid kan creëren in een rechtstelsel dat is gebaseerd op het beginsel van toegewezen bevoegdheden.

⁵⁶ Zie ook de beschikking van dezelfde datum, *Gestoras Pro-Amnistia e.a./Raad* (T-333/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie; hogere voorziening ingesteld, C-354/04 P).

⁵⁷ PB L 344, blz. 93.

⁵⁸ Gemeenschappelijke standpunten 2002/340/GBVB en 2002/462/GBVB, door de Raad krachtens de artikelen 15 en 34 van het Verdrag betreffende de Europese Unie vastgesteld op 2 mei en 17 juni 2002 (PB L 116, blz. 75, en PB L 160, blz. 32).

⁵⁹ Artikel 4: “De lidstaten verlenen elkaar via de politieke en justitiële samenwerking in strafzaken in het kader van titel VI van het Verdrag betreffende de Europese Unie de ruimst mogelijke bijstand bij het voorkomen en bestrijden van terroristische daden.”

Voor zover met de schadevordering van verzoekers werd beoogd vast te stellen dat de Raad op het gebied van JBZ inbreuk heeft gemaakt op de bevoegdheden van de Gemeenschap, verklaart het Gerecht zich bevoegd, maar beslist dat de vordering rechtens kennelijk ongegrond is, nu de relevante rechtsgrondslag voor de vaststelling van de bepaling waardoor zij schade hebben geleden, inderdaad artikel 34 van het Verdrag betreffende de Europese Unie was.

III. Vorderingen in kort geding

In 2004 werden minder vorderingen in kort geding ingesteld dan het jaar voordien: 26, tegen 39 in 2003. Anders dan in 2002 werd de daling van het aantal vorderingen in kort geding niet gecompenseerd door een groter aantal verzoeken om versnelde behandeling van de hoofdzaak, aangezien zoals reeds gezegd slechts dertien verzoeken daartoe werden ingediend.

De president van het Gerecht deed 34 korte gedingen af. Afgezien van gevallen waarin voorlopige maatregelen van beperkte duur werden gelast (beschikkingen van 21 januari 2004, *FNCBV/Commissie*, T-217/03 R, *FNSEA e.a./Commissie*, T-245/03 R, en 12 mei 2004, *Technische Glaswerke Ilmenau/Commissie*, T-198/01 R IIII, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie) en de gevallen waarin de opschorting van tenuitvoerlegging werd gelast, werden alle in 2004 ingestelde vorderingen afgewezen, met name die van de autonome regio van de Azoren tot opschorting van de nieuwe visserijregeling in de wateren rond die archipel (beschikking van 8 juli 2004, *Região autónoma dos Açores/Raad*, T-37/04 R, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie) en die van Microsoft.

In laatstgenoemde zaak was de president van het Gerecht in de beschikking van 22 december 2004, *Microsoft/Commissie* (T-201/04 R, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), van oordeel dat de door Microsoft aangevoerde bewijzen niet volstonden om aan te tonen dat de onmiddellijke tenuitvoerlegging van de door de Commissie opgelegde corrigerende maatregelen haar ernstige en onherstelbare schade zouden berokkenen.

Deze zaak is een gevolg van de beschikking van de Commissie van 24 maart 2004⁶⁰ waarbij werd vastgesteld dat Microsoft artikel 82 EG had geschonden door op tweeërlei wijze misbruik te maken van haar machtspositie. Daarvoor legde de Commissie haar een geldboete van meer dan 497 miljoen euro op.

De eerste gelaakte gedraging is de weigering van Microsoft om haar concurrenten bepaalde “gegevens met betrekking tot de interoperabiliteit” te verstrekken en het gebruik daarvan toe te laten voor de ontwikkeling en distributie van met haar producten concurrerende producten op de markt van besturingssystemen voor servers voor de periode van oktober 1998 tot de datum van vaststelling van de beschikking. Bij wijze van corrigerende maatregel verplichtte de Commissie Microsoft aan elke onderneming die

⁶⁰ Beschikking C(2004) 900 def. van de Commissie van 24 maart 2004 betreffende een procedure op grond van artikel 82 van het EG-Verdrag (Zaak COMP/C-3/37.792).

besturingssystemen voor servers wil ontwikkelen en distribueren, de “specificaties” van haar communicatieprotocollen client-tot-server en server-tot-server mee te delen. Specificaties beschrijven bepaalde kenmerken van een programma en moeten dus worden onderscheiden van de “broncode” van het programma, de informaticacode die door de computer daadwerkelijk wordt uitgevoerd.

De tweede door de Commissie gelaakte gedraging is de koppelverkoop van de Windows Media Player met het besturingssysteem Windows. Volgens de Commissie beïnvloedde deze praktijk de concurrentie op de markt voor multimediaspelers. Bij wijze van corrigerende maatregel verplichtte de Commissie Microsoft een versie van Windows zonder Windows Media Player te koop aan te bieden. Microsoft kan evenwel Windows met Windows Media Player blijven verkopen.

Op 7 juni 2004 stelde Microsoft bij het Gerecht beroep in tot nietigverklaring van de beschikking van de Commissie (zaak T-201/04). Op 25 juni daaraanvolgend verzocht Microsoft om opschorting van de tenuitvoerlegging van de bij die beschikking opgelegde corrigerende maatregelen. Nadat dit verzoek was ingediend, deelde de Commissie mee dat zij niet zou overgaan tot gedwongen uitvoering van de corrigerende maatregelen alvorens uitspraak was gedaan op het verzoek om opschorting.

In de beschikking van 22 december 2004 overweegt de president van het Gerecht na onderzoek van de omstandigheden van het geschil, dat Microsoft niet heeft aangetoond dat zij door de tenuitvoerlegging van de bestreden beschikking ernstige en onherstelbare schade zou lijden.

Aangaande de weigering om informatie te verstrekken over de interoperabiliteit is de president van oordeel dat in de hoofdzaak verschillende principekwesties aan de orde zijn betreffende de voorwaarden waaronder de Commissie mag concluderen dat een weigering om informatie te verstrekken een tegen artikel 82 EG indruisend misbruik van machtspositie oplevert. Na te hebben beklemtoond dat enkel de rechter in de hoofdzaak die vragen kan beantwoorden, concludeert de president van het Gerecht dat het door Microsoft ingestelde beroep tot nietigverklaring niet op het eerste gezicht ongegrond is en dat derhalve is voldaan aan de voorwaarde inzake de *fumus boni juris* (de beoordeling of het beroep in de hoofdzaak op het eerste gezicht gegrond voorkomt).

Volgens de president van het Gerecht is echter niet voldaan aan de voorwaarde van spoedeisendheid, daar Microsoft niet heeft bewezen dat de bekendmaking van de tot dusver geheim gehouden informatie ernstige en onherstelbare schade zou berokkenen. Na onderzoek van de door Microsoft gestelde concrete gevolgen van de bekendmaking constateert de president met name dat de bekendmaking van voordien geheime informatie niet noodzakelijkerwijs ernstige schade veroorzaakt en een dergelijke schade in de gegeven omstandigheden niet is aangetoond. Microsoft heeft evenmin bewezen dat het gebruik van de bekendgemaakte informatie door haar concurrenten tot gevolg zou hebben dat die informatie in het publiek domein zou vallen, dat de handhaving van concurrerende producten in de distributiekanaal na een eventuele nietigverklaring van de bestreden beschikking ernstige en onherstelbare schade zou veroorzaken, dat de concurrenten van Microsoft haar producten zouden kunnen “klonen”, dat Microsoft haar commercieel beleid radicaal zou moeten wijzigen, en dat de beschikking zou leiden tot een onomkeerbare ontwikkeling van de markt.

Met betrekking tot de koppelverkoop van Windows en Windows Media Player is de president allereerst van oordeel dat bepaalde argumenten van Microsoft ingewikkelde vragen doen rijzen, zoals de mededingingsverstoring die het gevolg zou zijn van “indirecte netwerkgevolgen”, die door het Gerecht in de hoofdzaak moeten worden beantwoord. Na te hebben geconcludeerd dat de voorwaarde van de fumus boni juris is vervuld, onderzoekt de president of de gevorderde opschorting spoedeisend is. Na een feitelijke analyse van de gestelde schade komt hij tot de slotsom dat Microsoft niet concreet heeft aangetoond dat zij ernstige en onherstelbare schade zou leiden ten gevolge van de aantasting van haar commerciële vrijheid of haar reputatie.

De werkzaamheden van het Gerecht van eerste aanleg in 2004

blz.

I. Wettigheidscontrole	79
A. Procedurele kwesties	80
1. Verzetprocedure	80
2. Het ambtshalve aanvoeren van een middel van openbare orde	81
3. De kosten	81
B. Ontvankelijkheid van beroepen op grond van artikel 230 EG	83
1. Handelingen waartegen beroep kan worden ingesteld	83
2. De beroepstermijn	84
3. Procesbelang	85
4. Procesbevoegdheid	85
a) Beschikkingen	87
b) Handelingen met een algemene strekking	88
C. Mededingingsregels voor ondernemingen	89
1. Rechtspraak inzake artikel 81 EG	91
a) Materiële werkingssfeer	91
b) Procedure inzake mededinging	91
– Toegang tot het dossier	91
– De strekking van de mededeling van punten van bezwaar	92
– Gevolgen van een uitdrukkelijke erkenning van de feiten in de administratieve fase	93
– Geen erkenning van een absoluut zwijgrecht	93
– Redelijke termijn	94
c) Bewijs van de schending van artikel 81 EG	95

d) Geldboeten	96
– De richtsnoeren.....	96
De zwaarte.....	97
De duur	98
Verzwarende omstandigheden	99
Verzachtende omstandigheden	99
– De mededeling inzake medewerking	99
– Het beginsel non bis in idem.....	100
–De uitoefening van de volledige rechtsmacht	101
2. Verordening nr. 4064/89	102
D. Steunmaatregelen van de staten	103
1. Het begrip steunmaatregel	103
a) Bestanddelen	103
– Voordeel.....	103
– Specificiteit of selectiviteit van de overheidsmaatregel.....	105
b) Kaderregelingen.....	106
c) Terugvordering	108
2. Procedurekwesties	109
E. Handelspolitieke beschermingsmaatregelen	110
F. Het gemeenschapsmerk	112
1. Absolute weigeringsgronden	113
2. Relatieve weigeringsgronden	115
3. Formele en procedurele kwesties.....	116
4. Functionele continuïteit van de instanties van het BHIM.....	118
G. Toegang tot documenten.....	119
H. Communautair ambtenarenrecht	120
II. Geschillen inzake schadevergoeding	121
III. Vorderingen in kort geding.....	124

B — Samenstelling van het Gerecht van eerste aanleg

(Protocollaire rangorde op 10 september 2004)

Eerste rij, van links naar rechts:

Rechter V. Tiili; kamerpresidenten J. D. Cooke, M. Vilaras en M. Jaeger; president van het Gerecht B. Vesterdorf; kamerpresidenten J. Pirrung en H. Legal; rechters R. García-Valdecasas en P. Lindh;

Tweede rij, van links naar rechts:

Rechters O. Czúcz, F. Dehousse, N. J. Forwood, P. Mengozzi, J. Azizi, A. W. H. Meij, M. E. Martins de Nazaré Ribeiro, E. Cremona en I. Wiszniewska-Białecka;

Derde rij, van links naar rechts:

Griffier H. Jung; rechters S. S. Papasavvas, K. Jürimäe, D. Šváby, I. Pelikánová, V. Vadapalas, I. Labucka en V. Trstenjak.

1. Leden van het Gerecht van eerste aanleg

(in volgorde van ambtsaanvaarding)

Bo Vesterdorf

Geboren in 1945; jurist-vertaler bij het Hof van Justitie; ambtenaar bij het ministerie van Justitie; rechter-plaatsvervanger; juridisch attaché bij de permanente vertegenwoordiging van Denemarken bij de Europese Gemeenschappen; rechter-plaatsvervanger in het Østre Landsret; hoofd van de afdeling „bestuursrecht” van het ministerie van Justitie; directeur bij het ministerie van Justitie; lector aan de universiteit van Kopenhagen; lid van de beheerscommissie voor de mensenrechten van de Raad van Europa (CDDH), en later lid van het bureau van de CDDH; lid van het ad-hoccomité inzake juridische opleidingen bij de Academie voor Europees recht te Trier (Duitsland); rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 25 september 1989; president van het Gerecht van eerste aanleg sedert 4 maart 1998.

Rafael García-Valdecasas y Fernández

Geboren in 1946; Abogado del Estado (te Jaén en te Granada); griffier van de Economisch-Administratieve rechtbank van Jaén en van Cordoba; advocaat te Jaén en te Granada; hoofd van de juridische dienst voor gemeenschapszaken bij het ministerie van Buitenlandse Zaken; hoofd van de Spaanse delegatie in de werkgroep van de Raad voor de oprichting van het Gerecht van eerste aanleg; rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 25 september 1989.

Virpi Tiili

Geboren in 1942; doctor in de rechtsgeleerdheid, universiteit van Helsinki; assistent burgerlijk recht en handelsrecht aan de universiteit van Helsinki; directeur juridische zaken en handelspolitiek bij de Centrale Kamer van Koophandel van Finland; directeur-generaal van de Administratie Consumentenbescherming van Finland; rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 18 januari 1995.

Pernilla Lindh

Geboren in 1945; licentiaat in de rechtswetenschappen, universiteit van Lund; rechter (assessor) in het Hof van Beroep van Stockholm; juridisch adviseur en directeur-generaal voor juridische zaken bij de afdeling Handel van het ministerie van Buitenlandse Zaken; rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 18 januari 1995.

Josef Azizi

Geboren in 1948; doctor in de rechtsgeleerdheid en licentiaat sociale en economische wetenschappen, universiteit van Wenen; docent en lector aan de Economische universiteit Wenen en aan de faculteit rechtsgeleerdheid van de universiteit van Wenen; Ministerialrat en afdelingshoofd bij de kanselarij van de bondskanselier; lid van het directiecomité voor juridische samenwerking van de Raad van Europa; procesgemachtigde bij het Verfassungsgerichtshof (Constitutioneel Hof) in gerechtelijke procedures inzake grondwettigheidscontrole; coördinator voor de aanpassing van het Oostenrijkse federale recht aan het gemeenschapsrecht; rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 18 januari 1995.

John D. Cooke

Geboren in 1944; 1966 ingeschreven bij de Ierse balie; eveneens ingeschreven bij de balie van Engeland en Wales, van Noord-Ierland en van New South Wales; 1966-1996 praktiserend barrister; 1980 lid van de Inner Bar in Ierland (Senior Counsel) en, in 1991, in New South Wales; 1985-1986 voorzitter van de Raad van de balies van de Europese Gemeenschap (CCBE); gasthoogleraar aan de rechtenfaculteit van University College, Dublin; lid van het Chartered Institute of Arbitrators; 1987-1990 voorzitter van de Royal Zoological Society of Ireland; bencher van de Honorable Society of King's Inns, Dublin; honorary bencher van Lincoln's Inn, Londen; rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 10 januari 1996.

Marc Jaeger

Geboren in 1954; advocaat; attaché de justice bij de procureur-generaal; rechter, vice-president in de arrondissementsrechtbank te Luxemburg; docent aan het Centre universitaire te Luxemburg; gedetacheerd magistraat, referendaris bij het Hof van Justitie sedert 1986; rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 11 juli 1996.

Jörg Pirrung

Geboren in 1940; wetenschappelijk assistent aan de universiteit Marburg; doctor in de rechtsgeleerdheid (universiteit Marburg); medewerker, vervolgens hoofd, van de sectie internationaal privaatrecht, en ten slotte hoofd van een onderafdeling burgerlijk recht bij het bondsministerie van Justitie; lid van de Conseil de Direction van Unidroit (1993-1998); voorzitter van Commissie van de Haagse Conferentie voor IPR voor de uitwerking van het Kinderbeschermings verdrag (1996); honorair hoogleraar aan de universiteit Trier (internationaal privaatrecht, Europees recht); sedert 2002 lid van de adviesraad van het Max Planckinstituut voor buitenlands en internationaal privaatrecht te Hamburg; rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 11 juni 1997.

Paolo Mengozzi

Geboren in 1938; hoogleraar internationaal recht en houder van de Jean Monnet-leerstoel voor het recht van de Europese Gemeenschappen aan de universiteit van Bologna; doctor honoris causa van de universiteit Carlos III te Madrid; gasthoogleraar aan de volgende universiteiten: Johns Hopkins (Bologna Center), St. Johns (New York), Georgetown, Parijs II, Georgia (Athens) en het Institut Universitaire International (Luxemburg); coördinator van het European Business Law Pallas Program van de universiteit van Nijmegen; lid van het raadgevend comité van de Commissie van de Europese Gemeenschappen inzake overheidsopdrachten; onderstaatssecretaris van Industrie en Handel tijdens het Italiaanse voorzitterschap van de Raad; lid van de reflectiegroep van de Europese Gemeenschap over de wereldhandelsorganisatie en directeur van de in 1997 aan de WTO gewijde leergang van het studiecencentrum van de Haagse Academie voor internationaal recht; rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 4 maart 1998.

Arjen W. H. Meij

Geboren in 1944; raadsheer in de Hoge Raad der Nederlanden (1996); lid en vice-voorzitter van het College van Beroep voor het Bedrijfsleven (1986); plaatsvervangend lid van de Centrale Raad van Beroep en van de Tariefcommissie; referendaris bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (1980); hoofddocent Europees recht aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Rijksuniversiteit Groningen; research assistant aan de University of Michigan Law School; medewerker internationaal secretariaat van de Kamer van Koophandel te Amsterdam (1970); rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 17 september 1998.

Mihalis Vilaras

Geboren in 1950; advocaat (1974-1980); nationaal deskundige bij de juridische dienst van de Commissie van de Europese Gemeenschappen, daarna hoofdadministrateur bij DG V (werkgelegenheid, industriële betrekkingen en sociale zaken); auditeur; maître des requêtes bij de Raad van State en sinds 1999, raadsheer; toegevoegd lid van het Bijzondere Hooggerechtshof van Griekenland; lid van het Griekse centraal comité voor de voorbereiding van de wetgeving (1996-1998); directeur van de juridische dienst van het secretariaat-generaal van de Griekse regering; rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 17 september 1998.

Nicholas James Forwood

Geboren in 1948; afgestudeerd aan de Universiteit van Cambridge, BA 1969, MA 1973 (werktuigkunde en rechtsgeleerdheid); ingeschreven bij de Engelse balie in 1970 en vervolgens praktiserend te Londen (1971-1999) en Brussel (1979-1999); in 1981 ingeschreven bij de Ierse balie; in 1987 benoemd tot Queen's Counsel; in 1998 Bencher (bestuurslid) van de Middle Temple; vertegenwoordiger van de balie van Engeland en Wales in de Raadgevende Commissie van de balies van de Europese Gemeenschap (CCBE) en voorzitter van de vaste delegatie van de CCBE bij het Hof van Justitie van de EG (1995-1999); lid van het bestuur van de World Trade Law Association en van de European Maritime Law Organization (1993-2002); rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 15 december 1999.

Hubert Legal

Geboren in 1954; Maître des Requêtes bij de Conseil d'État sedert 1991; oud-leerling van de École normale supérieure van Saint-Cloud en van de École nationale d'administration; volledig bevoegd leraar Engels (1979-1985); rapporteur en vervolgens regeringscommissaris bij de afdelingen geschillen van bestuur van de Conseil d'État (1988-1993); juridisch adviseur van de permanente vertegenwoordiging van Frankrijk bij de Verenigde Naties te New York (1993-1997); referendaris in het kabinet van rechter Puissochet bij het Hof van Justitie (1997-2001); rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 19 september 2001.

Maria Eugénia Martins de Nazaré Ribeiro

Geboren in 1956; gestudeerd te Lissabon, Brussel en Straatsburg; advocaat in Portugal en te Brussel; vrij onderzoeker aan het Institut d'études européennes de l'université libre de Bruxelles; referendaris bij de Portugese rechter van het Hof van Justitie Moitinho de Almeida (1986-2000), en van de president van het Gerecht van eerste aanleg Vesterdorf (2000-2003); rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 31 maart 2003.

Franklin Dehousse

Geboren in 1959; licentiaat in de rechtsgeleerdheid (Universiteit van Luik, 1981); aspirant (Nationaal fonds voor wetenschappelijk onderzoek); juridisch adviseur van de Kamer van volksvertegenwoordigers; doctor in de rechtsgeleerdheid (Universiteit van Straatsburg, 1990); hoogleraar (Universiteiten van Luik en van Straatsburg, Europa college, Koninklijk hoger instituut voor Defensie, Universiteit Montesquieu te Bordeaux; Collège Michel Servet des universités de Paris; Faculteit Notre Dame de la Paix te Namen); bijzonder vertegenwoordiger van de minister van Buitenlandse zaken; directeur Europese Studies van het Koninklijk Instituut voor Internationale betrekkingen; assessor bij de Raad van State; adviseur bij de Europese Commissie; lid van het Observatorium van de rechten voor het internet; hoofdredacteur van Stadia Diplomatica; rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 7 oktober 2003.

Ena Cremona

Geboren in 1936; gediplomeerde in talen van de koninklijke universiteit van Malta (1955); doctor in de rechtsgeleerdheid van de koninklijke universiteit van Malta (1958); advocate bij de balie van Malta sinds 1959; juridisch adviseur bij de National Council of Women of Malta (1964-1979); lid van de Commissie van de overheidsdienst (1987-1989); lid van de raad van bestuur van de Lombard Bank (Malta) Ltd, als vertegenwoordiger van de Staat – aandeelhouder (1987-1993); lid van de verkiezingscommissie sinds 1993; jurylid voor doctoraalproefschriften aan de faculteit Rechtsgeleerdheid van de koninklijke universiteit van Malta; lid van de Europese Commissie tegen Racisme en Intolerantie (ECRI) (2003-2004); rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 12 mei 2004.

Ottó Czúcz

Geboren in 1946; doctor in de rechtsgeleerdheid van de universiteit van Szeged (1971); administrateur bij het ministerie van Arbeid (1971-1974); docent en hoogleraar (1974-1989), decaan van de faculteit rechtsgeleerdheid (1989-1990), vice-rector (1992-1997) van de universiteit van Szeged; advocaat; lid van het presidium van de nationale Pensioensverzekering; vice-voorzitter van het Europees Instituut voor Sociale Zekerheid (1998-2002); lid van de wetenschappelijke raad van de Internationale Vereniging voor Sociale Zekerheid; rechter bij het Constitutioneel Hof (1998-2004); rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 12 mei 2004.

Irena Wiszniewska-Białecka

Geboren in 1947; gediplomeerde in de rechten van de universiteit van Warschau (1965-1969); onderzoekster bij het Instituut voor rechtswetenschappen, assistente, gasthoogleraar, hoogleraar aan de Academie van Wetenschappen (1969-2004); onderzoekster bij het Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Patent-, Urheber- und Wettbewerbsrecht te München (1985-1986); advocate (1992-2000); rechter bij het Administratief Hooggerechtshof (2001-2004); rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 12 mei 2004.

Irena Pelikánová

Geboren in 1949; doctor in de rechtsgeleerdheid, assistente economisch recht (vóór 1989), vervolgens doctor in de exacte wetenschappen, hoogleraar handelsrecht (sinds 1993) aan de faculteit Rechtsgeleerdheid van de universiteit Karlova te Praag; lid van het bestuur van de Effectencommissie (1999-2002); advocate; lid van de Raad Wetgeving van de Tsjechische regering (1998-2004); rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 12 mei 2004.

Daniel Šváby

Geboren in 1951; doctor in de rechtsgeleerdheid (universiteit van Bratislava); rechter bij de rechtbank van eerste aanleg te Bratislava; rechter bij het Hof van beroep, belast met de zaken van burgerlijk recht, en vice-president van het Hof van beroep te Bratislava; lid van de afdeling burgerlijk en familiaal recht bij het Rechtsinstituut van het ministerie van Justitie; tijdelijk rechter bij het Hooggerechtshof, belast met de zaken van handelsrecht; lid van de Europese Commissie voor de rechten van de mens (Straatsburg); rechter bij het Constitutioneel Hof (2000-2004); rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 12 mei 2004.

Vilenas Vadapalas

Geboren in 1954; doctor in de rechtsgeleerdheid van de universiteit van Moskou; doctor habilitas in de rechtsgeleerdheid van de universiteit van Warschau; hoogleraar aan de universiteit van Vilnius: internationaal recht (sinds 1981), rechten van de mens (sinds 1991) en gemeenschapsrecht (sinds 2000); directeur-generaal van het departement Europees recht van de regering; hoogleraar Europees recht aan de universiteit van Vilnius, bekleder van de leerstoel Jean Monnet; voorzitter van de Litouwse vereniging voor studies over de Europese Unie; voorzitter van de parlementaire werkgroep voor de grondwetsherziening met betrekking tot de toetreding van Litouwen; lid van de International Commission of Jurists (april 2003); voormalig deskundige bij de Raad van Europa voor vraagstukken inzake de verenigbaarheid van de nationale wetgeving met het Europese Verdrag voor de rechten van de mens; rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 12 mei 2004.

Küllike Jürimäe

Geboren in 1962; gediplomeerde in de rechten van de universiteit van Tartu (1981-1986); assistente van de openbare aanklager te Tallinn (1986-1991); gediplomeerde van de School voor diplomatieke wetenschappen van Estland (1991-1992); juridisch adviseur (1991-1993) en algemeen adviseur bij de Kamer van Koophandel en Industrie (1992-1993); rechter bij het Hof van Beroep te Tallinn (1993-2004); European Master in Human Rights and Democratisation, universiteiten van Padua en Nottingham (2002-2003); rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 12 mei 2004.

Ingrida Labucka

Geboren in 1963; gediplomeerde in de rechten van de universiteit van Letland (1986); inspecteur voor het ministerie van Binnenlandse Zaken voor de regio Kirov en de stad Riga (1986-1989); rechter bij de rechtbank van eerste aanleg te Riga (1990-1994); advocate (1994-1998 en juli 1999-mei 2000); minister van Justitie (november 1998-juli 1999 en mei 2000-oktober 2002); lid van het Permanent Hof van arbitrage te Den Haag (2001-2004); parlamentslid (2002-2004); rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 12 mei 2004.

Savvas S. Papasavvas

Geboren in 1969; studies aan de universiteit van Athene (Ptychion in 1991); postdoctorale studies aan de universiteit van Parijs II (DEA publiekrecht in 1992) en aan de universiteit van Aix-Marseille III (doctor in de rechtsgeleerdheid in 1995); inschrijving bij de balie van Cyprus, lid van de balie van Nicosia sinds 1993; docent aan de universiteit van Cyprus (1997-2002), docent Grondwettelijk recht sinds september 2002; onderzoeker bij het European Public Law Center (2001-2002); rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 12 mei 2004.

Verica Trstenjak

Geboren in 1962; doctor in de rechtsgeleerdheid van de universiteit van Ljubljana (1995); hoogleraar (sinds 1996) rechts- en staatstheorie (rechtsleer) en privaatrecht; onderzoeker; doctoraalstudie aan de universiteit van Zürich, aan de universiteit van Wenen (Institut für Rechtsvergleichung), aan het Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Privatrecht te Hamburg, en aan de Vrije Universiteit Amsterdam; gasthoogleraar aan de universiteit van Wenen, aan de universiteit van Freiburg (Duitsland) en aan de Bucerius Law School te Hamburg; hoofd van de juridische dienst (1994-1996) en staatssecretaris bij het ministerie van Wetenschap en Technologie (1996-2000); secretaris-generaal van de regering (2000); sinds 2003 lid van de werkgroep voor het Europees Burgerlijk Wetboek (Study Group on European Civil Code); prijs van de Vereniging van Sloveense juristen „jurist van het jaar 2003”; rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 7 juli 2004.

Hans Jung

Geboren in 1944; assistent en vervolgens assistent-docent aan de juridische faculteit te Berlijn; advocaat te Frankfurt; jurist-vertaler bij het Hof van Justitie; referendaris bij de heer Kutscher, president van het Hof van Justitie en later bij de Duitse rechter; adjunct-griffier van het Hof van Justitie; griffier van het Gerecht van eerste aanleg sedert 10 oktober 1989.

2. Wijzigingen in de samenstelling van het Gerecht van eerste aanleg in 2004

Na de uitbreiding van de Europese Unie hebben tien nieuwe rechters hun ambt aanvaard: op 12 mei Ena Cremona, van Maltese nationaliteit, Ottó Czúcz, van Hongaarse nationaliteit, Irena Wiszniewska-Białecka, van Poolse nationaliteit, Irena Pelikánová, van Tsjechische nationaliteit, Daniel Šváby, van Slowaakse nationaliteit, Vilenas Vadapalas, van Litouwse nationaliteit, Küllike Jürimäe, van Estlandse nationaliteit, Ingrida Labucka, van Letlandse nationaliteit en Savvas S. Papasavvas, van Cypriotische nationaliteit, en op 7 juli Verica Trstenjak, van Sloveense nationaliteit.

3. Protocolaire rangorde

van 1 januari tot en met 11 mei 2004

B. Vesterdorf, president van het Gerecht
P. Lindh, kamerpresident
J. Azizi, kamerpresident
J. Pirrung, kamerpresident
H. Legal, kamerpresident
R. García-Valdecasas y Fernández, rechter
V. Tiili, rechter
J. D. Cooke, rechter
M. Jaeger, rechter
P. Mengozzi, rechter
A. W. H. Meij, rechter
M. Vilaras, rechter
N. J. Forwood, rechter
M. E. Martins de Nazaré Ribeiro, rechter
F. Dehousse, rechter

H. Jung, griffier

van 12 mei tot en met 6 juli 2004

B. Vesterdorf, president van het Gerecht
 P. Lindh, kamerpresident
 J. Azizi, kamerpresident
 J. Pirrung, kamerpresident
 H. Legal, kamerpresident
 R. García-Valdecasas y Fernández, rechter
 V. Tiili, rechter
 J. D. Cooke, rechter
 M. Jaeger, rechter
 P. Mengozzi, rechter
 A. W. H. Meij, rechter
 M. Vilaras, rechter
 N. J. Forwood, rechter
 M. E. Martins de Nazaré Ribeiro, rechter
 F. Dehousse, rechter
 E. Cremona, rechter
 O. Czúcz, rechter
 I. Wysznińska-Bialecka, rechter
 I. Pelikánová, rechter
 D. Šváby, rechter
 V. Vadapalas, rechter
 K. Jürimäe, rechter
 I. Labucka, rechter
 S. S. Papasavvas, rechter

H. Jung, griffier

van 7 juli tot en met 9 september 2004

B. Vesterdorf, president van het Gerecht
P. Lindh, kamerpresident
J. Azizi, kamerpresident
J. Pirrung, kamerpresident
H. Legal, kamerpresident
R. García-Valdecasas y Fernández, rechter
V. Tiili, rechter
J. D. Cooke, rechter
M. Jaeger, rechter
P. Mengozzi, rechter
A. W. H. Meij, rechter
M. Vilaras, rechter
N. J. Forwood, rechter
M. E. Martins de Nazaré Ribeiro, rechter
F. Dehousse, rechter
E. Cremona, rechter
O. Czúcz, rechter
I. Wyszniowska-Bialecka, rechter
I. Pelikánová, rechter
D. Šváby, rechter
V. Vadapalas, rechter
K. Jürimäe, rechter
I. Labucka, rechter
S. S. Papasavvas, rechter
V. Trstenjak, rechter

H. Jung, griffier

van 10 september tot en met 31 december 2004

B. Vesterdorf, president van het Gerecht
 M. Jaeger, kamerpresident
 J. Pirrung, kamerpresident
 M. Vilaras, kamerpresident
 H. Legal, kamerpresident
 J. D. Cooke, kamerpresident
 R. García-Valdecasas y Fernández, rechter
 V. Tiili, rechter
 P. Lindh, rechter
 J. Azizi, rechter
 P. Mengozzi, rechter
 A. W. H. Meij, rechter
 N. J. Forwood, rechter
 M. E. Martins de Nazaré Ribeiro, rechter
 F. Dehousse, rechter
 E. Cremona, rechter
 O. Czúcz, rechter
 I. Wiszniewska-Bialecka, rechter
 I. Pelikánová, rechter
 D. Šváby, rechter
 V. Vadapalas, rechter
 K. Jürimäe, rechter
 I. Labucka, rechter
 S. S. Papasavvas, rechter
 V. Trstenjak, rechter

 H. Jung, griffier

4. Gewezen leden van het Gerecht van eerste aanleg

Da Cruz Vilaça José Luis (1989-1995), president van 1989 tot 1995
Barrington Donal Patrick Michael (1989-1996)
Saggio Antonio (1989-1998), president van 1995 tot 1998
Edward David Alexander Ogilvy (1989-1992)
Kirschner Heinrich (1989-1997)
Yeraris Christos (1989-1992)
Schintgen Romain Alphonse (1989-1996)
Briët Cornelis Paulus (1989-1998)
Biancarelli Jacques (1989-1995)
Lenaerts Koen (1989-2003)
Bellamy Christopher William (1992-1999)
Kalogeropoulos Andreas (1992-1998)
Potocki André (1995-2001)
Gens de Moura Ramos Rui Manuel (1995-2003)

Presidenten

Da Cruz Vilaça José Luis (1989-1995)
Saggio Antonio (1995-1998)

Hoofdstuk III

Bijeenkomsten en bezoeken

A — Officiële bezoeken aan en evenementen bij het Hof van Justitie en het Gerecht van eerste aanleg in 2004

12 januari	Delegatie van hoge magistraten van de Russische Federatie
19 januari	Z. Exc. Roland Lohkamp, ambassadeur van de Bondsrepubliek Duitsland bij het Groothertogdom Luxemburg
19 januari	Ivan Bizjak, minister van Justitie van Slovenië
2 februari	Z. Exc. Georges Santer, ambassadeur, secretaris-generaal van het ministerie van Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel, Ontwikkelingssamenwerking en Defensie van Luxemburg
2 en 3 februari	W.E. Haak, president van de Hoge Raad der Nederlanden, en W.J.M. Davids, vice-president van de Hoge Raad
3 februari	Delegatie van de commissie Europese Zaken van de Sejm en van de commissie Buitenlandse Zaken en Europese Integratie van de Senaat van de Republiek Polen
6 februari	Z. Exc. Claus Grube, permanent vertegenwoordiger van Denemarken bij de Europese Unie te Brussel
16 februari	Z. Exc. Pavel Telička, ambassadeur, hoofd van de missie van de Tsjechische Republiek bij de Europese Unie
19 februari	Z. Exc. Gordon Wetherell, buitengewoon en gevolmachtigd ambassadeur van het Verenigd Koninkrijk bij het Groothertogdom Luxemburg
4 maart	Z. Exc. Miroslav Adamiš, buitengewoon en gevolmachtigd ambassadeur, hoofd van de missie van de Slovaakse Republiek bij de Europese Unie te Brussel
15 maart	Jerzy Makarczyk, Republiek Polen
15 maart	Joachim Becker, voorzitter van de Europese Federatie van administratieve rechters, vergezeld van Francesco Mariuzzo, Pierre Vincent en Erwin Ziermann, vice-voorzitters
17 maart	Z. Exc. Mustafa Oguz Demiralp, buitengewoon en gevolmachtigd ambassadeur, permanent afgevaardigde van Turkije bij de Europese Unie te Brussel
18 maart	Z. Exc. Walter Hagg, ambassadeur van Oostenrijk bij het Groothertogdom Luxemburg
18 maart	Prof. JUDr. Malenovský, Tsjechische Republiek
19 maart	Irena Pelikánová, Tsjechische Republiek
22 en 23 maart	Küllike Jürimäe, Republiek Estland

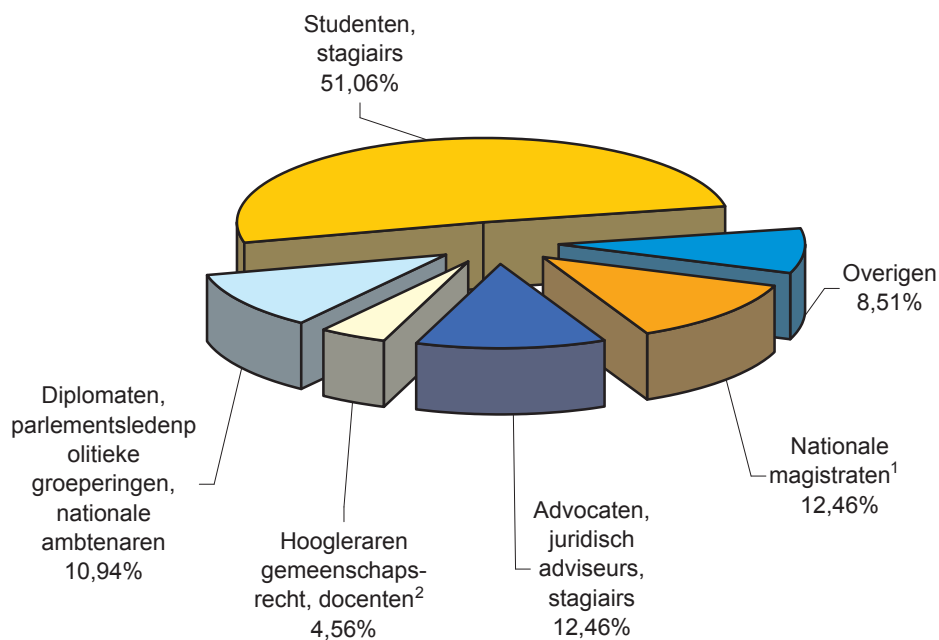
22 maart	Delegatie van het Bundesverfassungsgericht (Bondsrepubliek Duitsland)
24 maart	H. Exc. Agneta Söderman, ambassadeur van Zweden bij het Groothertogdom Luxemburg
25 maart	Ottó Czúcz, Republiek Hongarije
25 maart	Daniel Šváby, Slovaakse Republiek
26 maart	Savvas S. Papasavvas, Republiek Cyprus
29 maart	Vilenas Vadapalas, Republiek Litouwen
29 en 30 maart	Delegatie van Nederlandse rechters, coördinatoren voor vraagstukken van gemeenschapsrecht
29 en 30 maart	Informatiedagen voor de toekomstige rechters in het Hof van Justitie
31 maart	Irena Wyszniowska-Białecka, Republiek Polen
1 april	Z. Exc. Rui Alfredo de Vasconcelos Félix-Alves, ambassadeur van Portugal bij het Groothertogdom Luxemburg
5 april	Z. Exc. Ricardo Zalacain, ambassadeur van het Koninkrijk Spanje bij het Groothertogdom Luxemburg
23 april	Delegatie van leden van het Australische parlement
26 april	Forum van West-Europese rechters voor het leefmilieu
26 april	Z. Exc. Rocco Antonío Cangelosi, permanent vertegenwoordiger van Italië bij de Europese Unie
26 april	Ena Cremona, Republiek Malta
27 april	Ingrida Labucka, Republiek Letland
25 mei	Verica Trstenjak, Republiek Slovenië
8 juni	Brigitte Zypries, minister van Justitie van de Bondsrepubliek Duitsland
15 juni	Mircea Geóana, minister van Buitenlandse Zaken van Roemenië, Alexandru Farcas, minister van Europese Integratie van Roemenië, Z. Exc. Lazar Comanescu, ambassadeur, hoofd van de missie van Roemenië bij de Europese Unie, Z. Exc. Tudorel Postolache, ambassadeur van Roemenië bij het Groothertogdom Luxemburg
17 juni	Delegatie van juristen op het gebied van sociaal recht en arbeidsrecht van de Republiek Litouwen

8 juli	Z. Exc. Julio Núñez Montesinos, ambassadeur van het Koninkrijk Spanje bij het Groothertogdom Luxemburg
15 juli	Z. Exc. Vassilis Kaskarelis, permanent vertegenwoordiger van Griekenland bij de Europese Unie
2 september	Z. Exc. Peter Charles Grey, buitengewoon en gevolmachtigd ambassadeur van Australië bij de Europese Unie
13 en 14 september	Delegatie van het Oostenrijkse Verfassungsgerichtshof
16 september	Z. Exc. Tudorel Postolache, ambassadeur van Roemenië bij het Groothertogdom Luxemburg
21 september	Mats Melin, Chefsjustitieombudsman, Zweden
23 september	Cristoph Leitzl, voorzitter van de Oostenrijkse Wirtschaftskammer en voorzitter van de Association des chambres de commerce et d'industrie européennes (Eurochambres), vergezeld van Z. Exc. ambassadeur Walter Hagg
23 september	Wilfrido Fernandez de Brix, lid van het Tribunal Permanente de Revisión, Tribunal Arbitral del MERCOSUR
28 september	Zoltán Lomnici, president van het Hongaarse Hooggerechtshof
28 september	Milan M. Cvikl, minister van Europese Zaken van Slovenië
5 oktober	William N. Wamalwa, consulent (COMESA)
7 oktober	Pavel Svoboda van het ministerie van Buitenlandse Zaken van de Tsjechische Republiek
13 oktober	Delegatie van het Comité européen des droits sociaux
14 oktober	Delegatie van de Chinese Trademark Review and Adjudication Board, Peking
18 oktober	Evangelos Bassiakos, minister van Landbouw van Griekenland
18 oktober	Z. Exc. G.J. Storm, ambassadeur van Nederland bij het Groothertogdom Luxemburg
18 en 22 oktober	Delegatie van het Hof van Justitie van de West-Afrikaanse Economische en Monetaire Unie (UEMOA)
25 oktober	József Petrétei, minister van Justitie van Hongarije
25 oktober	Opening van de tentoonstelling "Anne Frank – een geschiedenis voor vandaag", in aanwezigheid van P.H. Donner, minister van Justitie van Nederland
27 oktober	Z. Exc. Tudorel Postolache, ambassadeur van Roemenië bij het Groothertogdom Luxemburg

9 november	Delegatie van de Senaat van het Parlement van de Tsjechische Republiek
11 november	Delegatie van het Litouwse Hooggerechtshof
15 en 19 november	Delegatie van het Hof van Justitie van de West-Afrikaanse Economische en Monetaire Unie (UEMOA)
22 november	Peter Hustinx, Europese Toezichthouder voor gegevensbescherming
2 december	Z. Exc. ambassadeur Nicholas Emiliou, permanent vertegenwoordiger van de Republiek Cyprus bij de Europese Unie
2 december	Z. Exc. Mitsuaki Kojima, ambassadeur van Japan bij het Groothertogdom Luxemburg
17 december	Z. Exc. Rajendra Madhukar Abhyankar, ambassadeur van India, hoofd van de missie bij de Europese Gemeenschappen

B – Studiebezoeken aan het Hof van Justitie en het Gerecht van eerste aanleg in 2004

Per soort groep¹

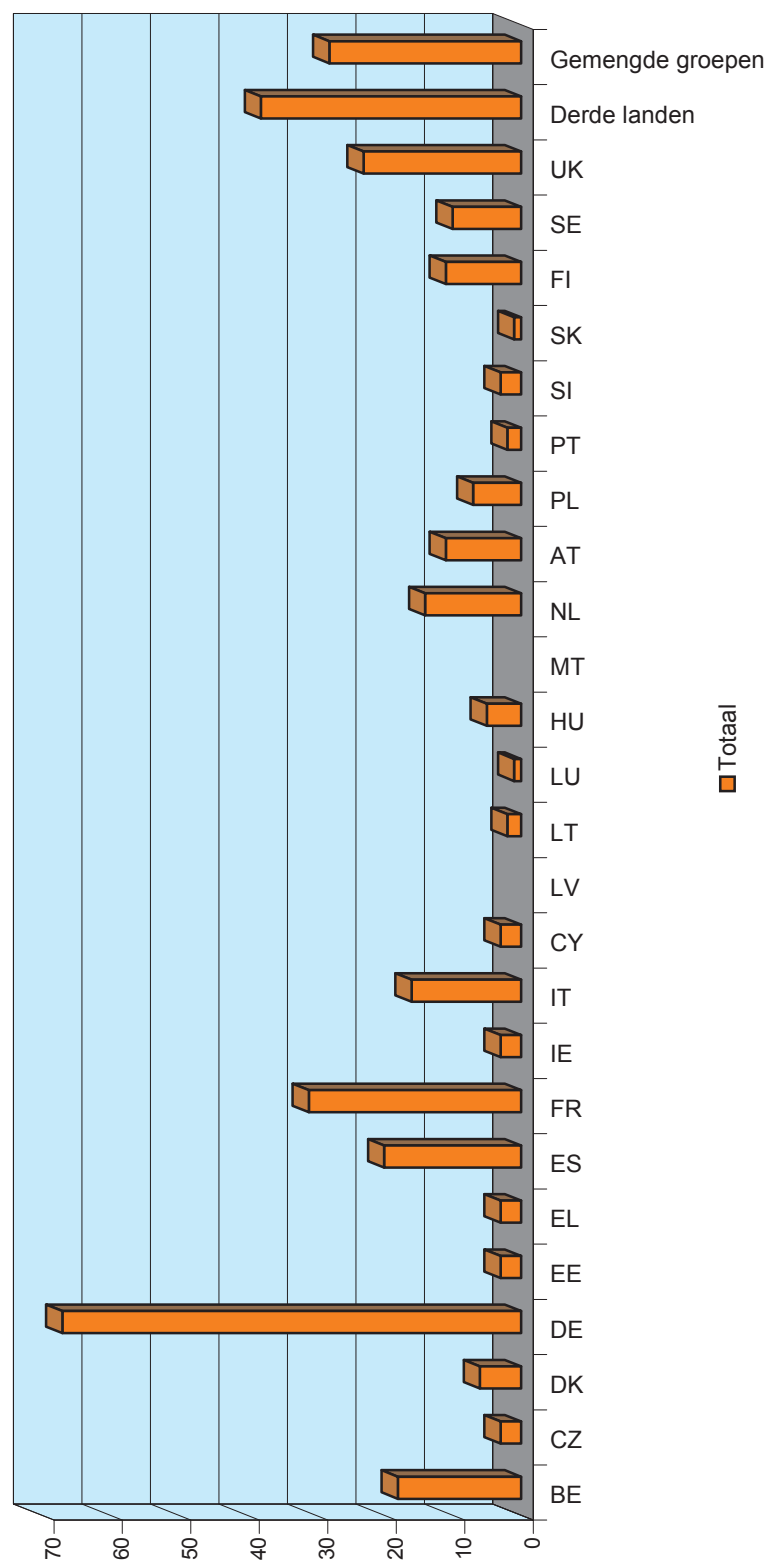

	Nationale magistraten ¹	Advocaten, juridisch adviseurs, stagiairs	Hoogleraren gemeenschaps- recht, docenten ²	Diplomaten, parlementsleden, politieke groeperingen, nationale ambtenaren	Studenten, stagiairs	Overigen	Totaal
Aantal groepen	41	41	15	36	168	28	329

¹ Voor de lidstaten die op 1 mei 2004 tot de Europese Unie zijn toegetreden, zijn de bezoeken van heel 2004 meegeteld.

² Hoogleraren die studenten begeleiden niet meegerekend.

Studiebezoeken aan het Hof van Justitie en het Gerecht van eerste aanleg in 2004
Per lidstaat¹

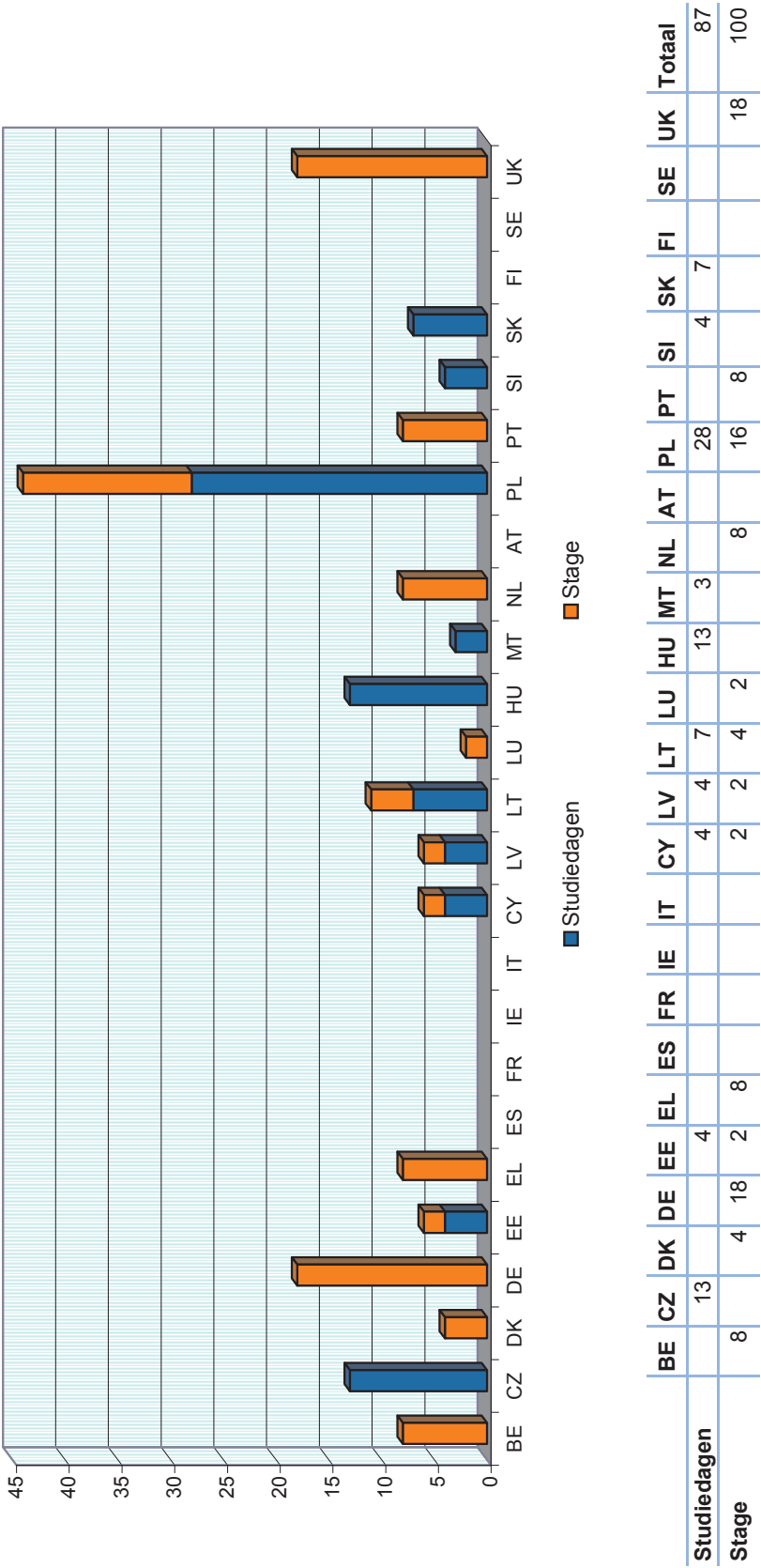
	Aantal bezoekers						Aantal groepen	
	Nationale magistraten	Advocaten, juridisch adviseurs, stagiairs	Hoogleraren gemeenschapsrecht, docenten ²	Diplomaten, parlementariërs, politieke groeperingen, nationale ambtenaren	Studenten, stagiairs	Overigen	Totaal	Totaal
BE	78		3	15	358	74	528	18
CZ		6		8		15	29	3
DK	12			14	68	34	128	6
DE	232	207	115	143	934	403	2034	67
EE		1	1	4			6	3
EL	38		1				39	3
ES	76	28	34	68	242	32	480	20
FR	120	119		46	660	50	995	31
IE		8			73		81	3
IT	5	17	6		403		431	16
CY		4		3	2		9	3
LV								
LT			6			12	18	2
LU			30				30	1
HU	62		4	5		4	75	5
MT								
NL	41	10		79	298		428	14
AT	15	18	13	77	213		336	11
PL	36			61	83		180	7
PT			2		15		17	2
SI	7		2		31		40	3
SK					38		38	1
FI		38		42	95	12	187	11
SE	114	18		28	32		192	10
UK	40	28			482	25	575	23
Derde landen	112	31	33	43	567	24	810	38
Gemengde groepen		172	17	58	647	89	983	28
Totaal	988	705	267	694	5241	774	8669	329

¹ Voor de lidstaten die op 1 mei 2004 tot de Europese Unie zijn toegetreten, zijn de bezoeken van heel 2004 meegeteld.

² Hoogleraren die studenten begeleiden niet meegerekend.

Studiebezoeken aan het Hof van Justitie en het Gerecht van eerste aanleg in 2004

Nationale magistraten

C – Plechtige zittingen in 2004

7 januari	Plechtige zitting ter gelegenheid van het vertrek van David A. O. Edward, rechter in het Hof van Justitie, en de ambtsaanvaarding van Sir Konrad Hermann Theodor Schiemann als rechter in het Hof van Justitie
30 april	Plechtige verbintenis van Stavros Dimas, nieuw lid van de Commissie van de Europese Gemeenschappen
11 mei	Plechtige zitting ter gelegenheid van de ambtsaanvaarding van de nieuwe leden van het Hof van Justitie ten gevolge van de uitbreiding van de Europese Unie
12 mei	Plechtige zitting ter gelegenheid van de ambtsaanvaarding van de nieuwe leden van het Gerecht van eerste aanleg ten gevolge van de uitbreiding van de Europese Unie
7 juni	Plechtige verbintenis van de nieuwe leden van de Europese Rekenkamer ten gevolge van de uitbreiding van de Europese Unie
28 juni	Plechtige verbintenis van Jacques Barrot en van de nieuwe leden van de Commissie van de Europese Gemeenschappen ten gevolge van de uitbreiding van de Europese Unie
7 juli	Plechtige zitting ter gelegenheid van de ambtsaanvaarding van Verica Trstenjak als lid van het Gerecht van eerste aanleg
13 oktober	Plechtige zitting ter gelegenheid van het vertrek van Fidelma Macken, rechter in het Hof van Justitie, en de ambtsaanvaarding van Aindrias Ó Caoimh als rechter in het Hof van Justitie
10 december	Plechtige verbintenis van Kikis Kazamias, nieuw lid van de Europese Rekenkamer

D — Bezoeken of deelnemingen aan officiële evenementen in 2004**Hof van Justitie**

15 januari	Deelneming van de president aan de nieuwjaarsaudiëntie op het Groothertogelijk paleis te Luxemburg
22 januari	Deelneming van de president aan de plechtige zitting van het Europees Hof voor de rechten van de mens te Straatsburg
23 januari	Deelneming van de president aan de door de president van de Helleense Republiek aangeboden receptie ter ere van de leden van de Griekse magistratuur te Athene
26 januari	Ontvangst door de president van een ereteken, verleend door de president van de Helleense Republiek tijdens een ceremonie te Athene
27 januari	Deelneming van de president aan de ceremonie waarbij aan de Eerste minister van Luxemburg de titel van doctor honoris causa is verleend tijdens de studiedag „Het ontwerp van internationaal verdrag tot vaststelling van een Grondwet voor Europa”, georganiseerd door de Sector internationale studies van de Democritus-universiteit van Thracië te Komotini
2 en 3 april	Deelneming van de president aan het officieel bezoek van een delegatie van het Hof van Justitie aan het Europees Hof voor de rechten van de mens te Straatsburg
17 mei	Deelneming van de president aan de plechtige zitting voor het 75-jarig bestaan van de Griekse Raad van State te Athene
van 2 tot en met 5 juni	Deelneming van de president aan het FIDE-congres te Dublin
14 juni	Deelneming van de president aan het „Abschlussfeier der Schule des deutschen Rechts” te Krakau
17 juni	Deelneming van de president aan het congres van de Unie van Europese advocaten te Schengen
van 19 tot en met 21 juni	Deelneming van de president aan het congres van de stichting „Budapest Forum für Europa” te Budapest
van 17 tot en met 19 juli	Deelneming van de president aan de „Constitutional Courts Summit 2004”, georganiseerd door de Dräger foundation en de Dedman School of Law van de Southern Methodist University te Oxford
van 22 tot en met 25 juli	Deelneming van de president aan het eerste congres van de Societas Juris Publici Europaei, onder bescherming van het Griekse Parlement, met als thema „De nieuwe Europese Unie”, te Kolympari

20 september	Deelneming van de president aan het seminarie georganiseerd door het ministerie van Buitenlandse Zaken van de Republiek Finland te Helsinki
30 september	Deelneming van de president aan de internationale conferentie georganiseerd door het Constitutioneel Hof van de Republiek Slovenië, met als thema „The Position of Constitutional Rights following Integration into the European Union”, te Bled
21 oktober	Deelneming van de president aan de evenementen die door de EVA te Luxemburg werden georganiseerd ter gelegenheid van het 10-jarig bestaan van het EVA-Hof
28 en 29 oktober	Deelneming van de president aan de ceremonie voor de ondertekening van het Verdrag tot vaststelling van een Grondwet voor Europa te Rome
1 november	Deelneming van de president aan een bijeenkomst met de presidenten en griffiers van het Europees Hof voor de rechten van de mens, het Duitse Bundesverfassungsgericht en het Oostenrijkse Verfassungsgerichtshof te Basel
3 november	Deelneming van de president aan de ceremonie waarbij hem de titel van doctor honoris causa is verleend te Komotini
van 11 tot en met 14 november	Deelneming van de president aan een officieel bezoek aan Roemenië op uitnodiging van Eerste minister Adrian Nastase
15 november	Deelneming van de president aan het „Colloquium on the Judicial Architecture of the European Union”, georganiseerd door de CCBE te Brussel
2 en 3 december	Deelneming van de president aan het colloquium “Das Vorabentscheidungsverfahren und die nationalen Gerichte”, georganiseerd door het Constitutioneel Hof van de Tsjechische Republiek te Brno

Gerecht van eerste aanleg

13 februari	Deelneming van de president van het Gerecht aan bijeenkomsten op de ministeries van Justitie en Buitenlandse Zaken van Denemarken
15 april	Deelneming van de president van het Gerecht aan bijeenkomsten op de ministeries van Justitie en Buitenlandse Zaken van Denemarken
23 april	Deelneming van de president van het Gerecht aan de internationale conferentie betreffende verordening nr. 1/2003 van de Raad en de gedecentraliseerde toepassing van het Europees mededingingsrecht, georganiseerd door de Nederlandse Orde van advocaten te Brussel

29 april	Deelneming van de president van het Gerecht aan de conferentie „State Aid Forum”, georganiseerd door The European State Aid Law Institute te Brussel
7 mei	Deelneming van de president van het Gerecht aan een conferentie inzake mededinging, georganiseerd door het ministerie van Economische Zaken van het Groothertogdom Luxemburg
van 2 tot en met 5 juni	Deelneming van de president van het Gerecht aan het FIDE-congres te Dublin
14 en 15 juni	Deelneming van de president van het Gerecht aan het 19e Colloquium van de Association des Conseils d'État et des Juridictions administratives suprêmes de l'Union européenne in Den Haag
1 en 2 juli	Deelneming van de president van het Gerecht aan een rondetafelgesprek over de rol en functie van de toekomstige rechterlijke instantie voor het merkenrecht tijdens de „4th FORUM Conference on Cross Border Litigation”, georganiseerd door FORUM, Institut für Management, te Keulen
10 september	Deelneming van de president van het Gerecht aan de herdenkingsplechtigheden ter gelegenheid van de 60e verjaardag van de bevrijding van het Groothertogdom Luxemburg
7 en 8 oktober	Deelneming van de president van het Gerecht aan een rondetafelgesprek over rechten, voorrechten en ethiek in mededingingszaken, tijdens de jaarvergadering van het Fordham Corporate Law Institute te New-York
20 en 21 oktober	Deelneming van de president van het Gerecht aan de evenementen die door de EVA te Luxemburg werden georganiseerd ter gelegenheid van het 10-jarig bestaan van het EVA-Hof
28 en 29 oktober	Deelneming van de president van het Gerecht aan de ceremonie voor de ondertekening van het Verdrag tot vaststelling van een Grondwet voor Europa te Rome
15 november	Deelneming van de president van het Gerecht aan het „Colloquium on the Judicial Architecture of the European Union”, georganiseerd door de CCBE te Brussel
19 november	Deelneming van de president van het Gerecht aan een seminarie, georganiseerd door de Universiteit van Kopenhagen

23 november	Deelneming van de president van het Gerecht aan een conferentie over het nieuwe Europese mededingingsrecht, georganiseerd door de Copenhagen Business School te Kopenhagen
6 december	Deelneming van de president van het Gerecht aan de „3rd Annual Merger Conference”, georganiseerd door het British Institute of International and Comparative Law te Londen
29 december	Deelneming van de president van het Gerecht aan bijeenkomsten op de ministeries van Justitie en Buitenlandse Zaken van Denemarken

Hoofdstuk IV

Gerechtelijke statistieken

A – Gerechtelijke statistieken van het Hof van Justitie

Werkzaamheden van het Hof van Justitie

1. Afgedane, aanhangig gemaakte, nog aanhangige zaken (2000-2004)

Afgedane zaken

2. Aard van de procedures (2000-2004)
3. Arresten, beschikkingen, adviezen (2004)
4. Formatie (2004)
5. Onderwerp van het beroep (2004)
6. Korte gedingen: resultaat (2004)
7. Beroepen wegens niet-nakoming: resultaat (2004)
8. Procesduur (2000-2004)

Aanhangig gemaakte zaken

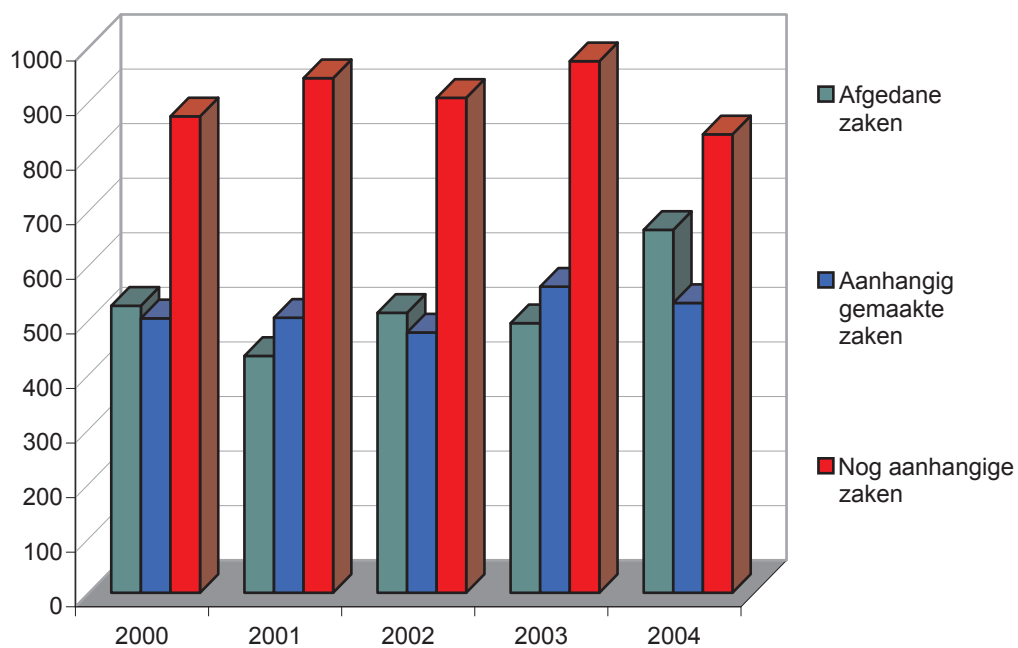
9. Aard van de procedures (2000-2004)
10. Rechtstreekse beroepen – Aard van het beroep (2004)
11. Onderwerp van het beroep (2004)
12. Beroepen wegens niet-nakoming (2000-2004)

Op 31 december aanhangige zaken

13. Aard van de procedures (2000-2004)
14. Formatie (2004)

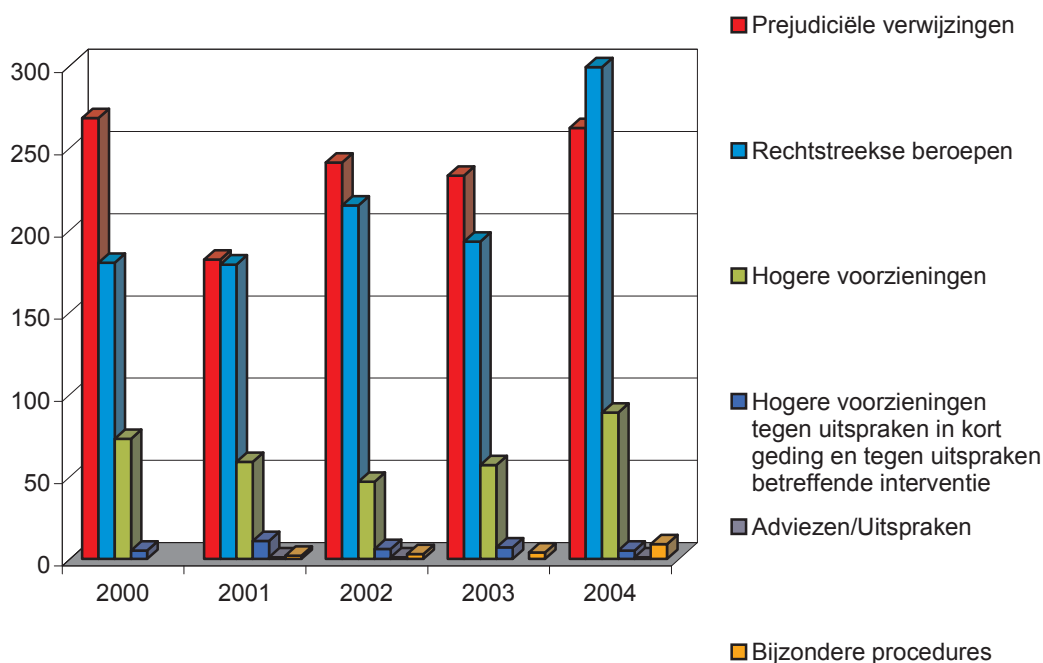
Ontwikkeling van de gerechtelijke werkzaamheden (1952-2004)

15. Binnengekomen zaken en arresten
16. Prejudiciële verwijzingen (per lidstaat en per jaar)
17. Prejudiciële verwijzingen (per lidstaat en per rechterlijke instantie)
18. Beroepen wegens niet-nakoming

Werkzaamheden van het Hof van Justitie**1. Afgedane, aanhangig gemaakte, nog aanhangige zaken (2000-2004)¹**

	2000	2001	2002	2003	2004
Afgedane zaken	526	434	513	494	665
Aanhangig gemaakte zaken	503	504	477	561	531
Nog aanhangige zaken	873	943	907	974	840

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

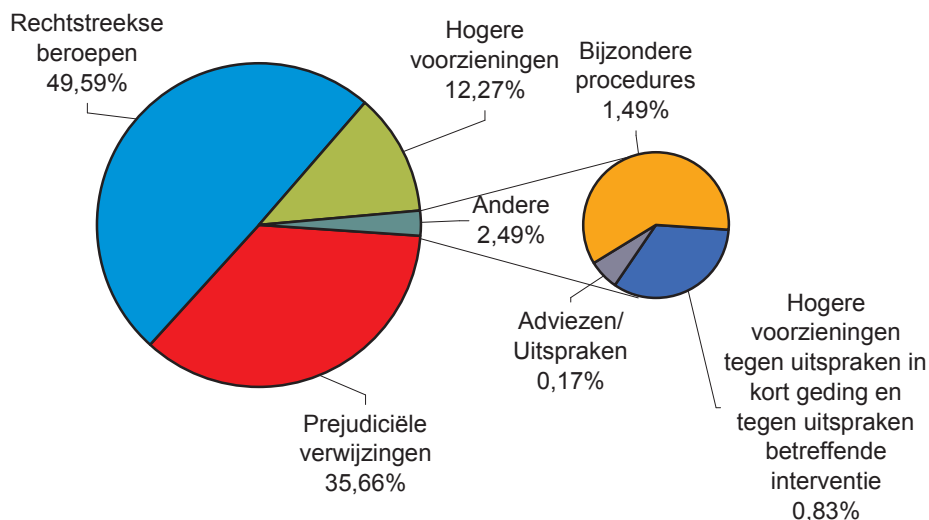
Afgedane zaken**2. Aard van de procedures (2000-2004)^{1 2}**

	2000	2001	2002	2003	2004
Prejudiciële verwijzingen	268	182	241	233	262
Rechtstreekse beroepen	180	179	215	193	299
Hogere voorzieningen	73	59	47	57	89
Hogere voorzieningen tegen uitspraken in kort geding en tegen uitspraken betreffende interventie	5	11	6	7	5
Adviezen/Uitspraken		1	1		1
Bijzondere procedures		2	3	4	9
Totaal	526	434	513	494	665

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

² Als "bijzondere procedures" worden beschouwd: begroting van kosten (artikel 74 Reglement voor de procesvoering); rechtsbijstand (artikel 76 Reglement voor de procesvoering); verzet tegen een arrest (artikel 94 Reglement voor de procesvoering); derdenverzet (artikel 97 Reglement voor de procesvoering); uitlegging van een arrest (artikel 102 Reglement voor de procesvoering); herziening van een arrest (artikel 98 Reglement voor de procesvoering); rectificatie van een arrest (artikel 66 Reglement voor de procesvoering); derdenbeslag (Protocol voorrechten en immuniteiten); zaken met betrekking tot immuniteit (Protocol voorrechten en immuniteiten).

3. Afgedane zaken – Arresten, beschikkingen, adviezen (2004)¹

	Arresten	Beschikkingen van gerechtelijke aard ²	Beschikkingen in kort geding ³	Andere beschikkingen ⁴	Adviezen	Totaal
Prejudiciële verwijzingen	160	30		25		215
Rechtstreekse beroepen	182	1	1	115		299
Hogere voorzieningen	33	34	1	6		74
Hogere voorzieningen tegen uitspraken in kort geding en tegen uitspraken betreffende interventie			5			5
Adviezen/Uitspraken				1		1
Bijzondere procedures		7		2		9
Totaal	375	72	7	149	0	603

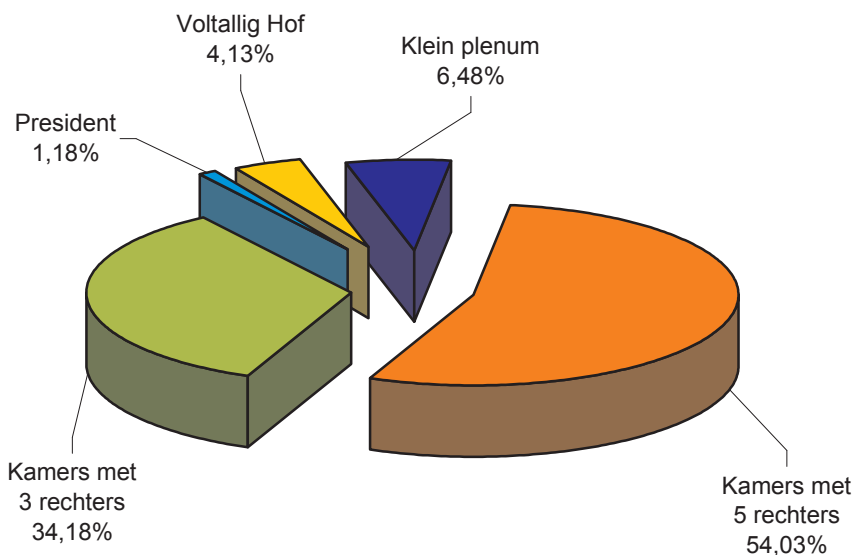
¹ De cijfers (nettocijfers) hebben betrekking op het aantal zaken na de voegingen wegens verknochtheid (een aantal gevoegde zaken = één zaak).

² Beschikkingen van gerechtelijke aard waardoor een procedure wordt beëindigd (niet-ontvankelijkheid, kennelijke niet-ontvankelijkheid...).

³ Beschikkingen op verzoeken op grond van de artikelen 185 of 186 EG-Verdrag (thans artikelen 242 EG en 243 EG), artikel 187 EG-Verdrag (thans artikel 244 EG) of de overeenkomstige bepalingen van het EGA of het EGKS-Verdrag, of beschikkingen op hogere voorziening tegen een beschikking in kort geding of in verband met interventie.

⁴ Beschikkingen waardoor een procedure wordt beëindigd door doorhaling, afdoening zonder beslissing of verwijzing naar het Gerecht.

4. Afgedane zaken – Rechtsprekende formatie (2004)¹

	Arresten/Adviezen	Beschikkingen ²	Totaal
Voltallig Hof	21		21
Klein plenum	32	1	33
Kamers met 5 rechters	257	18	275
Kamers met 3 rechters	113	61	174
President		6	6
Totaal	423	86	509

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

² Van gerechtelijke aard waardoor een procedure wordt beëindigd (anders dan door doorhaling, afdoening zonder beslissing of verwijzing naar het Gerecht).

5. Afgedane zaken – Onderwerp van het beroep (2004)¹

	Arresten/ Adviezen	Beschikkingen²	Totaal
Associatieregeling van landen en gebieden overzee		1	1
Beginnelsen van gemeenschapsrecht	3	1	4
Burgerschap van de Unie	1		1
Douane-unie	12		12
Economisch en monetair beleid	2		2
Energie	1		1
Executieverdrag	7		7
Externe betrekkingen	17		17
Fiscale bepalingen	26	2	28
Gemeenschappelijk douanetarief	3	1	4
Harmonisatie van wetgevingen	31	2	33
Industriebeleid	11		11
Institutioneel recht	9	4	13
Intellectuele eigendom	15	5	20
Landbouw	52	8	60
Mededinging	22	7	29
Milieu en consumenten	60	7	67
Ondernemingsrecht	14	2	16
Ruimte van vrijheid, veiligheid en rechtvaardigheid		2	2
Sociale politiek	41	3	44
Sociale zekerheid van migrerende werknemers	6		6
Steunmaatregelen van de staten	17	4	21
Toetreding van nieuwe staten		2	2
Vervoer	11		11
Visserij	5	1	6
Vrij verkeer van goederen	6	3	9
Vrij verkeer van kapitaal	4		4
Vrij verkeer van personen	15	2	17
Vrij verrichten van diensten	13	10	23
Vrijheid van vestiging	11	3	14
EG-Verdrag	415	70	485
EGKS-Verdrag	1		1
EGA-Verdrag	2		2
Ambtenarenstatuut	5	7	12
Procedure		8	8
Voorrechten en immuniteiten		1	1
Diversen	5	16	21
TOTAAL-GENERAAL	423	86	509

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

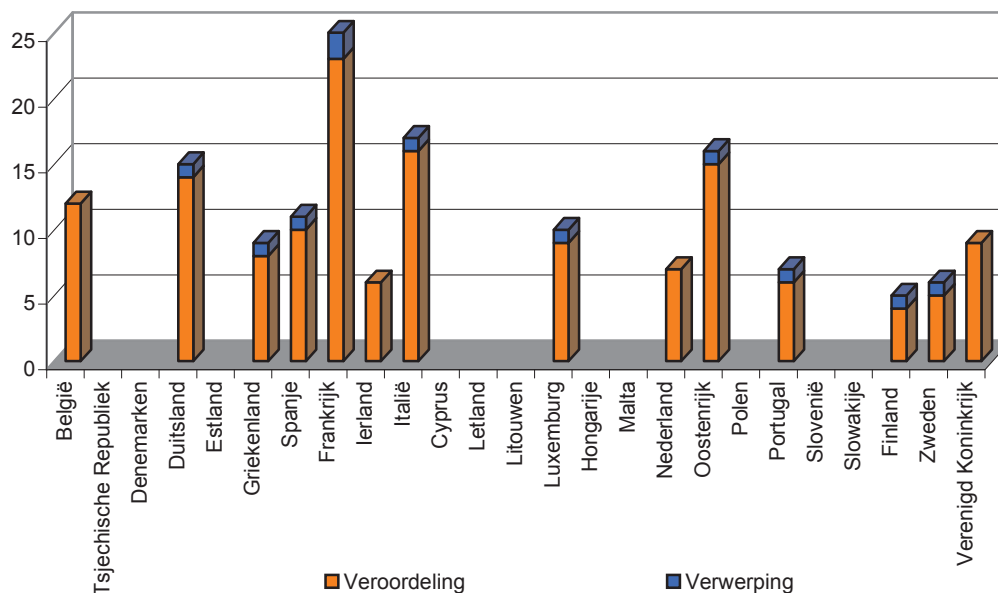
² Van gerechtelijke aard waardoor een procedure wordt beëindigd (anders dan door doorhaling, afdoening zonder beslissing of verwijzing naar het Gerecht).

6. Korte gedingen: uitspraak (2004)¹

			Uitspraak	
	Korte gedingen	Hogere voorzieningen tegen uitspraken in kort geding en tegen uitspraken betreffende interventie	Verwerping/Bevestiging bestreden beschikking	Toewijzing/Nietigverklaring bestreden beschikking
Harmonisatie van wetgevingen		1	1	
Mededinging		1		1
Milieu en consumenten		2	2	
Toetreding van nieuwe staten	1	1	2	
Vervoer	1			1
Totaal EG-Verdrag	2	5	5	2
EGA-Verdrag				
Diversen				
TOTAAL-GENERAAL	2	5	5	2

¹ De cijfers (nettocijfers) hebben betrekking op het aantal zaken na de voegingen wegens verknochtheid (een aantal gevoegde zaken = één zaak).

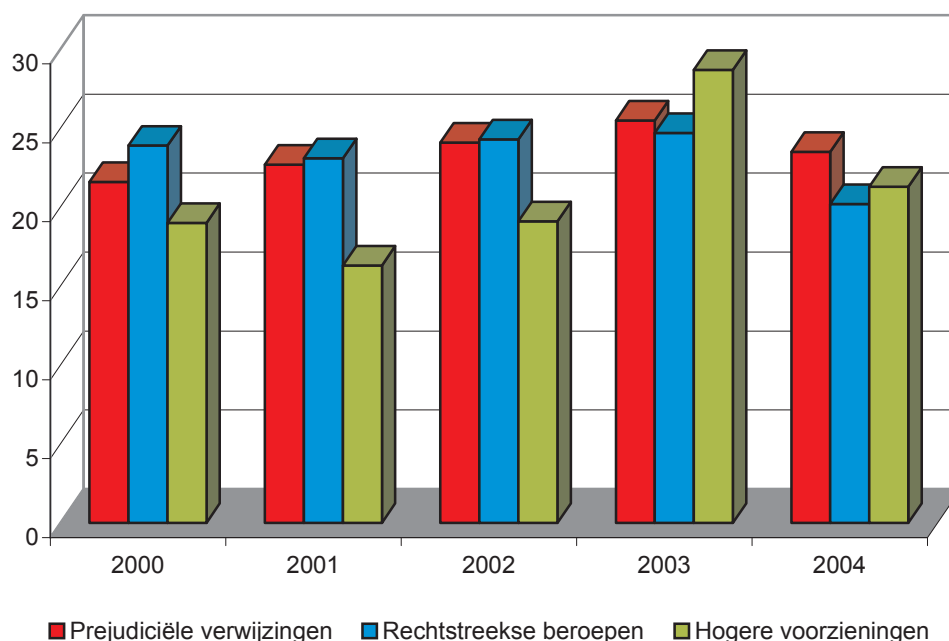
7. Afgedane zaken – Beroepen wegens niet-nakoming: uitspraak (2004)¹

	Veroordeling	Verwerping	Totaal
België	12		12
Tsjechische Republiek			
Denemarken			
Duitsland	14	1	15
Estland			
Griekenland	8	1	9
Spanje	10	1	11
Frankrijk	23	2	25
Ierland	6		6
Italië	16	1	17
Cyprus			
Letland			
Litouwen			
Luxemburg	9	1	10
Hongarije			
Malta			
Nederland	7		7
Oostenrijk	15	1	16
Polen			
Portugal	6	1	7
Slovenië			
Slowakije			
Finland	4	1	5
Zweden	5	1	6
Verenigd Koninkrijk	9		9
Totaal	144	11	155

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

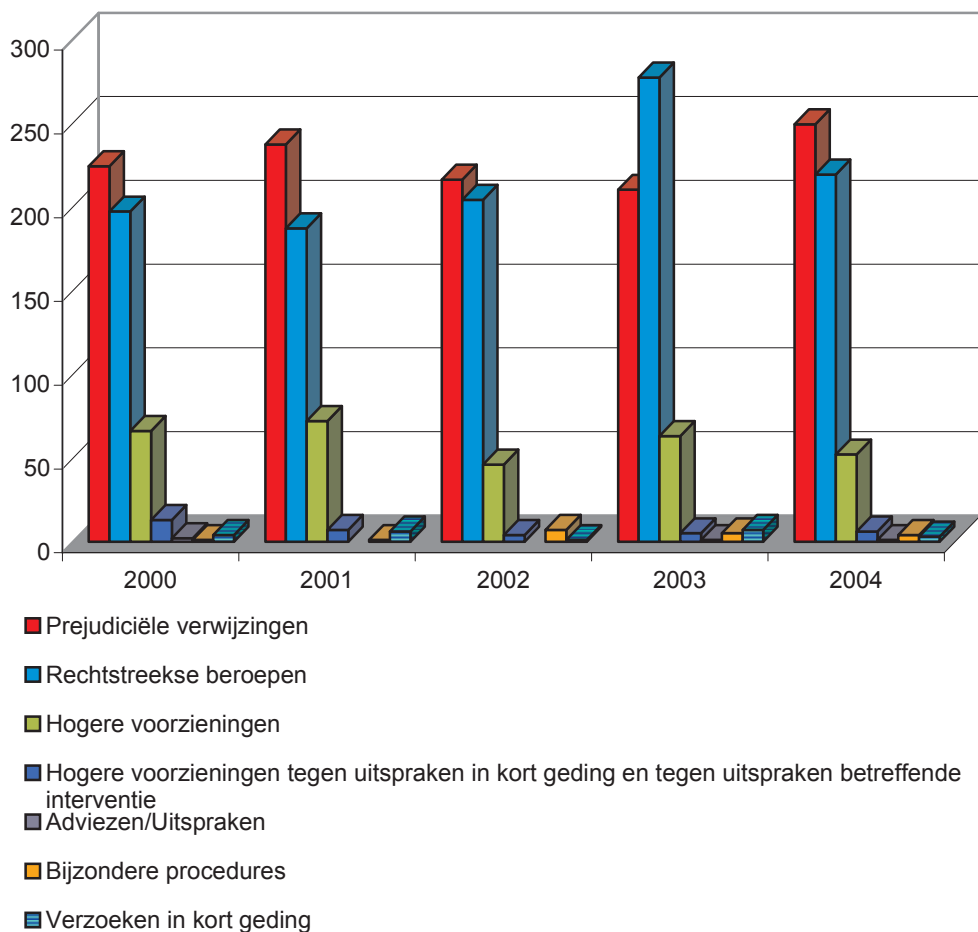
8. Afgedane zaken – Procesduur (2000-2004)¹ (arresten en beschikkingen van gerechtelijke aard)²

	2000	2001	2002	2003	2004
Prejudiciële verwijzingen	21,6	22,7	24,1	25,5	23,5
Rechtstreekse beroepen	23,9	23,1	24,3	24,7	20,2
Hogere voorzieningen	19	16,3	19,1	28,7	21,3

¹ Van de berekening van de procesduur zijn uitgesloten: zaken waarin een tussenarrest is gewezen of een maatregel van instructie is gelast; adviezen en uitspraken; bijzondere procedures (begroting van kosten, rechtsbijstand, verzet tegen een arrest, derdenverzet, uitlegging van een arrest, herziening van een arrest, rectificatie van een arrest, derdenbeslag, zaken met betrekking tot immunititeit); zaken die eindigen met een beschikking tot doorhaling, afdoening zonder beslissing, verwijzing naar of overdracht aan het Gerecht; kortgedingprocedures en hogere voorzieningen tegen uitspraken in kort geding en tegen uitspraken betreffende interventie. De procesduur is uitgedrukt in maanden en tiende delen van maanden.

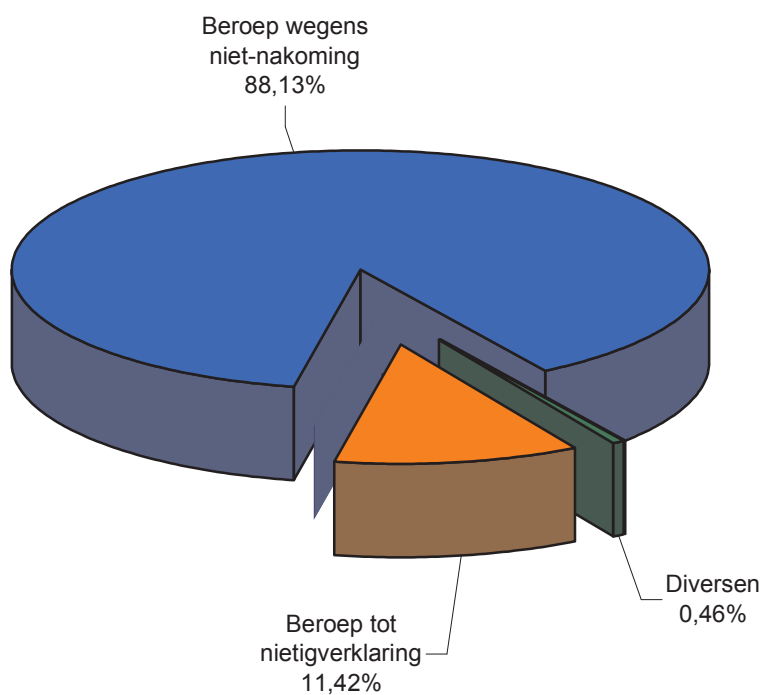
² Andere beschikkingen dan die waardoor een procedure wordt beëindigd door doorhaling, afdoening zonder beslissing of verwijzing naar het Gerecht.

Aanhangig gemaakte zaken**9. Aard van de procedures (2000-2004)¹**

	2000	2001	2002	2003	2004
Prejudiciële verwijzingen	224	237	216	210	249
Rechtstreekse beroepen	197	187	204	277	219
Hogere voorzieningen	66	72	46	63	52
Hogere voorzieningen tegen uitspraken in kort geding en tegen uitspraken betreffende interventie	13	7	4	5	6
Adviezen/Uitspraken	2			1	1
Bijzondere procedures	1	1	7	5	4
Totaal	503	504	477	561	531
Verzoeken in kort geding	4	6	1	7	3

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken ongeacht of zij wegens verknachtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

10. Aanhangig gemaakte zaken – Rechtstreekse beroepen – Aard van het beroep (2004)¹

Beroep tot nietigverklaring	25
Beroep wegens nalaten	
Beroep tot schadevergoeding	
Beroep wegens niet-nakoming	193
Arbitrage	
Diversen	1
Totaal	219

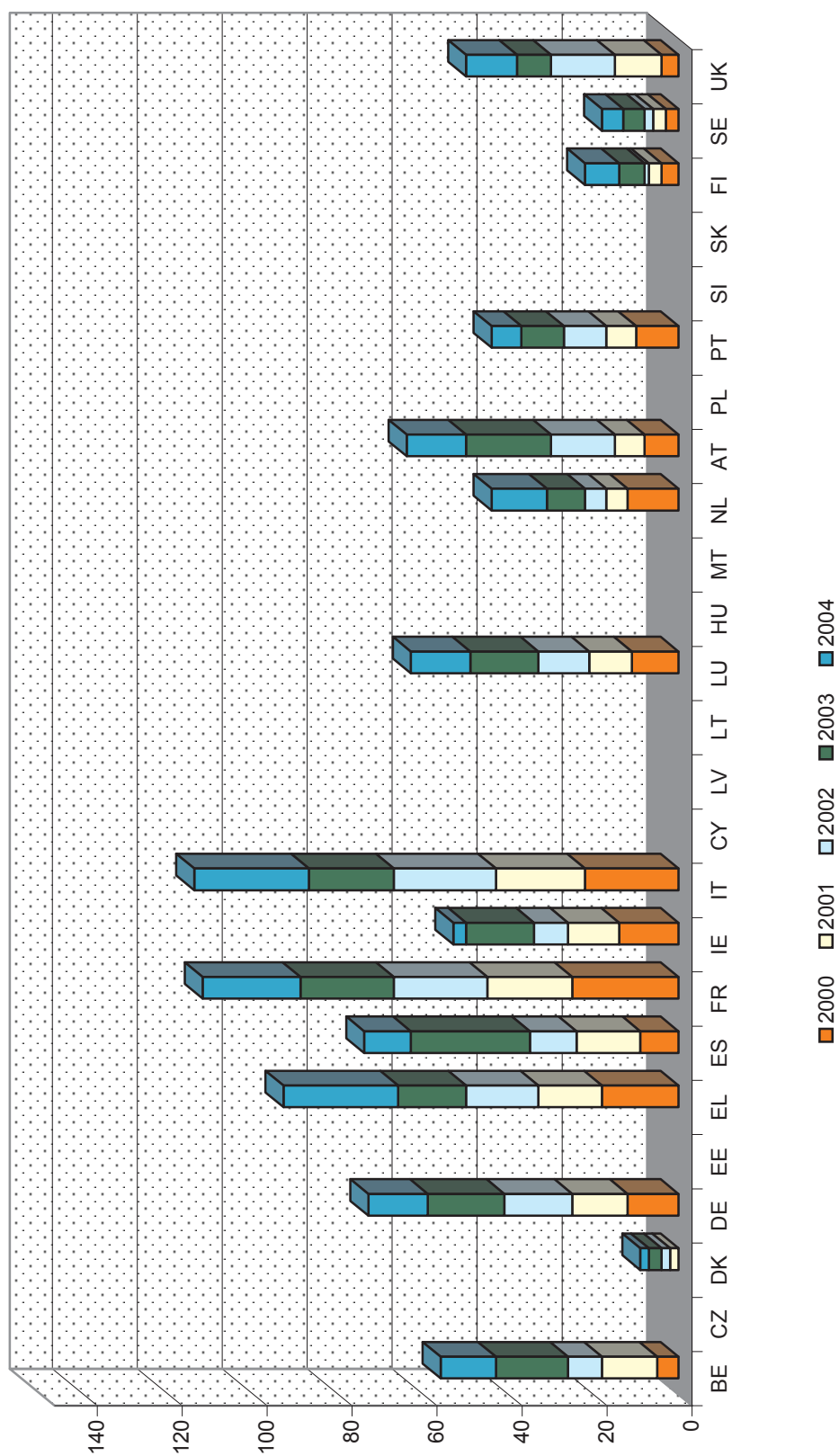
¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

11. Aanhangig gemaakte zaken¹ – Onderwerp van het beroep (2004)²

	Rechtstreekse beroepen	Prejudiciële verwijzingen	Hogere voorzieningen	Hogere voorzieningen tegen uitspraken	Totaal	Bijzondere procedures
Beginnelsen van gemeenschapsrecht		2			2	
Burgerschap van de Unie		4			4	
Douane-unie		6			6	
Economisch en monetair beleid	1				1	
Eigen middelen van de Gemeenschappen	2	2			4	
Energie	2				2	
Executieverdrag		3			3	
Externe betrekkingen	1	6	1		8	1
Fiscale bepalingen	3	37			40	
Gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid			2		2	
Gemeenschappelijk douanetarief		6	1		7	
Handelspolitiek		1			1	
Harmonisatie van wetgevingen	26	12	2	1	41	
Industriebeleid	11	1			12	
Institutioneel recht	7		6	1	14	
Intellectuele eigendom		1	7		8	
Landbouw	22	27	1		50	
Mededinging	5	9	18	1	33	
Milieu en consumenten	40	6		2	48	
Ondernemingsrecht	12	13			25	
Regionaal beleid	2		1		3	
Ruimte van vrijheid, veiligheid en rechtvaardigheid	7	5			12	
Sociale politiek	17	18			35	
Sociale zekerheid van migrerende		5			5	
Steunmaatregelen van de staten	2	19	3		24	
Toetreding van nieuwe staten	2		1	1	4	
Vervoer	17	4			21	
Visserij	7	1			8	
Voorrechten en immuniteiten	1	1			2	
Vrij verkeer van goederen	2	10			12	
Vrij verkeer van kapitaal	1	8			9	
Vrij verkeer van personen	11	12			23	
Vrij verrichten van diensten	12	15	1		28	
Vrijheid van vestiging	5	11			16	
EG-Verdrag	218	245	44	6	513	1
EU-Verdrag		2			2	
EGKS-Verdrag			1		1	
EGA-Verdrag	1	2			3	
Ambtenarenstatuut			5		5	
Procedure			2		2	3
Voorrechten en immuniteiten						1
Diversen			7		7	4
TOTAAL-GENERAAL	219	249	52	6	526	5

¹ Exclusief de verzoeken in kort geding.² De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken ongeacht of zij wegens vernochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

12. Aanhangig gemaakte zaken – Beroepen wegens niet-nakoming (2000-2004)¹

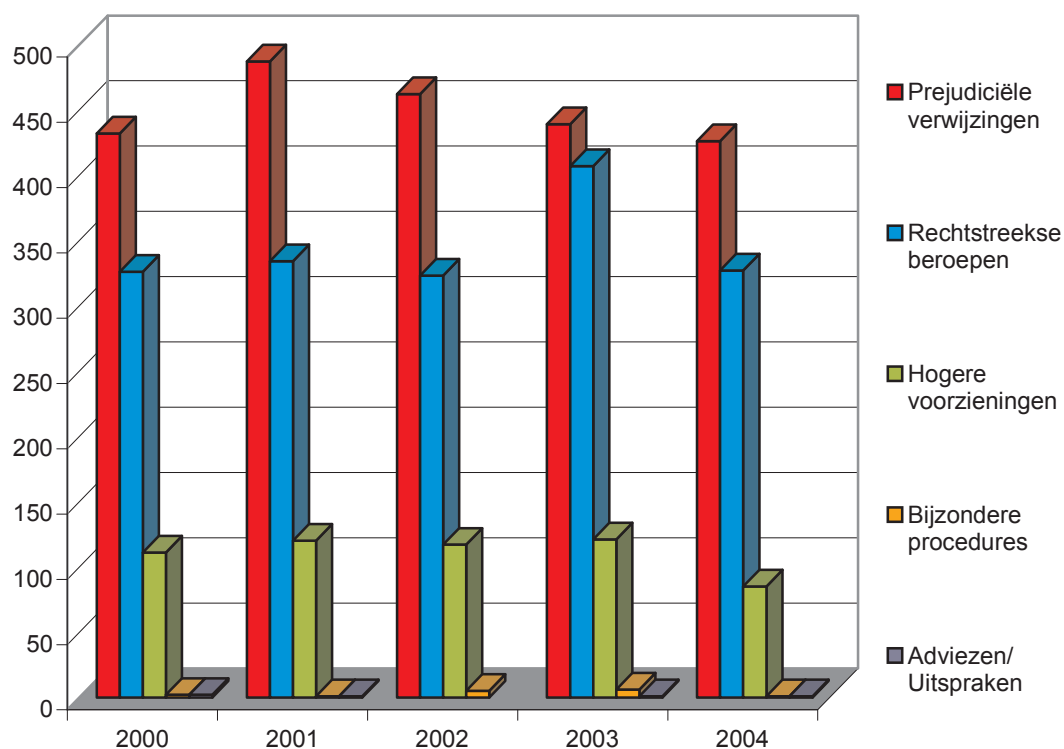

	BE	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK	TOTAL ²
2000	5			12		18	9	25	14	22				11			12	8		10			4	3	4	157
2001	13		2	13		15	15	20	12	21				10			5	7		7			3	3	11	157
2002	8		2	16		17	11	22	8	24				12			5	15		10			1	2	15	168
2003	17		3	18		16	28	22	16	20				16			9	20		10			6	5	8	214
2004	13		2	14		27	11	23	3	27				14			13	14		7			8	5	12	193

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken ongeacht of zij wegens verknoktheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

Artikelen 93, 169, 170, 171 en 225 EG-Verdrag (thans artikelen 88 EG, 226 EG, 227 EG, 228 EG en 298 EG), artikelen 141 EA, 142 EA en 143 EA en artikel 88 KS.

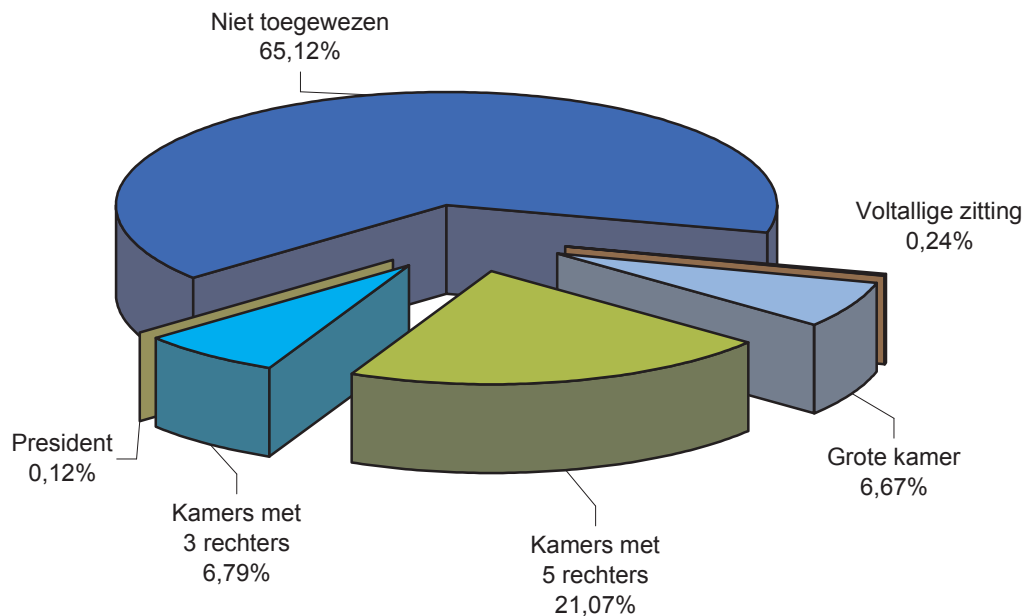
² Waaronder één beroep op basis van artikel 170 EG-Verdrag (thans artikel 227 EG).

*Op 31 december aanhangige zaken***13. Aard van de procedures (2000-2004)¹**

	2000	2001	2002	2003	2004
Prejudiciële verwijzingen	432	487	462	439	426
Rechtstreekse beroepen	326	334	323	407	327
Hogere voorzieningen	111	120	117	121	85
Bijzondere procedures	2	1	5	6	1
Adviezen/ Uitspraken	2	1		1	1
Totaal	873	943	907	974	840

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken ongeacht of zij wegens verknoktheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

14. Op 31 december aanhangige zaken – Rechtsprekende formatie (2004)¹

	Rechtstreekse beroepen	Prejudiciële verwijzingen	Hogere voorzieningen	Andere procedures	Totaal
Niet toegewezen	236	256	55		547
Voltallige zitting	1			1	2
Grote kamer	10	34	12		56
Kamers met 5	49	113	14	1	177
Kamers met 3	31	23	3		57
President			1		1
Totaal	327	426	85	2	840

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

Ontwikkeling van de gerechtelijke werkzaamheden (1952-2004)**15. Binnengekomen zaken en arresten**

Jaar	Aanhangig gemaakte zaken ¹						Verzoeken in kort geding ²	Arresten
	Rechtstreekse beroepen ³	Prejudiciële verwijzingen	Hogere voorzieningen	Hogere voorzieningen tegen uitspraken in kort geding en tegen uitspraken	Totaal			
1953	4				4			
1954	10				10			2
1955	9				9	2		4
1956	11				11	2		6
1957	19				19	2		4
1958	43				43			10
1959	47				47	5		13
1960	23				23	2		18
1961	25	1			26	1		11
1962	30	5			35	2		20
1963	99	6			105	7		17
1964	49	6			55	4		31
1965	55	7			62	4		52
1966	30	1			31	2		24
1967	14	23			37			24
1968	24	9			33	1		27
1969	60	17			77	2		30
1970	47	32			79			64
1971	59	37			96	1		60
1972	42	40			82	2		61
1973	131	61			192	6		80
1974	63	39			102	8		63
1975	62	69			131	5		78
1976	52	75			127	6		88
1977	74	84			158	6		100
1978	147	123			270	7		97
1979	1218	106			1324	6		138
1980	180	99			279	14		132
1981	214	108			322	17		128
1982	217	129			346	16		185
1983	199	98			297	11		151
1984	183	129			312	17		165
1985	294	139			433	23		211
1986	238	91			329	23		174
1987	251	144			395	21		208
1988	193	179			372	17		238
1989	244	139			383	19		188
1990 ⁴	221	141	15	1	378	12		193
1991	142	186	13	1	342	9		204
1992	253	162	24	1	440	5		210

1993	265	204	17		486	13	203
1994	128	203	12	1	344	4	188
1995	109	251	46	2	408	3	172
1996	132	256	25	3	416	4	193
1997	169	239	30	5	443	1	242
1998	147	264	66	4	481	2	254
1999	214	255	68	4	541	4	235
2000	199	224	66	13	502	4	273
2001	187	237	72	7	503	6	244
2002	204	216	46	4	470	1	269
2003	278	210	63	5	556	7	308
2004	220	249	52	6	527	3	375
Totaal	7528	5293	615	57	13493	339	6465

¹ Brutocijfers; exclusief bijzondere procedures.

² Nettocijfers.

³ Inclusief adviezen.

⁴ Sinds 1990 worden beroepen van ambtenaren ingesteld bij het Gerecht van eerste aanleg.

16. Ontwikkeling van de gerechtelijke werkzaamheden (1952-2004) –Prejudiciële verwijzingen (per lidstaat en per jaar)¹

	BE	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK	Benelux ²	Totaal
1961																	1										1
1962																	5										5
1963														1			5										6
1964										2							4										6
1965				4				2									1										7
1966																	1										1
1967	5			11				3						1			3										23
1968	1			4				1		1							2										9
1969	4			11				1						1													17
1970	4			21				2		2							3										32
1971	1			18				6		5				1			6										37
1972	5			20				1		4							10										40
1973	8			37				4		5				1			6										61
1974	5			15				6		5							7							1			39
1975	7		1	26				15		14				1			4							1			69
1976	11			28				8	1	12							14							1			75
1977	16		1	30				14	2	7							9							5			84
1978	7		3	46				12	1	11							38							5			123
1979	13		1	33				18	2	19				1			11							8			106
1980	14		2	24				14	3	19							17							6			99
1981	12		1	41				17		11				4			17							5			108
1982	10		1	36				39		18							21							4			129
1983	9		4	36				15	2	7							19							6			98
1984	13		2	38				34	1	10							22							9			129
1985	13			40				45	2	11				6			14							8			139
1986	13		4	18		2	1	19	4	5				1			16							8			91
1987	15		5	32		17	1	36	2	5				3			19							9			144
1988	30		4	34			1	38		28				2			26							16			179

	BE	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK	Benelux ²	Totaal
1989	13		2	47		2	2	28	1	10				1			18			1					14		139
1990	17		5	34		2	6	21	4	25				4			9			2					12		141
1991	19		2	54		3	5	29	2	36				2			17			3					14		186
1992	16		3	62		1	5	15		22				1			18			1					18		162
1993	22		7	57		5	7	22	1	24				1			43			3					12		204
1994	19		4	44			13	36	2	46				1			13			1					24		203
1995	14		8	51		10	10	43	3	58				2			19	2		5				6	20		251
1996	30		4	66		4	6	24		70				2			10	6		6			3	4	21		256
1997	19		7	46		2	9	10	1	50				3			24	35		2			6	7	18		239
1998	12		7	49		5	55	16	3	39				2			21	16		7			2	6	24		264
1999	13		3	49		3	4	17	2	43				4			23	56		7			4	5	22		255
2000	15		3	47		3	5	12	2	50							12	31		8			5	4	26	1	224
2001	10		5	53		4	4	15	1	40				2			14	57		4			3	4	21		237
2002	18		8	59		7	3	8		37				4			12	31		3			7	5	14		216
2003	18		3	43		4	8	9	2	45				4			28	15		1			4	4	22		210
2004	24		4	50		18	8	21	1	48				1	2		28	12		1			4	5	22		249
Totaal	495		104	1414		92	153	676	45	844				57	2		610	261		55			38	50	396	1	5293

¹ Artikelen 177 EG-Verdrag (thans artikel 234 EG), 35, lid 1, EG, 41 KS, 150 EA, Protocol 1971.

² Zaak C-265/00, Campina Melkunie.

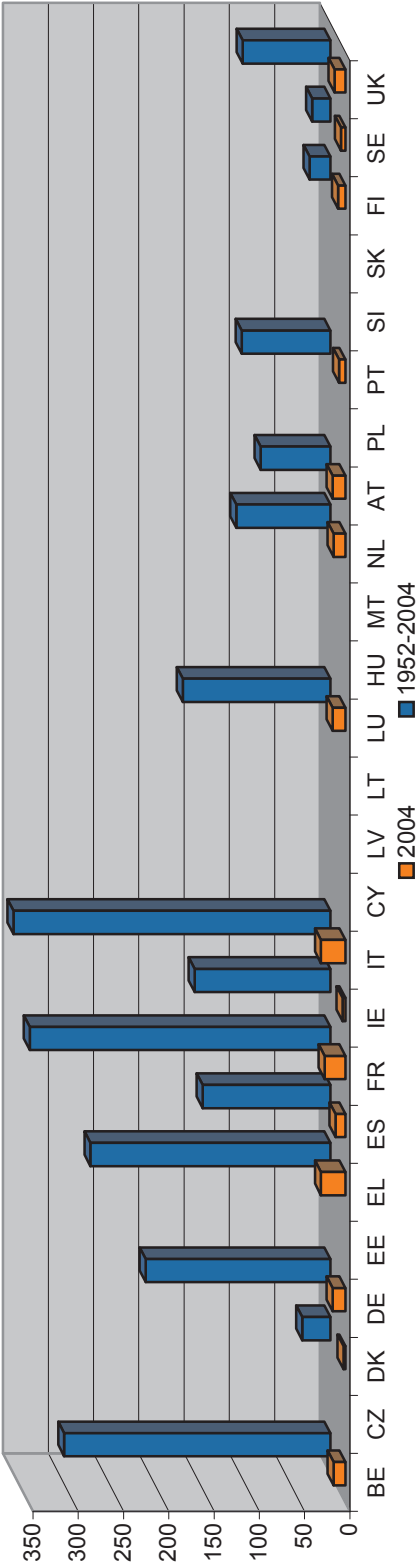
17. Ontwikkeling van de gerechtelijke werkzaamheden (1952-2004) – Prejudiciële verwijzingen (per lidstaat en per rechtelijke instantie)

			Totaal
België	Hof van cassatie	61	495
	Arbitragehof	2	
	Raad van State	35	
	Andere rechters	397	
Tsjechische Republiek	Nejvyššího soudu		
	Nejvyšší správní soud		
	Ústavní soud		
	Andere rechters		
Denemarken	Højesteret	19	104
	Andere rechters	85	
Duitsland	Bundesgerichtshof	89	1414
	Bundesverwaltungsgericht	65	
	Bundesfinanzhof	219	
	Bundesarbeitsgericht	16	
	Bundessozialgericht	69	
	Staatsgerichtshof des Landes Hessen	1	
	Andere rechters	955	
Estland	Riigikohus		
	Andere rechters		
Griekenland	Άρειος Πάγος	4	92
	Συμβούλιο της Επικρατείας	21	
	Andere rechters	67	
Spanje	Tribunal Supremo	12	153
	Audiencia Nacional	1	
	Juzgado Central de lo Penal	7	
	Andere rechters	133	
Frankrijk	Cour de cassation	70	676
	Conseil d'État	28	
	Andere rechters	578	
Ierland	Supreme Court	14	45
	High Court	15	
	Andere rechters	16	
Italië	Corte suprema di Cassazione	82	844
	Consiglio di Stato	48	
	Andere rechters	714	
Cyprus	Ανώτατο Δικαστήριο		
	Andere rechters		
Letland	Augstākā tiesa		
	Satversmes tiesa		
	Andere rechters		
Litouwen	Konstitucinis Teismas		
	Lietuvos Aukščiausiasis		
	Vyriausiasis administracinis Teismas		
	Andere rechters		
Luxemburg	Cour supérieure de justice	10	57
	Conseil d'État	13	
	Cour administrative	5	
	Andere rechters	29	
Hongarije	Legfelsőbb Bíróság		2
	Andere rechters	2	
Malta	Constitutional Court		
	Court of Appeal		
	Andere rechters		
Nederland	Raad van State	45	610
	Hoge Raad der Nederlanden	131	
	Centrale Raad van Beroep	42	
	College van Beroep voor het Bedrijfsleven	118	
	Tariefcommissie	34	
	Andere rechters	240	

Oostenrijk	Verfassungsgerichtshof	4	
	Oberster Gerichtshof	53	
	Bundesvergabeamt	23	
	Verwaltungsgerichtshof	42	
	Vergabekontrollsenat	3	
	Andere rechters	136	261
Polen	Sad Najwyższy		
	Naczelny Sąd Administracyjny		
	Trybunał Konstytucyjny		
	Andere rechters		
Portugal	Supremo Tribunal Administrativo	31	
	Andere rechters	24	55
Slovenië	Vrhovno sodišče		
	Ustavno sodišče		
	Andere rechters		
Slowakije	Ústavný Súd		
	Najvyšší súd		
	Andere rechters		
Finland	Korkein hallinto-oikeus	12	
	Korkein oikeus	7	
	Andere rechters	19	38
Zweden	Högsta Domstolen	5	
	Marknadsdomstolen	3	
	Regeringsrätten	15	
	Andere rechters	27	50
Verenigd Koninkrijk	House of Lords	31	
	Court of Appeal	31	
	Andere rechters	334	396
Benelux	Cour de justice/Gerechtshof ¹	1	1
Totaal			5293

¹ Zaak C-265/00 *Campina Melkunie*.

18. Ontwikkeling van de gerechtelijke werkzaamheden (1952-2004)
Beroepen wegens niet-nakoming¹

	BE	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK	Totaal
2004	13		2	14		27	11	23	3	27				14			13	14		7			8	5	12	193
1952-2004	294		31	204		265	141	332	150	498				163			104	77		98			23	20	97	2497

Een van de beroepen tegen Spanje is een beroep krachtens artikel 170 EG-Verdrag (thans artikel 227 EG), ingesteld door het Koninkrijk België.

Een van de beroepen tegen Frankrijk is een beroep krachtens artikel 170 EG-Verdrag (thans artikel 227 EG), ingesteld door Ierland.

Tot de tegen het Verenigd Koninkrijk aangehangig gemaakte zaken behoren drie beroepen krachtens artikel 170 EG-Verdrag (thans artikel 227 EG), waarvan er een is ingesteld door Frankrijk en twee door Spanje.

¹ Artikelen 93, 169, 170, 171 en 225 EG-Verdrag (thans artikelen 88 EG, 226 EG, 227 EG, 228 EG en 298 EG), artikelen 141 EA, 142 EA en 143 EA en artikel 88 KS.

B – Gerechtelijke statistieken van het Gerecht van eerste aanleg

Werkzaamheden van het Gerecht van eerste aanleg

1. Aanhangig gemaakte, afgedane, nog aanhangige zaken (1996-2004)

Aanhangig gemaakte zaken

2. Aard van de procedures (2000-2004)
3. Aard van het beroep (2000-2004)
4. Onderwerp van het beroep (2000-2004)

Afgedane zaken

5. Aard van de procedures (2000-2004)
6. Onderwerp van het beroep (2004)
7. Formatie (2004)
8. Procesduur in maanden (2000-2004)

Aanhangige zaken op 31 december van elk jaar

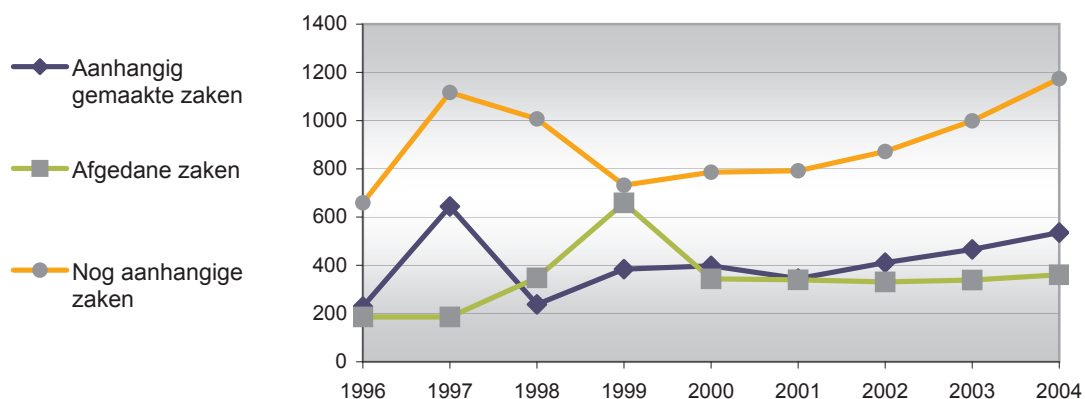
9. Aard van de procedures (2000-2004)
10. Onderwerp van het beroep (2000-2004)

Diversen

11. Korte gedingen – Resultaat (2004)
12. Beslissingen van het Gerecht waartegen hogere voorziening is ingesteld
13. Resultaten in hogere voorziening
14. Algemene ontwikkeling (1989-2004) – Aanhangig gemaakte, afgedane, nog aanhangige zaken

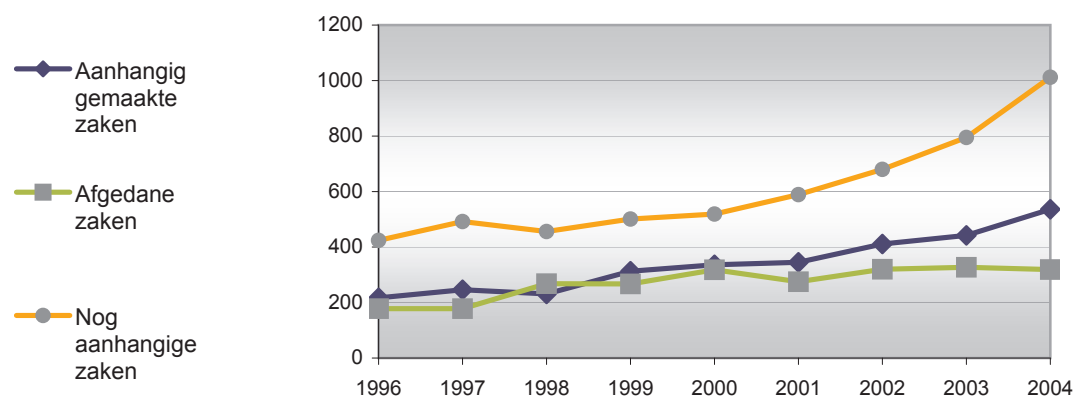
Werkzaamheden van het Gerecht van eerste aanleg**1. Aanhangig gemaakte, afgedane, nog aanhangige zaken (1996 – 2004)**

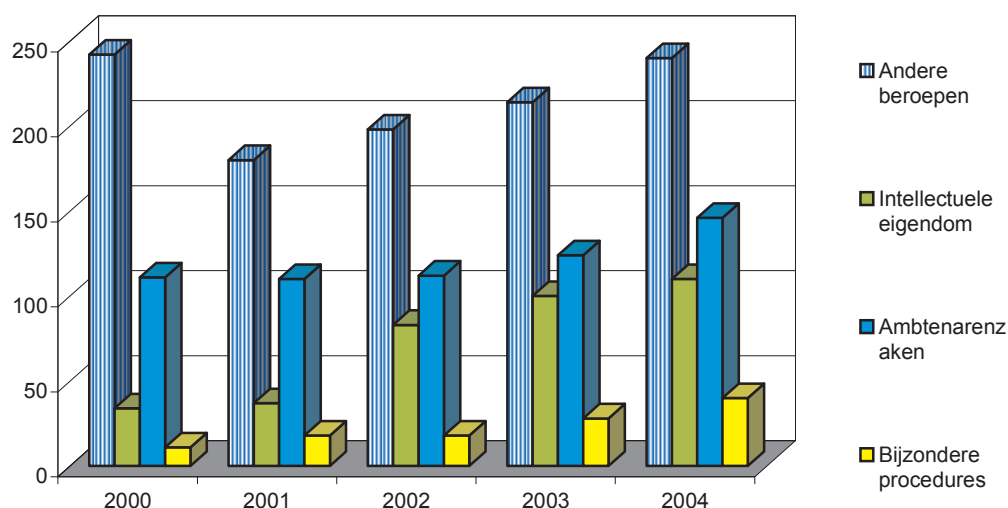
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Aanhangig gemaakte zaken	229	644	238	384	398	345	411	466	536
Afgedane zaken	186	186	348	659	344	340	331	339	361
Nog aanhangige zaken	659	1117	1007	732	786	792	872	999	1174

In de vorige tabel omvatten de cijfers mede de gegevens over bepaalde groepen identieke of samenhangende zaken inzake melkquota, douane-expediteurs, Nederlandse steunmaatregelen voor tankstations, steunmaatregelen in de regio Venetië, herstructurering van de visserijsector en ambtenarenzaken. Wanneer deze zaken buiten beschouwing worden gelaten, krijgt men de volgende cijfers:

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Aanhangig gemaakte zaken	217	246	231	313	336	345	411	442	536
Afgedane zaken	178	178	268	267	318	275	320	327	319
Nog aanhangige zaken	424	492	456	501	519	589	680	795	1012

Aanhangig gemaakte zaken**2. Aard van de procedures (2000-2004)^{1 2}**

	2000	2001	2002	2003	2004
Andere beroepen	242	180	198	214	240
Intellectuele eigendom	34	37	83	100	110
Ambtenarenzaken	111	110	112	124	146
Bijzondere procedures	11	18	18	28	40
Totaal	398	345	411	466	536

2000: inclusief 3 beroepen inzake Nederlandse steunmaatregelen voor tankstations en 59 beroepen inzake steunmaatregelen in de regio Venetië.

2003: inclusief 24 beroepen inzake herstructurering van de visserijsector.

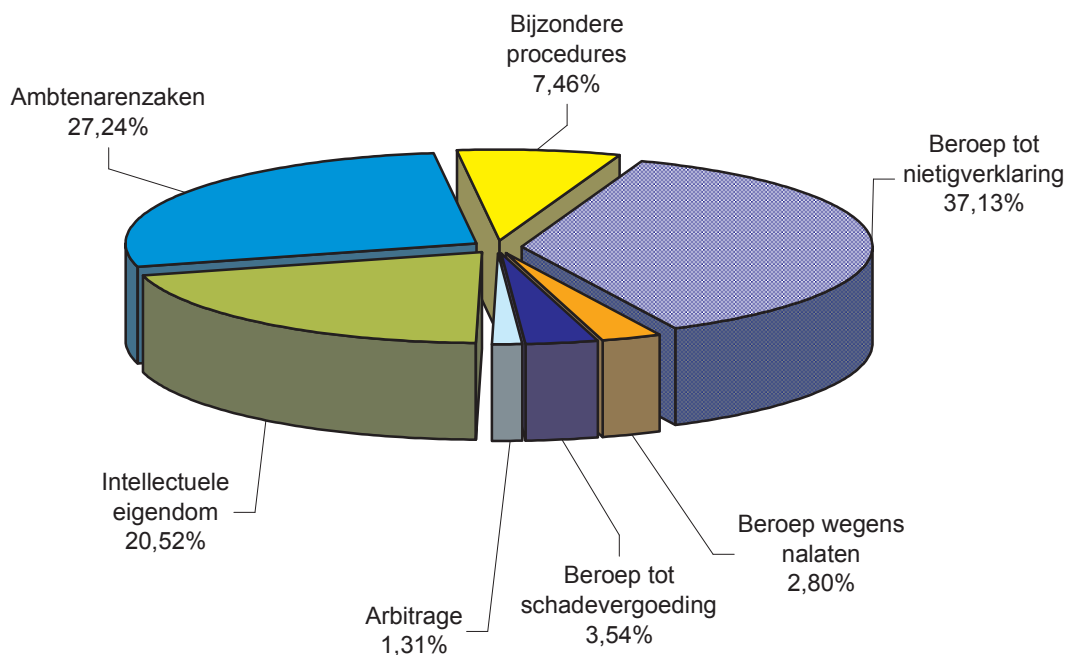
2004: Het aantal andere beroepen omvat 48 beroepen die door de lidstaten zijn ingesteld na de overdracht van nieuwe bevoegdheden aan het Gerecht op 1 juni 2004 die het gevolg is van de wijziging van artikel 51 van het Statuut van het Hof van Justitie.

¹ In deze tabel en in de tabellen op de volgende bladzijden omvatten de "andere beroepen" alle beroepen van natuurlijke of rechtspersonen, behalve de beroepen van ambtenaren van de Europese Gemeenschappen en de beroepen inzake intellectuele eigendom.

² In de volgende tabellen worden als "bijzondere procedures" beschouwd: verzet tegen een arrest (art. 41 statuut-EG; art. 122 Reglement procesvoering Gerecht), derdenverzet (art. 42 statuut-EG; art. 123 Reglement procesvoering Gerecht), herziening van een arrest (art. 44 statuut-EG; art. 125 Reglement procesvoering Gerecht), uitlegging van een arrest (art. 40 statuut-EG; art. 129 Reglement procesvoering Gerecht), begroting van kosten (art. 92 Reglement procesvoering Gerecht), rechtsbijstand (art. 94 Reglement procesvoering Gerecht), rectificatie van een arrest (art. 84 Reglement procesvoering Gerecht).

3. Aanhangig gemaakte zaken – Aard van het beroep (2000-2004)

Verdeling in 2004

	2000	2001	2002	2003	2004
Beroep tot nietigverklaring	220	134	171	174	199
Beroep wegens nalaten	6	17	12	13	15
Beroep tot schadevergoeding	17	21	13	24	19
Arbitrage		8	2	3	7
Intellectuele eigendom	34	37	83	100	110
Ambtenarenzaken	110	110	112	124	146
Bijzondere procedures	11	18	18	28	40
Totaal	398	345	411	466	536

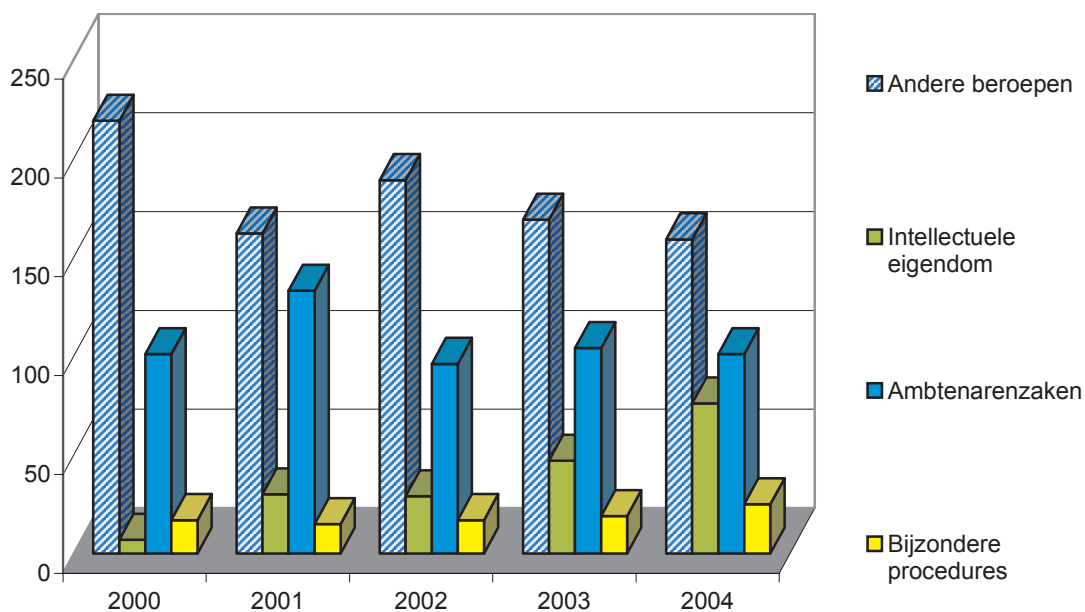
2000: inclusief 3 beroepen inzake Nederlandse steunmaatregelen voor tankstations en 59 beroepen inzake steunmaatregelen in de regio Venetië.

2003: inclusief 24 beroepen inzake herstructurering van de visserijsector.

4. Aanhangig gemaakte zaken – Onderwerp van het beroep (2000-2004)¹

	2000	2001	2002	2003	2004
Ambtenarenstatuut		1			
Arbitrage		2	1		
Associatie van landen en gebieden overzee	6	6		1	
Buitenlands en veiligheidsbeleid		6	3	2	4
Burgerschap van de Unie	2				
Cultuur	2	1			
Douane-unie		2	5	5	11
Energie		2		2	
Externe betrekkingen	8	14	8	10	3
Fiscale bepalingen			1	5	
Gemeenschappelijk douanetarief		2	1		1
Handelspolitiek	8	4	5	6	12
Harmonisatie van wetgevingen		2	1	4	1
Institutioneel recht	29	12	18	26	33
Intellectuele eigendom	34	37	83	101	110
Justitie en binnenlandse zaken		1	1		
Landbouw	23	17	9	11	25
Mededinging	36	39	61	43	36
Milieu en consumenten	14	2	8	13	30
Ondernemingsrecht	4	6	3	3	6
Onderzoek, voorlichting, onderwijs, statistieken	1	3	1	3	6
Regionale politiek		1	6	7	10
Sociale politiek	7	1	3	2	5
Steunmaatregelen van de staat	80	42	51	25	46
Toetreding van nieuwe staten				1	1
Vervoer		2	1	1	3
Visserij	1	3	6	25	3
Vrij verkeer van goederen	17	1			1
Vrij verkeer van personen	8	3	2	7	1
Vrijheid van vestiging		1			1
Totaal EG-Verdrag	280	213	278	303	349
Ijzer en staal		2		1	
Mededinging			1	10	
Steunmaatregelen van de staat	1	2	1		
Totaal EGKS-Verdrag	1	4	2	11	
Kernenergie			1		1
Totaal EGA-Verdrag			1		1
Ambtenarenstatuut	106	110	112	124	146
TOTAAL-GENERAAL	387	327	393	438	496

¹ In deze tabel zijn de bijzondere procedures niet meegeteld.

Afgedane zaken**5. Aard van de procedures (2000-2004)**

	2000	2001	2002	2003	2004
Andere beroepen	219	162	189	169	159
Intellectuele eigendom	7	30	29	47	76
Ambtenarenzaken	101	133	96	104	101
Bijzondere procedures	17	15	17	19	25
Totaal	344	340	331	339	361

2000: inclusief 8 melkquotazaken, 13 beroepen betreffende douane-expediteurs en 5 beroepen inzake herindeling van ambtenaren.

2001: inclusief 14 melkquotazaken en 51 beroepen inzake herindeling van ambtenaren.

2002: inclusief 7 melkquotazaken en 3 beroepen inzake herindeling van ambtenaren.

2003: inclusief 4 melkquotazaken en 8 beroepen inzake steunmaatregelen voor tankstations.

2004: inclusief 4 melkquotazaken en 38 beroepen inzake steunmaatregelen voor tankstations.

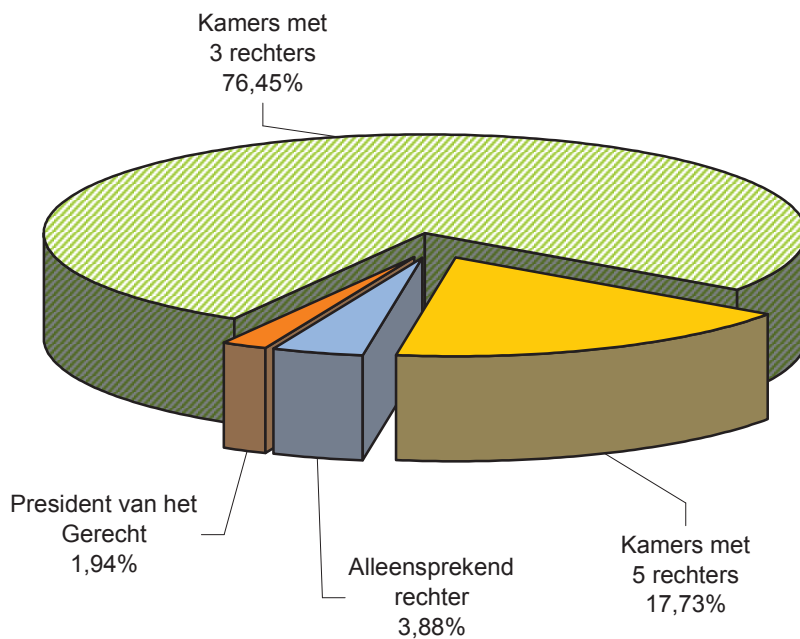
Het aantal andere beroepen omvat 1 beroep dat door een lidstaat is ingesteld na de overdracht van nieuwe bevoegdheden aan het Gerecht op 1 juni 2004 die het gevolg is van de wijziging van artikel 51 van het Statuut van het Hof van Justitie.

6. Afgedane zaken – Onderwerp van het beroep (2004)¹

	Arresten	Beschikkingen	Totaal
Arbitrage	2		2
Buitenlands en veiligheidsbeleid		2	2
Douane-unie	3		3
Externe betrekkingen	4	3	7
Fiscale bepalingen		1	1
Handelspolitiek	1		1
Harmonisatie van wetgevingen		3	3
Institutioneel recht	3	13	16
Intellectuele eigendom	47	29	76
Landbouw	4	11	15
Mededinging	22	4	26
Milieu en consumenten	1	3	4
Ondernemingsrecht		2	2
Regionale politiek	1	3	4
Sociale politiek		4	4
Steunmaatregelen van de staat	11	43	54
Vervoer		1	1
Visserij	3	3	6
Vrij verkeer van goederen	1		1
Vrij verkeer van personen		2	2
Totaal EG-Verdrag	103	127	230
Ijzer en staal	3		3
Steunmaatregelen van de staat	1	1	2
Totaal EGKS-Verdrag	4	1	5
Ambtenarenstatuut	65	36	101
TOTAAL-GENERAAL	172	164	336

¹ In deze tabel zijn de bijzondere procedures niet meegeteld.

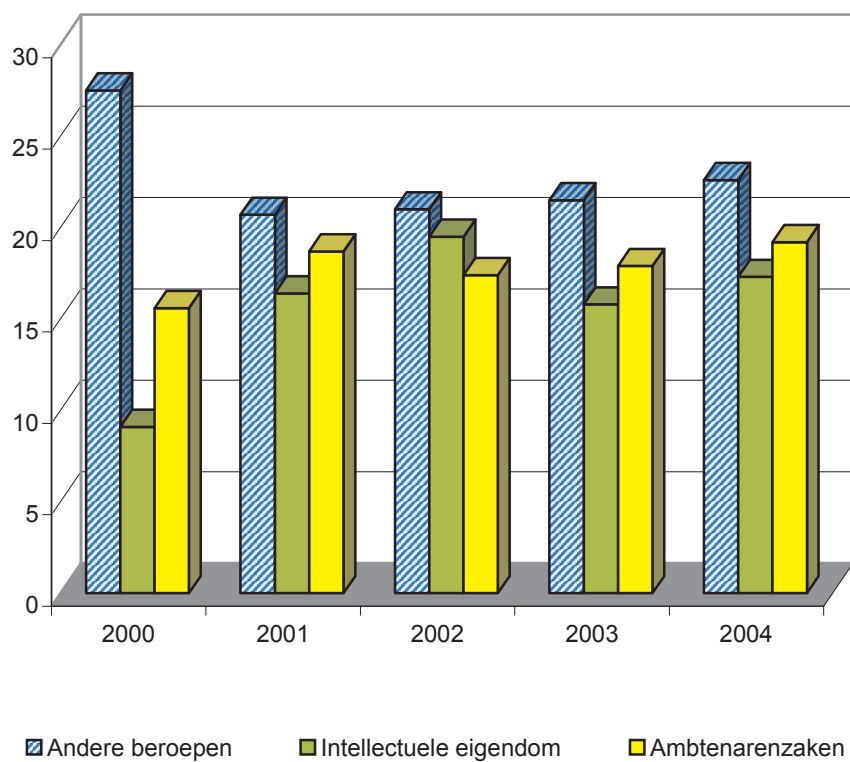
7. Afgedane zaken – Rechtsprekende formatie (2004)

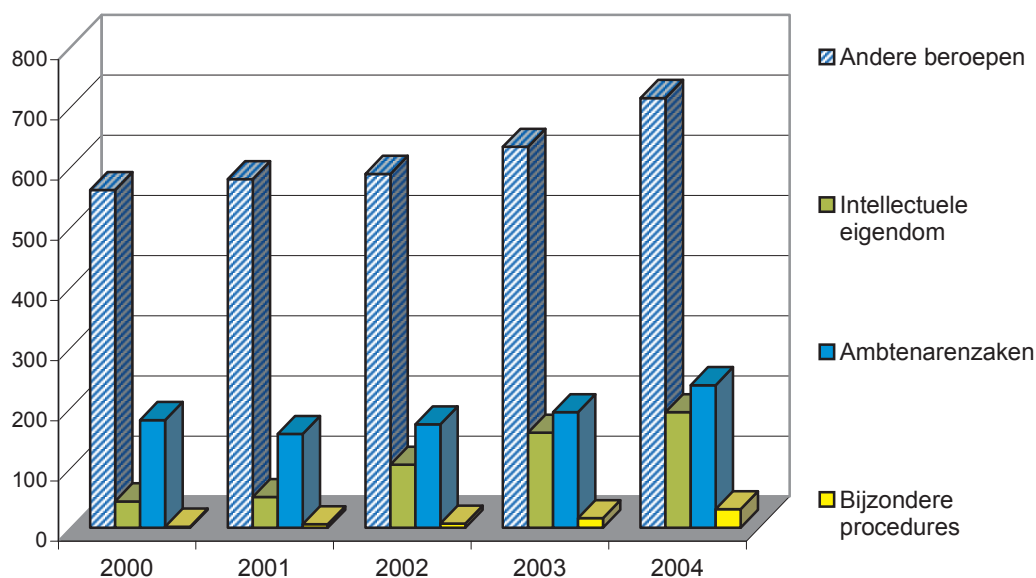
	Arresten en beschikkingen
Kamers met 3 rechters	276
Kamers met 5 rechters	64
Alleensprekend rechter	14
President van het Gerecht	7
Totaal	361

8. Afgedane zaken – Procesduur in maanden (2000-2004)

(arresten en beschikkingen)

	2000	2001	2002	2003	2004
Andere beroepen	27,5	20,7	21	21,5	22,6
Intellectuele eigendom	9,1	16,4	19,5	15,8	17,3
Ambtenarenzaken	15,6	18,7	17,4	17,9	19,2

Aanhangige zaken op 31 december van elk jaar**9. Aard van de procedures (2000-2004)**

	2000	2001	2002	2003	2004
Andere beroepen	561	579	588	633	714
Intellectuele eigendom	44	51	105	158	192
Ambtenarenzaken	179	156	172	192	237
Bijzondere procedures	2	6	7	16	31
Totaal	786	792	872	999	1174

2000: inclusief 80 melkquotazaken, 74 beroepen inzake Nederlandse steunmaatregelen voor tankstations, 59 beroepen inzake steunmaatregelen in de regio Venetië en 54 beroepen inzake herindeling van ambtenaren.

2001: inclusief 67 melkquotazaken, 73 beroepen inzake Nederlandse steunmaatregelen voor tankstations, 59 beroepen inzake steunmaatregelen in de regio Venetië en 3 beroepen inzake herindeling van ambtenaren.

2002: inclusief 60 melkquotazaken, 73 beroepen inzake Nederlandse steunmaatregelen voor tankstations en 59 beroepen inzake steunmaatregelen in de regio Venetië.

2003: inclusief 56 melkquotazaken, 65 beroepen inzake Nederlandse steunmaatregelen voor tankstations, 59 beroepen inzake steunmaatregelen in de regio Venetië en 24 beroepen inzake herstructurering van de visserijsector.

2004: inclusief 52 melkquotazaken, 27 beroepen inzake Nederlandse steunmaatregelen voor tankstations, 59 beroepen inzake steunmaatregelen in de regio Venetië en 24 beroepen inzake herstructurering van de visserijsector.

Het aantal andere beroepen omvat 47 beroepen die door de lidstaten zijn ingesteld na de overdracht van nieuwe bevoegdheden aan het Gerecht op 1 juni 2004 die het gevolg is van de wijziging van artikel 51 van het Statuut van het Hof van Justitie.

10. Aanhangige zaken op 31 december van elk jaar – Onderwerp van het beroep (2000-2004)¹

	2000	2001	2002	2003	2004
Ambtenarenstatuut	2	2	1		
Arbitrage		2	3	2	
Associatie van landen en gebieden overzee	11	15	9	6	6
Buitenlands en veiligheidsbeleid	3	3	9	11	13
Burgerschap van de Unie	1				
Cultuur	2	3	1		
Douane-unie	33	20	7	10	18
Energie		2	2	4	4
Externe betrekkingen	9	21	23	22	18
Fiscale bepalingen			1	1	
Gemeenschappelijk douanetarief	3	2	3		1
Handelspolitiek	16	15	14	14	25
Harmonisatie van wetgevingen		2	1	4	1
Institutioneel recht	27	20	27	32	49
Intellectuele eigendom	44	51	105	159	193
Justitie en binnenlandse zaken		1	1		
Landbouw	144	114	95	85	95
Mededinging	79	96	114	119	129
Milieu en consumenten	15	17	13	17	44
Ondernemingsrecht	4	6	5	6	10
Onderzoek, voorlichting, onderwijs, statistieken	1	4	3	2	8
Regionale politiek		1	6	13	19
Sociale politiek	4	3	4	5	6
Steunmaatregelen van de staat	176	207	227	226	218
Toetreding van nieuwe staten					1
Vervoer	1	3	2	1	3
Visserij	8	7	8	31	28
Vrij verkeer van goederen	2	3	1	1	1
Vrij verkeer van personen		1	3	2	1
Vrijheid van vestiging	5	2			1
Totaal EG-Verdrag	590	623	687	773	892
Ijzer en staal	1	2	2	3	
Mededinging	6		1	11	11
Steunmaatregelen van de staat	7	6	3	3	1
Totaal EGKS-Verdrag	14	8	6	17	12
Institutioneel recht	1			1	1
Kernenergie					1
Totaal EGA-Verdrag	1			1	2
Ambtenarenstatuut	179	155	171	192	237
TOTAAL-GENERAAL	784	786	864	983	1143

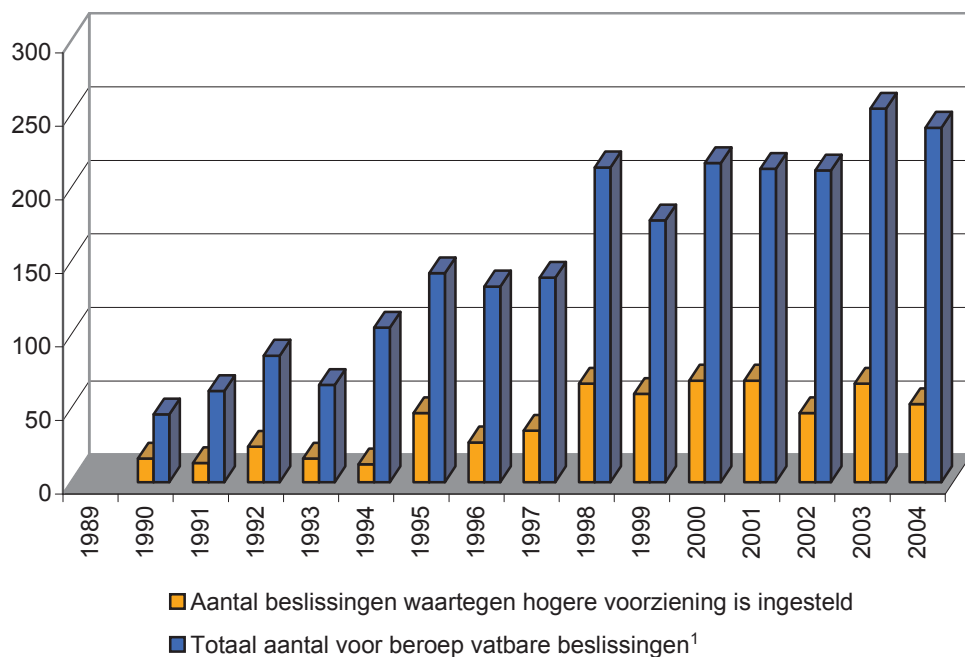
¹ In deze tabel zijn de bijzondere procedures niet meegeteld.

Diversen**11. Uitspraken in kort geding (2004)**

	Aanhangig gemaakte korte gedingen	Beslissingen in kort geding	Uitspraak ¹	
			Afwijzing	Toewijzing
Steunmaatregelen van de staat	4	4	1	1
Mededinging	1	7	2	2
Ondernemingsrecht	5	3	3	
Institutioneel recht	2	2	1	
Fiscale bepalingen			1	
Milieu en consumenten	5	6	6	
Visserij	1	1	1	
Total traité CE	18	24	14	3
Ambtenarenstatuut	8	10	7	
TOTAAL-GENERAAL	26	34	21	3

¹ Exclusief korte gedingen die zijn doorgehaald en die zijn afgedaan zonder beslissing.

12. Diversen – Beslissingen van het Gerecht waartegen hogere voorziening is ingesteld (1989-2004)

	Aantal beslissingen waartegen hogere voorziening is ingesteld	Totaal aantal voor beroep vatbare beslissingen ¹
1989		
1990	16	46
1991	13	62
1992	24	86
1993	16	66
1994	12	105
1995	47	142
1996	27	133
1997	35	139
1998	67	214
1999	60	178
2000	69	217
2001	69	213
2002	47	212
2003	67	254
2004	53	241

¹ Totaal aantal voor beroep vatbare beslissingen - arresten, beschikkingen inzake niet-ontvankelijkheid, in kortgeding, tot afdoening zonder beslissing of tot afwijzing van interventie - waarvoor de termijn voor het instellen van hogere voorziening is verstreken of waartegen hogere voorziening ingesteld.

13. Diversen – Uitspraken in hogere voorziening

(arresten en beschikkingen)

	Hogere voorziening afgewezen	Gehele of gedeeltelijke vernietiging zonder verwijzing	Gehele of gedeeltelijke vernietiging met verwijzing	Doorhaling/Afdoening zonder beslissing	Total
Ambtenarenstatuut	9	1	1		11
Associatie van landen en gebieden overzee	1				1
Externe betrekkingen	2				2
Harmonisatie van wetgevingen	1				1
Institutioneel recht	6	4		1	11
Intellectuele eigendom	19	1		2	22
Landbouw	8				8
Mededinging	5	8		1	14
Milieu en consumenten	3				3
Ondernemingsrecht				1	1
Procedure	2				2
Ruimte van vrijheid, veiligheid en rechtvaardigheid	1				1
Sociale politiek	2				2
Steunmaatregelen van de staat	7			1	8
Toetreding van nieuwe staten	2				2
Visserij	2				2
Vrij verrichten van diensten	3				3
Total	73	14	1	6	94

14. Diversen – Algemene ontwikkeling (1989-2004) – Aanhangig gemaakte, afgedane, nog aanhangige zaken¹

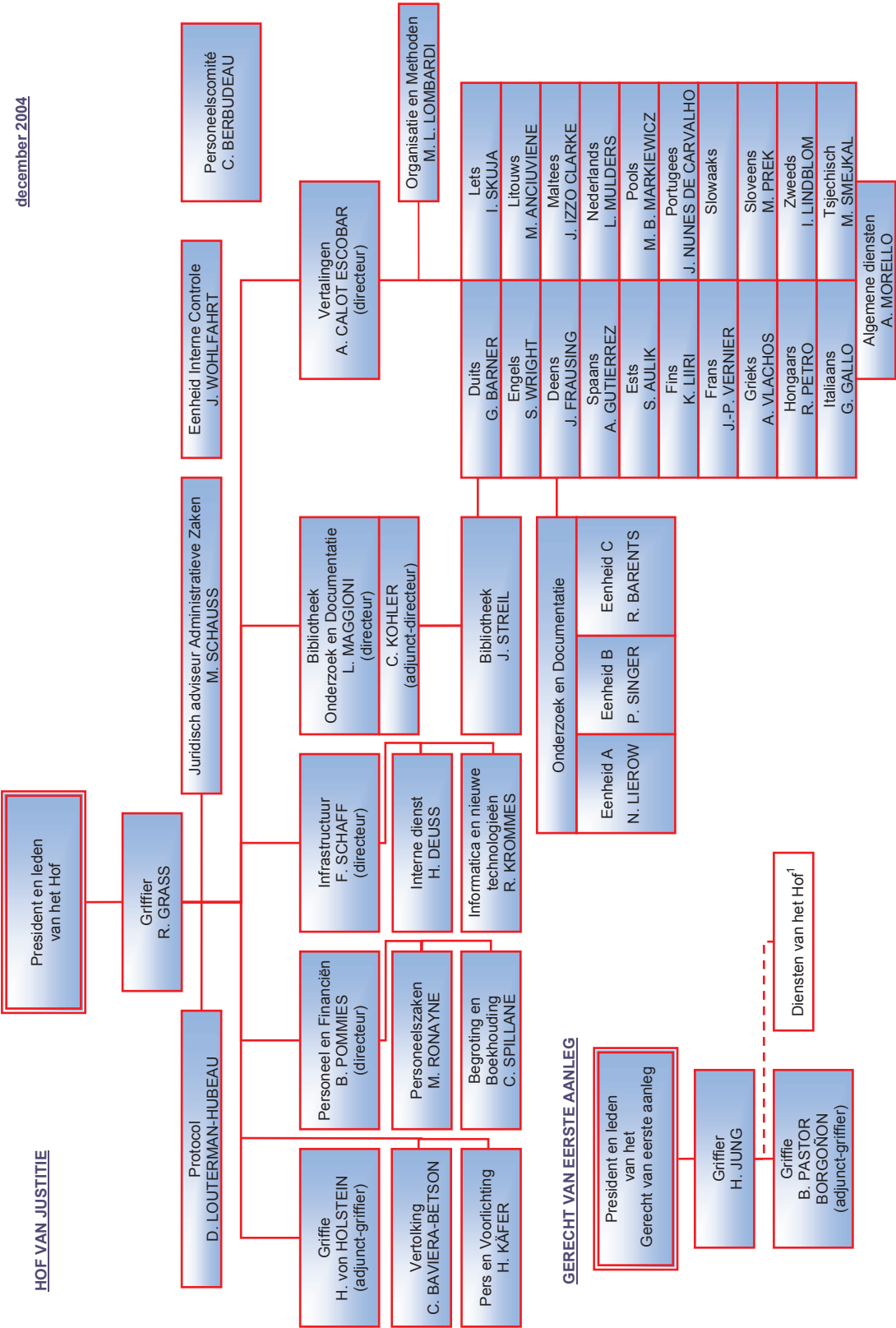
	Binnengekomen zaken	Afgedane zaken	Op 31 december aanhangige zaken
1989	169	1	168
1990	59	82	145
1991	95	67	173
1992	123	125	171
1993	596	106	661
1994	409	442	628
1995	253	265	616
1996	229	186	659
1997	644	186	1117
1998	238	348	1008
1999	384	659	732
2000	398	344	786
2001	345	340	792
2002	411	331	872
2003	466	339	999
2004	536	361	1174
Totaal	5355	4182	

Wanneer de groepen identieke of samenhangende zaken (zie "1. Aanhangig gemaakte, afgedane, hangende zaken (1996-2004)") buiten beschouwing worden gelaten, krijgt men de volgende cijfers:

	Binnengekomen zaken	Afgedane zaken	Aanhangige zaken
1993	201	106	266
1994	236	128	374
1995	221	210	385
1996	217	178	424
1997	246	178	492
1998	231	268	455
1999	313	267	501
2000	336	318	519
2001	345	275	589
2002	411	320	680
2003	442	327	795
2004	536	319	1012
Total	3735	2894	

¹ 1989: 153 door het Hof verwezen aanhangige zaken.
 1993: 451 door het Hof verwezen aanhangige zaken.
 1994: 14 door het Hof verwezen aanhangige zaken.
 2004: 22 door het Hof verwezen aanhangige zaken.

Beknopt organogram

1 Krachtens artikel 52 van het protocol betreffende het Statuut van het Hof van Justitie „verlenen ambtenaren en andere personeelsleden bij het Hof in het belang van de dienst hun diensten aan het Gerecht”.

Adressering van het Hof van Justitie

Postadres en telecommunicatieaansluitingen:

Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen

Postadres: L-2925 Luxemburg

Telefoon: (00352) 4303.1

Telex griffie: 2510 CURIA LU

Telegramadres: CURIA

Telefax Hof van Justitie: (00352) 4303.2600

Telefax Voorlichtingsdienst: (00352) 4303.2500

Telefax Interne dienst — afdeling Publicaties: (00352) 4303.2650

Internet: www.curia.eu.int

Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen

Jaarverslag 2004 – Overzicht van de werkzaamheden van het Hof van Justitie en van het Gerecht van eerste aanleg van de Europese Gemeenschappen

Luxemburg: Bureau voor officiële publicaties der Europese Gemeenschappen

2005 — 211 blz. — 21 x 29,7 cm

ISBN 92-829-0751-1

